

GAD

GENÇLİK | araştırmaları dergisi

JOURNAL OF YOUTH RESEARCH

SAYI
34

Yıl: 2024 Cilt: 12

GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ /
JOURNAL OF YOUTH RESEARCH

Cilt/Volume: 12

Sayı/Number: 34

Aralık/December 2024

Yayın Dili

Türkçe/İngilizce

ISSN 2791-8157

Gençlik Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. *Journal of Youth Research is the official peer-reviewed, international journal of the Ministry of Youth and Sports of Turkish Republic. Authors bear responsibility for the content of their published articles.*

Genel Koordinatör/General Coordinator

Sena Melemez

Yazı İşleri Müdürü/

General Publication Director

Rahime Mercan Sarı

Gençlik Araştırmaları Dergisi (GAD)
ULAKBİM TR DİZİN
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı)'de
Sorgulanmaktadır.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve
Gençlik Araştırmaları Dergisi Adına

İmtiyaz Sahibi/Owner

Av. Doç. Dr. Safa KOÇOĞLU

Editörler/Editors

Doç. Dr. Mehmet Fatih KÖSE

Rahime MERCAN SARI

Alan Editörü/Field Editor

Prof. Dr. Hayri ERTAN

Dr. Gülsemin ERTÜRK ÇELİK

Dr. Tolga TEK

Dr. Nilgün ÖZCAN

Erhan AÇAR

Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor

John Zacharias CRIST

Yayın Kurulu/International Editorial Board*

Abdullah Topcuoğlu / Selçuk Üniversitesi

Aylin Görgün Baran / Hacettepe Üniversitesi

Besim Fatih Dellaloğlu / Sakarya Üniversitesi

Ertan Özensel / Selçuk Üniversitesi

Eugene Kennedy / Louisiana State University

Hakan Dulkadiroğlu / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İhsan Sezal / TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

İsmail Coşkun / İstanbul Üniversitesi

Kadir Canatan / İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Mazhar Bağlı / Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi

Mehmet Akif Aydın / İstanbul Medipol Üniversitesi

Mehmet Eskin / Adnan Menderes Üniversitesi

Süleyman Seyfi Ögün / İstanbul Ticaret Üniversitesi

Şeref Ateş / Sakarya Üniversitesi

Yasin Aktay / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Yakup Bilgili / Florida State College

*İsme göre alfabetik sırada/

In alphabetical order by name

Yayın Koordinatörü/Publishing Coordinator
Rahime Mercan Sarı

Tasarım Dizgi ve Uygulama/Graphic Design
Bilal Said Doğrusöz

Mizanpaj/Proofreading
Bilal Said Doğrusöz

Yayın Türü/Type of Publication
Yaygın Süreli Yayın/Peer Reviewed Academic Journal

Yayın Periyodu/Publishing Period
Dört ayda bir (Nisan, Ağustos, Aralık aylarında) yayımlanır/
Three times a year (April, August, December)

Ankara - Aralık 2024/Ankara December 2024

Dergi Atf Adı/Journal Name
Gençlik Arş. Derg./Journal of Youth Research

Yönetim Yeri/Management Location
T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon
Genel Müdürlüğü
Örnek Mahallesi, Oruç Reis Caddesi No:13 Altındağ,
Ankara Telefon: 444 0 472
e-mail: genclikarastirmalari@gsb.gov.tr
web: <http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr>

İçindekiler Table of Contents

İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Üniversite Öğrencilerinde D Tipi Kişilik, Depresif Belirtiler ve Sigara İçme <i>Type D Personality, Depressive Symptoms and Smoking in University Students</i> Hikmet Yazıcı & Aslihan Özer	01 10
İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığının Beslenme Tutum ve Davranışlarını Yordayıcı Rolü <i>The Predictive Role of Digital Game Addiction in Children's Nutritional Attitudes and Behaviours</i> Nihan Türkoğlu & Merve Nur Özkan	16 26
İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Engelli Gençlerin Üniversite Eğitimi: Eğitime Dâhil Olma ve Sürdürme Bağlamında Kapsayıcı Eğitim <i>The Education of Young People with Disabilities: Inclusive Education for Their Inclusion and Retention</i> Hülya Eker	31 44
İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Madde Bağımlısı Gençlerin Tedavi Deneyimlerinin İncelenmesi: Hz. Kaab Camii Örneği <i>An Examination of the Treatment Experiences of Young People with Substance Addiction: The Case of Hz. Kaab Mosque</i> Ayşegül Daşgın & Tuğba Baş & Gamze Özbayrak & Ömer Miraç Yaman	50 73
İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Kültürel Kaynaşmaya Dayalı Hizmet Ederek Öğrenme Uygulaması Olarak Damla Projesi'nin Gençler Üzerindeki Etkisi: Bir Nitel Yöntem Araştırması <i>The Impact of the Damla Project on Young People as a Cultural Immersion Service Learning Practice: A Qualitative Method Study</i> Hatice Ekici & Emine Yücel & Beyza Boyacı	79 98
İNCELEME / ARAŞTIRMA	
Spora Yönelik Tutum, Sağlıklı Beslenme ve Mental İyi Oluş Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Perspektifi <i>Relationship Between Attitude Towards Sports, Healthy Nutrition and Mental Well-Being: University Students' Perspective</i> Bülent Gürbüz & Mehmet Doğan	104 116
Yazarlara Notlar <i>Notes for Writers</i>	123 124

Copyright © 2024 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2024 • 12(34) • 1-9

ISSN 2791-8157

Başvuru | 08 Kasım 2023

Kabul | 20 Ağustos 2024

Üniversite Öğrencilerinde D Tipi Kişilik, Depresif Belirtiler ve Sigara İçme

Hikmet Yazıcı*

Aslıhan Özer**

Öz

Sigara içme, çeşitli psikolojik, sosyal, biyolojik ve farmakolojik değişkenlerle ilişkilidir. D tipi kişilik, olumsuz duygular yaşama ve bu duyguların ifade edilmesini engelleme eğilimi olarak tanımlanan psikolojik bir değişkendir. Keza depresyon da negatif duyguların gözlemlendiği yaygın bir duygu durumu bozukluğudur. Sigara içme hem depresyonlu hem de D tipi kişilik özelliğine sahip bireyler arasında yaygın olarak gözlenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin depresif eğilimleri ve D tipi kişilik özellikleriyle sigara içme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Kesitsel nitelikteki bu çalışma 427 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir (Sigara içen=151, Sigara içmeyen=276). Depresif belirtileri ve D tipi kişilik özelliklerini incelemek için Hisli (1989) tarafından Türkçeye uyarlanan Beck Depresyon Envanteri ile Öncü ve Köksoy-Vayisoğlu (2018) tarafından uyarlanan D tipi Kişilik Ölçeği kullanılmıştır. Sigara içme ile ilgili bilgiler ayrıca toplanmıştır. D tipi kişilik, depresif belirtiler ve sigara içme arasındaki ilişkiyi incelemek için lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, depresif belirtiler ile D tipi kişilik özelliklerinin sigara içme alışkanlığını anlamlı düzeyde yordadığını göstermektedir. Bu açıklama biçiminden depresif belirtiler ile D tipi kişilik özelliklerinin sigara içme alışkanlığının sürdürülmesinde önemli birer risk faktörü olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre üniversite öğrencileri arasında düzenlenecek sigarayla önleme ve bıraktırmaya dönük çalışmalarda D tipi kişilik ile depresif belirtilerin önemli birer değişken olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sigara içme, Depresif belirtiler, D tipi kişilik

* Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Trabzon, Türkiye. hyazici@trabzon.edu.tr, 0000-0002-0250-1453

** Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye. as_ay@hotmail.com, 0009-0008-7444-492X

Abstract

Smoking is associated with various psychological, social, biological and pharmacological variables. Type D personality is a psychological variable defined as a tendency to experience negative emotions and inhibit the expression of these emotions. Likewise, depression is a common mood disorder in which negative affect is observed. Smoking is commonly observed among individuals with both depression and Type D personality traits. The main purpose of this study is to examine the relationship between depressive tendencies and type D personality traits of university students' and smoking. This cross-sectional study was conducted on 427 university students (smokers=151 non-smokers=276). Depressive symptoms and Type D personality were measured using the Beck Depression Inventory (adapted for use in Turkey by Hisli [1989]) and Type D Personality Scale (adapted for use in Turkey by Öncü and Köksöy-Vayisoğlu [2018]); smoking behavior was also assessed. Logistic regression analysis was used to examine the relationship between Type D personality, depressive symptoms, and smoking. Findings from the study show that depressive symptoms and Type D personality traits significantly predict smoking habits. From this explanation, it was concluded that depressive symptoms and Type D personality traits are important risk factors for maintaining the smoking habit. Accordingly, Type D personality and depressive symptoms should be taken into consideration as important variables in studies on smoking prevention among university students.

Keywords: Smoking, Depressive Symptoms, Type D Personality

Giriş

Dünyada her yıl yaklaşık 9 milyon insan sigara içme ve sigara dumanına maruz kalmanın neden olduğu hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetmektedir (WHO, 2019). Bu sayı Türkiye'de yıllık 65 bin kişi civarındadır (The Tobacco Atlas, 2023). TÜİK raporlarına göre (2023) Türkiye'de 75 yaş üzerindeki hariç diğer yaş aralıklarında bulunan bireyler arasında sigara içme alışkanlığı giderek yaygınlaşmaktadır. Aynı rapora göre sigara içme yaygınlığı 15-24 yaş aralığında % 19,3, 25-34 yaş aralığında % 34,9 ve 35-44 yaş aralığında % 36,1 oranlarında seyretmektedir. Sigara içme alışkanlığı üzerinde farklı değişkenlerin etkisi bulunmaktadır (Durmuş ve ark., 2021; Gümüş Doğan ve Ulukol, 2010; Meienberg ve ark., 2021). Bunlar arasında aleksitimi, bipolar bozukluk, anksiyete, agarofobi ve kişilik bozuklukları (Ajdacic-Gross ve ark., 2009; Black, Zimmerman ve Coryell, 1999; Çaykara ve ark., 2019; Grabowska ve ark., 2005; Marakoğlu ve ark., 2006; Rujnan ve ark., 2019) gibi ruhsal durumla ilişkili değişkenler vardır ve depresyon da (Bainter ve ark., 2020; Bakhshaie ve ark., 2015; Boden ve ark., 2010; Leventhal ve ark., 2011; Manley ve ark., 2009; Marakoğlu ve ark., 2006; Taşpınar ve Pakyürek, 2020; Yazıcı ve Ak, 2008; Yazıcı ve ark., 2007) bunlardan biridir. Depresif bireyler arasında sigara içme sıklığı ve yaygınlığı daha yüksek düzeyde seyretmektedir (Marakoğlu ve ark., 2006; Yazıcı ve ark., 2007). Genel olarak sigara içme ile depresyonda gözlenen negatif duygulanımın kontrol edilmesi arasında nedensel bir ilişki kurulmaktadır (Öztürk, 1997). Oysa bazı araştırmalar, içerdiği özellikler itibariyle sigaranın depresyon belirtilerini azaltmadığını aksine artırdığını göstermektedir (Munafò ve Araya, 2010). Nitekim Weinberger ve arkadaşları (2017) gözden geçirdikleri 45 epidemiyolojik araştırmada depresyonu olanların sigara içme ve nikotin bağımlılığı geliştirme ölçütlerini karşılama ile yeniden başlama risklerinin daha yüksek, buna karşı sigarayı bırakma olasılıklarının daha düşük olduğunu saptamışlardır. Depresyonda hâkim duygu negatif duygulanımdır. Negatif duygulanım zevk kaybı, değersizlik, suçluluk, sosyal ilişkilerde zayıflama, uyku ve yeme davranışlarında değişiklik gibi farklı belirtilerle birlikte seyretmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği [APA], 2014). Son yıllarda bu negatif duygu durum tablosu ile D tipi kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler üzerinde de durulmaktadır (Breik ve Elbedour, 2021; Ogińska-Bulik ve Michalska, 2021). Kişilik tipi, bireylerin ruhsal olarak sınıflandırılmasında kullanılan kavramlardan biridir. Kişilik tiplerinin kişilik özelliklerinden farkına ilişkin çeşitli tartışmalar da mevcuttur (Gerlach ve ark., 2018). A, B, C ve D tipi yapılar, kişilik tipi teorilerine verilebilecek

örneklerdir. A tipi kişilik, rekabete dayalı başarı çabası, düşmanlık, sabırsızlık, etkili konuşma ve aşırı hareketlilik gibi özelliklerle karakterize edilir. B tipi, bu özelliklerin görece yokluğunu ve daha rahat bir başa çıkma tarzını tanımlar (Contrada, 1989). B tipine oranla A tipi daha rekabetçidir, zamanın aciliyetine daha çok önem verir ve olaylara daha yoğun tepki gösterir (Burger, 1993). C tipi kişilik özelliği genellikle pragmatik olmayı diğer insanlara odaklanmayı, toplumsal norm ve kurallara uygun davranmayı içerir. Kolayca istismar edilme ve yüksek seviyede uysallık eğilimi, C tipi kişilerde problemleri davranışlarının gözlenmesiyle bağlantılı özellikler olarak tanımlanır (Rymarczyk ve ark., 2020). D tipi kişilik, olumsuz duyguları deneyimleme ile sosyal ilişkilerde çekingenlik gösterme eğilimi yüksek olmak üzere, iki özelliği içeren stresli bir kişilik yapısıdır (Denollet, 2000). Bu kişilik yapısı olumsuz duyguları yaşamanın yanında bu duyguları bastırırken başkalarıyla sosyal temaslardan kaçınma ortak eğilimi ile de karakterize edilmektedir (Sher, 2005). D tipi kişilik aynı zamanda çeşitli olumsuz duyguların varlığı ve sosyal sınırlayıcı (inhibisyon) olarak adlandırılan bu duyguların ifadesinin bilinçli olarak engellenmesi anlamını içermektedir (Stevenson ve Williams, 2014). D tipi kişilikte negatif duygulanım ve sosyal çekingenlik bir arada gözlenir. Negatif duygulanım disfori, kaygı ve öfke duygularını yaşama eğilimini; sosyal çekingenlik ise sosyal ortamlarda duygu ve davranışların dışı vurumunun engellenmesini ifade etmektedir (Denollet, 2005). Negatif duygulanımı yüksek kişiler hostile davranışlar sergilemeye eğilimli, endişeli, karamsar ve çabuk kızabilen kişilik tarzları sergilerken; sosyal çekingenliği yüksek olanlar sosyal çevreyi bir tehdit unsuru olarak algılamaktadırlar. Kendilerini engelleyen ve başka insanların yanında engellenmekten endişe eden bu bireyler, aynı zamanda güvensiz ve stresli bir hal sergiler (Nefs ve ark., 2015). Negatif duygulanımı yoğun olarak yaşayanlar çevrelerinden uzaklaşıp yalnız yaşama eğilimi içindedirler (Yağcı ve ark., 2022). D tipi kişilik özelliğinin sigara içme davranışını yordadığını tespit eden bazı çalışmalar mevcuttur (Svansdottir ve ark., 2012; Yağcı ve ark., 2019). Ancak literatürde bu kişilik özelliği ile sigara içme arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığını gösteren çalışmalar da yer almaktadır (Buczowski ve ark., 2017; Vukovic ve ark., 2014).

Literatürde depresyon ile D tipi kişilik özelliklerinin sigara içme ile ilişkileri değişik ülke ve kültürlerde incelenmiş ve ortaya farklı sonuçların çıktığı gözlenmiştir. Bu çalışma ile Türk üniversite öğrencilerinde gözlenen depresif eğilimlerin ve D tipi kişilik özelliğinin sigara içme alışkanlığını nasıl yordadığı incelenmiştir.

Bu çalışmada aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır:

1. Sigara içme ve içmeme durumu bazı demografik değişkenler ile D tipi kişilik ve depresif belirtiler bakımından anlamlı düzeyde farklılıklar göstermekte midir?
2. D tipi kişilik yapısı ve depresif belirtiler ile çalışmaya dâhil edilen değişkenler sigara içme alışkanlığı açısından istatistiksel olarak risk teşkil etmekte midir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Sigara içen ve içmeyen üniversite öğrencilerinin depresif eğilimleri ve D tipi kişilik yapısına sahip olma durumlarının karşılaştırılmasını amaçlayan bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden mevcut durumu tespit etmek, fotoğrafını çekmek amacıyla kullanılan betimsel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Mevcut durumun fotoğrafını çekmek amacıyla kullanılan tarama modeli (Christensen ve ark., 2015), kişilerin bir olgu ve olaydan etkilenme düzeyini, yaşanan duruma ilişkin bakış açılarını ve tutumlarını belirlemeyi sağlayan araştırma yaklaşımıdır (Cohen ve ark., 2007).

Prosedür ve Etik Onay

Araştırma kapsamında Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 07.04.2023 tarih ve E-81614018-000-2300021349 sayılı kararla gerekli izin alınmıştır. Veriler 2022-2023 yılı bahar eğitim-

öğretim döneminde eğitimlerine devam eden üniversite öğrencilerinden elde edilmiştir. Türkiye’de yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler nedeniyle üniversiteler uzaktan eğitim uygulamasında olduğundan veriler çevrim içi form aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılar çalışma ile ilgili bilgilendirilmiş ve gönüllü katılım onayları alındıktan sonra çevrim içi formda yer alan araştırma sorularına erişimleri sağlanmıştır.

Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini Türkiye’de yer alan Türk üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Uygun örnekleme tekniği ile seçilen örneklem grubunu ise 2022-2023 eğitim öğretim yılında Trabzon ilindeki üniversitelerde öğrenim görmekte olan 427 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Uygun örneklemede katılımcıların uygunluğu ve gönüllülüğü dikkate alınarak erişilebilir bir grup üzerinde çalışmak söz konusudur (Creswell, 2012). Araştırmanın çalışma grubunu; 2022-2023 eğitim öğretim yılında Trabzon ilinde eğitim öğretimlerine devam eden yaşları 18 ila 42 ($\bar{x}=22,25$; $Sd=.169$) arasında değişen 427 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır (Sigara içen=151, Sigara içmeyen=276). Sigara içenlerin bu alışkanlığa başlama yaşı 11 olup (Ort=17,17; $Ss=.19$) sigara içme süreleri 1 ila 20 yıl arasında (Ort=5,29; $Ss=.30$), günlük sigara tüketim sayıları ise 1 ila 40 arasında (Ort=11; $Ss=.62$) değişmektedir. Katılımcılarla ilgili diğer bilgiler tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Cinsiyet	f	%	Sigara Kullanma Durumu	f	%
Kadın	301	70,5	Evet	151	35,4
Erkek	126	29,5	Hayır	276	64,6
Toplam	427	100	Toplam	427	100
Psikiyatrik İlaç Kullanma Durumu	f	%	Sigara İçen Ebeveyn	f	%
Evet	21	95,1	Evet	210	49,2
Hayır	406	4,9	Hayır	217	50,8
Toplam	427	100	Toplam	427	100
Sigara Bırakma Düşüncesi	f	%	Daha Önce Sigara Bırakma Durumu	f	%
Evet	105	69,54	Evet	100	66,23
Hayır	46	30,46	Hayır	51	33,77
Toplam	151	100	Toplam	151	100
Sınıf	f	%	Sosyoekonomik Düzey	f	%
1. sınıf	92	21,5	Düşük	38	8,9
2. sınıf	62	14,5	Orta	353	82,7
3. sınıf	135	31,6	Yüksek	36	8,4
4. sınıf	138	32,3	Toplam	427	100
Toplam	427	100			

Veri Toplama Aracı

Demografik Bilgi Formu

Demografik veriler; cinsiyet, yaş, sınıf, algılanan sosyoekonomik düzey, psikiyatrik ilaç kullanma durumu, sigara içme durumu, sigaraya başlama yaşı, günlük ortalama sigara içme sayısı, sigara içme süresi, sigara içen ebeveyn, daha önce sigara bırakma durumu, sigara bırakma düşüncesi gibi bilgileri içeren toplam 12 soruluk demografik bilgi formu ile toplanmıştır.

D Tipi Kişilik Ölçeği

Denollet (2005) tarafından geliştirilen D Tipi Kişilik Ölçeği, Öncü ve Köksoy-Vayisoğlu (2018) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Toplam 14 maddeden oluşan ölçeğin negatif duygulanım ve sosyal içe dönüklük olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Yetişkinlere uygulanabilen beşli likert tipinde olan ölçeğin her maddesinden 0-4 arası puan, her alt boyuttan ise 0-28 arası puan alınmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0-56'dır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin kesim noktası 10 ve üzeri olarak belirtilmiştir. Ölçeğin geliştirme çalışmasında negatif duygulanım ve sosyal içe dönüklük alt boyutları için cronbach alfa katsayıları sırasıyla .88 ve .86; Türkçe uyarlama çalışmasında ise .82 ve .81 olarak hesaplanmıştır. Skodova ve arkadaşları (2016) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında ölçeğin toplam puanına ilişkin cronbach alfa kat sayısını .80 olarak bulmuşlardır. Bu araştırma kapsamında da iç tutarlık katsayısı negatif duygulanım boyutu için .85, sosyal içe dönüklük boyutu için .81, ölçeğin toplam puanı için ise .85 olarak hesaplanmıştır.

Beck Depresyon Envanteri

Envanterin geliştirilme çalışması 1961 yılında Beck tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışması Hisli (1989) tarafından yapılan envanter, dörtlü likert tipindedir ve 21 maddeden oluşmaktadır. Envanterden alınabilecek en yüksek puan 63'tür ve kesme noktası 17'dir. Uyarlama çalışmasında envanterin tümü için hesaplanan iç tutarlık katsayısı .80'dir. Bu çalışma kapsamında hesaplanan iç tutarlık katsayısı ise .89'dur.

Verilerin Düzenlenmesi ve Analizi

Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik için frekans, yüzde dağılımı ortalama ve standart sapma analizlerinden faydalanılmıştır. Veri setinin normal dağılıma uygunluğu değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanarak değerlendirilmiştir. Değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -.425 ile +757 arasında yer aldığı ve bu sonuçların literatürde belirtilen ± 1 (Hair ve ark., 2013) aralığında olma koşulunu sağladığı görülmüştür. Sigara içenlerin ve içmeyenlerin depresyon durumuna ve D tipi kişilik özelliklerine göre karşılaştırılmasında veri seti parametrik koşulları sağladığından, bir sürekli değişkenden elde edilen iki ilişkisiz grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını belirleyen bağımsız t testinden (Gerald, 2018) yararlanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin kategorik bağımlı değişken olan sigara içip içmeme üzerindeki etkisinin belirlenmesi için Lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Veri setinin üzerinde gerçekleştirilen analizlerde SPSS 23.0 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma grubuna ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve sigara içen ve içmeyenlerin depresyon ve D tipi kişilik özelliklerinin farklılığına ilişkin bağımsız t testi sonuçları Tablo 2'de özetlenmiştir. Tablo incelendiğinde sigara içen grubun %56.95'inin kadın ve %43.05'inin erkek; içmeyenlerin ise %77.90'ünün kadın ve %22.10'unun erkek olduğu görülmektedir. Sigara içenlerin yaş ortalaması $22.32 \pm .298$ iken içmeyenlerin yaş ortalaması $22.21 \pm .2042$ 'tür. Yine tabloya göre sigara içenlerin %18.54'ü 1. sınıfa devam ederken %11.26'sı 2. sınıfa, %34.44'ü 3. sınıfa ve %35.76'sı 4. sınıfa devam etmektedir. Sigara içmeyenlerin ise %23.19'u 1. sınıfa, %16.30'u 2. sınıfa, %30.07'si 3. sınıfa ve %30.43'ü 4. sınıfa devam etmektedir. Sigara içen ve içmeyen öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine bakıldığında, sigara içen öğrencilerin %13.91'i düşük, %77.48'i orta ve %8.61'i yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olduklarını belirttiği görülürken; sigara içmeyen öğrencilerin %6.16'sının düşük, %85.51'inin orta ve %8.33'ünün yüksek sosyoekonomik

düzeyle sahip olduklarını belirttikleri görülmektedir. Ayrıca sigara içenlerin %92.72'si psikiyatrik ilaç kullanmadığını belirtirken, %7.28'i psikiyatrik ilaç kullandığını belirtmiştir. Sigara içmeyen öğrencilerin ise %96.38'i psikiyatrik ilaç kullanmadığını belirtirken %3.62'si kullandığını belirtmiştir. Bununla birlikte sigara içen öğrencilerin %53.64'ü sigara içen bir ebeveyne sahipken, içmeyenlerin %46.74'ü sigara içen bir ebeveyne sahiptir. Sigara içen öğrencilerin %46.36'sının ebeveynleri sigara kullanmazken, içmeyen öğrencilerin %53.26'sının ebeveyni sigara kullanmamaktadır. Son olarak sigara içen ve içmeyen gruplar arasında yaşa bağlı anlamlı bir farklılık bulunmazken D tipi kişilik özelliğine sahip olma ve depresyon düzeyleri açısından sigara içen grup lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu tabloda yer alan bulgulardandır.

Tablo 2. Tanımlayıcı istatistikler ve bağımsız t testi sonuçları

	Sigara İçen (n=151)				Sigara İçmeyen (n=276)				p
	M	SH	n	%	M	SH	n	%	
Cinsiyet									
Kadın			86	56.95			215	77.90	
Erkek			65	43.05			61	22.10	
Yaş	22.32	.298			22.21	.204			>.76
Sınıf									
1.sınıf			28	18.54			64	23.19	
2. sınıf			17	11.26			45	16.30	
3. sınıf			52	34.44			83	30.07	
4.sınıf			54	35.76			84	30.43	
SED									
Düşük			21	13.91			17	6.16	
Orta			117	77.48			236	85.51	
Yüksek			13	8.61			23	8.33	
PİK									
Hayır			140	92.72			266	96.38	
Evet			11	7.28			10	3.62	
SİE									
Evet			81	53.64			129	46.74	
Hayır			70	46.36			147	53.26	
DK	30.85	10.33			20.33	9.13			<.001**
DEP	19.67	9.97			11.5	7.92			<.001**

**p<.001; *p<.05; SED; Sosyo-Ekonomik Düzey; PİK: Psikiyatrik İlaç Kullanma; SİE: Sigara İçen Ebeveyn DK: D Tipi Kişilik; DEP: Depresyon

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken olan sigara içip içmeme durumunu yordayıp yordamadığını belirlemek için lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Model D tipi kişilik, depresyon, yaş, cinsiyet, sınıf, sosyoekonomik düzey, psikiyatrik ilaç kullanma ve sigara içen ebeveyn varlığı olmak üzere yedi

bağımsız değişkenden oluşmaktadır. Tüm bağımsız değişkenleri içeren model ($\chi^2=143,233$, $df=11$, $p<.001$) istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre model sigara içenlerle içmeyenleri ayırabilmektedir. Bir bütün olarak model, sigara içme ile ilgili varyansın %29 (Cok ve Snell R kare) ile %40 (Nagelkerke R kare) arasında bir kısmını açıklayabilmektedir ve katılımcıların %75.6'sını doğru bir biçimde sınıflandırabilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilen lojistik regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

	B	S.H.	Wald	SD	OR	%95 CI	P
DK	.086	.015	32.332	1	1.090	1.058-1.123	.000**
DEP	.058	.016	12.392	1	1.060	1.026-1.095	.000**
Yaş	-.032	.042	.592	1	.968	.893-1.051	.441
Cinsiyet							
Kadın (referans grup)					1.00		
Erkek	1.283	.274	21.923	1	3.606	2.108-6.169	.000**
Sınıf			6.754	3			.379
1. sınıf (referans grup)					1.00		.080
2. sınıf	.226	.441	.263	1	1.254	.528-2.978	.608
3. sınıf	.706	.365	3.753	1	2.026	.992-4.141	.053
4. sınıf	.927	.392	5.603	1	2.528	1.173-5.447	.018*
SED			1.941	2			.379
Düşük (referans grup)					1.00		
Orta	-.566	.419	1.827	1	.568	250-1.290	.177
Yüksek	-.358	.581	.381	1	.699	.224-2.178	.537
PİK							
Hayır (referans grup)					1.00		
Evet	.034	.575	.003	1	1.034	.335-3.189	..953
SİE							
Evet (referans grup)					1.00		
Hayır	-.386	.249	2.414	1	.679	.417-1.106	.120

** $p<.001$; * $p<.05$; DK: D Tipi Kişilik; DEP: Depresyon; SED: Sosyo-Ekonomik Düzey; PİK: Psikiyatrik İlaç Kullanma; SİE: Sigara İçen Ebeveyn

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre bağımsız değişkenlerden D tipi kişilik, depresyon, cinsiyet ve sınıf düzeyinin modele istatistiksel olarak anlamlı katkı sunduğu görülmektedir. Yine tabloda yer alan sonuçlara göre, D tipi kişilik özelliğine sahip olan katılımcıların sigara içme olasılığı içmeyenlere göre 1.090 kat daha fazla iken; depresyon düzeyi yüksek olanların sigara içme olasılığı 1.060 kat daha fazladır. Ayrıca erkek katılımcıların sigara içme olasılığı kadın katılımcılara göre 3.606 kat daha fazla iken; 4. sınıfta okuyan katılımcıların 1 sınıftakilere göre sigara içme olasılığı 2.528 kat daha fazladır.

Tartışma

Bu çalışmanın temel amacı D tipi kişilik özelliği ile depresif belirtilerin üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlıklarını yordama düzeyini incelemektir. Analiz sonuçları D tipi kişilik özelliğinin sigara içme

durumunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Bu bulguya benzer şekilde D tipi kişilik özelliğine sahip olanlar arasında sigara içme yaygınlığının daha yoğun olduğunu rapor eden çalışmalar bulunmaktadır (Yağcı ve ark., 2019). Kesitsel nitelikteki bazı çalışmalar da D tipi kişiliğe sahip olanlar arasında sigara içme yaygınlığının bu özelliğe sahip olmayanlara oranla daha yoğun olduğunu ortaya koymuştur (Pedersen ve ark., 2004). Hatta bu durumun sağlık sorunu olan kişiler arasında da benzer şekilde seyrettiği ve takip esnasında D tipi kişilik yapısına sahip hastalarda sigara içme riskinin daha yüksek olduğu da gözlenmiştir (Svansdottir ve ark., 2012). D tipi kişilik, sosyal nikotin bağımlılığı ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğundan, sigarayı bırakma programından sonra bırakma başarısızlığının önemli bir göstergesi olmuştur (Kim ve ark., 2019). D tipi kişiliğe sahip olan sigara içiciler akut bir kardiyovasküler olaydan sonra bile sigarayı neredeyse hiç bırakmamışlardır (Quartuccio ve ark., 2017). Sigara içme ile ilişkili olabilecek değişkenlerin kontrol altına alınması durumunda dâhi risk teşkil etmesi, D tipi kişiliğin sigara içme ile doğrudan bağlantısını göstermektedir (Imbalzano ve ark., 2018). Mevcut çalışmanın bulgularını destekleyen bu literatür sonuçlarının yanında, çalışmanın sonuçlarıyla farklılaşan bazı araştırma bulguları da mevcuttur. Benzer araştırma grupları üzerinde yapılan bazı çalışmaların sonuçları, D tipi kişilik ile sigara içme alışkanlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını rapor etmiştir (Özkaraman ve ark., 2016; Şensoy ve Şen, 2020; Vukovic ve ark., 2014). D tipi kişilik özelliği ile sigara içme ilişkisi konusunda literatürde gözlenen farklılıklar, bazı demografik veya kültürel unsurlarla ilişkili olabilir. Nitekim yapılan bir kıyaslamada D tipi kişilikle ilgili yaygınlığın ülkeler arasında farklılık gösterdiği ve bu yapının depresyon ve sigara içme ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Kupper ve ark., 2013).

Bu çalışmadan ortaya çıkan diğer sonuca göre, depresif eğilimler sigara içme durumunu anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Bu bulgu Yazıcı (2008) tarafından benzer bir modelle yapılan çalışmanın sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Ergenliğin ilk döneminde gözlenen depresif eğilimlerin zamanla sigara içme alışkanlığı üzerinde etkisi olabilmektedir (Audrain-McGovern ve ark., 2009). Lojistik regresyon tekniği kullanılarak yapılan bir çalışmada da mutsuzluk, üzüntü, depresyon ve umutsuzluk gibi bazı belirtilerin sigara içenler arasında daha yaygın olduğu rapor edilmiştir (Wang ve ark., 1994). Depresyona yakınlık kadın öğrenciler arasında sigara içme riskini artırırken erkeklerde anlamlı olarak artırmamaktadır (Morrell ve ark., 2010). Kuşkusuz ki depresyon ve sigara içme arasındaki ilişkiyi basit bir nedensellikte açıklamak güçtür. Çünkü gerek ilişkinin niteliği gerekse bu değişkenlere eşlik eden diğer değişkenlerin etkisi ortaya çıkan sonuçları farklılaştırmaktadır. Meta analitik araştırma kapsamında yapılan bir incelemeye göre altı çalışmada sigara içmenin depresyonu yordadığı vurgulanırken, 12 çalışmada depresyonun sigara içmeyi açıkladığı saptanmıştır (Chaiton ve ark., 2009). Günümüzde depresyon ile sigara içme arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğuna (Berlin ve ark., 2009; Ranjit ve ark., 2019; Tjora ve ark., 2014) ilişkin görüş giderek ağırlık kazanmaktadır. Hatta bu ilişki yapısının sigara bırakma sürecinde de gözlendiğini vurgulayan araştırma bulguları mevcuttur (Scherphof ve ark., 2013; Shahab ve ark., 2015). Bu bağlamda güçlü depresif belirtilere sahip olanların sigarayı bırakma olasılığı daha düşük olabilmektedir (Ranjit ve ark., 2020).

Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin yaşı sigara içme açısından bir risk teşkil etmemektedir. Sigara içmeye başlama yaşı genelde ergenlik dönemine rastlamaktadır. Bu çalışma üniversite öğrencileri ile sınırlı olduğundan yaş değişkeninin sigara içme riski üzerindeki etkisini tartışmak güçtür. Bununla birlikte sigara

içme trendlerinin farklı yaş gruplarına bağlı olarak değiştiğini belirten çalışmalar bulunmaktadır (Argun-Bariş ve ark., 2011; Çilingir ve ark., 2012; Reda ve ark., 2012).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, erkek öğrencilerin sigara içme riskinin kadınlara oranla yaklaşık üç kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bulguyu destekleyen çok sayıda araştırma mevcuttur (Doğanay ve ark., 2012; Mandil ve ark., 2010; Mete ve ark., 2020). Sınırlı sayıda da olsa aksi durumu rapor eden çalışmalar da bulunmaktadır (Emmons ve ark., 1998).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin sigara içme riskleri sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulgu Kara ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla benzerdir. Buna karşı Baştürk ve arkadaşları (2018) ile Yazıcı (2008) tarafından yapılan çalışmalarda sınıflar arası karşılaştırmada anlamlı fark bulunmamıştır.

Sosyoekonomik düzey ve ebeveynlerin sigara içme durumları üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlıklarını anlamlı düzeyde açıklamamaktadır. Yazıcı'nın (2008) çalışmasına göre sosyo-ekonomik düzey üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlıkları açısından anlamlı bir risk teşkil etmezken, ebeveynlerin sigara içme alışkanlığı anlamlı düzeyde riskli bulunmuştur. Bricker ve arkadaşları da (2006) benzer bir bulgu elde etmişlerdir. Buna karşı Doherty ve Allen (1994) ebeveyn sigara içme statüsünün çocuklarının sigara içme alışkanlığı bakımından risk teşkil etmediğini ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada psikiyatrik ilaç kullanma durumunun sigara içme alışkanlığını anlamlı düzeyde açıklamadığı saptanmıştır. Psikiyatrik ilaç kullanma durumu ile sigara içme bağımlılığı sıklıkla şizofreni (Üçok ve ark., 2001), bipolar bozukluk (Heffner ve ark., 2011) ve majör depresyon (Breslau ve ark., 1998) gibi ciddi psikiyatrik hastalıklarla birlikte gözlenir. Akıl hastalığı olan kişilerin sigara içme olasılığı diğer kişilere göre yaklaşık iki kat daha fazladır ancak bırakma oranları oldukça yüksektir (Lasser ve ark., 2000). Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar katılımcılar arasında psikiyatrik ilaç kullanımının anlamlı seviyede yaygın olmadığını göstermektedir.

Sonuç

D tipi kişilik yapısı ile depresif eğilimlerin sigara içme alışkanlığı üzerinde anlamlı düzeyde risk teşkil etmesi bu çalışmadan ortaya çıkan başlıca sonuçtur. Elde edilen diğer sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Cinsiyet ve sınıf değişkenleri öğrencilerin sigara içme alışkanlığı için risk teşkil ederken yaş, sosyoekonomik düzey, ebeveyn sigara içme durumu ve psikiyatrik ilaç kullanma durumu anlamlı düzeyde risk teşkil etmemektedir. Kesitsel nitelikteki bu çalışmadan elde edilen veriler katılımcıların kişisel ifadeleriyle sınırlıdır. Daha kapsamlı bilgilere ulaşmak için araştırmacılara farklı yaş aralıklarında ve değişik kültürlerde karmaşık ve boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Türkiye Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen politikaları etkin şekilde uygulayan ülkelerden biridir. Buna rağmen özellikle gençler arasında gözlenen sigara içme yaygınlığı önemli bir risk faktörü olarak varlığını sürdürmektedir. Bu riskin azaltılması için mevcut politikaların yanında sigara içme alışkanlığı ile ilişkili olduğu bilinen kişisel ve ruhsal özelliklere odaklanan, önleyici, okul veya kampüs temelli psiko-egitimsel politikalara yer verilmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Type D Personality, Depressive Symptoms and Smoking in University Students

Hikmet Yazıcı*

Aslıhan Özer**

Introduction

Approximately 9 million people in the world die every year from diseases caused by smoking and exposure to cigarette smoke (WHO, 2019). The number of smoking-related deaths in Turkey is around 65 thousand people per year (The Tobacco Atlas, 2023). According to the Turkish Statistical Institute (TurkStat) report (2023), the prevalence of smoking is 19.3% among 15-24 year olds and 36.1% among 35-44 year olds.

Smoking is associated with various mental health variables (Ajdacic-Gross et al., 2009; Çaykara, et al., 2019; Grabowska et al., 2005; Marakoğlu et al., 2006; Rujnan et al., 2019) and is often accompanied by symptoms of depression (Bainter et al., 2020). In general, a causal relationship is established between smoking and control of the negative affective state observed in depression (Öztürk, 1997). However, there are also findings indicating that smoking does not reduce depression, but increases it (Munafò & Araya, 2010). The relationship between smoking and personality structures has also been examined. In personality research, different personality types such as A, B, C and D are emphasized. Type D personality is a stressful personality structure that includes experiencing negative emotions and showing high timidity in social relationships (Denollet, 2000). Stress situations related to controlling negative emotions and timidity in social relationships, which are defined within the scope of Type D personality, emphasize smoking as a coping mechanism. As a matter of fact, there are some studies showing that Type D personality traits significantly predict smoking (Svansdottir et al., 2012; Yağcı et al., 2019).

In Turkey, policies in line with the principles set out by the World Health Organization such as increasing cigarette taxes, banning advertisements, introducing bans in public places and providing free sources of

* Prof. Dr., Trabzon University, Fatih Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Trabzon, Türkiye. hyazici@trabzon.edu.tr, 0000-0002-0250-1453

** Expert Psychological Counselor, Ministry of National Education, Türkiye. as_ay@hotmail.com, 0009-0008-7444-492X

assistance are being implemented. However, there is no significant decrease in smoking prevalence. This is even more evident among university students, who represent the young population. Such a picture makes the personal and psychological variables associated with smoking habits, in addition to the policies implemented, a subject of investigation. In this context, the main purpose of this study is to examine the relationships between smoking habits of university students and their depressive tendencies and Type D personality traits.

This study also seeks to answer the following questions:

1. Do smokers and non-smokers status show significant differences in terms of some demographic variables, Type D personality traits and depressive symptoms?
2. Do Type D personality traits and depressive symptoms and the variables included in the study constitute a statistically significant risk for smoking habit?

Method

This study, which aims to compare the depressive tendencies and Type D personality traits of smoking and non-smoking university students, was conducted using the descriptive survey model, one of the quantitative research methods. The population of the study consists of Turkish university students in Turkey. The sample group, selected through convenience sampling, consists of 427 university students in universities in Trabzon province in the 2022-2023 academic year. The Beck Depression Inventory and Type D Personality Scale were used to examine depressive symptoms and Type D personality traits. Information on smoking was also collected.

Results and Discussion

According to the results of this study, participants with Type D personality traits were 1.090 times more likely to smoke than those not having these personality traits. This finding is consistent with the results of similar studies (Pedersen et al., 2004; Yağcı et al., 2019).

In this study, depressive tendencies were also found to significantly predict smoking. Those with high levels of depression were 1.060 times more likely to smoke. This finding supports the results obtained from the study conducted by Yazıcı (2008). The relationship between depression and smoking can be explained by the principle of mutual determinism (Chaiton et al., 2009).

The results obtained from the study show that age does not pose a significant risk for smoking. However, different research results show that smoking trends change depending on different age groups (Çilingir et al., 2012; Reda et al., 2012). In this study, gender was found to be a significant risk factor for smoking. The research finding showing that the prevalence of smoking among males is higher than females is consistent with the literature (Mandil et al., 2010; Mete et al., 2020). Likewise, differences were found in students' probability of smoking depending on the grade level. While these findings are consistent with some studies (Kara et al., 2011), they differ from some others (Baştürk et al., 2018; Yazıcı, 2008). No significant relationship was found between socio-economic status and psychiatric medication use and smoking.

Kaynakça/References

- Ajdacic-Gross, V., Landolt, K., Angst, J., Gamma, A., Merikangas, K. R., Gutzwiller, F. ve Rössler, W. (2009). Adult versus adolescent onset of smoking: How are mood disorders and other risk factors involved? *Addiction*, 104(8), 1411-1419. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2009.02640.x>
- Amerikan Psikiyatri Birliği [APA]. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı (DSM-5), Tanı ölçütleri el kitabı.* (E. Koroglu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği.
- Argun-Barış, S., Yıldız, F., Başyigit, İ. ve Boyacı, H. (2011). Kocaeli’de sigara içme prevalansı. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 59(2), 140-145.
- Audrain-McGovern, J., Rodriguez, D. ve Kassel, J. D. (2009). Adolescent smoking and depression: Evidence for self-medication and peer smoking mediation. *Addiction*, 104(10), 1743-1756.
- Bainter, T., Selya, A. S. ve Oancea, S. C. (2020) A key indicator of nicotine dependence is associated with greater depression symptoms, after accounting for smoking behavior. *PLoS ONE* 15(5), e0233656. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233656>
- Bakhshaie, J., Zvolensky, M. J. ve Goodwin, R. D. (2015). Cigarette smoking and the onset and persistence of depression among adults in the United States: 1994–2005. *Comprehensive Psychiatry*, 60, 142–148. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.10.012>
- Baştürk, M., Koç, E. M., Sözmen, M. K., Arslan, M. ve Albaş, S. (2018). Tıp Fakültesi birinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin sigara içme durumları, anksiyete düzeyleri ve 4207 sayılı kanun hakkındaki tutumları. *Konuralp Medical Journal*, 10(3), 282-288.
- Beck A. T. (1961). An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry*, 4(6), 561-71.
- Berlin, I., Covey, L. S. ve Glassman, A. H. (2009). Smoking and depression: A co-morbidity. *Journal of Dual Diagnosis*, 5(2), 149-158.
- Black, D. W., Zimmerman, M. ve Coryell, W. H. (1999). Cigarette smoking and psychiatric disorder in a community sample. *Annals of Clinical Psychiatry*, 11(3), 129–136. <https://doi.org/10.1023/A:1022355826450>.
- Boden, J. M., Fergusson, D. M. ve Horwood, L. J. (2010). Cigarette smoking and depression: Tests of causal linkages using a longitudinal birth cohort. *The British Journal of Psychiatry*, 196(6), 440-446.
- Breik, W. ve Elbedour, S. (2021). The Predictive Ability of Type D Personality Pattern, Anxiety, and Depression in Cardiac Disease. *European Journal of Mental Health*, 16(2), 196-209.
- Breslau, N., Peterson, E. L., Schultz, L. R., Chilcoat, H. D. ve Andreski, P. (1998). Major depression and stages of smoking: A longitudinal investigation. *Archives of General Psychiatry*, 55(2), 161-166. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.55.2.161>
- Bricker, J. B., Peterson, A. V., Andersen, M. R., Leroux, B. G., Rajan, K. B. ve Sarason, I. G. (2006). Close friends’, parents’, and older siblings’ smoking: Reevaluating their influence in children’s smoking. *Nicotine & Tobacco Research*, 8(2), 217-226.
- Buczkowski, K., Basinska, M. A., Ratajska, A., Lewandowska, K., Luszkiwicz, D. ve Sieminska, A. (2017). Smoking status and the five-factor model of personality: results of a cross-sectional study conducted in Poland. *International Journal of eEnvironmental Research and Public Health*, 14(2), 126-139. <https://doi.org/10.3390/ijerph14020126>
- Burger, J. M. (1993). *Personality*. Brooks/Cole Publishing.
- Chaiton, M. O., Cohen, J. E., O’Loughlin, J. ve Rehm, J. (2009). A systematic review of longitudinal studies on the association between depression and smoking in adolescents. *BMC Public Health*, 9, Makale 356. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-9-356>
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz* (A. Aypay, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. Routledge.
- Contrada, R. J. (1989). Type A behavior, personality hardiness, and cardiovascular responses to stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 895-903. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.5.895>
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative* (4. Baskı). Prentice Hall.

- Çaykara, B., Tuna, R., Sağlam, Z. A. ve Pençe, H. H. (2019). Sigara bağımlılarında depresyon, umutsuzluk ve anksiyete düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *İzmir Gögüs Hastanesi Dergisi*, 33(1), 15-23.
- Çilingir, D., Hintistan, S. ve Öztürk, H. (2012). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sigara kullanma alışkanlıkları ve etkileyen faktörler. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 69-87.
- Denollet, J. (2000). Type D personality: A potential risk factor refined. *Journal of Psychosomatic Research*, 49(4), 255-266.
- Denollet, J. (2005). DS14: Standard assessment of negative affectivity, social inhibition, and Type D personality. *Psychosomatic Medicine*, 67(1), 89-97.
- Doğanay, S., Sözmén, K., Kalaça, S. ve Belgin, Ü. (2012). Türkiye'de toplumda sigara içme sıklığı nasıl değişiyor? *Turkish Journal of Public Health*, 10(2), 93-115.
- Doherty, W. J. ve Allen, W. (1994). Family functioning and parental smoking as predictors of adolescent cigarette use: A six-year prospective study. *Journal of Family Psychology*, 8(3), 347-353. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.8.3.347>
- Durmuş, B., İşçi Güneri, Ö. ve İncekırık, A. (2021). Bireylerin sigara alışkanlıklarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Negatif binom regresyon analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 28(4), 717-730.
- Emmons, K. M., Wechsler, H., Dowdall, G. ve Abraham, M. (1998). Predictors of smoking among US college students. *American Journal of Public Health*, 88(1), 104-107.
- Gerald, B. (2018). A brief review of independent, dependent and one sample t-test. *International Journal of Applied Mathematics and Theoretical Physics*, 4(2), 50-54.
- Gerlach, M., Farb, B., Revelle, W. ve Nunes Amaral, L. A. (2018). A robust data-driven approach identifies four personality types across four large data sets. *Nature Human Behaviour*, 2(10), 735-742. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0419-z>
- Grabowska, P., Targowski, T., Rozyńska, R., Mierzejewska, J. ve From, S. (2005). Alexithymia and depression: relationship to cigarette smoking, nicotine dependence and motivation to quit smoking. *Przegląd Lekarski*, 62(10), 1004-1006.
- Gümüş Doğan, D. ve Ulukol, B. (2010). Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, 17(3), 179-185.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2013). *Multivariate Data Analysis* (7. Baskı). Pearson Education.
- Heffner, J. L., Strawn, J. R., DelBello, M. P., Strakowski, S. M. ve Anthenelli, R. M. (2011). The co-occurrence of cigarette smoking and bipolar disorder: Phenomenology and treatment considerations. *Bipolar Disorders*, 13(5-6), 439-453. <https://doi.org/10.1111/j.1399-5618.2011.00943.x>
- Hisli N. (1989). Beck Depresyon Envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliği, güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Imbalzano, E., Vatrano, M., Quartuccio, S., Ceravolo, R., Cicone, V. A., Rotella, P., Pardeo, R., Trapani, G., de Faizo, G., Segura- Garcia, C., Costantino, R., Saitta, A. ve Mandraffino, G. (2018). Effect of type D personality on smoking status and their combined impact on outcome after acute myocardial infarction. *Clinical Cardiology*, 41(3), 321-325.
- Kara, S., Baş, F. Y. ve Açıkalın, C. (2011). Sigara içme davranışları ve etkili faktörler: Tıp ve Diş Hekimliği Fakültelerinin ilk ve son sınıf öğrencileri üzerinde çalışma. *Smyrna Tıp Dergisi*, 1(1), 16-21.
- Kim, S. R., Kim, H. Y., Kim, J. Y. ve Kim, H. K. (2019). Type D personality as a predictor of smoking cessation failure in smoking high school adolescents. *Psychology in the Schools*, 56(1), 79-91.
- Kupper, N., Pedersen, S. S., Höfer, S., Saner, H., Oldridge, N. ve Denollet, J. (2013). Cross-cultural analysis of type D (distressed) personality in 6222 patients with ischemic heart disease: A study from the International HeartQoL Project. *International Journal of Cardiology*, 166(2), 327-33.
- Lasser, K., Boyd, J. W., Woolhandler, S., Himmelstein, D. U., McCormick, D. ve Bor, D. H. (2000). Smoking and mental illness: A population-based prevalence study. *Jama*, 284(20), 2606-2610. <https://doi.org/10.1001/jama.284.20.2606>
- Leventhal, A. M., Zvolensky, M. J. ve Schmidt, N. B. (2011). Smoking-related correlates of depressive symptom dimensions in treatment-seeking smokers. *Nicotine & Tobacco Research*, 13(8), 668-676.
- Mandil, A., BinSaeed, A., Ahmad, S., Al-Dabbagh, R., Alsaadi, M. ve Khan, M. (2010). Smoking among university students: A gender analysis. *Journal of Infection and Public Health*, 3(4), 179-187.

- Manley, M. J., de Jonge, P., Kershaw, T. S., Desai, R. A., Lin, H. ve Kasl, S. V. (2009). Association of major depression with subtypes of nicotine dependence found among adult daily smokers: A latent class analysis. *Drug and Alcohol Dependence*, 104(1-2), 126-132.
- Marakoğlu, K., Çivi, S., Şahsivar, Ş. ve Özdemir, S. (2006). Tıp Fakültesi birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinde sigara içme durumu ve depresyon yaygınlığı arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 129-134.
- Meienberg, A., Mayr, M., Vischer, A., Zellweger, M. J. ve Burkard, T. (2021). Smoking prevention in adolescents: A cross-sectional and qualitative evaluation of a newly implemented prevention program in Switzerland. *BMJ Open*, 11, e048319. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-048319>
- Mete, B., Söyiler, V. ve Pehlivan, E. (2020). Adölesanlarda sigara içme ve madde kullanma prevalansı. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 64-71.
- Morrell, H. E., Cohen, L. M. ve McChargue, D. E. (2010). Depression vulnerability predicts cigarette smoking among college students: Gender and negative reinforcement expectancies as contributing factors. *Addictive Behaviors*, 35(6), 607-611.
- Munafò, M. R. ve Araya, R. (2010). Cigarette smoking and depression: A question of causation. *The British Journal of Psychiatry*, 196(6), 425-426.
- Nefs, G., Speight, J., Pouwer, F., Pop, V., Bot, M. ve Denollet, J. (2015). Type D personality, suboptimal health behaviors and emotional distress in adults with diabetes: Results from Diabetes MILES–The Netherlands. *Diabetes Research and Clinical Practice*, 108(1), 94-105.
- Ogińska-Bulik, N. ve Michalska, P. (2021). Type D personality in adolescents—the mediating role between depression and PTSD. *Current Psychology*, 40(12), 6145-6154.
- Öncü, E. ve Köksay Vayisoğlu, S. (2018). D Tipi Kişilik Ölçeği'nin Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Medical Journal*, 18(4), 646-656.
- Özkaraman, A., Uğurlu, K., Çakşak, A., Açıkgöz, A. ve Emir, B. (2016) The relationship between smoking status and type d personality among students of the faculty of health sciences. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 6(2), 84-90.
- Öztürk, M. O. (1997). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (7. Baskı). Hekimler Yayın Birliği.
- Pedersen, S. S., Lemos, P. A., van Vooren, P. R., Liu, T. K., Daemen, J., Erdman, R. A., Smits, P. C., Serruys, P. J. W. C. ve van Domburg, R. T. (2004). Type D personality predicts death or myocardial infarction after bare metal stent or sirolimus-eluting stent implantation: A Rapamycin-Eluting Stent Evaluated at Rotterdam Cardiology Hospital (RESEARCH) registry substudy. *Journal of the American College of Cardiology*, 44(5), 997-1001.
- Quartuccio, S., Vatrano, M., Rotella, P., Aragona, C. O., Trapani, G., Gullo, A. L., Imbalzano, E., Mandraffino, G. ve Saitta, A. (2017). Smoking status and Type D personality affect the clinical outcome in patients with recent myocardial infarction undergone to primary percutaneous coronary intervention. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, 27(1), e33.
- Ranjit, A., Korhonen, T., Buchwald, J., Heikkilä, K., Tuulio-Henriksson, A., Rose, R. J., Kaprio, J. ve Latvala, A. (2019). Testing the reciprocal association between smoking and depressive symptoms from adolescence to adulthood: A longitudinal twin study. *Drug and Alcohol Dependence*, 200, 64-70.
- Ranjit, A., Latvala, A., Kinnunen, T. H., Kaprio, J. ve Korhonen, T. (2020). Depressive symptoms predict smoking cessation in a 20-year longitudinal study of adult twins. *Addictive Behaviors*, 108, 106427.
- Reda, A. A., Moges, A., Yazew, B. ve Biadgilign, S. (2012). Determinants of cigarette smoking among school adolescents in eastern Ethiopia: A cross-sectional study. *Harm Reduction Journal*, 9, Makale No: 39. <https://doi.org/10.1186/1477-7517-9-39>
- Ruijan, T., Çaykara, B., Sağlam, Z. ve Pençe, H. H. (2019). Sigara bağımlılarında depresyon, anksiyete, uyku kalitesi ve uyku kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 609-615. <https://doi.org/10.31067/o.2019.212>
- Rymarczyk, K., Turbacz, A., Strus, W. ve Ciecuch, J. (2020). Type C personality: Conceptual refinement and preliminary operationalization. *Frontiers in Psychology*, 11, 552740. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.552740>
- Scherphof, C. S., van den Eijnden, R. J., Harakeh, Z., Raaijmakers, Q. A., Kleinjan, M., Engels, R. C. ve Vollebergh, W. A. (2013). Effects of nicotine dependence and depressive symptoms on smoking cessation: A longitudinal study among adolescents. *Nicotine & Tobacco Research*, 15(7), 1222-1229.

- Shahab, L., Gilchrist, G., Hagger-Johnson, G., Shankar, A., West, E. ve West, R. (2015). Reciprocal associations between smoking cessation and depression in older smokers: findings from the English Longitudinal Study of Ageing. *The British Journal of Psychiatry*, 207(3), 243-249.
- Sher, L. (2005). Type D personality: The heart, stress, and cortisol. *Qjm*, 98(5), 323-329.
- Skodova, Z., Lajciakova, P. ve Banovcinova, L. (2016). Burnout syndrome among health care students. *Western Journal of Nursing Research*, 39(3), 416-429.
- Stevenson, C. ve Williams, L. (2014). Type D personality, quality of life and physical symptoms in the general population: A dimensional analysis. *Psychology & Health*, 29(3), 365-373.
- Svansdottir, E., van den Broek, K. C., Karlsson, H. D., Gudnason, T. ve Denollet, J. (2012). Type D personality is associated with impaired psychological status and unhealthy lifestyle in Icelandic cardiac patients: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 12, Makale No: 42. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-42>
- Şensoy, N. ve Şen, G. (2020). The effect of Type-D personality traits on smoking in students of medicine faculty. *Journal of Family Medicine and Health Care*, 6(3), 78-82.
- Taşpınar, A. ve Pakyürek, G. (2020). Sigara kullananlarda depresyon düzeyinin dikkat performansına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 34-43.
- The Tobacco Atlas. (2023). Country factsheets Turkey. <https://tobaccoatlas.org/country/turkey/> adresinden 10 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.
- Tjora, T., Hetland, J., Aarø, L. E., Wold, B., Wium, N. ve Øverland, S. (2014). The association between smoking and depression from adolescence to adulthood. *Addiction*, 109(6), 1022-1030.
- TÜİK. (2023). Türkiye sağlık araştırması 2022. Haber Bülteni No: 49747. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2022-49747> adresinden 20 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- Üçok, A., Polat, A., Bozkurt, O., Meteris, H., ve Aksüt, D. (2001). Şizofreni ve iki uçlu duygudurum bozukluğu hastalarında sigara: Kontrollü bir çalışma [Cigarette smoking among patients with schizophrenia and bipolar mood disorder: A controlled study]. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 9(2), 193-198.
- Vukovic, O., Lecic Tosevski, D., Jasovic-Gasic, M., Damjanovic, A., Zebic, M., Britvic, D., Stepanovic, J., Djordjevic-Dikic, A., Beleslin, B. ve Ostojic, M. (2014). Type D personality in patients with coronary artery disease. *Psychiatria Danubina*, 26(1), 46-51.
- Wang, M. Q., Fitzhugh, E. C., Westerfield, R. C. ve Eddy, J. M. (1994). Predicting smoking status by symptoms of depression for US adolescents. *Psychological Reports*, 75(2), 911-914.
- Weinberger, A. H., Kashan, R. S., Shpigel, D. M., Esan, H., Taha, F., Lee, C. J., Funk, A. P. ve Goodwin, R. D. (2017). Depression and cigarette smoking behavior: A critical review of population-based studies, *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 43(4), 416-431.
- WHO. (2019). Don't let tobacco take your breath away. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/312260/WHO-NMH-PND-2019.3-eng.pdf> adresinden 10 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.
- Yağcı, İ., Perincek, G. ve Kıvrak, Y. (2019). Sigara bırakma polikliniğine başvuran kişilerde d tipi kişilik, dürtüsellik, çocukluk çağı travmaları, anksiyete ve depresyon düzeyleri. *Ankara Medical Journal*, 19(3), 582-590.
- Yağcı, İ., Taşdelen, Y. ve Aydın, F. (2022). Nonkardiyak göğüs ağrısı şikâyeti olan bireylerde d tipi kişilik, psikiyatrik belirtiler ve ağrı şiddeti arasındaki ilişki. *Sağlık Bilimlerinde Değer*, 12(1), 99-103.
- Yazıcı, H. (2008). Personality, depressive symptoms and smoking status among Turkish university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36(6), 799-810.
- Yazıcı, H. ve Ak, İ. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler, kişisel sağlık davranışları ve sigara içme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(4), 224-231.
- Yazıcı, H., Çetinkaya, B., Kahveci, H. ve Demirci, S. (2007). Genç bireylerde depresif belirtiler ve sigara içmeye dönük tutumlar. *Bağımlılık Dergisi*, 8(2), 79-84.

Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığının Beslenme Tutum ve Davranışlarını Yordayıcı Rolü

Nihan Türkoğlu*

Merve Nur Özkan**

Öz

Amaç: Bu çalışma çocuklarda beslenme tutum ve davranışları üzerinde dijital oyun bağımlılığının yordayıcı rolünün belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı nitelikte yapılan bu çalışma Ocak - Mart 2023 tarihleri arasında, Trabzon ilinde bulunan iki ortaokulda yapılmıştır. Araştırmanın evrenini iki ortaokulun öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış ve araştırma tarihinde öğrenimine devam eden, katılmaya gönüllü olan 296 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır. Verilerin toplanmasında “Tanımlayıcı Bilgi Formu”, “Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği”, “Beslenme Davranış Ölçeği” ve “Beslenme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulundan izin alınmıştır. Verilerin analizinde yüzdelik oran, frekans, korelasyon ve regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile beslenme davranış ve tutum puanları arasında negatif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada, öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin beslenme davranış ve tutumlarını yordayıcı rolü Lineer Regresyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen regresyon analizi sonuçlarına göre dijital oyun bağımlılığının beslenme davranış ve tutumları yordamadığı regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermiştir. Regresyon analizi sonucuna göre dijital oyun bağımlılığının beslenme davranışlarını %44 ve beslenme tutumlarını %47 oranında yordadığı belirlenmiştir.

Sonuç: Öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı ile beslenme davranış ve tutumları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu, ayrıca dijital oyun bağımlılığının beslenme davranış ve tutumlarını anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Bağımlılık, Beslenme, Davranış, Tutum

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. nturkoglu@atauni.edu.tr, 0000-0002-5843-9097

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ayalmervenur@gmail.com, 0009-0001-5336-2625

Abstract

Aim: This study was conducted to determine the predictive role of digital game addiction on nutritional attitudes and behaviors in children.

Methods: This descriptive study was conducted in two secondary schools in Trabzon between January and March 2023. The study population consisted of students from two secondary schools. Random sampling method was used in the study and the study was completed with the participation of 296 students who were continuing their education on the study date and volunteered to participate. A 'Descriptive Information Form', the "Digital Game Addiction Scale", the "Nutritional Behaviour Scale" and the "Nutritional Attitude Scale" were used to collect the data. Permission was obtained from the Atatürk University Faculty of Medicine Ethics Committee for the study. Percentage, frequency, correlation, and regression analysis were used to analyze the data.

Results: It was found that there was a moderate negative correlation between students' digital game addiction levels and their nutritional behaviour and attitude scores. In the study, the predictive role of students' digital game addiction levels on their nutritional behaviours and attitudes was examined by using a Linear Regression analysis. According to the results of the regression analysis, digital game addiction was found to be statistically significant in predicting the nutritional behaviors and attitudes of students. According to the results of regression analysis, digital game addiction predicted nutritional behaviours by 44% and nutritional attitudes by 47%.

Conclusion: It was determined that there was a negative correlation between students' digital game addiction and nutritional behaviours and attitudes, and that digital game addiction significantly predicted nutritional behaviours and attitudes.

Keywords: Play, Addiction, Nutrition, Behaviour, Attitude

Giriş

Dijital teknolojiler yalnızca genç yetişkinlerin ve yetişkinlerin yaşamlarına değil, aynı zamanda ve çocukların ve ergenlerin yaşamlarına da büyük ölçüde müdahale etmektedir. Teknolojinin bir öğrenme aracı olarak kullanılması çocuklar için büyük umutlar vaat etse de teknolojinin yanlış kullanımı tam tersi etki yaratabilir ve internet etkinlikleri çocukların ve ergenlerin sağlıklı beslenmesine, uyku alışkanlıklarını olumsuz etkileyebilir (Young, 2017). Teknolojinin hayatımızın birçok alanına olan etkisi, bu alanların zaman içinde değişip dönüşmesini ve yeni şekiller almasını belirlemektedir. Teknolojinin genç ve çocukları etkilediği alanlardan biri de oyunlar üzerine olmuştur. Zira oyunlar teknoloji öncesinde sokaklarda, arkadaş gruplarıyla plan kurularak, bir şeyleri canlı olarak tasarlayıp sosyalleşilen bir aktivite olarak tanımlanabilirken günümüzde dijitalleşmenin etkisi ile geleneksel oyun anlayışı yerini dijital oyunlara bırakmaya başlamıştır. Çevrim içi veya çevrim dışı birçok oyun modeli teknolojik aletlerle oynanabilmektedir. Bu bağlamda ilk dijital oyun olarak Thomas T. Goldsmith Jr. ve Estle Ray Mann tarafından patenti alınan "Cathode- Ray Tube" öne çıkmaktadır (Goldsmith and Mann, 1947). Dijital oyun oynamanın öz güveni yükseltmesi, bireyi stres ortamından uzaklaştırması, eğitsel içeriği olan oyunların öğrenmeyi kolaylaştırması ve süreç doğru yönetildiğinde bireyde rahatlama sağlaması gibi olumlu etkileri olsa da dijital oyunların birçok yönden çok sayıda zararlı etkileri bulunmaktadır (Uzunoglu, 2021).

Bağımlılık, bir şeye duyulan ve ortadan kaldırılması istenmeyen sürekli bir istek ve gereksinimi anlatan patolojik durumu ifade eder (Ayhan ve Köseliören, 2019). Teknolojik alanda yaşanan bağımlılık çocukluk ve ergenlik döneminde düzensiz beslenme, fiziksel inaktivite, uyku problemleri, depresyon, anksiyete, dikkat eksikliği gibi sorunlarla fiziksel ve sosyal gelişim üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır (Choi ve ark., 2009). Bunların

başında çocukların oyuna olan bağılılıkları ve süreci iyi yönetememelerinden dolayı beslenmelerini aksatması ya da beslenme tutumlarının değişmesidir (Güvendi ve ark., 2019). Beslenme her yaş grubunda çok önemli bir yere sahip olduğu gibi çocuklarda da büyüme ve gelişmenin sağlanması için oldukça büyük öneme sahiptir (Çam ve Nur, 2015). Çocukların özellikle büyüme gelişme çağlarında yeterli ve dengeli beslenmesi, sağlıklı ve olması gereken gelişim özelliklerine sahip olabilmeleri için gereklidir (Arlı ve ark., 2017).

Bu dönemde yeme alışkanlıkları genetik faktörler, yiyeceklerden hoşlanmama, dijital oyun bağımlılığı, psikolojik sorunlar gibi pek çok faktörden etkilenmektedir. Ergenlik döneminde oluşturulan bu alışkanlıkların sağlık üzerinde uzun süreli etkileri olabilir ve potansiyel olarak daha sonraki yaşamda kalp hastalığı, diyabet ve kanser gibi kronik hastalıklara yol açabilir (Musaiger ve ark., 2011). Sağlıksız beslenme alışkanlıklarının tipik özellikleri arasında düzensiz öğünler, öğünler arasında atıştırma düzeni, rutin olarak ev dışında yemek yeme ve hızlı yiyecekler yer almaktadır. Bu alışkanlıklar genellikle aile, akranlar ve medya gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Wang ve Begho, 2024). Bu faktörlerden biri olan dijital oyun bağımlılığının çocukların beslenme tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin azaltılması için gereken özen gösterilmelidir.

Öte yandan ergenlik, sağlıklı beslenme alışkanlıklarını kazanmak ve yetişkinlikte de devam edebilecek sağlıklı geliştirici davranışları teşvik etmek için kritik bir dönemdir (Daly ve ark., 2022). Aile desteği ve rehberliği, ergenlerin yeme alışkanlıklarını etkilemede çok önemlidir (Siu ve ark., 2019). Bu durum sadece ailenin çocuk üzerindeki kontrolü ile değil; okul, aile ve çocuk iş birliği ile çözüm bulunmaya çalışılması gereken önemli bir konudur (Altay ve ark., 2018). Buradan yola çıkarak bu çalışmada çocuklarda dijital oyun bağımlılığının çocukların beslenmeleri üzerindeki yordayıcı rolünü incelemek ve oluşturabileceği olumsuzlukları önlemek amacıyla yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıda verilen problemlere yanıtlar aranmıştır:

- Çocuklarda dijital oyun bağımlılığı ile beslenme tutum ve davranışları arasında bir ilişki var mıdır?
- Çocukların beslenme tutum ve davranışları üzerinde dijital oyun bağımlılığının yordayıcı bir rolü var mıdır?

Yöntem

Bu çalışma Ocak - Mart 2023 tarihleri arasında ortaokul düzeyindeki çocukların dijital oyun bağımlılığının beslenme düzenine etkisini incelemek amacıyla tanımlayıcı nitelikte yapılmıştır.

Örnekleme

Araştırmanın evrenini 9-14 yaş aralığındaki ortaokul düzeyindeki çocuklar oluşturmaktadır; örneklemini ise Trabzon'un Çaykara ilçesinde bulunan iki ortaokulda öğrenim gören 9-14 yaş aralığındaki 342 öğrenci oluşturmaktadır. Ancak verilerin toplandığı tarihte (Şubat-Mart 2023) devamsızlık yapmayan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 296 öğrenciyeye ulaşılmıştır (Katılım oranı %86.5). Araştırmanın kendi verileri ile G-Power 3.1.9.7 programı kullanılarak post hoc güç analizi yapılmıştır. Post hoc güç analizi korelasyon analizi %95 güven aralığı ve $p = .05$ anlamlılık düzeyi ile yapılmıştır (Faul ve ark., 2007; Reito ve ark., 2019). 296 kişi ile çalışmanın tamamlanması sonucunda G-Power programında çalışmanın gücünün %98 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	Sayı	%	Özellikler	S	%
Cinsiyet			Yaş Ortalama	11.73±1.13	
Kadın	122	41.8	(Min-Max)	= 9-14 yaş	
Erkek	170	58.2			

Anne eğitim			Baba eğitim		
Okuryazar	41	14.0	Okuryazar	45	15.5
İlkokul	63	21.6	İlkokul	25	8.6
Ortaokul	40	13.7	Ortaokul	34	11.6
Lise	90	30.8	Lise	107	36.6
Üniversite ve üzeri	58	19.9	Üniversite ve üzeri	81	27.7
Günlük Öğün Sayısı			Günlük Oyun Sıklığı		
2 kere	56	19.2	1 saatten az	127	43.5
3 kere	172	58.9	1-3 saat	128	43.8
4 ve üzeri	64	21.9	4-6 saat	23	7.9
			7 saatten fazla	14	4.8
Haftalık Oyun sıklığı			Sınıf		
Hiç oynamam	26	8.9	5. sınıf	86	29.5
Haftada 1-2 gün	140	47.9	6. sınıf	59	20.2
Haftada 3-4 gün	66	22.6	7. sınıf	72	24.6
Haftada 5-6 gün	17	5.8	8. sınıf	75	25.7
Her Gün oynarım	43	14.7			

Tablo 1’de öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımları görülmektedir. Öğrencilerin yaş ortalamasının 11.73 ± 1.13 olduğu, %58,2’sinin erkek, %29,5’inin 5. sınıfta, %30,8’inin annesinin ve %36,6’sının babasının lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %58,9’unun günlük üç öğün yemek yediği, %43,8’inin günde 1-3 saat oyun oynadığı ve %47,9’unun haftada 1-2 gün oyun oynadığı saptanmıştır.

Çalışmanın Etik Yönü

Çalışma için Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulundan onay alınmıştır (Tarih: 26.01.2023, Sayı: B.30.2.ATA.o.01.00/149). Çalışmaya katılımda gönüllülük ilkesi dikkate alınmış ve çalışma öncesinde katılımcılar bilgilendirilmiştir. Araştırmanın yapılacağı okul idarelerinden kurum izni ve katılımcılardan sözlü onam alınmıştır. Veriler okul idarelerinin belirlediği gün ve saatlerde toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği”, “Beslenme Davranış Ölçeği” ve “Beslenme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: İlgili literatür incelenerek araştırmacılar tarafından oluşturulan form 8 sorudan oluşmaktadır (Ayhan ve Köseliören, 2019; Lam ve ark., 2009; Uzunoğlu, 2021). Formda öğrencinin cinsiyeti, yaşı, sınıfı, anne ve babanın eğitim durumu, çocuğun kaç öğün beslendiği, haftada kaç gün ve günde kaç saat dijital oyun oynadığı gibi sorular bulunmaktadır.

Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği: Hazar ve Hazar tarafından 2017 yılında geliştirilen Çocuklar için Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği 24 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; dijital oyun oynamaya yönelik aşırı odaklanma ve çatışma, oyun süresinde tolerans gelişimi ve oyuna yüklenen değer, bireysel ve sosyal görevlerin/ödevlerin ertelenmesi, yoksunluğun psikolojik-fizyolojik yansımaları ve oyuna dalma olarak adlandırılmıştır.

5'li likert tipinde olan ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 120'dir. Ölçek puanlamasının derecelendirmesinde ise; 1-24: Normal grup, 25-48: Az riskli grup, 49-72 Riskli grup, 73-96 Bağımlı grup, 97-120 Yüksek düzeyde bağımlı grup olarak değerlendirilmektedir (Hazar ve Hazar, 2017).

Beslenme Tutum Ölçeği: Arvidson ve Denton (1990) tarafından çocukların kalp sağlığını geliştirmeye yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen Çocuk Kalp Sağlığı Geliştirme Tutum Ölçeği 16 maddeden oluşmaktadır. Türk toplumuna Öztürk Haney ve Bahar tarafından uyarlanmıştır (Öztürk Haney ve Bahar, 2014). Ölçek egzersiz, beslenme, sigara içme ve stres kontrolü olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada 4 maddeden oluşan beslenme alt ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.75, beslenme alt ölçeğinin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.67'dür. Beslenme alt ölçeği çocuğun yağ alımını azaltan, sağlıklı yiyecek tüketimini artıran aktivitelere ve kalp sağlığını iyileştiren beslenme biçimine yönelik tutumunu ölçmektedir. Ölçek maddeleri 1-4 puan aralığında (1-kesinlikle katılmıyorum, 4-kesinlikle katılıyorum) değer almaktadır, toplam puanı 4-16 arasındadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması olumlu tutumu göstermektedir (Öztürk Haney ve Bahar, 2014).

Beslenme Davranış Ölçeği: Çocukların besin tüketimleri Health Behavior Questionnaire (HBQ) kapsamında geliştirilen Beslenme Davranış Ölçeği ile değerlendirilmiştir (Edmundson ve ark., 1996; Parcel ve ark., 1995). Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışması Öztürk Haney ve Erdoğan (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek, çocukların besin tüketimlerini belirlemek için az yağlı/ tuzlu ve çok yağlı/ tuzlu besin seçeneklerinin olduğu resimli 14 maddeden oluşmuştur. Çocuklara karşılaştırılabilir besinler gösterilerek iki besin arasından hangisini daha çok (sık) yediği sorulmuştur. Ölçek maddeleri sağlıklı besin için -1, sağlıklı besin için +1 değer almaktadır, toplam puanı -14, +14 arasındadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması sağlıklı beslenme alışkanlığını göstermektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 22.0 paket programında değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayıları, bağımsız gruplarda t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve Post Hoc analizler için Bonferroni testleri ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada grupların normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Normallik testi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluk gösterdiğini anlamak için bakılan Skewness ve Kurtosis değerinin ± 1 aralığında olması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Skewness ve Kurtosis değerlerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği için 0.621/0.536, Beslenme Tutum Ölçeği için -0.254/0.353, Beslenme Davranış Ölçeği için 0.148/0.831 arasında olduğu saptanmıştır. Ölçekler ve alt boyutlarından elde edilen Skewness ve Kurtosis değerleri ± 1 aralığında olduğu için tüm ölçek ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Bulgular

Çalışmada öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları Tablo 2'de verilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin Beslenme Davranış Ölçeği puan ortalamasının 0.60 ± 4.63 , Beslenme Tutum Ölçeği puan ortalamasının 12.47 ± 2.57 ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği puan ortalamasının 48.11 ± 19.81 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Ölçek Puan Ortalamalarının Dağılımı

Ölçekler	X $\pm$ SS	Min-Max
Beslenme Davranış Ölçeği	0.60 $\pm$ 4.63	-10-12
Beslenme Tutum Ölçeği	12.47 $\pm$ 2.57	4-16
Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği		

Dijital oyun oynamaya yönelik aşırı odaklanma ve çatışma	15.19±7.00	7-35
Oyun süresinde tolerans gelişimi ve oyuna yüklenen değer	11.78±5.12	1-29
Bireysel ve sosyal görevlerin/ödevlerin ertelenmesi	12.33±6.24	6-30
Yoksunluğun psikolojik-fizyolojik yansımaları ve oyuna dalma	8.79±3.79	4-20
Toplam	48.11±19.81	19-110

Tablo 3'te çocukların tanıtıcı özelliklerine göre Beslenme Davranış Ölçeği, Beslenme Tutum Ölçeği ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği puan ortalamalarının dağılımlarına yer verilmiştir. Tablo 3'e göre çocuklardan 5. sınıfta olanların, annesi üniversite ve üzerinde eğitim düzeyine sahip olanların, günlük 1 saatten az ve haftada birkaç saat oyun oynayanların Beslenme Davranış Ölçeği puan ortalamasının diğer gruplara göre daha yüksek ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). 5. ve 6. sınıfta olanların, günlük üç kez öğün yapanların, günlük 1 saatten az ve haftalık 1-2 gün ila 3-4 gün oyun oynayanların Beslenme Tutum Ölçeği puan ortalamalarının diğer gruplara göre daha yüksek ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Annesi üniversite ve üzerinde eğitim düzeyinde olan çocukların ilköğretim mezunu olan çocuklara göre Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği puan ortalamasının daha yüksek ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Günlük oyun sıklığı 1 saatten az olan ve haftada birkaç saat oynayan çocukların Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği puan ortalamasının diğer gruplara göre daha düşük olduğu ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 3. Öğrencilerin Ölçek Puan Ortalamalarına Göre Tanıtıcı Özelliklerinin Karşılaştırılması

	Beslenme Davranış Ölçeği	Beslenme Tutum Ölçeği	Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği
	X±SS	X±SS	X±SS
Cinsiyet			
Kadın	0.78±4.72	12.40±2.41	45.42±19.53
Erkek	0.48±4.57	12.51±2.68	50.04±19.84
	t=0.554	12.51±2.68	50.04±19.84
	p=0.580	p=0.724	p=0.049
Sınıf			
5. sınıf ¹	1.69±4.60	13.45±2.16	49.47±18.59
6. sınıf ²	1.11±4.14	12.86±2.20	50.84±21.06
7. sınıf ³	0.44±4.77	12.22±2.60	46.91±20.08
8. sınıf ⁴	0.02±4.64	11.28±2.73	45.54±19.89
	F=3.632	F=11.331	F=1.017
	p=0.013	p=0.000	p=0.385
	1>3	1>3,4; 2>4	

Anne eğitim

Okuryazar ¹	0.08±4.49	12.24±2.87	50.00±16.68
İlkokul ²	0.16±4.75	11.92±3.05	44.92±17.02
Ortaokul ³	0.23±4.22	12.50±2.09	48.08±20.47
Lise ⁴	0.85±4.63	12.47±2.76	45.92±20.20
Üniversite ve üzeri ¹	1.25±4.79	F=11.331	F=1.017
	F=2.436	F=1.145	F=3.100
	p=0.047	p=0.336	p=0.016
	5>1,2,3,4		5>2

Baba eğitim

Okuryazar	0.09±4.28	12.26±2.87	51.60±18.81
İlkokul	0.22±4.62	12.31±3.07	41.74±15.83
Ortaokul	0.65±4.00	12.75±2.45	51.72±21.64
Lise	0.13±4.89	12.20±2.21	46.72±19.68
Üniversite ve üzeri	2.24±4.60	13.01±2.31	52.22±21.78
	F=1.191	F=0.616	F=1.006
	p=0.315	p=0.651	p=0.405

Günlük Öğün Sayısı

2 kere ¹	1.57±4.71	11.60±3.01	44.64±19.72
3 kere ²	0.66±4.72	12.93±2.07	49.93±20.33
4 ve üzeri ³	0.37±4.15	12.00±3.06	46.26±18.11
	F=2.697	F(Welch)=6.312	F=1.871
	p=0.069	p=0.003	p=0.156
		2>3	

Günlük Oyun Sıklığı

1 saatten az ¹	1.82±4.76	12.73±2.38	43.03±16.94
1-3 saat ²	0.15±4.44	12.69±2.47	51.56±20.01
4-6 saat ³	0.60±4.32	11.13±3.03	52.00±23.67
7 saatten fazla ⁴	0.57±2.62	10.28±2.81	56.78±25.97
	F=5.974	F(Welch)=4.943	F=5.518
	p=0.001	p=0.005	p=0.001
	1>2,3,4	1>3,4	1<2,3,4

Haftalık Oyun Sıklığı

Haftada birkaç saat ¹	2.61±4.44	12.34±2.71	35.15±14.73
Haftada 1-2 gün ²	1.24±4.47	12.80±2.42	49.43±19.71
Haftada 3-4 gün ³	0.21±4.82	12.81±2.52	47.12±18.81
Haftada 5-6 gün ⁴	0.23±5.42	12.23±2.04	50.41±16.33
Her Gün oynarım ⁵	0.90±3.54	11.04±2.78	52.25±22.88

F=5,522	F=4,426	F=3,631
p=0.000	p=0.002	p=0.007
1>3,4,5	2,3>5	1<2,5

* Grup varyanslarının homojen olmadığı durumlarda Welch ANOVA test değerleri alınmıştır.

Öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile Beslenme Davranış ve Beslenme Tutum Ölçeği arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği ile Beslenme Davranış ve Beslenme Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki

Ölçekler	Beslenme Davranış Ölçeği	Beslenme Tutum Ölçeği
Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği	r= -0.664 p=0.000	r= -0.682 p=0.000

Yapılan korelasyon analizi neticesinde öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile beslenme davranış ve tutum puanları arasında negatif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (p<0.001).

Tablo 5'de öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin beslenme davranış ve tutumları üzerine etkisi Linear Regresyon analizi ile incelenmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin Beslenme Davranış ve Tutumlarına Etkisinin Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken: Beslenme Davranış Ölçeği				
	β	Std. Hata	Beta	t	p
Sabit	58.864	0.750		54.364	0.000*
Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği R=0.664	-0.231 R ² =0.442	0.143	-0.664	-12.123	0.000*
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken: Beslenme Tutum Ölçeği				
	β	Std. Hata	Beta	t	p
Sabit	46.704	0.750			
Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği R=0.647	-1.045 R ² =0.465	0.143	-0.682	-7.145	0.000*

p<0.001

Elde edilen regresyon analizi sonuçlarına göre dijital oyun bağımlılığının beslenme davranışları üzerinde oluşturulan modelin istatistiksel olarak anlamlı ve R₂ değerinin 0.442 olduğu belirlenmiştir. R₂ değeri bağımlı değişkende var olan değişimin ne kadarının bağımsız değişken tarafından tanımlanabildiğini göstermektedir. Regresyon analizi sonucuna göre dijital oyun bağımlılığı bağımsız değişkeni, beslenme davranışları bağımlı değişkenini %44 oranında açıklamaktadır. Modelde yer alan değişkenlerden dijital oyun bağımlılığının (Beta: -0.664; p<0.001) beslenme davranışları üzerine negatif yönde bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre dijital oyun bağımlılığının beslenme tutumları üzerinde oluşturulan modelin istatistiksel olarak anlamlı ve R₂ değerinin 0.465 olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna göre dijital oyun bağımlılığı bağımsız değişkeni beslenme tutumları bağımlı değişkenini %47 oranında açıklamaktadır. Modelde yer alan değişkenlerden dijital oyun bağımlılığının (Beta: -0.682; p<0.001) beslenme tutumları üzerine negatif yönde bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığının beslenme tutum ve davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Beslenme tüm yaş gruplarında önemli olduğu gibi ortaokul çağı çocuklarda oldukça öneme sahiptir. Ayrıca çocukların beslenme özelliklerinde birçok etken bulunmaktadır. Bunların başında bağımlılıklar ve özellikle dijital oyun bağımlılığı gelmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %58.9'unun günlük üç öğün yaptığı ve oyun ile geçirilen zaman sürecinde öğün atlama davranışının gözlemlendiği saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada (Uzşen ve Başbakal, 2019) okul çağı öğrencilerinin %50.9'unun gün içinde öğün atladığı ve medya araçlarının beslenme alışkanlıkları ve seçimlerinde etkisi olduğu belirtilmiştir. Yalçın Irmak ve Erdoğan'ın (2016) yaptığı çalışmada ise dijital oyun bağımlılığının ergenlerde olumlu ve olumsuz sağlık davranışları üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Olumsuz etkiler arasında görülen hareketli yaşama sevk etme, öğün atlama bakımından beslenme konusuna dolaylı ve doğrudan etkileri olduğu görülmüştür. Uluslararası literatürde yapılan bir çalışmada haftada dörtten fazla oynayanların haftada bir öğün atlama olasılığının 10 kat daha fazla olduğunu bildirmiştir (Van den Bulck ve Eggermont, 2006). Yaşadığımız dijital çağın çocukların beslenmeleri üzerinde doğrudan ve dolaylı birçok noktayı etkileyebildiği yapılan çalışmalarda da belirlenmiştir.

Ergenler oyun oynarken mutluluk duygusu yaşamaktadırlar ve dijital oyun oynama süresi arttıkça bu duygu yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla bu duyguyu sürdürebilmek için oyunda geçirilen süreyi uzatmak isteyebilmektedirler. Bu durum çocukların aileleri ve öğretmenleri ile oyun oynama süreci konusunda çatışmalar yaşamasına, okul başarılarının düşmesine ve yeme davranışlarının bozulmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de 14-16 yaş grubunda yapılan bir çalışmada (Kıran, 2011) öğrencilerin bilgisayar başında 2-3 saat; Finlandiya'da yapılan bir çalışmada ise (Männikkö ve ark., 2015) 16-18 yaş arası öğrencilerin günde ortalama 2,5 saat dijital oyun oynadığı bildirilmiştir. Mevcut çalışmada da ortaokul öğrencilerinin %43.8'nin gün içinde 1-3 saat arasında dijital oyun oynadığı belirlenmiştir. Literatürde dijital oyun oynamanın özellikle ergenlerde kontrollü bir şekilde yapıldığında sağlıklı yaşama ve rahatlamaya katkı sağladığı görülse de kontrol edilmediği takdirde beslenme bozuklukları dâhil ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceği belirtilmektedir (Männikkö ve ark., 2015; Demirhan ve ark., 2023).

Beslenme ve dijital oyun bağımlılığı konusunda aile denetimi ve desteğinin önemi oldukça büyüktür. Mevcut çalışmada ebeveynlerin eğitim durumunun artması ile çocuklarda görülen dijital oyun bağımlılığının arasında ters orantı olduğu görülmüştür. Kaya'nın (2021) çalışmasında da ebeveyn kontrolü olmayan çocuklarda bağımlılık sorunlarının daha çok görüldüğü tespit edilmiş ve bu ebeveyn tavrının eğitim durumu ile ilişkili olduğu da belirtilmiştir.

Mevcut çalışmada öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile beslenme davranış ve tutum puanları arasında negatif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu ve dijital oyun bağımlılığının beslenme davranışlarını %44, beslenme tutumlarını %47 oranında yordadığı ortaya çıkmıştır. Cabir'in (2019) adolesanlarda dijital oyun bağımlılığının sağlıklı yaşam biçimi davranışları üzerine etkisinin incelendiği çalışmasında benzer bir sonuç elde ettiği belirlenmiştir. Yapılan başka bir çalışmada (Hassan ve Ahmed, 2020) internet bağımlılığı ile beslenme alışkanlıkları arasındaki ilişki incelenmiş ve internet bağımlılığı olan çocukların beslenme alışkanlıklarının değişerek, büyük öğünler tükettiği ve %83,3'ünün iştahının internet kullanımı üzerinde kontrol sahibi olan ergenlere göre daha kötü olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinde dijital oyunların beslenme alışkanlıklarına etkisini ölçen bir başka çalışmada (Ustinavičienė ve ark., 2016), dijital oyun oynama süresi arttıkça olumsuz beslenme alışkanlıklarının arttığı, zihinlerin sürekli meşgul olduğu ve beslenme gibi

temel ihtiyaçların önemini yitirdiği, ana öğünlerin atlandığı ve ara öğünlerin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Çin okullarında yapılan başka bir çalışmada (Tao ve Liu, 2009) dijital oyun bağımlılığının yeme alışkanlıklarını bozduğu ve obeziteye neden olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Smahel ve ark. (2015) internet bağımlılığı olan çocukların beslenme bozuklukları gibi birtakım sorunlarla karşılaştığını bildirmiştir. Buna göre ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde mevcut çalışmaya benzer sonuçların elde edildiği ve dijital oyun bağımlılığının çocukların beslenme davranışları üzerinde oldukça etkili bir faktör olduğu söylenilebilir.

Sonuç olarak beslenme, özellikle gelişim çağındaki ortaokul öğrencileri için dikkat edilmesi gereken önemli konular içerisindedir. Bununla birlikte dijital oyun bağımlılığının beslenme üzerindeki etkilerinin araştırılması gerekmektedir. Araştırmacıların bu alanda daha fazla deneysel nitelikte çalışmalar yapması önem arz etmektedir. Oyun bağımlılığına neden olan faktörlerin ve bağımlılığın şiddetinin beslenme tutumları ve davranışları ile ilişkisini belirlemek, dijital oyun bağımlılığı ve beslenme arasındaki ilişkide stres, duygusal durumlar ve zihinsel sağlık faktörlerinin rolünün araştırılması önerilebilir. Ayrıca ailelerin oyun bağımlılıkları, beslenme tutum ve davranışları konularında çocuklarına destek ve gözlemci olmaları gerekmektedir. Çocukların okullarda oyun bağımlılıkları yüzünden öğün atlama, fastfood tarzı beslenmenin önlenmesi gibi konularda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Çocuklarda bu bilgilendirmenin günlük hayatlarında uygulanmasının ne derecede olduğu aile-okul iş birliği ile gözetim altında olması gerekmektedir.

The Predictive Role of Digital Game Addiction in Children's Nutritional Attitudes and Behaviours

Nihan Türkoğlu*

Merve Nur Özkan**

Introduction

Addiction refers to a pathological condition that describes a constant desire and need for something that cannot be eliminated (Ayhan & Köseliören, 2019). Technological addiction has negative effects on physical and social development in childhood and adolescence with problems such as irregular nutrition, physical inactivity, sleep problems, depression, anxiety and attention deficit (Choi et al., 2009). The most important of these is the children's attachment to the game and the disruption of their nutrition or change in their attitudes due to their inability to manage the process well (Güvendi et al., 2019). As nutrition has a very important place in every age group, it is also of great importance for ensuring growth and development in children (Çam & Nur, 2015). Adequate and balanced nutrition of children in every age range is one of the requirements for them to be healthy and have the developmental characteristics they should have. Particular attention should be paid to the types of food and frequency of nutrition in the growth and development ages of children (Arılı et al., 2017). Eating habits during this period can be influenced by many factors such as genetic factors, food aversions, digital game addiction and psychological problems. These habits formed during adolescence can have long-term effects on health and potentially lead to chronic diseases such as heart disease, diabetes and cancer later in life (Musaiger et al., 2011). Care should be taken to ensure that digital game addiction is not influenced by children's nutritional attitudes and behaviours. Adolescence is a critical period for promoting healthy eating habits and healthy behaviours that can continue into adulthood (Daly et al., 2022) and in this regard, family support and guidance are critical factors (Siu et al., 2019) but such an important issue cannot be solved only by the family's control over the child; the cooperation of the school, family and child is required (Altay et al., 2018). Thus, this study was

* Ass. Prof., Atatürk University, Erzurum, Türkiye. nturkoglu@atauni.edu.tr, 0000-0002-5843-9097

** Master's degree student, Atatürk University, Erzurum, Türkiye. ayalmervenur@gmail.com, 0009-0001-5336-2625

conducted to examine the predictive role of digital game addiction in children's nutritional attitudes and behaviours and to contribute to the studies to be carried out in order to prevent the problems it may cause. In order to achieve this aim, answers to the following problems were sought:

-Is there a relationship between digital game addiction and nutritional attitudes and behaviours in children?

-Does digital game addiction have a predictive role on children's nutritional attitudes and behaviours?

Method

This descriptive study was conducted between January and March 2023 to examine the effect of digital game addiction on the nutritional attitudes and behaviours of middle school children. The population of the study consisted of children aged 9-14 years at the secondary school level, and the sample consisted of 342 students aged 9-14 years and attending two secondary schools in Çaykara district of Trabzon. However, 296 students who were not absent at the time of data collection (February-March 2023) and who agreed to participate in the study were reached (participation rate 86.5%). Post hoc power analysis was performed using G-Power 3.1.9.7 programme with the data of the study itself. Post hoc power analysis correlation analysis was performed with 95% confidence interval and $p = .05$ significance level (Faul et al., 2007; Reito et al., 2019). It was determined that the power of the study was 98% in the GPower programme. The study data were collected with a "Personal Information Form", the "Digital Game Addiction Scale", the "Nutritional Behaviour Scale" and the "Nutritional Attitude Scale". The Personal Information Form, which was created by the researchers by examining the relevant literature, consists of 8 items. The Digital Game Addiction Scale was developed by Hazar and Hazar (2017). It consists of 24 items and 4 sub-dimensions. The Nutritional Attitude Scale was developed by Arvidson and Denton (1990) to evaluate children's attitudes towards improving heart health (Arvidson & Denton, 1990). The 16-item scale was adapted to the Turkish by Öztürk Haney (2014). The scale consists of four subtests. The Nutritional Behaviour Scale was developed within the scope of the Child and Adolescent Trial for Cardiovascular Health (CATCH) Health Behaviour Questionnaire (HBQ) (Edmundson et al., 1996; Parcel et al., 1995). The Turkish validity and reliability study of the scale was conducted by Öztürk Haney and Erdoğan (2013). The scale consisted of 14 items with pictures of low-fat/salty and high-fat / salty food options to determine children's food consumption. The data of the study were analysed in SPSS 22.0 package programme. Arithmetic mean, standard deviation, skewness and kurtosis coefficients, independent groups t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Bonferroni tests for Post Hoc analyses and correlation analysis were used in the analysis of the data.

Conclusion and Discussion

The mean score of the Nutritional Behaviour Scale was 0.60 ± 4.63 , the mean score of the Nutritional Attitude Scale was 12.47 ± 2.57 and the mean score of the Digital Game Addiction Scale was 48.11 ± 19.81 . It was found that there was a moderate negative correlation between the digital game addiction levels of the students and their nutritional behaviour and attitude scores ($p < 0.001$). According to the results of regression analysis, it was determined that game addiction had a significant effect on the nutritional behaviours of students and the R^2 value was found to be 0.442. R^2 value shows how much of the change

in the dependent variable can be defined by the independent variable. According to the regression analysis result, the independent variable of digital game addiction explains the dependent variable of nutritional behaviours by 44%. Among the variables in the model, digital game addiction (Beta: -0.664; $p < 0.001$) was found to have a negative effect on nutritional behaviours. It was determined that digital game addiction had a significant effect on nutritional attitudes and the R^2 value was found to be 0.465. According to the regression analysis result, the independent variable of digital game addiction explains 47% of the dependent variable of nutritional attitudes. Among the variables in the model, digital game addiction (Beta: -0.682; $p < 0.001$) was found to have a negative effect on nutritional attitudes. As a result, nutrition is among the important issues that should be considered especially for secondary school students who are in the developmental age. However, the effects of digital game addiction on nutrition should be investigated. It is important for researchers to conduct more experimental studies in this field. It may be recommended to determine the relationship between the factors causing game addiction and the severity of addiction with nutritional attitudes and behaviours, and to investigate the role of stress, emotional states and mental health factors in the relationship between digital game addiction and nutrition. In addition, families should be supportive and observant of their children in terms of gaming addictions, nutritional attitudes and behaviours. Children should be informed about issues such as skipping meals due to game addictions and prevention of fast-food style nutrition in schools. The extent to which children apply this information in their daily lives should be monitored through family-school cooperation.

Kaynakça/References

- Altay, M., Cabar, H. D. ve Altay, B. (2018). Adölesan dönemi çocuklarda beslenme ve okul sağlığı. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 173–180. <https://doi.org/10.30561/SINOPUSD.414093>
- Arlı, M., Şanlıer, N., Küçükkömürler, S. ve Yaman, M. (2017). *Anne ve çocuk beslenmesi*. Pegem Akademi.
- Arvidson, C. R. ve Denton, R. N. N. (1990). *Children's cardiovascular health promotion attitude scale: An instrument development*. <https://hdl.handle.net/11274/13847>
- Ayhan, B. ve Köseliören, M. (2019). İnternet, online oyun ve bağımlılık. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 6(1), 1–30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ojtac/issue/46712/478272>
- Cabir, F. B. (2019). *Adölesanlarda oyun bağımlılığı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Choi, K., Son, H., Park, M., Han, J., Kim, K., Lee, B. ve Gwak, H. (2009). Internet overuse and excessive daytime sleepiness in adolescents. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(4), 455–462. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1819.2009.01925.x>
- Çam, H. H. ve Nur, N. (2015). Adölesanlarda internet bağımlılığı prevalansı ile psikopatolojik semptomlar ve obezite arasındaki ilişkinin incelenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 14(3), 181–188. <http://search/yayin-detay/200139>
- Daly, A. N., O'Sullivan, E. J. ve Kearney, J. M. (2022). Considerations for health and food choice in adolescents. *The Proceedings of the Nutrition Society*, 81(1), 75–86. <https://doi.org/10.1017/S0029665121003827>
- Demirhan, C., Cırcır, O., Aydemir, M., Balcı, H., Can, H. ve Gökce, Z. (2023). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ile bilinçli farkındalık arasındaki ilişkide duyu düzenlemenin aracı rolünün incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(239), 1875–1896. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1131011>
- Edmundson, E., Parcel, G. S., Perry, C. L., Feldman, H. A., Smyth, M., Johnson, C. C., Layman, A., Bachman, K., Perkins, T., Smith, K. ve Stone, E. (1996). The effects of the child and adolescent trial for cardiovascular health interven-

- tion on psychosocial determinants of cardiovascular disease risk behavior among third-grade students. *American Journal of Health Promotion*, 10(3), 217–225. <https://doi.org/10.4278/0890-1171-10.3.217>
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A. G. ve Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behaviour Research Methods*, 39(2), 175–191. <https://doi.org/10.3758/BF03193146>
  - Goldsmith, T. T. ve Mann, E. R. (1947). Cathode Ray Tube Amusement Device. U.S. Patent No. 2, 455, 992.
  - Güvendi, B., Demir, G. T. ve Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1194-1217.
  - Hassan, A. M. ve Ahmed, E. S. (2020). Impact of internet addiction on lifestyle and dietary habits of secondary school adolescents. *American Journal of Nursing Research*, 8(2), 263-268.
  - Hazar, Z. ve Hazar, M. (2017). Çocuklar İçin Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 203-216. doi:10.14687/jhs.v14i1.4387
  - Kaya, A. (2021). Adölesanlarda dijital oyun bağımlılığının mutluluk ve yaşamın anlamına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(3), 297–304. <https://doi.org/10.51982/BAGIMLI.902685>
  - Kıran, Ö. (2011). *Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının ortaokul gençliği üzerindeki etkileri (Samsun örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
  - Lam, L. T., Peng, Z. W., Mai, J. C. ve Jing, J. (2009). Factors associated with Internet addiction among adolescents. *Cyberpsychology & Behavior: The Impact of the Internet, Multimedia and Virtual Reality on Behavior and Society*, 12(5), 551–555. <https://doi.org/10.1089/CPB.2009.0036>
  - Männikkö, N., Billieux, J. ve Käriäinen, M. (2015). Problematic digital gaming behavior and its relation to the psychological, social and physical health of Finnish adolescents and young adults. *Journal of Behavioral Addictions*, 4(4), 281-288. <https://doi.org/10.1556/2006.4.2015.040>
  - Musaiger, A. O., Bader, Z., Al-Roomi, K. ve D'souza, R. (2011). Dietary and lifestyle habits amongst adolescents in Bahrain. *Food & Nutrition Research*, 55(7122). <https://doi.org/10.3402/fnr.v55i0.7122>
  - Öztürk Haney, M. ve Erdoğan, S. (2013). Interaction model of client health behavior: A Guide to determination of childrens' diet habits. *E-Journal of Dokuz Eylul University Nursing Faculty*, 6(4), 218–223. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuhfed/issue/46812/587032>
  - Öztürk Haney, M. ve Bahar, Z. (2014). Çocuk Kalp Sağlığını Geliştirme Tutum Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliği. *Dokuz Eylul Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 92–97. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed/issue/46808/586994>
  - Parcel, G. S., Edmundson, E., Perry, C. L., Feldman, H. A., O'Hara-Tompkins, N., Nader, P. R., Johnson, C. C. ve Stone, E. J. (1995). Measurement of self-efficacy for diet-related behaviors among elementary school children. *Journal of School Health*, 65(1), 23–27. <https://doi.org/10.1111/J.1746-1561.1995.TB03335.X>
  - Reito, A., Raittio, L. ve Helminen, O. (2019). Fragility Index, power, strength and robustness of findings in sports medicine and arthroscopic surgery: A secondary analysis of data from a study on use of the Fragility Index in sports surgery. *PeerJ*, 7(5). <https://doi.org/10.7717/PEERJ.6813>
  - Siu, J. Y. M. Chan, K. ve Lee, A. (2019). Adolescents from low-income families in Hong Kong and unhealthy eating behaviours: Implications for health and social care practitioners. *Health & Social Care in the Community*, 27(2), 366–374. <https://doi.org/10.1111/HSC.12654>
  - Smahel, D., Wright, M. F. ve Cernikova, M. (2015). The impact of digital media on health: children's perspectives. *International Journal of Public Health*, 60(2), 131–137. <https://doi.org/10.1007/S00038-015-0649-Z>
  - Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Allyn and Bacon.
  - Tao, Z. L. ve Liu, Y. (2009). Is there a relationship between Internet dependence and eating disorders? A comparison study of Internet dependents and non-Internet dependents. *Eating and Weight Disorders*, 14(2–3), e77–e83. <https://doi.org/10.1007/BF03327803/METRICS>
  - Ustinavičienė, R., Škėmienė, L., Lukšienė, D., Radišauskas, R., Kaliniėnė, G. ve Vasilavičius, P. (2016). Problematic computer game use as expression of Internet addiction and its association with self-rated health in the Lithuanian adolescent population. *Medicina*, 52(3), 199–204. <https://doi.org/10.1016/j.medic.2016.04.002>
  - Uzşen, H. ve Başbakkal, Z. D. (2019). A game-based nutrition education: Teaching healthy eating to primary school students. *The Journal of Pediatric Research*, 6(1), 18–23. <https://doi.org/10.4274/JPR.GALENOS.2018.15010>
  - Uzunoğlu, A. (2021). Dijital Oyun ve bağımlılık. *Yeni Medya*, 11, 116–131. <https://doi.org/10.34189/yimd.2021.11.007>

- Van den Bulck, J. ve Eggermont, S. (2006). Media use as a reason for meal skipping and fast eating in secondary school children. *Journal of human nutrition and dietetics*, 19(2), 91-100.
- Wang, Z. ve Begho, T. (2024). A review of the impact of decision heuristics on calorie underestimation and the implications for unhealthy eating. *Nutrition and Food Science*, 54(3), 627-636. <https://doi.org/10.1108/NFS-08-2023-0199>
- Yalçın Irmak, A. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137.
- Young, K. S. (2017). Assessment issues with internet-addicted children and adolescents. K. S. Young ve C. N. Abreu (Ed.), *Internet addiction in children and adolescents: Risk factors, assessment, and treatment* (pp. 143-160) içinde. Springer Publishing Company. <https://doi.org/doi.org/10.1891/9780826133731.0008>

Copyright © 2024 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2024 • 12(34) • 31-43

ISSN 2791-8157

Başvuru | 10 Kasım 2023

Kabul | 06 Ağustos 2024

Engelli Gençlerin Üniversite Eğitimi: Eğitime Dâhil Olma ve Sürdürme Bağlamında Kapsayıcı Eğitim

Hülya Eker*

Öz

Gençler, dinamik ve değişime açık olmaları bağlamında toplumların geleceğini belirleyen önemli bir gruptur. Gençlerin içinde daha spesifik bir grup olan engelli gençler ise dışlanma, istismar, ayrımcılık gibi pek çok sosyal risklerle karşılaşmaktadırlar. Bu gençlerin sosyal risklerle mücadele edebilmeleri için bağımsız yaşayabilmeleri önemlidir. Engelli olmayan gençlere kıyasla eğitim, ekonomi ve siyaset gibi toplumun pek çok alanında eşitsizliklere maruz kalmakta ve dolayısıyla temel insan hak ve özgürlüklerini kullanamamaktadırlar. Bu durum gençlerin bağımsız yaşayamamalarına dolayısıyla toplumda yoksul ve marjinal bir kesimi oluşturmalarına neden olabilmektedir. Bu durumu değiştirmede ise onların eğitim alanına dâhil olmaları önemli bir dönüm noktası olabilir. Engelli gençler için kapsayıcı eğitimi odağına alan bu çalışmanın temel amacı, 'eğitim yaşamına dâhil ol(ama)ma'yı ve 'eğitimi sürdür(eme)me'yi toplumsal yaşama dâhil olamama üzerinden tartışmaktır. Sonuç olarak kapsayıcı eğitim temelinde üniversite eğitimine katılım ve sürdürme; onların yaşamlarındaki sorunları daha görünür hale getirirken bağımsız yaşamalarına katkısı ise 'gençlik' ve 'engellilik' olgularının kesişimselliğinde olduğunu göstermektedir. Bireylerin farklılıklarının onların eşit yaşama hakkının önünde bir bariyer olmaması gerçekliğinden hareketle eğitime katılım bir insan hakkı meselesidir. Dolayısıyla kapsayıcı eğitim odağında onların üniversite eğitimine erişebilmeleri ve üniversiteden mezun olmaları istihdam fırsatlarının artması ve bireysel gelişimlerine katkı sunmasının yanında toplumsal yaşama dâhil olmaları açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Gençlik, Bağımsız Yaşam, Kapsayıcı Eğitim

* Dr., hulyaeo6@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5899-5520

Abstract

The younger generation, characterized by its dynamism and openness to change, is an important target group that will play a decisive role in the future of societies. Young people with disabilities represent a particularly vulnerable group within the young population, exposed to a range of social risks, including exclusion, abuse, and discrimination. It is therefore crucial that these young people are able to live independently so that they can effectively combat these social risks. In comparison to their non-disabled peers, these young people face a wide range of social inequalities, including those pertaining to education, the economy, and politics. As a result, they are effectively denied the opportunity to exercise their fundamental human rights and freedoms. The integration of these young people into the educational system can serve as a pivotal catalyst for changing this situation, enabling them to gain independence and break the cycle of poverty and marginalization to which they are currently subjected. The main purpose of this study, which focuses on inclusive education for youth with disabilities, is to discuss “in(ex)clusion in education” and “(non)continuation of education” through the lens of inclusion in social life. Participating in and sustaining education through inclusive education makes the problems in the lives of these young people more visible, while its contribution to their ability to live independently shows that it is at the intersection of ‘youth’ and ‘disability’. If we consider that the differences between individuals should not act as a barrier to their right to live equally, participation in education is a matter of human rights. It is therefore important that they have access to higher education with a focus on inclusive education in order to increase their employment opportunities and contribute to their personal development as well as their inclusion in social life.

Keywords: Youth With Disabilities, Independent Living, Inclusive Education

Giriş

Toplumun dinamik bir kesimi olarak gençler, mevcut dönemlerinde fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak birçok değişim yaşarlar. Gençlik; değişime açıklık, yetişkin rol ve statülerine doğru hızlı bir hareketlilik, eleştirelilik, sorumluluk alma ve bağımsız davranış geliştirme düzeyinin artması gibi sosyal özelliklerin öne çıktığı bir dönemdir. Bu özellikler her ne kadar gençlik döneminin genel özellikleri olsa da engelli gençler bunları daha farklı deneyimlemektedirler (Burcu, 2020, s.116). Engelli birey olmanın getirdiği dezavantajlar nedeniyle engelli gençlerin yetişkinliğe geçiş deneyimi, engelli olmayan akranlarına kıyasla daha zorlu ve streslidir (Winn ve Hay, s.2009). Zira bu gençler yaşam seyri boyunca yetişkinliğe geçişte işsizlik, sağlık hizmetlerine erişememe ya da yetersiz erişim, kötü barınma koşulları, şiddet görme, aile içi istismara maruz kalma gibi pek çok sosyal risklerle karşılaşmaktadırlar (McLaughlin, 2023). Bu risklerin temelini ise eğitim hakkına erişememe ya da bu hakkı kullanamama oluşturmaktadır.

Eğitim, engelli gencin engelli bedene sahip olması nedeniyle karşılaşılabileceği pek çok sosyal riskle baş etmesini sağlar. Özellikle engelli gençlerin bağımsız davranışlar geliştirmelerinde eğitimin rolü yadsınamaz. Engelli bireylerin daha az sorunlu ya da sorunsuz gelecek inşa etmelerinde eğitim şart olmakla birlikte eğitim fırsatlarına erişimleri de önem kazanmaktadır. Çünkü eğitim engelli gencin sosyalleşmesinde, meslek edinmesinde, iş fırsatlarına erişiminde, geleceğini inşa etmesinde, çeşitli sosyal roller edinmesinde, kendini ispatlayarak olumsuz kültürel tanımlamaları değiştirmesinde ya da ortadan kaldırmasında ve yaşamına dair umut ve beklentilerinin gerçekleşmesinde önemlidir (Burcu, 2020, s.114; Bartz, 2020). Bu gençlerin eğitim yaşamına katılımları, söz konusu sosyal risklerle baş etmeleri açısından da önemli bir gereksinimdir. Zira eğitim bu gençlerin ekonomik

ve sosyal yaşamları için önemli kabul edilen beceri ve bilgilerin edinildiği sosyal mekânlar olması bakımından yaşamlarının merkezinde yer alır (Ansell, 2005, s.127).

Engelli gençlerin yükseköğretime katılımlarında ailesinin ve arkadaşlarının sağladığı duygusal destek ve dayanışma oldukça önemlidir (Brewer ve ark., 2023). Ayrıca bu gençlerin yükseköğretime devam etmeleri öz farkındalıklarının ve öz saygılarının gelişmesinde, aile desteğinin olması akademik başarılarında, engelli birimlerinin bu gençlerin sorunlarının çözümünde aktif rol üstlenmesinde akademik personelin rolü önem arz etmektedir (Morina ve Biagiotti, 2022). Yükseköğretimin gençlerin yaşamındaki bu katkısı oldukça dikkat çekicidir, ancak pek çok çalışmada (Brewer ve ark., 2023; Kendall ve Tarman, 2016; LeGary, 2017) görüldüğü gibi engelli gençler yükseköğretime katılımlarında ve devam etmelerinde yeterli sosyal desteği görememe, olumsuz sosyal etiketlenmelerle karşılaşma, barınma ve mekânsal erişim gibi pek çok alanda sorun yaşamaktadırlar.

Engelli gençlere yönelik eğitim alanındaki bu durum kapsayıcılığın önünde engeller oluşturmakta ve engelli gençleri engelli olmayan akranlarına kıyasla dezavantajlı konuma getirmektedir. Dolayısıyla engelli gençlerin eğitimde karşılaştıkları bu sorunları kapsayıcı eğitim açısından değerlendirmek önemlidir. Üniversitenin sağladığı faydalar göz önünde bulundurulduğunda eğitim fırsatlarına erişim ve eğitimde başarının sağlanması, sosyal adalet ve ekonomik verimliliğin elde edilmesi açısından dikkat çekmektedir (Salmi, 2017). Fırsat eşitliğini garanti altına almak ve engelli gençlerin yükseköğretimdeki fırsatlardan yararlanmasını kolaylaştırmak için kapsayıcı eğitim ve evrensel eğitim ilkelerinin uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Engelliliğin sosyal modelini destekleyen biçimde üniversite politikalarının ve uygulamalarının bu yönde şekillenmesi gerekmektedir. Bu yönüyle kapsayıcı eğitim, tüm gençlerin yükseköğretime tam katılımının sağlandığı kaliteli eğitim hakkının garanti altında olduğu bir sistemi temsil eder. Kapsayıcı eğitimde çeşitliliğe değer verilir; bu da farklı öğrenme biçimlerini dikkate alarak ve ortaya çıkabilecek olası ihtiyaçları ve sorunları öngörerek erişilebilir eğitim projelerinin yapılmasını desteklemektedir (Morina, 2017). Kapsayıcı eğitim temelinde engelli gençler açısından yükseköğretim; bilginin artması, sosyal becerilerin gelişmesi, istihdam fırsatlarının artması ve bağımsız yaşama imkânı sunması bakımından gençlerin güçlendirilmelerine katkıda bulunmaktadır (Fuller ve ark., 2004). Dolayısıyla engelli gençlerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için yükseköğretim odağında kapsayıcı eğitime dâhil olmalarının ve bunu tamamlamalarının önündeki engelleri tartışmaya açmak sosyolojik açıdan önemli bir adım olabilir.

Bu çalışmada engelli gençlerin yükseköğretime dâhil olmaları ve bu eğitim boyunca karşılaştıkları problemler konu edilmektedir. Bu noktada engelli gençlerin yükseköğretime erişimleri hak temelli ve kapsayıcılık yaklaşımları çerçevesinde ele alınmaktadır. Eğitime erişim bir insan hakkıdır ve engelli gençlerin bu haklarına erişimde karşılaştıkları sorunların literatürden destek alınarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Engelli gençlerin eğitimi gençlik dönemi özelliklerinden olan bağımsız birey olmaları isteğini yaşamlarına aktarma çabalarının bir yansımasıdır. Mevcut çalışmada gençlik tanımlarına ve gençlik dönemi özelliklerine değinilmiştir. Sonrasında bu özellik ve tanımlar engelli gençler açısından değerlendirilmiştir. Engelli gençlerin yükseköğretime katılımları açıklanırken toplumda bağımsız birer birey olmanın önemli bir adımı olduğu kabulünden hareket edilmiştir. Engelli gençlerin eğitim fırsatlarına erişimlerine ve eğitimlerini sürdürmelerine yönelik tartışmalar ise kapsayıcı eğitim odağında ele alınmıştır. Çalışmanın son sözü olarak kapsayıcı eğitim bu gençlerin eğitime erişimlerinde ve sürdürmelerinde yaşadıkları sorunlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Engelli Gençlerin Yetişkinliğe Geçişi

Gençliğin psikologlar ve sosyologlar tarafından pek çok tanımı yapılmıştır. Gençlik kavramı psikolojide 'beliren yetişkinlik', 'ergen' gibi ifadeler üzerinden açıklanmıştır. Beliren yetişkinlik (emerging adulthood) ve yetişkinliğe geçiş teorileri sosyokültürel bağlamlara gömülü olduğu için bu bağlam üzerinden incelenmesi gerekmektedir (Arnett, 2007). Sosyoloji alanında ise gençliğin tanımı birçok sosyolog (Bourdieu, 1993, s. 95; Burcu, 2013; Baran, 2013; Bayhan, 2015; Billett, 2019; Threadgold, 2019) tarafından yapılmış ve bu dönemin farklı yönlerine dikkat çekilmiştir. Bourdieu'ya (1993, s.95) göre gençlik sadece bir kelimedenden ibarettir. Çünkü biyolojik yaş ile sosyal yönü odağında ifade edilen dönem sanılandan daha karmaşıktır. 'Gençlik' ve 'yaşlılık' olguları gençlik ve yaşlılık arasındaki mücadelede inşa edilmektedir. Bu açıdan gençlik yaş, sınıf, yaşlılığı tanımlarken kullanılan sınıflandırmalara benzer şekilde kategorileştirme çabalarının bir ürünüdür. Buna göre 'gençlik' kendiliğinden ortaya çıkmaz, gençler ve yaşlılar arasındaki mücadelede sosyal olarak inşa edilmektedir. Bu açıdan gençlik, benzer sosyal dünyayı aynı terim altında toplamak için kullanılmaktadır. Bourdieu'nun (1993) gençlik hakkındaki bu tanımına benzer şekilde Burcu (2013) yaşamın en dinamik dönemlerinden biri olduğunu belirttiği gençliği, 'sosyal bir kategori' olarak tanımlamaktadır. Baran (2013) ise gençliği biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak tanımlamaktadır. Bayhan (2015) ise gençliğin her toplum içinde kendi toplumsal değişkenlerine göre oluştuğunu ve kendi toplumsal gerçekliğini yarattığını savunmaktadır. Bu yönüyle gençlik toplumun ürünü ve yansıması üzerinden kültürel bakış üzerinden tanımlanmaktadır. Settersten, Ottusch ve Schneider (2015) tarafından ise gençlik yeni hakları ve görevleri içeren bir dizi rol geçişiyle bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Gençliğin sosyal yönlerini anlama çabaları 'normal ve/veya beklenilebilir yaşam' üzerinden tanımlanmıştır. Gençlik Bourdieu'nun (1993, s. 95) ifadesini destekleyen biçimde Billett'e (2019, s. 2) göre doğal bir kategori olmayıp toplumun belirli bir grubunu tanımlamak için kullanılan nispeten bir sosyal yapıdır. Gençlik, sosyal bir kavram olarak 17. yüzyılda gençlerden eğitim almalarının beklendiği dönem olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğitim yaygınlaştıkça çocukluk, gençlik ve yetişkinlik arasındaki ayrım da büyümüştür.

Sosyolojide çocukluktan yetişkinliğe geçiş istihdama dâhil olmayı, lise sonrası eğitime devam etmeyi, bir evin geçimini sağlamayı, tatmin edici kişisel ve sosyal ilişkileri deneyimlemeyi içermektedir (Halpern, 1994, s. 117). Yeni sosyal rollerin ve sorumlulukların yerine getirilmesinin beklendiği bu dönemde gençten liseden sonra üniversiteye başlaması, üniversite eğitimini bitirmesi, ekonomik bağımsızlığını kazanması, evden ayrılması, evlenmesi ve çocuk sahibi olması beklenmektedir. Bu sosyal roller genç açısından bağımsız yaşam için önemli bir adım anlamına gelmektedir. Bu geçiş, uzun ve kimi zaman belirsiz bir süreci ifade eder. Genellikle birey 30'lu yaşlara ulaştığında bu sosyal özelliklerini tamamlanması beklenmekte ve bunlar tamamlandığında birey başarılı olarak kabul edilmektedir. Aslında bu özellikler bir yandan daha önceki nesillerin 'normal' klişeleri olarak görülürken diğer yandan mevcut nesil açısından yukarı yönlü hareketliliği ifade etmektedir (Settersten, Ottusch ve Schneider, 2015; Threadgold, 2019). Nelson'ın (2003) belirttiği gibi hâlâ nispeten az sayıda gencin bireysel farklılıkları hakkında bilinenler; liseden sonra üniversiteye devam etmemek, özellikle de yetişkinlik kriterleri, yetişkinlikle ilgili tutumlar ve inançlarla ilgili olup evlilik, aile hayatı ve kimlik oluşumunu kapsayan çok yönlü bir kategoridir. Sözü geçen bu değişimleri gençlik grupları içinde engelli gençler daha farklı deneyimlemektedirler. Pek çok araştırmacı (Halpern, 1994, s. 117; Settersten ve ark., 2015; Piumatti ve ark., 2014; Threadgold, 2019) tarafından da vurgulandığı gibi gençlik dönemi, gencin bağımsızlığının arttığı yetişkinliğe geçiş üzerinden tanımlanan bir dönemdir. Gencin engelinin olması bağımsız yaşama isteğinin önünde bir engel oluşturmamakla

birlikte bu dönemdeki rol ve beklentileri yerine getirme ve bunları yaşamına aktarma noktasında engelli gençler engelli olmayanlara göre daha fazla güçlüklerle karşılaşır (Burcu, 2013, 2017; Halpern, 1994, s. 120; Singal ve Jain, 2012). Bu gençler açısından engelli bedene sahip olmalarından kaynaklı fiziksel, duyuşsal, bilişsel ve iletişimsel sınırlamalar vardır. Ancak yetişkinliğe geçişte bu gençlerin yaşadıkları zorlukların temeli toplumun bu gençlere oluşturduğu çevresel bariyerlerdir. Engelli gençler, işlevle ilgili sınırlamaların yanı sıra birçoğu okula ya da işe başlamak, aile evinden taşınmak gibi birçok değişimi yaşamlarına aktarmak istemektedirler. Bu açıdan yetişkinliğe geçiş engelli olmayan akranlarına kıyasla daha zordur (Field ve Jette, 2007, s.101; Stewart ve ark., 2002).

Engelli gençler engelli olmayan akranlarının aksine tatmin edici ilişkiler kurmada daha fazla güçlük çekmektedirler (King ve ark., 2005). Geçiş yıllarında engelli gençler engelli olmayan gençlerle kıyaslandığında ebeveynlerinin evinden ayrı yaşama ya da kendi evinin geçimini sağlama konusunda daha fazla zorluk yaşamaktadırlar (Halpern, 1994, s.120). Engelli gençler toplumsal olarak kendilerine atfedilen ücretli çalışan rollerini yerine getiremediklerinde, kendilerini sürekli olarak 'aileye bağımlı', 'bir şeyler yapamayan' ve 'işe yaramaz' olarak konumlandırmaktadırlar. Aslında bu durum, bireyin bağımlı statüsünü pekiştirmektedir (Singal ve Jain, 2012).

Engellilik birey ile toplumun fiziksel, sosyokültürel, ekonomik ve politik ortamları arasındaki etkileşim, sınırlı etkileşim ya da etkileşim yokluğu ile ilgilidir (Gayle-Geddes, 2015, s. 7). Dolayısıyla asıl mesele engelli bireylerin yaşadıkları sorunların engelli bedene sahip olmalarından ziyade bu sorunların toplumsal yaşamda inşa edildiğidir. Daha açık bir ifadeyle bu sorunların kaynağı toplumun engelli bireye ötekileştirici, dışlayıcı tutum ve davranışlar sergilemesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında kayıtsız kalmasıdır. Bu açıdan engelliliğin toplum, politika, uygulama ve kişisel deneyimler ekseninde birbiriyle bağlantılı olarak ele alınması önemlidir. Dolayısıyla engelliliği toplum için bir mesele olarak yeniden formüle etmek daha uygun bir anlayış geliştirme girişimi açısından gereklidir (Oliver, 2014, s. 31).

Üniversite deneyimi; engelli gençlere, akranlarıyla bir arada bulunma fırsatları sunabilir. Aynı zamanda arkadaşlık ilişkileri kurma ve geliştirme (Vinoskive ark., 2020), öğretim üyelerinden, danışmanlarından ve arkadaşlarından sosyal destek alma gibi bilgi, beceri ve fırsatları sağlayabilir (Björnsdóttir, 2017; Lamichhane, 2015, s. 207). Böylece eğitim engelli gençlerin yaşamlarında bağımsız hareket etmelerini sağlaması ve yaşam becerileri edinmeleri açısından önemli fırsatların olduğu bir ortamdır. Böyle bir ortamda engelli gençler güçlü yönlerinin farkına varabilir ve özgüven kazanabilirler (Lamichhane, 2015, s. 38). Görüldüğü gibi engelli gençlerin kapsayıcı eğitim temelinde edinecekleri üniversite deneyimleri toplumsal yaşama dâhil olmalarını, kendi sınırlarını keşfetmelerini, sosyal ilişkiler geliştirmelerini ve dolayısıyla bağımsız yaşamlarının yolunu açabilir.

Kapsayıcı Eğitim Odağında Engelli Gençler

Kapsayıcı eğitim UNICEF (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu [United Nations International Children's Emergency Fund, 2017] tarafından engelli tüm bireyleri de içine alan biçimde 'herkes için erişilebilir ve tam katılımın sağlandığı kapsayıcı bir eğitim hakkına sahiptir' olarak ifade edilmiştir. Armstrong ve Barton (2007)'a göre kapsayıcılık, engelli bireyler için daha erişilebilir sosyal ve eğitsel ortamları oluşturmayı öngören, uluslararası düzeyde zorunlu kılınmış bir politikadır. Kapsayıcılık kavramı, engelli bireylerin tüm sosyal ve eğitsel alanlara adil katılımını artırmak için dönüştürücü değişiklikleri harekete geçirmeyi amaçlayan ideolojik bir 'dönüşümü' ifade etmektedir. Kapsayıcılık, temelini engelliliğin sosyal modelinden almaktadır. Bu kavram, hakları sistematik olarak reddedilen ve görmezden gelinen engelli bireylerin uzun süredir devam eden marjinalleştirilmesine karşı bir duruşu temsil eder. Uluslararası yasalar ve politikadaki gelişmeler de

engelliliğin bireysel bir hastalık olgusuna indirgenemeyecek kadar politik ve karmaşık doğasını kabul etmektedir. Aynı zamanda engelli bireylerin yaşamlarını ve eğitimlerini olumsuz etkileyen bir dizi sistemik eşitsizliğe ve ayrımcılığa meydan okumakla ilgilenmektedir.

Kapsayıcı eğitimin amacı, öğrencilerin özel eğitim ihtiyaçlarını karşılayarak eğitim ortamına tam olarak katılmalarını sağlamaktır. Üniversiteler, öğrencilerin gelişimlerinin anahtarı olan yeni teknolojilerin uyumlaştırılması aracılığıyla yenilikçi projeler üstlenmekte ve böylece öğrenci çeşitliliğini giderek daha fazla destekleyen kurumlar haline gelmektedir. Ancak kaynaklar, yöntemler ve uygulamalar kurumlar arasında farklılık gösterdiğinden, kapsayıcı eğitimin uygulanması her üniversite özelinde değişiklik gösterebilmektedir (Faura-Martínez ve Cifuentes-Faura, 2022). Kapsayıcı eğitim, tüm öğrenciler için yüksek kaliteli bir eğitim sağlama ihtiyacına odaklanır ve tam katılımı sağlayan uygulamaları artırılmasını destekler (Ainscow, 2016). Fırsat eşitliğini garanti altına almak ve engelli öğrencilerin katılımını kolaylaştırmak için kapsayıcı eğitimin gerekliliği olarak evrensel öğrenme tasarımı ilkelerini, üniversitenin politika ve uygulamalarına dâhil etmek gereklidir. Engelliliğe ilişkin sosyal modelin de desteklediği kapsayıcı eğitim, yükseköğretim kurumlarına tüm öğrencilerin tam katılmalarını sağlamayı ve onlara kaliteli eğitim vermeyi savunur. Çeşitlilik, farklı öğrenme yollarını dikkate alarak ve doğabilecek olası ihtiyaçları tahmin ederek erişilebilir eğitim projelerinin tasarlanmasını öngören kapsayıcı eğitim bağlamında değer görür (Morina, 2017).

Yükseköğretim engelli gençlere öğrenme fırsatları sunmasının yanı sıra toplumsal yaşama dâhil olmalarının da önünü açar (Corby ve ark., 2022). Yükseköğretime dâhil olmaları engelli gençlerin bir yandan toplumsal yaşama katılmaları için çok önemli bir adım iken diğer yandan yükseköğretim fırsatlarına erişememeleri onların gençlik grupları içinde toplumun yoksul ve marjinal gruplarından biri haline gelmelerine neden olmaktadır (Groce, 2004; Groce ve Kett, 2024).

Eğitimin temel işlevi, bireyi sosyal yaşamına uyum sağlayan gereksinimlerini karşılayabilecek duruma getirmektir. Eğitimin amaçlarından biri engelli bireylerin 'yetersiz', 'aciz', 'işe yaramaz' gibi olumsuz kültürel tanımlamalardan uzaklaşmalarını sağlamaktır (Burcu, 2004). Diğer yandan üniversiteli engelli gençlerle engelli olmayanlar arasındaki etkileşim üzerine yapılan çalışmalar, engelli gençlere yönelik olumsuz tutum ve davranışların üniversitede olumlu yönde değiştiğini göstermektedir (Méndez ve ark., 2023; Polo Sanchez ve ark., 2017). Ayrıca yükseköğretime dâhil olma engelli gençlerin hem kendilerine hem de başkalarının onlara bakışını olumlu yönde değiştiren bir deneyimdir. Engelli olmayan öğrencilerin engelli öğrencileri algılama biçimini değiştirmesi onların birbirleriyle sosyal etkileşimlerinin artmasına ve kaynaşmalarına imkan vermektedir (Eker, 2023; Rao, 2004). Benzer biçimde yükseköğretime dâhil olma engelli gençler açısından engelli gençlerin engelli akranlarıyla aynı sosyal ortamı paylaşmalarına imkân sunması ve böylelikle onların ihtiyaçlarının ve kimliklerinin farkına varmalarını sağlamasıdır (Paul, 2000). Gençlik dönemi özelliklerinden bağımsız yaşam, engelli gençlerin eğitim yaşamları başta olmak üzere kişilerarası ilişkileri, istihdam fırsatlarını, spor etkinliklerine katılmaları gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına katılımını sağlamak açısından gereklidir. Diğer bir ifadeyle bağımsız yaşam engelli gençler açısından toplumda engelli bireyler için farkındalık yaratmanın yanında fırsat eşitliği ve eğitim haklarından yararlanmalarını da içermektedir (Baştaş ve Altınay, 2019). Bağımsızlık, engelli gençlerin bakımlarından sorumlu kişilerden bağımsız bir şekilde temel ihtiyaçları yerine getirmekten çok daha fazlasıdır. Engelli gençlerin kendi yaşamlarında kontrol sahibi olmaları ve seçim yapma haklarına sahip olmaları için bağımsız bir yaşam önemlidir. Bu açıdan kapsayıcı eğitim engelli gençler için istihdam fırsatlarının ve bağımsız yaşama imkânlarının

artmasını sağlamaktadır. Ayrıca kapsayıcı eğitim temelinde yükseköğretim, kurumsal engelleri aşma ve kapsayıcı akademik ortam oluşturma imkânı sunmaktadır. Böylelikle üniversite eğitimi kapsayıcı eğitimi teşvik ederek engelli gençlerin gençlik dönemi özelliklerinin önemli bir bileşeni olan bağımsız yaşam fırsatı sunması açısından da önemlidir (Méndez ve ark., 2023; Polo Sanchez ve ark., 2017).

Engelli bireylerin toplumda sıklıkla karşılaştıkları olumsuz tutumlar hizmetlere erişim eksiliği, bakım ve hizmet desteğinin olmaması ya da yetersiz olması bireylerin hak ve özgürlüklerden yararlanmasının önünde bariyer oluşturmaktadır. Toplumun engelli bireylere yönelik bu bakışının kaynağı ise engelli bireylerin engelli olmayanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul etmemektir (Hughes, 2010; Oliver, 2013). Toplumun tüm vatandaşlara onurlu bir yaşamı sunması temelde engelli bireylerle birlikte yaşamayı öğrenmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bu mesele bir adalet, eşitlik ve haklar meselesi olup fırsat eşitliği açısından bakmayı gerektirir (Berghs ve ark., 2019). Eşitlik, yasalar karşısında bütün insanların eşit olması temeline dayanırken toplumsal eşitlik, bireylerin sahip oldukları farklılıkları dikkate alarak ekonomi, hukuk ve siyasal açıdan ayrımcılığa uğramaması yönündeki çabayı temsil eder. Toplumsal eşitlik; ayrımcılık olmamasını, suistimal ve ihmale karşı korunma hakkını ve gereken durumlarda yardım alma hakkını içermektedir (Burcu, 2017). Baştaş ve Altınay (2019), Hughes (2010) ve Oliver (2013) gibi sosyal modeli savunanların ifade ettiği gibi engelli bireylerin engelli olmayanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip olması engelliliğe yönelik bakış açısının hak temelli bakış açısına doğru kaydığını göstermektedir. Dolayısıyla hak temelli bir bakış açısı bir yandan engelli gençlerin üniversiteye devam etmesi gerekliliğini savunurken bir yandan da onların gençlik döneminde öne çıkan bağımsız yaşama ve toplumsal yaşama katılımları açısından önemini ortaya koymaktadır.

Engelli bireylerin eğitim yaşamına dâhil olma ve sürdürmeye ilişkin düzenlemelerin başında ‘Sürdürülebilir Kalınma Amaçları’, ‘2030 Engelsiz Vizyon Belgesi’ ve ‘Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025’ yer almaktadır. ‘Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu’ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 49) madde 4’ün odağı kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmektir. Engelli bireyler özelinde ise aynı raporun madde 4.5’te dezavantajlı gruplardan olan engelli bireylerin her düzeyde eğitim ve mesleki kurslara eşit erişimlerini sağlamak ve bu yönde politika geliştirilmesi gerekliliği yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ilgili maddeleri engellilere yönelik hedef, politika ve uygulamalara olan ihtiyacın önemini ortaya koymaktadır. Engelli bireyler özelinde ‘2030 Engelsiz Vizyon Belgesi’ (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021) farklılıkları gören ve çeşitliliği destekleyen kapsayıcı eğitimi her seviyede güçlendirmeye odaklanan bir yaklaşımdır. Buna göre engelli bireyler için bir insan hakkı olarak eğitim; insan potansiyelinin, saygınlık ve özdeğer duygusunun gelişimi, özgürlüklere ve çeşitliliklere saygının güçlendirilmesi bu yaklaşımın temelidir. ‘2030 Engelsiz Vizyon Belgesi’ (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021) doğrultusunda hazırlanan ‘Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025’ (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022) ile ‘Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Temmuz 2023’ (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023, s.82) engelli bireylerin kişiliği, yetenekleri ve yaratıcılığının yanı sıra zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin de değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu bireylerin yaşadıkları topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması kapsayıcı eğitimin her seviyede güçlendirilmesiyle mümkündür. “Sürdürülebilir Kalkınma Planı”, engelli bireylere yönelik ‘2030 Engelsiz Vizyon Belgesi’ ve ‘Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025’ kapsamında engelli bireylere yönelik farklılıkları ve çeşitliliği dikkate alan kapsayıcı eğitimin önemi vurgulanmaktadır.

Engelli bireylerin eğitimlerini devam ettirmeye yönelik vurgular ‘Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu’nda (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), ‘2030 Engelsiz Vizyon Belgesi’nde (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021) ve ‘Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025’te (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022, s.82) yer almaktadır. Ancak engelli gençlerin eğitim fırsatlarından yararlanmaları noktasında ilgili düzenlemeler olsa da mevcut durumu değerlendirmek önem arz etmektedir. Dolayısıyla kapsayıcı eğitim odağında bu gençlerin yaşadıkları sorunların incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan engelli gençlerin üniversite eğitim fırsatlarına erişimlerinin ve üniversite eğitimlerini sürdürmelerinin gençlik dönemi özellikleriyle kesişimselliğini anlamak gerekmektedir.

Engelli Gençlerin Yükseköğretim Fırsatlarına Erişimlerine Yönelik Sorunları

YÖK (2020) 2019-2020 yılına ait Engelli Öğrenci Sayıları Raporu’na göre 7.940.133 öğrenci yükseköğretime kayıtlı olup bunların 51.647’si yani %0.65’i engelli bireylerden oluşmaktadır. Yine YÖK (2024) 2023-2024 dönemi Engelli Öğrenci Sayıları Raporu’na göre ise toplamda 7.081.289 öğrenci yükseköğretime kayıtlı iken 57.921’i yani %0.73’ü engelli bireylerden oluşmaktadır. Son beş yıllık değişimde görüldüğü gibi engelli bireylerin yükseköğretime geçişinde rakamsal olarak bir artış görülmektedir. Ancak asıl mesele daha önce ifade edildiği gibi gençlik tanımında bir fikir birliği olmamasıdır ve bu nedenle de istatistiklerde ‘üniversiteye kayıtlı engelli bireyler’ ifadesinin yer almasıdır. Gençlik tanımı düzeyinde böyle bir istatistiğe rastlanmamıştır. Bu nedenle engelli gençlerin yükseköğretim fırsatlarına erişim ve bunu tamamlamalarına yönelik net istatistik verilerine rastlanılmaması ve sosyolojideki gençlik dönemine yönelik tartışmalardan yola çıkarak bu artıştan ziyade yükseköğretim fırsatlarına erişimde yaşadıkları sorunlara odaklanılmıştır.

Engelli bireylerin eğitim hakları, Engelliler Hakkında Kanun’da (Resmi Gazete, 2005) göre ‘Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır’ olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede ‘yükseköğretimde engelli bireylerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünlendirici planlamalara yer verilmesi amaçlanmaktadır. Buna göre üniversite öğrencilerinden engelli olanların öğrenime etkin katılımlarını sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda ve yükseköğretim kurumları bünyesinde engellilere uygun araç-gereç ve ders materyallerinin, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının temini ile eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunların çözümü gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulmuştur. Ayrıca Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği (Resmi Gazete, 2014) ‘engelli öğrencilere uygun eğitim araç-gereçleri, ders materyalleri, ders geçme ve sınav koşullarının hazırlanmasına yönelik standartları oluşturmak’, ‘yükseköğretimde karşılaşılabilecekleri ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunlarına çözüm üretmek’ ve ‘engellilere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının düzenlenmesi’ gibi pek çok alandaki düzenlemeleri içermektedir. Söz konusu düzenlemelerde görüldüğü gibi ilgili kanun ve yönetmeliklerle yapılan düzenlemelerle engelli öğrencilere yönelik her türlü ayrımcılığı önleme, barınma, ders materyallerinden erişilebilirliklerine kadar birçok alanda desteklenmelerinin sağlanması amaçlanmıştır.

Uluslararası düzeyde ise 1948 yılında ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ nin kabul edilmesinden bu yana tüm insanların medeni, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi haklarının olduğu kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyle, engelli kişilerin hakları da dâhil olmak üzere tüm insan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin temel ilkeler

ve devletin yükümlülükleri ortaya konulmaktadır. Bu yaklaşım engellilerin tüm insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmeyi ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmeyi amaçlayan Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) 2006 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmesiyle resmîyet kazanmıştır. Engelliliğin insan hakları meselesi olmasından hareketle engelli bireylerin toplumsal yaşama dâhil olması, her türlü ayrımcılığın önlenmesi temelinde olup eğitim fırsatlarına erişim hakları vurgusu yapılmıştır (United Nations, 2006). Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) 2006 yılında Birleşmiş Milletler (2006) tarafından kabul edilmesiyle birlikte Türkiye'deki engelli bireylerin eğitim haklarına ilişkin düzenlemeler kanunda ve ilgili yasal düzenlemelerde de yer almıştır. Türkiye ilgili sözleşmeyi, 2007 yılında imzalamış ve 2009 yılında onaylamıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Engelli bireylere yönelik ayrımcılığı önlemeye ve haklarını korumaya yönelik uluslararası düzenlemeler tamamlandıktan kısa süre sonra Türkiye'de de kabul edildiğini ve uygulamaya alındığını söylemek mümkündür.

Yetişkinliğe geçişle yakından bağlantılı olan bağımsızlık kazanma deneyimi hususunda engelli gençler, engelli olmayan akranlarına göre daha çok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu açıdan bağımsızlık kazanma süreci, katılım ve kapsayıcılığı güvence altına alarak erişilebilir ortam sağlanmasıyla mümkündür (Beauchamp-Pryor, 2013, s. 125). Erişilebilirlik ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ulaşabilme ve bu çevrelerdeki hizmetlerden yararlanabilme imkânlarını ifade eder. Engelli bireylerin ise eğitim sistemi içinde yer alması güvenli, erişilebilir bir eğitim ortamında fiziksel, kültürel ve toplumsal engellerin kaldırılmasını içerir (Çağlar, 2012). Fırsat eşitliğini garanti altına almak ve engelli gençlerin yükseköğretimi tamamlamalarını kolaylaştırmak için kapsayıcı eğitim ve evrensel eğitim ilkelerini odağa almak önemlidir. Dolayısıyla engelliliğin sosyal modeline dayalı üniversite politikalarını ve uygulamalarını kapsayıcı eğitimi gözetecek biçimde düzenlemek gerekir. Kapsayıcı eğitim modelinde tüm üniversite öğrencilerinin eğitime tam katılımlarının ve kaliteli eğitim haklarının olduğu savunulmaktadır. Kapsayıcı eğitimde çeşitliliğe değer verilir, böylece farklı öğrenme biçimlerini dikkate alınarak ve ortaya çıkabilecek olası ihtiyaçlar öngörülerek erişilebilir eğitim projeleriyle mümkündür (Morina, 2017).

Eşitlik, bireysel farklılıkları tanımak ve bu fırsatlara saygı duymakla ilgilidir. Bireyler yaşamda potansiyelleri ve fayda düzeyini en üst seviyeye ulaştırmada desteğe ihtiyaç duyarlar. Üniversitede engelli gençlerin eğitimi konusundaki başarısızlık (Barnes, 1991) birçok engelli gencin üniversite eğitiminin getirdiği yararlardan yoksun kalması anlamına gelmektedir. Her ne kadar engelli gençlerin nicelik olarak üniversiteye devam etme oranları artmış olsa da asıl önemli olan onların üniversite ortamında ihtiyaçlarının gözetilmesi konusunda toplumsal farkındalığın olmasıdır (Beauchamp-Pryor, 2013, s. 5). Zira etkili geçiş eğitimi ve planlama hizmetlerinin tasarımı ve sunumu, pediatrik rehabilitasyon hizmeti sağlayıcıları ve yöneticileri için giderek daha önemli hale gelmiştir. Geçiş eğitimi ve planlama hizmetleri, gençlerin ve ailelerinin okula giriş ve yetişkin dünyasına giriş gibi önemli normatif geçişlere hazırlanmalarına olanak sağlar. Ayrıca bu geçişe başarılı bir şekilde uyum sağlamlarına yardımcı olmak için tasarlanmış programlara, desteklere ve bağlantılara atıfta bulunur (King, ve ark., 2006).

McDonnell ve ark. (2003) ve Priestley (2001) engelli bireylerin topluma katılımını engelleyen eşitsiz sosyal yapıları işaret etmektedir. Bu eşitsiz sosyal yapılar ise engelli gençlere yükseköğretimde fırsat eşitliği sağlanmamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ise üniversitelerin engelli gençlerin yükseköğretime katılımlarını ek finansman maliyeti olarak görmeleridir. Bu durum ise engelli olan ve olmayan gençlere eşit fırsatlar sağlayamamanın en önemli nedenlerinden biridir.

Engelli gençlerin eğitime dâhil olmalarını ve bu alanda yaşadıkları sorunları ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda (Burcu, 2004; Özfindık ve ark., 2020; Pouya ve Kocaaslan, 2020; Tatal, 2018) dersliklerin engelli gençlerin erişmesine ve kullanımına uygun yapılmamış olması, öğrenme sürecine ilişkin desteğin olmaması ya da yeterli desteğin olmaması, eğitimi sürdürmelerinin ve tamamlamalarının önündeki bariyerlerden bazılarıdır.

Ulusal literatürdekine benzer şekilde uluslararası literatürde de engelli gençlerin üniversite eğitimlerinde yaşadıkları sorunlar pek çok çalışmaya konu olmuştur. Engelli gençler üniversite yaşamında dersliklere erişim, barınma, kütüphane ve destek hizmetlerine erişimde zorluklar gibi pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar (Holloway, 2001; Morgado ve ark., 2016). Eğitim alanındaki bu tür sorunlar daha özelde engelli gençlerin toplumdaki marjinal konumlarını daha da derinleştirmektedir (Trainor ve ark., 2008). Engelli öğrenciler, akranlarına kıyasla daha fazla akademik sıkıntı, daha düşük sosyal destek ve kampüse daha az katılım gibi çeşitli engellerle karşılaşmaktadır (Adams ve Proctor, 2010).

Eğitim fırsatlarına erişimde sorun yaşama, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki engelli gençler için temel bir endişe kaynağıdır. Engel türü ne olursa olsun, engelli gençler engelli olmayanların dikkatini dağıtan ve dolayısıyla üniversitede bir şey öğrenemeyecekleri düşüncesi üzerinden etiketlenen bir grup olabilmektedir. Okul binaları rutin olarak merdivenlerle ya da toplum merkezlerinden uzakta inşa edildiğinden hareket kabiliyeti kısıtlı olanlar için bu binalar erişilemez hale getirmektedir. Donanımlı eğitimcilerin ve uygun öğretim materyallerinin eksikliği, engelli gençleri normal sınıflara dâhil etme konusundaki isteksizlik, birçok engelli gencin eğitime erişimini kısıtlamaktadır. Dahası engelli gençlerin eğitime dâhil ol(a)mamalarının temel nedeni, ailelerinin ve toplumun engelli gençlerin eğitime ihtiyaçlarının olmadığını düşünmeleridir. Eğitime erişimdeki bu genel eksiklik kümülatiftir ve engelli gençler erken ergenlik çağına geldiklerinde, büyük çoğunluk kendilerini engelli olmayan akranlarının eğitim ve beceri düzeylerinin çok gerisinde bulmalarına neden olmaktadır (Grove, 2004). Olumsuz tutumlar engelli olmayan öğrenciler arasında oldukça yaygındır ve bu durum engelli gençlerin üniversite yaşamlarında karşılaştıkları sosyal izolasyonla ilişkilidir (Liasidou, 2014).

Görüldüğü gibi engelli gençlerin kapsayıcı eğitim açısından üniversite eğitimine katılımlarının önünde bariyerler olduğu söylenebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi gençlik döneminin özelliklerinden olan bağımsız yaşama geçişin önemli adımlarından biri olan üniversite eğitimi engelli gençler açısından oldukça dikkat çekicidir. Ancak eğitime katılımın yanında üniversite eğitimini sürdürmede karşılaştıkları sorunlarda da değerlendirilme yapılması önemlidir.

Engelli Gençlerin Eğitimlerini Sürdürmeye İlişkin Sorunları

Yetişkinliğe başarılı bir geçişle ilişkilendirilen tam sosyal içerme, birçok engelli genç için ulaşılması zor bir hedeftir. Bunun nedenlerinden biri bu gençlerin sosyal açıdan dezavantajlı geçmişe sahip olmalarıdır. Bu kişilerin sosyal ve kurumsal olarak içerilmelerinin teşvik etmek üzere tasarlanan politika tedbirleri olmasına rağmen üniversiteye devam edememektedirler (Riddell, 2009, s. 87). Diğer bir ifadeyle üniversiteye erişim yeterli değildir; ilerlemek ve başarılı olmak için de gereklidir (Morina ve Orozco, 2021).

Engelli gençlerin üniversiteye devam etmelerinin önündeki bariyerlerden biri de yapısal engellerdir. Bu yapısal engeller birçok çalışmada (Bahadır ve ark., 2016; Eker, 2023; Sevinç ve Çay, 2017) belirtildiği gibi kampüse ve fakülte binasına ulaşımında sorun yaşama, engelli bireylere uygun konaklama imkanlarının olmaması ya da yetersiz olması, kampüsteki kişisel gereksinimlerinin (engelli lavabosunun olmaması, yemek yiyecek mekana

ulaşamama vb.) karşılanmaması, kütüphaneye ve bilgiye erişimlerini sağlayacak yeterli alt yapının olmaması sayılabilir. Bunbury (2020) ise yapısal eksiklerinin yanı sıra üniversitedeki personelin engelli gençlere davranışı, onlara uygun eğitim materyallerinin mevcudiyeti ve gençlerin bu materyallere erişimi de önemlidir. Ayrıca dersin işleyişi ve çıktıları değerlendirilirken öğrencilerin engel durumları ve engel türlerini kapsayacak şekilde farklılıkları dikkate alınması gençlerin üniversite eğitimine devam etmelerini etkilemektedir. Bunbury'nin (2020) çalışmasındaki benzer şekilde Kendall'ın (2018) çalışmasında da engelli gençlerin üniversite yaşamında geleneksel eğitimin ön plana çıktığı ve farklılıkların yeteri kadar dikkate alınmadığı ifade edilmiştir. Özellikle öğretim üyeleri ve ilgili diğer personel belirli erişim ve iletişim ihtiyaçları olan engelli öğrencilere yardım sağlama ve alternatif değerlendirme yöntemlerini benimseme konusunda isteksizdirler (Riddell ve ark., 2005).

Bağımsız yaşam için gerekli olan barınma, ulaşım ve okul alt yapısının engelli gençler açısından elverişli olmaması (Holloway, 2001; Hurst, 2014, s.136) gibi sorunlar nedeniyle engelli gençler eğitimlerini sürdürme konusunda sorunlar yaşayabilirler. Engelli gençler kütüphaneye erişim konusunda engelli olmayan akranlarına göre daha çok zaman harcamaktadırlar. Dolayısıyla yaşadıkları bu sorunlar onlar için üniversite eğitimini daha stresli bir süreç haline getirebilmektedir (Holloway, 2001). Bağımsız yaşamın bir diğer unsuru barınmayla ilgilidir. Üniversite yurtlarının engelli gençler için erişilebilir olmaması, engellilere uygun barınma alanlarının olmaması gibi nedenlerle engelli bireyler eğitimlerini sürdürmede sorun yaşamaktadırlar. Ancak bu ve buna benzer bariyerler gencin bağımsız yaşama geçişinin önünde bariyer oluşturabilir (Hurst, 2014, s.136). Ayrıca engelli gençler üniversite yaşamında akademik açıdan başarılı olamayabilirler, sosyal bütünleşmede sorun yaşayabilirler ve kendilerine yönelik olumsuz tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalabilirler (Burcu, 2020, s.113). Bu durum ise onların yetişkinliğe geçiş sürecini daha güçleştirmekte ve uyum sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir (Paul, 2000). Crow (2003, s.136) bu sorunları engelli gençlerin yeti ve yetenek eksikliği üzerinden değil, engelliliğe yönelik hâkim bakışlardan biri olan sosyal model üzerinden açıklamaktadır.

Engelli gençlerin damgalanma ve başkalarının kendilerini nasıl algılayacağı kaygısı taşıyabilmekte ve bu nedenle de engel durumlarını açıklamakta isteksiz davranabilmektedirler (Osborne, 2019; Shaw, 2017). Diğer yandan dersler konusunda engelleri nedeniyle kolaylık talep ettiklerinde engelli olmayan akranları tarafından düşmanca ve ötekileştirilen bir tavır görmektedirler. Bunun nedeni olarak ise engelli gençlerin ihtiyaçları ve hakları konusundaki farkındalık eksikliği üzerinden açıklanmıştır. Bu tarz bir bakış açısı engelli gençlerin üniversite ortamındaki 'ötekileştirilmenin' ve 'dışlanmanın' örneğini oluşturmaktadır (Shpigelman ve ark., 2022). Engelli gençlerin çoğu engel durumlarına ek olarak ırk, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum gibi farklı nedenlerden dolayı ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Bu durum ise onların üniversite eğitimine devam etmelerinde ve akademik başarılarında yeni bir bariyer oluşturmaktadır (Pérez-Esteban ve ark., 2023).

Engelli gençlerin eğitimde edindiği teorik ve pratik bilgilerin onların sosyal yaşama uyumunda kolaylaştırıcı bir etkisi vardır. Dolayısıyla bu durum onların toplumsal yaşama bütünleşmesini desteklemek bakımından önemlidir. Bu açıdan engelli gençler için eğitimin katkılarında biri toplumda kendilerine atfedilen 'acı', 'yetersiz', 'hasta' gibi tanımlamalardan uzaklaşmalarını sağlamaktır (Burcu, 2020). Başka bir amacı ise engelli bireylerin 'başkalarına muhtaç olmadan' yaşamlarını sürdürme olanağının sağlanması ve böylelikle toplumsal yaşamla bütünleşmelerinin yolunu açmaktır (Burcu, 2004). Dolayısıyla bunu başarmanın önündeki engelleri ortadan kaldırmada önemli bir başlangıç ve aslında dönüm noktası kapsayıcı eğitimi hedeflemek olabilir.

Sonuç ve Tartışma

Eğitim bireyin sosyal etkileşim ağı içinde sosyal gelişiminde ve özellikle kimliğinin oluşmasında önemlidir. Eğitimin en temel işlevlerinden biri engelli bireyin sosyal yaşama uyumlu hale gelmesini sağlamaktır (Burcu, 2004). Eğitim ve engellilik arasındaki ilgi bu yönüyle dikkat çekicidir. Eğitimin toplumda 'engellilik dilini' öğreten bir süreç olduğu söylenebilir (Burcu, 2020, s.111-112). Burcu'nun (2020, s.111) belirttiği gibi engelli bireyi toplumsal alanda görünmez kılan bariyerler toplumsal yaşam içinde inşa edilmektedir. Dolayısıyla asıl sorun engelli bedene sahip olmaktan ziyade toplumsal yaşamda bu bireylere yönelik oluşturulan bariyerlerdir. Engelli gençlerin kapsayıcı eğitime dâhil olmaları müfredatta olumlu gelişmeler olarak kabul edilebilir ancak engelliliği açıklayan teorisyenlerin (Shakespeare ve Watson, 2010; Oliver, 1990 ve 2013; Thomas, 1997) ifade ettiği gibi asıl sorun bireyin engelli bedene sahip olmasından ziyade toplumun engelli bireylerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamaındaki organizasyonsuzluktur. Bu durum engelli bireylerin toplumsal yaşamın her alanında karşılaştıkları önyargı, ayrımcılık, damgalanma ve dışlanma gibi pek çok problemi beraberinde getirmektedir.

Görüldüğü gibi engelli gençlerin yükseköğretime dâhil olmaları birçok çalışmada (Méndez ve ark., 2023; Polo Sanchez ve ark., 2017) bağımsız yaşama isteğini yaşamlarına aktarma fırsatının önemli bir yolu olduğu vurgusu yapılmıştır. Diğer yandan bu gençlerin yükseköğretime dâhil olması barınma, erişilebilir olmayan binalar ve ders materyalleri gibi sorunlardan etkilenmektedir (Burcu, 2004; Özfındık ve ark., 2020; Pouya ve Kocaaslan, 2020; Tatal, 2018). Ulusal literatürdeki çalışmalara benzer bir durum uluslararası literatürde yapılan çalışmalarda (Groce, 2004; Liasidou, 2014; Holloway, 2001; Morgado ve ark., 2016; Paul, 2000) da mevcuttur. Yükseköğretim fırsatlarına erişimlerinde engelli birey açısından kampüslerin erişilebilirlik durumu ve engelli akranlarından olumsuz tutum ve davranışlar görmeleri yükseköğretim fırsatlarından yararlanmalarında etkili olabilmektedir. Diğer yandan engelli gençlerin yükseköğretime dâhil olduklarında hem ulusal (Bahadır ve ark., 2016; Eker, 2023; Sevinç ve Çay, 2017) hem de uluslararası (Bunbury, 2020; Holloway, 2001; Hurst, 2014, s.136; Kendall, 2018) literatürde görüldüğü gibi pek çok yapısal ve sosyal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların başında bağımsız yaşam için gerekli barınmanın, ulaşımın ve okulun yapısının yeterli olmaması, kütüphaneye ve bilgiye erişimlerini sağlayacak yeterli alt yapının olmaması sayılabilir. Bunların yanında literatürde engelli gençler yükseköğretimde akranlarının, öğretim üyelerinin ve diğer üniversite personelinin olumsuz tutum ve davranışlarıyla karşılaşabilmektedirler (Osborne, 2019; Shaw, 2017; Shpigelman ve ark., 2022).

Görüldüğü gibi engelli gençler gençlik dönemi özelliklerinden bağımsız yaşama isteğini yaşamlarına aktarmalarının önemli adımlarından biri olan yükseköğretime dâhil olma ve bunu sürdürme hususunda birçok bariyerle karşılaşmaktadırlar. Engelli gençlerin yükseköğretim fırsatlarına erişimlerini ve sürdürmelerini destekleyici yönde düzenlemeler yapılması bu gençlerin kapsayıcı eğitim özelinde haklarından yararlanmaları açısından oldukça önemlidir. Ancak bu söylemin uygulamada karşılığını bulmada sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü mevcut sınırlılık Oliver (2014, s. 31) ve Barnes'in (1991) ifade ettikleri gibi toplum, politika, uygulama ve kişisel deneyimlerin birbirini destekleyici yönde hareket etmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan engelli bireylerin kapsayıcı eğitim kapsamında bir insan hakları meselesi olarak görülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Engelli gençlerin geçiş süreçlerinde (üniversiteye geçiş, yetişkinliğe geçiş vb.) yaşadıkları dışlanmanın niteliğini anlamak ve sosyal içermeyi desteklemek için hangi eylemin gerekli olduğunu belirlemek bir politika

önceliği haline gelmiştir. Pek çok sosyal politika meselesinde olduğu gibi engelli gençlerin üniversitede yaşadıkları ‘sorunun’ nasıl inşa edildiğini anlamada engelliliği üniversiteye geçiş süreci bağlamında anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir (Riddell, 2009, s. 81). Zira engelli gençler bu süreçte sıklıkla ayrımcılığa, damgalanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Kauffman ve ark., 2022). Her ne kadar engelli gençlerin üniversite eğitimine erişimlerini teşvik edici politikalar benimsenmiş olsa da toplumda engellilik farkındalığına yönelik bilinçlenmeye ihtiyaç vardır. Üniversitelerin engelli gençler için gerçek anlamda kapsayıcı bir eğitimi desteklemesine yönelik ilerlemeler olsa da bu gençlerin yükseköğretime erişimi ve katılımlarını teşvik edici eğitimsel ve evrensel erişim stratejilerinin uygulanması açısından hala eşitsizliklerin olduğunu söylemek mümkündür (European Commission, 2021).

Engelli gençlerin gençlik döneminin öne çıkan özelliklerinden olan bağımsız yaşamı yaşamlarına yansıtma çabasının göstergesi olarak yükseköğretim gelmektedir. Bu çalışma ile engellilik ve gençlik sosyolojinin kesişimi olan engelli gençlerin yükseköğretime dâhil olma ve bu eğitimi sürdürme aşamalarında yaşadıkları sorunların ulusal ve uluslararası literatürdeki durumuna bir bakış sağlanmıştır. Ayrıca bu bakışla bu konularda mevcut düzenlemeler ile uygulama arasındaki mevcut durumun ortaya konulması bu çalışmanın katkılarındandır.

Bu noktada hem üniversitede görevli personelin hem de engelli olmayan öğrencilerin engelliğin çok yönlü doğasının dikkate alınması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle engelli gençlerin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik anlayışlar geliştirmek, olumlu tutumlar oluşturmak ve engelli gençlerin uluslararası yasalarda ve sözleşmelerde öngörülen haklarından yararlanmalarını sağlamak ancak engelliğe yönelik farkındalığı artırmakla aşılabilir. Bu tür bir eğitimin zorunlu ve sistematik olarak verilerek ülke çapında engelli farkındalığı girişimlerinin uygulanması yoluyla, kademeli olarak ve tüm vatandaşları kapsayacak biçimde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Yükseköğretim kurumlarının insanları etkileyen çoklu ve kesişimsel ayrımcılığı dikkate alınması gerekmektedir. Yani yükseköğretimle ilgili olarak ‘yükseköğretimde kapsayıcı öğretim ve öğrenimde’ personelin kapsayıcı ortamların ve uygulamaların geliştirilmesini teşvik etmeyi içeren farklılıklarını dikkate alan anlayış benimsenmelidir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi engelli gençlerin yaşadıkları bu sorunlar toplumun genelindeki engelli bireye daha özeldir engelli gence bakışını yansıtmaktadır. Böyle bir anlayış başta yükseköğretimdeki personelin, öğrencilerin ve eğitimcilerin olmak üzere toplumun her kesimini kapsayan bir model geliştirilmesiyle mümkündür.

Engelli gençlerin eğitimde ya da toplumsal yaşamlarında zorluklarla karşılaşmalarında hak ve özgürlükleri son yıllarda yapılan çalışmalarda daha çok dikkat çekmektedir. Asıl mesele bu gençlere eğitimde fırsat eşitliğinin yazılı olarak sağlanmasıdır. Bu da engellilikle ilişkili eşitsizlikleri ortadan kaldıran gerekli desteklerin sağlanmasını içeren politikalar geliştirilmesi ile mümkündür. Ayrıca bu gençlerin toplumsal yaşama katılımlarında ve gençlik döneminin özelliklerinden biri olan bağımsız birer birey olmaları ile bu çerçevede üniversite eğitimine dâhil olmaları ve tamamlamaları noktasında kapsayıcı eğitim anlayışının politikalarda daha somut adımlar atılmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca daha önce ifade edildiği gibi bu yönde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde düzenlemeler yapılmış olsa da uygulamada bu gençlerin hem yükseköğretime dâhil olma hem de yükseköğretime tamamlama aşamalarında yaşadıkları sorunların devam ettiği görülmektedir. Bu kapsamda engelli gençlerin toplumda bağımsız birer birey olmaları açısından kapsayıcı eğitime yönelik politikalarda bu gençlerin yaşadıkları sorunların tespit edilmesini içeren bir modelin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

The Education of Young People with Disabilities: Inclusive Education for Their Inclusion and Retention

Hülya Eker*

Youth is a developmental stage marked by social characteristics such as openness to change, rapid transitions into adult roles, critical thinking, increased responsibility, and the cultivation of independent behavior; however, these traits manifest themselves uniquely for young people with disabilities, influencing their experiences and transitions in distinctive ways (Burcu, 2020, p.116). The transition to adulthood for young people with disabilities is often more challenging and stressful than for their non-disabled peers, primarily due to the additional disadvantages and barriers they face (Winn & Hay, 2009). During their transition to adulthood, young people with disabilities encounter numerous social risks, including unemployment, inadequate access to health services, poor housing conditions, and increased vulnerability to violence and domestic abuse, which can persist throughout their life (McLaughlin, 2023). The basis of these risks may be the inability to access or effectively utilize the right to education.

This situation in education for young people with disabilities creates barriers to full inclusion and makes them disadvantaged compared to their non-disabled peers. Given the benefits that university education provides, access to educational opportunities is crucial for promoting social justice (Salmi, 2017). To ensure equal opportunities and enable young people with disabilities to benefit from higher education, it is essential to implement the principles of inclusive and universal education. University policies and practices should align with the needs of the disabled by fostering an environment where the right to quality education is upheld and full participation of all young people is guaranteed. Inclusive education values diversity and promotes accessible educational initiatives that accommodate various learning styles while proactively addressing potential needs and challenges (Morina, 2017). Therefore, it is sociologically

* Dr., hulya06@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5899-5520

important to examine the barriers to inclusion and the completion of inclusive education, particularly in higher education for young people with disabilities, as this is essential for nurturing their ability to lead independent lives.

This study focuses on the inclusion of young people with disabilities in higher education and the challenges they encounter throughout their educational life. Specifically, it examines their access to higher education through the lenses of rights-based and inclusive approaches. Discussions regarding the access of young people with disabilities to educational opportunities and their continuation in education are one of the main focuses of inclusive education. As a concluding point, the study evaluates the visibility of the challenges faced by these individuals in accessing and maintaining their education through inclusive education practices. In recent years, there has been increasing attention on the rights and freedoms of young people with disabilities as they encounter challenges in both their educational and social lives. The primary issue is to ensure equal educational opportunities for young people with disabilities through the development of policies that provide necessary supports to eliminate disability-related inequalities. Additionally, the inclusive education approach emphasizes the need for more concrete policy measures to enhance the participation of these individuals in social life and foster their independence -an essential characteristic of youth- while facilitating their inclusion and completion of university education in this context.

Kaynakça/References

- Adams, K. S. ve Proctor, B. E. (2010). Adaptation to college for students with and without disabilities: Group differences and predictors. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 22(3), 166–184. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ906691.pdf>
- Ainscow, M. (2016). Diversity and equity: A global education challenge. *New Zealand Journal of Education Studies (NZ-JES)*, 51(2), 143–155. <https://doi.org/10.1007/s40841-016-0056-x>
- Ansell, N. (2005). *Children, youth and development*. Routledge.
- Armstrong, F. ve Barton, L. (2007). Policy, experience and change and the challenge of inclusive education; The case of England. L. Barton ve F. Armstrong (Eds.), *Policy, experience and change: Cross-cultural reflections on inclusive education* (s. 5–18) içinde. Springer.
- Arnett, J. J. (2007). Socialization in emerging adulthood from the family to the wider world, from socialization to self-socialization. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (s. 208–231) içinde. Guilford.
- Bahadır, Ş., Dinçer, E., Öner, E., Özkaya, A. ve Öztekin, Ö. (2016). Üniversitede engelli öğrenci olmak. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 27–55.
- Baran, A. G. (2013). Genç ve gençlik sosyolojik bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6–25.
- Barnes, C. (1991). *Disabled people in Britain and discrimination: A case for anti-discrimination legislation*. Hurst Co.
- Bartz, J. (2020). All inclusive?! Empirical insights into individual experiences of students with disabilities and mental disorders at German universities and implications for inclusive higher education. *Education Sciences*, 10(9), 223. <https://doi.org/10.3390/educsci10090223>
- Baştaş, M. ve Altunay, F. (2019). Employment for disability: Human resources management in higher education for quality. *International Journal of Disability, Development and Education*. 66(6), 610–615. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2019.1643456>.
- Bayhan, V. (2015). Türkiye’de gençlik sosyolojisi çalışmaları. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (52), 355–390. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.66761>
- Beauchamp-Pryor, K. (2013). *Disabled students in Welsh higher education: A framework for equality and inclusion*. Springer Science & Business Media.

- Berghs, M., Atkin, K., Hatton, C. ve Thomas, C. (2019). Do disabled people need a stronger social model: A social model of human rights? *Disability & Society*, 34(7–8), 1034–1039. <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1619239>
- Billett, P. (2019). Complexities of researching with young people: Conceptualising key issues. P. Billett, M. Hart ve D. Martin (Eds.), *Complexities of researching with young people* (p.1–16) içinde. Routledge.
- Björnsdóttir, K. (2017). Belonging to higher education: Inclusive education for students with intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 32(1), 125–136. <https://doi.org/10.1080/08856257.2016.1254968>
- Bourdieu, P. (1993). Youth' is just a word. P. Bourdieu (Eds.), *Sociology in question* (s.94–102) içinde. Sage.
- Brewer, G., Urwin, E. ve Witham, B. (2023). Disabled student experiences of higher education. *Disability & Society*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/09687599.2023.2263633>
- Bunbury, S. (2020). Disability in higher education—do reasonable adjustments contribute to an inclusive curriculum?. *International Journal of Inclusive Education*, 24(9), 964–979. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503347>
- Burcu, E. (2004). Görme özürü öğrencilerin eğitimlerine ilişkin düşünceleri ve sorunları: Ankara örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 4(2), 23–47.
- Burcu, E. (2013). Engelli gençlik ve sosyal riskler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2, 30–45.
- Burcu, E. (2017). Türkiye’de engelli bireylerin dezavantajlı konumlarına engellilik sosyolojisinin eleştirel tavrıyla bakmak. *Toplum ve Demokrasi*, 11(24), 107–125.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik sosyolojisi*. Siyasal Kitabevi.
- Corby, D., King, E., Petrie, M., Reddy, S., Callan, A. ve Andersen, T. (2022). Making a case for the inclusion of people with intellectual disabilities in higher education. *Disabilities*, 2(3), 415–427. <https://doi.org/10.3390/disabilities2030029>
- Crow, L. (2003). Including all of our lives: Renewing the social model of disability. M. Nind, J. Rix, K. Sheehy ve K. Simmons (Eds.), *Inclusive ducation: Diverse perspectives* (s. 135–149) içinde. David Fulton.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye’de erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541–598. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001666
- Eker, H. (2023). *Engelli üniversite öğrencilerinin akran ilişkileri üzerine nitel bir araştırma*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- European Commission. (2021). *Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021–2030*. European Commission. https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2021/04/European-Strategy-2021-2030_EN.pdf
- Faura-Martínez, Ú. ve Cifuentes-Faura, J. (2022). Building a dynamic indicator on inclusive education in higher education. *European Journal of Special Needs Education*, 37(4), 690–697. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1929237>
- Field, M. J. ve A. M. Jette. 2007. The future of disability in America. The National Academies Press.
- Fuller, M., Healey, M., Bradley, A. ve Hall, T. (2004). Barriers to learning: A systematic study of the experience of disabled students in one university. *Studies in Higher Education*, 29(3), 303–318. <https://doi.org/10.1080/03075070410001682592>
- Gayle-Geddes, A. (2015). *Disability and inequality: Socioeconomic imperatives and public policy in Jamaica*. Palgrave Macmillan.
- Groce, N. E. (2004). Adolescents and youth with disability: Issues and challenges. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, 15(2), 13–32. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/15132/>
- Groce, N.V. ve Kett, M. (2014). *Youth with disabilities*. Working Paper 23. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3385379>
- Halpern, A. S. (1994). The transition of youth with disabilities to adult life: A position statement of the division on career development and transition, the Council for Exceptional Children. *Career Development for Exceptional Individuals*, 17(2), 115–124. <https://doi.org/10.1177/088572889401700201>
- Holloway, S. (2001). The experience of higher education from the perspective of disabled students. *Disability & Society*, 16(4), 597–615. <http://dx.doi.org/10.1080/09687590120059568>
- Hughes, R. (2010). The social model of disability. *British Journal of Healthcare Assistants*, 4(10), 508–511. <https://doi.org/10.12968/bjha.2010.4.10.79078>
- Hurst, A. (2014). Reflecting on researching disability and higher education. In L. Barton (Eds.) *Disability and society: Emerging issues and insights* (pp. 123–143). Routledge.

- Kauffman, J. M., Anastasiou, D., Felder, M., Lopes, J., Hallenbeck, B. A., Hornby, G. ve Ahrbeck, B. (2022). Trends and issues involving disabilities in higher education. *Trends in Higher Education*, 2(1), 1–15. <https://doi.org/10.3390/higheredu2010001>
- Kendall, L. ve Tarman, B. (2016). Higher education and disability: Exploring student experiences. *Cogent Education*, 3(1), 1256142. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2016.1256142>
- Kendall, L. (2018). Supporting students with disabilities within a UK University: Lecturer perspectives. *Innovations in Education and Teaching International*, 55(6), 694–703. <https://doi.org/10.1080/14703297.2017.1299630>
- King, G. A., Baldwin, P. J., Currie, M. ve Evans, J. (2005). Planning successful transitions from school to adult roles for youth with disabilities. *Children's Health Care*, 34(3), 193–216. https://doi.org/10.1207/s15326888chc3403_3
- King, G. A., Baldwin, P. J., Currie, M. ve Evans, J. (2006). The effectiveness of transition strategies for youth with disabilities. *Children's Health Care*, 35(2), 155–178. https://doi.org/10.1207/s15326888chc3502_4
- Lamichhane, K. (2015). Disability and determinants of education: A case from India. *Disability, education and employment in developing countries from charity to investment* (pp.190–211) içinde. Cambridge University Press.
- LeGary, R. A. 2017. College students with autism spectrum disorder: Perceptions of social supports that buffer college-related stress and facilitate academic success. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 30(3), 251–268. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1163965>
- Liasidou, A. (2014). Critical disability studies and socially just change in higher education. *British Journal of Special Education*, 41(2), 120–135. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12063>
- McDonnell, J., Thorson, N., Disher, S., Mathot-Buckner, C., Mendel, J. ve Ray, L. (2003). The achievement of students with developmental disabilities and their peers without disabilities in inclusive settings: An exploratory study. *Education and Treatment of Children*, 26(3), 224–236. <http://www.jstor.org/stable/42899751>
- McLaughlin, J. (2023). Bringing disability studies and youth studies together to enhance understandings of youth transitions. *Journal of Youth Studies*, 27(6), 904–919. <https://doi.org/10.1080/13676261.2023.2182674>
- Méndez, J. L., Llanes, J. ve Montané, A. (2023). Are students with disabilities truly present in universities? An international analysis from a participatory approach. *International Journal of Inclusive Education*, 28 (13), 3143–3157. <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2180675>
- Morgado, B., Cortés-Vega, M.D., López-Gavira, R., Álvarez, E. ve Morina, A. (2016). Inclusive education in higher education?. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 16 (1), 639–642. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12323>
- Morina, A. (2017). Inclusive education in higher education: Challenges and opportunities. *European Journal of Special Needs Education*, 32 (1), 3–17. <https://doi.org/10.1080/08856257.2016.1254964>
- Morina, A. ve Biagiotti, G. (2022). Inclusion at university, transition to employment and employability of graduates with disabilities: A systematic review. *International Journal of Educational Development*, 93, 102647. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2022.102647>
- Morina, D. A. ve Orozco, A. I. C. (2021). Spanish faculty members speak out: Barriers and aids for students with disabilities at university. *Disability & Society*, 36 (2), 159–178. <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.1080/09687599.2020.1723495>.
- Nelson, L. J. (2003). Rites of passage in emerging adulthood: Perspectives of young Mormons. J. Arnett ve N. Galambos (Eds.), *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, (33–49) içinde. <https://doi.org/10.1002/cd.73>
- Oliver, M. (1990). *The politics of disablement*. Macmillan.
- Oliver, M. (2013). The social model of disability: Thirty years on. *Disability & Society*, 28(7), 1024–1026. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.818773>
- Oliver, M. (2014). A sociology of disability or a disablist sociology? L. Barton (Eds.) *Disability and society: Emerging issues and insights* (s.18–42) içinde. Routledge.
- Osborne, T. (2019). Not lazy, not faking: Teaching and learning experiences of university students with disabilities. *Disability & Society*, 34(2), 228–252. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1515724>.
- Özfındık, F. S., Hovardaoğlu, O. ve Hovardaoğlu, S. Ç. (2020). TÜBİTAK 4004 programı desteğiyle engelli üniversite öğrencilerine kapsayıcı-engelsiz kampüs tasarımı eğitimi projesinin değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(1), 24–35.
- Paul, S. (2000). Students with disabilities in higher education: A review of the literature. *College Student Journal*, 34, 200–211. <https://link.gale.com/apps/doc/A131318266/AONE?u=anon~b601a796&sid=googleScholar&xid=84e-e62de> adresinden 6 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

- Pérez-Esteban, M. D., Carrión-Martínez, J. J. ve Ortiz Jiménez, L. (2023). Systematic review on new challenges of university education today: Innovation in the educational response and teaching perspective on students with disabilities. *Social Sciences*, 12(4), 245. <https://doi.org/10.3390/socsci12040245>
- Polo Sanchez, M. T., Fernández, C. ve Fernández, M. (2017). The attitudes of different partners involved in higher education towards students with disabilities. *International Journal of Disability Development*, 65(4), 442-458. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2017.1406066>
- Pouya, S. ve Kocaaslan, H. (2020). Üniversite kampüslerinin engelsiz tasarımına ilişkin bazı öneriler; İnönü Üniversitesi kampüsü örneği. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 3(1), 62-85. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4003783>
- Priestley, M. (2001). *Disability and the life course: Global perspectives*. Cambridge University Press.
- Rao, S. (2004). Faulty attitudes and students with disabilities in higher education: A literature review. *College Student Journal*, 38(2), 191-198.
- Resmi Gazete. (2005). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun. Sayı: 25868. https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Mevzuat/engelliler_hakk%C4%B1nda_kanun.pdf adresinden 6 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.
- Resmi Gazete. (2014). Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği, (28913, 14 Şubat 2014). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14214&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden 18 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- Riddell, S., Tinklin, T. ve Wilson, A. (2005). *Disabled students in higher education*. Routledge.
- Riddell, S. (2009). Disability, exclusion and transition to adulthood. A. Furlong (Eds.), *Handbook of youth and young adulthood new perspectives and agendas* (s. 81-88) içinde. Routledge.
- Salmi, J. (2017). *The tertiary education imperative: Knowledge, skills and values for development*. Springer.
- Settersten, R. A., Ottusch, T. M. ve Schneider, B. (2015). Becoming adult: Meanings of markers to adulthood. R. Scott ve S. Kosslyn (Eds.), *Emerging trends in the social and behavioral sciences* (s. 1-16) içinde. Wiley.
- Sevinç, İ. ve Çay, M. (2017). Fiziksel engelli bireylerin üniversite eğitimi sırasında karşılaştıkları sorunlar (Akdeniz Üniversitesi örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (13), 219-238. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3346747>
- Shaw, A. (2017). Inclusion: the role of special and mainstream schools. *British Journal of Special Education*, 44(3), 292-312. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.1218>
- Shakespeare, T. ve Watson, N. (2010). Beyond Models: Understanding the complexity of disabled people's lives. Scambler, G. ve Scambler, S. (Ed.), *New directions in the sociology of chronic and disabling conditions* (s. 57-76) içinde. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230297432_4
- Shpigelman, C. N., Mor, S., Sachs, D. ve Schreuer, N. (2022). Supporting the development of students with disabilities in higher education: Access, stigma, identity, and power. *Studies in Higher Education*, 47(9), 1776-1791. <https://doi.org/10.1080/03075079.2021.1960303>
- Singal, N. ve Jain, A. (2012). Repositioning youth with disabilities: Focusing on their social and work lives. *Comparative Education*, 48(2), 167-180. <http://dx.doi.org/10.1080/03050068.2011.608895>
- Stewart, D. A., Law, M. C., Rosenbaum, P. ve Willms, D. G. (2002). A qualitative study of the transition to adulthood for youth with physical disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 21(4), 3-21. https://doi.org/10.1080/106621104_02
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). 2030 Engelsiz vizyon belgesi. https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf adresinden 17 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Engelli hakları ulusal eylem planı 2023-2025. https://www.aile.gov.tr/media/127967/engell_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf adresinden 17 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni temmuz 2023. https://www.aile.gov.tr/media/140662/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz_23.pdf adresinden 17 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme. <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/> adresinden 17 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

- Thomas, G. (1997). Inclusive schools for an inclusive society. *British Journal of Special Education*, 24(3), 103–107. <https://doi.org/10.1111/1467-8527.00024>
- Threadgold, S. (2019). Figures of youth: On the very object of youth studies. *Journal of Youth Studies*, 23(6), 686–701. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1636014>
- Trainor, A. A., Lindstrom, L., Simon-Burroughs, M., Martin, J. E. ve Sorrells, A. M. (2008). From marginalized to maximized opportunities for diverse youths with disabilities: A position paper of the division on career development and transition. *Career Development for Exceptional Individuals*, 31(1), 56–64. <https://doi.org/10.1177/0885728807313777>
- Tural, O. (2018). Üniversite yerleşkeleri ve erişilebilirlik. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 753–775.
- United Nations. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities*. A/RES/61/106. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities> adresinden 18 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]. (2017). Inclusive education: Understanding article 24 of the convention on the rights of persons with disabilities. UNICEF. https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org/eca/files/IE_summary_accessible_220917_o.pdf adresinden 18 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- Vinoski T. E., Schram, B. M. ve Crimmins, D. (2020). College as community for students with intellectual disabilities. *Journal of Legal Medicine*, 40(1), 53–61. <https://doi.org/10.1080/01947648.2020.1731332>
- Winn, S. ve Hay, I. (2009). Transition from school for youths with a disability: Issues and challenges. *Disability & Society*, 24(1), 103–115. <https://doi.org/10.1080/09687590802535725>
- YÖK. (2020). Engelli Öğrenci Sayıları Raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden 13 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- YÖK. (2024). Engelli Öğrenci Sayıları Raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden 13 Ağustos 2024 erişildi.

Madde Bağımlısı Gençlerin Tedavi Deneyimlerinin İncelenmesi: Hz. Kaab Camii Örneği

Ayşegül Daşgın*

Tuğba Baş**

Gamze Özbayrak***

Ömer Miraç Yaman****

Öz

Bu çalışmada Hz. Kaab Camii bünyesinde madde bağımlılığı tedavi süreci yürütülen ve bir süredir ayıklık döneminde olan bağımlı gençlerin camideki tedavi deneyimlerinin ne olduğunun, camide nasıl bir işleyişin benimsendiğinin, tedavi motivasyonlarının ve camideki diğer hizmetlerin neler olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen türü tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında 16 bağımlı genç ve 2 cami çalışanı olmak üzere toplam 18 kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiş ve gözlem yapılmıştır. Yapılan mülakatlar ses kaydına alınmış, elde edilen veriler yazıya aktarılmış ve Maxqda Nitel Veri Analiz Programında betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizler sonucunda bağımlı katılımcıların gönüllü olarak camideki tedavi sürecine dâhil oldukları, camiye gelen bağımlı gençlerin ilk olarak tıbbi tedavi sürecine yönelik kurumlara yönlendirildikleri, ilaç takiplerinin yapıldığı, ardından tedavinin ikinci aşamasında doktorlara, psikologlara ve Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM) çalışanları ile YEDAM çalışanlarına yönlendirilerek sürecin ilerletildiği belirlenmiştir. Öte yandan bağımlı gençlerin aile ilişkilerinin iyileştirilmesi için görüşmeler yapıldığı görülmüştür. Cami çalışanları ile bağımlı gençler arasında samimi ve güçlü ilişkilerin kurulduğu, bu ilişki türünün tedavi sürecini olumlu anlamda etkilediği tespit edilmiştir. Katılımcıların dini ve manevi motivasyon unsurlarının aktive edildiği, ibadetler ile madde kullanmalarının önlediği anlaşılmıştır. Ayrıca camide sunulan barınma, duş, gıda, iş bulma, hastane sürecine destek olma, spor gibi diğer gönüllü hizmetlerin bağımlı bireylerin tedavi sonrası süreçleri için önemli destek unsurları olduğu görülmüştür. Son olarak Hz. Kaab Camii'nde uygulanan tedavi yöntemlerinin mülakat yapılan bağımlı katılımcılar ve daha fazla bağımlı genç için başarılı seyrettiği, bağımlı gençlerin maddeden uzaklaşmalarının sağlandığı ve yeni hayat düzeni kurma konusunda başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Genç, Madde, Bağımlılık, Din, İnanç

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. ayseguldaggin.tr@gmail.com, 0009-0006-4140-3756

** Sosyal Çalışmacı, Yükselen Başarı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, İstanbul, Türkiye. tugbas805@gmail.com, 0009-0004-43469-5655

*** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. ozbayragamze.tr@gmail.com, 0000-0003-0636-0683

**** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. omermirac@gmail.com, 0000-0001-9989-8575

Abstract

The purpose of the current study is to understand the treatment experiences of young addicts undergoing substance abuse treatment at the Hz. Kaab Mosque, who have been in a period of sobriety for some time, the method adopted at the mosque, their treatment motivations, and the other services provided at the mosque. For this purpose, the phenomenological design, one of the qualitative research methods, was employed in the study. In-depth interviews were conducted with a total of 18 people including 16 addicted young people and 2 mosque employees and observations were made, The interviews were audio-recorded and the data obtained were transcribed and analyzed using the descriptive analysis method in the Maxqda Qualitative Data Analysis Program. As a result of the analysis, it was determined that the addicted participants voluntarily participated in the treatment process at the mosque, the addicted young people who came to the mosque were first directed to institutions for the medical treatment process, their medication was monitored, and then in the second stage of the treatment, the process was progressed in cooperation with doctors, psychologists and Yeşilay Consulting Center (YCC) employees. On the other hand, it was observed that meetings were held to improve the family relations of addicted young people. It was determined that sincere and strong relationships were established between mosque staff and addicted young people, and that this type of relationship positively affected the treatment process. It was understood that the religious and spiritual motivation elements of the participants were activated and their substance use was prevented through prayers. In addition, other voluntary services were offered in the mosque such as accommodation, showers, food, support for finding a job, support for the hospital process, and sports. These were observed to be important support elements for the post-treatment processes of addicted individuals. Finally, it was concluded that the treatment methods applied at Hz. Kaab Mosque were successful for the interviewed addicted participants and that the addicted young people were able to get away from substances and were successful in establishing a new life.

Keywords: Youth, Substance, Addiction, Religion, Belief

Giriş

Bağımlılık, herhangi bir şeye karşı konulması zor olan arzu olarak tanımlanabilmektedir. Madde bağımlılığı ise bireyin madde kullanmaya yönelik arzusunu kontrol edememesi sonucu oluşan hastalık olarak nitelendirilebilmektedir. Bağımlılığın tanımı son yıllarda genişlemekte olup olumlu olarak nitelenen bazı davranışların kişiye zarar verecek derecede kullanılması da bağımlılık olarak nitelendirilmektedir (Ceylan, 2021, s. 112; Gürsu ve Selçuk, 2021, s. 848). Bağımlılık türleri arasında yer alan madde bağımlılığı her geçen gün dünyada ve ülkemizde sürekli artış göstermektedir. Her ne kadar ülkelerin sosyal, coğrafi ve kültürel durumlarına göre bu artışın olumsuz bir niteliğe sahip olup olmaması farklılaşsa da dünya genelinde madde bağımlılığı genel bir sorun teşkil etmektedir (Tabara, 2021, s. 11). Alkol/madde kullanan nüfusta gençlerin görünürlüğü ön plana çıkmaktadır. Nitekim madde kullanımına başlama sürecinin en çok ergenlik döneminde gözlemlenmesiyle birlikte, madde kullanımının en yaygın olduğu yaş grubunu ise 19-25 yaş arası gençler oluşturmaktadır (AMATEM Özel Okullar Derneği, 1996, s. 3; Çevik ve Kızmaz, 2021, s. 476-477). Öte yandan Türkiye’de madde kullanımının yaygınlığı ile ilgili Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezinin (TUBİM) 2011 yılında yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre ülkemizde 15-64 yaş grubunda uyuşturucu maddenin bir kereliğine kullanılma oranı %2,7 olarak tespit edilmiştir (TUBİM, 2012, s. 12).

Söz konusu artıştan dolayı bağımlılıkla mücadele faaliyetleri önem arz etmektedir. Bu noktada bağımlılıkla mücadele sürecinin işleyişi ise genel boyutlarıyla önleme, erken tanı ve tedavi, rehabilitasyon olmak üzere üç aşamalı yaklaşım içerisinde gerçekleşmektedir. Önleme aşaması bağımlılık durumunu ortaya çıkarabilecek risk

faktörlerinin ortadan kaldırılması anlamına gelirken erken tanı ve tedavi bağımlılık oluştuktan sonraki kısa süre içinde tedavi aşamasına geçilmeyi ifade etmektedir. Rehabilitasyon ise, bağımlılık durumunun meydana getirdiği zarar verici etkileri en aza indirmeye yönelik kapsamlı uygulamaları kapsamaktadır (Dağlı, 2019, s. 287). Bağımlılık tedavisinde bağımlı bireyin yakın çevresi olarak aile ve arkadaş çevresi önemli rol oynamaktadır. Bununla beraber kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve bu alanda hizmet veren gönüllü aktivistler bağımlılıkla mücadelede önemli faaliyetler sürdürmektedir (Şamar ve Buz, 2022, s. 224).

Birçok hastalığın olduğu gibi bağımlılığın da kendine özgü bir tedavi süreci bulunmaktadır. İlk aşama medikal arınma ile başlayan tıbbi tedavidir. Bu aşamada uzun ve kısa süreli olacak şekilde ilaç tedavisi uygulanmaktadır. Bir sonraki aşama sosyal rehabilitasyondur ve bağımlı bireyin topluma yeniden kazandırılması yönündeki çalışmaları içermektedir (Polat, 2014, s. 147). Son aşama ise psikososyal tedavi olarak nitelendirilen ve bireyin madde kullanmaya tekrar başlamaması için yeni alışkanlıkların kazandırıldığı, bireysel ve grup terapilerinin gerçekleştirildiği aşamadır (Erükü Akbaş ve Mutlu, 2016, s. 4). Bağımlılık tedavisi sürecinin psikososyal çalışmalarla devam etmesi tamamlayıcılık açısından gereklidir. Psikososyal tedavi, bağımlılık sorununun çözümünde medikal tedavi kadar kritiktir. Çünkü psikososyal çalışmalarla desteklenmeyen tedavi süreçlerinde relaps riski artmaktadır. Dolayısıyla madde bağımlılığında da relaps riskinin en az düzeyde yaşanması için medikal tedavi psikososyal tedavi ile desteklenmelidir. (Starosta ve ark., 2006, s. 85). Psikososyal tedavi yöntemleri arasında Motivasyonel Görüşme, Madde Danışmanlığı, Grup Psikoterapisi, Bilişsel Davranışçı Terapi, Aile Terapisi, Kendine Yardım Grupları yer almaktadır (Dağlı, 2019, s. 287). Bağımlılık tedavisinde söz konusu aşamaların izlenmesinin yanı sıra özellikle Yeşilay Derneği ve Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi (AMATEM) gibi kurumlar ön plana çıkmaktadır. Bu kurumların temel amacı, bireyin madde kullanımının sonlanması ve yeniden kullanıma başlamamasıdır (Asan ve ark., 2015, s. 2). Bağımlılık tedavisinde Yeşilay milli ve ahlaki değerleri gözeterek bilimsel metotlar kullandığını belirtmekte (Yeşilay, 2023); AMATEM ise uyguladığı tıbbi tedavinin ardından Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), psikodrama ve etkileşim grupları olacak şekilde psikoterapi seansları gerçekleştirdiğini; yürüyüşler, günaydın toplantıları ve sosyal faaliyetler gibi çeşitli destekleyici uygulamalar yürüttüğünü ifade etmektedir (AMATEM, 2016).

Bununla beraber bağımlılık tedavisinde etkili olan uygulamalar arasında din ve inanç eksenli çalışmalar da gündeme gelmektedir (Gürsu, 2018, s. 41). Zira dini ilkelerin ve inanç eksenli hislerin harekete geçirilmesiyle, madde bağımlılığının zararları daha da içselleştirilebilmekte ve bağımlılıkla daha fazla mücadele edilebilir görülmektedir (Başkurt, 2003, s. 75). Öyle ki Batı literatüründe özellikle son yıllarda bağımlılığın tedavisiyle ilgili din ve inanç eksenli yaklaşımlar benimsenmektedir (Dağlı, 2019, s. 288). Ülkemizde de benzer şekilde din ve inanç bağımlılık konusunda görünür olmaya başlamıştır (Kızmaz ve Çevik, 2016). Zira dini ritüeller arasında yer alan dua gibi bazı eylemlerin bağımlı bireyin yalnız hissetmesini engellediği ve tedavi olabileceğine yönelik umudunu diri tuttuğu belirtilmektedir (Albayrak, 2020, s. 720). Nitekim bu zeminlerden hareketle olsa gerek AMATEM, Yeşilay ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi bağımlılıkla mücadelede öne çıkan kurumlar da bağımlılık konusuyula ilgili din görevlileri öncülüğünde bilgilendirici seminerler ve eğitimler düzenlemektedir (Çoban, 2016, s. 132). Öte yandan profesyonel tedavi süreçlerinde kazanılan etkileri sürdürmek ve tedavinin süreğenliğini artırmak için topluluk düzeyinde sosyal destek görevi üstlenen Adsız Narkotikler (AN) olarak bilinen kendine yardım grupları bağımlılık tedavisinde rol oynamaktadır (NIDA, 2018, s. 28). Adsız Narkotikler (AN) tedavi programlarında Tanrı figürünü ön plana çıkarmakta ve üstün gücün varlığını kabullenerek iyileşme sürecine girmektedirler (Adsız Narkotikler, 2023). Sonuç olarak madde bağımlılığının daha da yaygınlaştığı ve bu sosyal sorunun büyümeye devam ettiği anlaşılmıştır. Bu nedenle madde bağımlılığı alanında yüksek maneviyata sahip bireylerin nüks etme

oranının düşük maneviyata sahip olanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir (Schoenthaler ve ark., 2015). Öyle görülüyor ki bağımlılıkla mücadelede çeşitli tedavi şekillerinin var olduğu görülmektedir.

Dünyada bağımlılık alanında birçok önemli kurum, çeşitli yaklaşımlarla bağımlılıkla mücadeleye katkı sunmaya çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), bağımlılığı bir halk sağlığı sorunu olarak ele alarak, madde ve alkol tüketimine karşı küresel politikalar geliştirerek kalıcı kampanyalar ve tedaviye erişime katkı sunmaktadır (Koçak ve Musalı, 2021). Aynı şekilde ABD merkezli Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) bağımlılıkla mücadelede tedavi hizmetlerine erişimi artırmayı hedeflediği görülmektedir (Dobbins, 2005). Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA), Avrupa Birliği'nde bağımlılıkla mücadelede var olan kaynakların verimli kullanımı ve yenilenmesi hakkında veri toplayan ve analiz eden bir kuruluş olarak çalışma koşulları, sağlık çözümleri ve tedavi yöntemleri hakkında yıllık raporlar yayımlamakta ve üye ülkeler arasında bilgi paylaşımını teşvik etmektedir. Kurum, Avrupa genelinde bağımlılık alanında etkili büyüme politikalarının geliştirilmesine yardımcı olur ve en iyi şekilde yaygınlaştırılmasını sağlamaktadır (European Union Drugs Agency, 2009). Tüm bu kuruluşlar hem bireylere destek sağlamak hem de toplumsal hayatta yaratma amacıyla bağımlılıkla mücadelede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ülkemizde ise AMATEM ve Yeşilay ile beraber dernekler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları gibi farklı tedavi ortamlarının ve çalışmalarının da ortaya çıktığı görülmüştür. Söz konusu alternatif yöntemlerden birisi de din ve inanç eksenli çalışmalarınıyla bağımlılıkla mücadele eden Hz. Kaab Camii örneği bu noktada zikredilmelidir.

Hz. Kaab Camii, Bağımlılık ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Hz. Kaab Camii, İstanbul ilinin Eyüp Sultan ilçesinde Balat semtindeki bir bahçenin içerisinde yer almaktadır. Balat, konumu itibarıyla pek çok alkol/madde bağımlısı bireyin ve genelde roman ailelerin yaşadığı bir bölgedir. Dolayısıyla Hz. Kaab Camii de bağımlılık sorunun yoğun olarak görüldüğü bir semtin ortasında konumlanmıştır. Caminin hemen yanında ise Hz. Kaab'ın (RA) türbesi bulunmaktadır.

Söz konusu camide cami imamı 2008 yılında cami çevresinde bulunan bağımlı bireylere çorba dağıtarak dezavantajlı gruplara yardım etmeye başlamıştır. Cami imamının bağımlılık ve diğer alanlarda uzmanlık eğitimi bulunmamaktadır. Ancak iletişim becerileri ve samimi ilişki kurması aracılığıyla bağımlı bireylerin tedavisinde rol oynayabilmektedir. Bağımlı bireylerin tedavi süreçlerinin yürütülmesinin yanı sıra çeşitli yardım faaliyetleri de cami bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Bunlar arasında günde 2 kez yapılan çorba ve çay ikramı, duş hizmeti, kıyafet yardımı vb. yer almaktadır. Öte yandan manevi danışmanlık talep eden ailelere de cami bünyesinde rehberlik yapılmaktadır. Ayrıca pek çok çocuğa, kadına, evsizlere ve ihtiyaç sahibi diğer gruplara da ihtiyaçlarını karşılamaları adına yemek, kıyafet, erzak yardımları da bulunmaktadır. Camide sunulan hizmetlerde gönüllü çalışanlar hizmet etmektedir. Camide sunulan bu hizmetlerin cami imamının kendi imkânlarının yanı sıra gönüllüler, iş insanları ve hayırseverler tarafından fonlandığı bilinmektedir. Hz. Kaab Camii'nde sunulan hizmetlere paralel olarak İstanbul İli özelinde Kadıköy ilçesinde bulunan Hasanpaşa Camii'nde ve Beyoğlu ilçesinde bulunan Selime Hatun Camii'nde de dezavantajlı bireylere hizmet verildiği bilinmektedir. Ancak Hz. Kaab Camii bünyesinde bağımlı bireylere odaklanılarak tedavi süreçleriyle doğrudan ilgilenildiği için diğer camilerden ayrıldığı görülmektedir.

Hz. Kaab Camii bünyesinde alkol/madde bağımlısı olan genç kadın ve erkeklerin tedavi sürecine devam edilmekte ve takip edilmektedir. Camide sunulan hizmetler ve uygulanan yöntemler ile pek çok gencin alkol/madde bağımlılığından kurtulabildiği çeşitli medya haberlerine konu olmuştur (Anadolu Ajansı, 2021; Diriliş Postası, 2021; İhlas Haber Ajansı, 2022; İnsaniyet, 2021; Lacivert, 2021; Sabah, 2022). Belirtilen haber kanallarının

güvenirliği dikkate alındığında Hz. Kaab Camii'nde yürütölen bağımlılık tedavisine yönelik uygulamalar dikkat çekmiştir. Diğer yandan camideki yardım faaliyetleri Eyüp Sultan Müftölüğü tarafından da desteklenmektedir. Başta alkol/madde bağımlıları olmak üzere evsizlere ve diğer ihtiyaç sahiplerine gerekli ilaçları İlçe Müftölüğü temin etmektedir. Eyüp Sultan Belediyesi ise belediye sınırları içerisinde tespit edilen evsizleri ve diğer ihtiyaç sahiplerini Hz. Kaab Camii'ne yönlendirmektedir.

Hz. Kaab Camii'nde uygulanan bu yöntemlerin benzer şekilde diğer camilerde de uygulandığı gözlemlenmektedir. Nitekim İstanbul ili genelinde Kadıköy ilçesi Hasanpaşa Cami (Cnntürk, 2018) ve Beyoğlu ilçesi Selime Hatun Camii'nde (İLKHA, 2022) evsiz, bağımlı, yoksul ve diğer dezavantajlı kesimlere yönelik yemek, duş, berber, kıyafet, yardımları sunulmaktadır. Benzer şekilde yurt dışında da alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı sorunları başta olmak üzere pek çok sosyal sorunların giderilmesinde kiliseler önemli rol oynamaktadır (Kosgei ve ark. 2021; Meer Sanchez ve Nappo, 2008a). Ancak bağımlılıkla mücadelede dini kurumlarda bağımlı bireylerin uyuşturucudan uzak durmalarına yardımcı olan şey sadece dini inançtan fazlası olduğu görölmektedir. Diğer faktörler arasında sunulan destek, olumlu baskı ve karşılama ve dini liderlerin koşulsuz desteği bu bireylerin hayatlarını yeniden inşa etmelerine yardımcı olmaktadır (Meer Sanchez ve Nappo, 2008b). Öyle ki maneviyat, madde kullanım bozuklukları olan bireyler gibi bazı alt gruplarda yararlı bir rol oynamayabilmektedir. Maneviyat temelli müdahaleler, madde kullanım bozuklukları için geleneksel sağlık hizmetlerinin kolayca bulunamayabileceği birçok yerde yararlı alternatif olarak düşünölmektedir (Beraldo ve ark. 2019).

Sosyal hizmet, bireyi merkezine alan bir bilim dalı olarak bireyi bütöncöl perspektifte tanımadada ve anlamakta işlevini yerine getirmektedir. İşlevselliğini arttırmak için çeşitli boyutlardan destek almaktadır. Örneğin maneviyat, Sosyal hizmet perspektifinde insanı anlama çabasında temel boyutlardan bir tanesi niteliğindedir. Bireyin güçlü yanlarını geliştirerek ve iyilik halini artırarak kişinin bilişsel, fiziksel ve tinsel yanlarını odaklanmayı öğretir. Bireyin güçlü yanlarını ortaya çıkarırken maneviyatın arka plana atılmaması gerekmektedir (Yeşilkayalı, 2016, s. 227). Öyle ki son yıllarda sosyal hizmet literatüründe bütöncöl yaklaşıma vurgu yapılırken aynı zamanda beden-zihin-ruh müdahalelerine yapılan vurgu da dikkat çekmektedir. Bireyin sorunlarının çözölməsi ve beden-zihin-ruh arasındaki uyumunu sağlayabilmek için bireyin fiziksel, duyuşsal, bilişsel, sosyal ve tinsel alanlarda da iyilik halinin artırılması önemlidir (Akgöl Gök ve Arslan Özdemir, 2020). Bu bağlamda psiko-sosyal destek sunan bir meslek olarak sosyal hizmet disiplini hassas, kırılğan ve risk altındaki gruplarla çalışmaktadır. Bu gruplar toplumun diğer kesimlerine göre daha çok çaresizlik, umutsuzluk, anksiyete, yalnızlık, korku, yoksulluk, güvensizlik yaşayabilmektedir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2016; Derin ve Tapan, 2017; Dikeç ve Kutlu, 2020) Dolayısıyla bu gruplara sunulacak sosyal hizmet müdahalelerinin paralelinde beden, zihin teknikleri ve tinsel teknikler gibi alternatif ve tamamlayıcı uygulamalar bireyin iyilik halinin, ruh sağlığıının ve genel biyolojik sağlığıının korunmasında önemli yer etmektedir (Akgöl Gök ve Arslan Özdemir, 2020). Tüm bu bilgiler ışığında toplumdaki kırılğan gruplara psiko-sosyal desteğin yanında maneviyata duyarlı sosyal hizmet uygulamaları gerekmektedir (Gökçearslan Çıfci ve Altınova, 2012, s. 135). Bu nedenlerden ötürü ilgili camide toplumun hassas gruplarından biri olan bağımlı gençlere yönelik sağlanan psiko-sosyal destekte maneviyata dayalı bir sosyal hizmet politikası benimsendiği belirlendiğinden; çalışma kapsamında söz konusu uygulamaların nasıl yapıldığını derinlemesine araştırarak bilimsel yöntemlerle ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamındaki camide İslam dini haricinde başka dine mensup bireylerle de kendi dinleri ekseninde aynı şekilde ilgilenilmekte olup, cami imamı ve cami görevlileri tarafından herhangi bir ayırım yapılmamaktadır.

Araştırmaya konu olan Hz. Kaab Camii, bağımlı gençlerin tedavi süreçleriyle ilgilenilen ve gençlerin bağımlı olduğu maddelerden bir süre uzak kalmasını sağlayan bir mekân niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal bağlamda söz konusu caminin mikro ve makro yararları bu araştırmaya konu edildiğinden çalışma Hz. Kaab Camii ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. İstanbul'un Eyüpsultan ilçesinde bulunan bu cami bünyesinde tedavi süreci yürütülen bazı bağımlı gençlerle ve iki cami görevlisiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin ve analizlerin daha doğru sonuç vermesi için katılımcılar seçilirken farklı demografik özelliklere, camide bulunma sürelerinin uzunluğuna ve ayık kalma sürelerine dikkat edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırmanın amacı Hz. Kaab Camii'nde tedavi gören madde bağımlısı gençlerin tedavi deneyimlerinin anlaşılmasını, tedavi motivasyonlarının keşfedilmesini ve camide uygulanan tedavi yöntemlerinin öğrenilmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada derinlemesine araştırma yapılmak istendiği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı veri oluşturma tekniklerinin uygulandığı, algıların, olayların ve bakış açılarının kişinin kendi doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde izlenerek ortaya çıkarıldığı bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Araştırmada betimleyici fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Betimsel fenomenolojik yaklaşımda amaç fenomeni tanımlama, betimleme ve ortaya çıkarma olduğu için araştırmacının ön yargıları araştırma dışında tutulmaktadır (Kıral, 2021, s. 102). Ayrıca fenomenolojik yaklaşım insan deneyimini anlamayı amaçlamaktadır (Van Manen, 2007, s. 12). Dolayısıyla araştırmada katılımcıların bağımlılık tedavisine yönelik deneyimlerinin anlaşılmasına yönelik amaç ile betimsel fenomenolojik yaklaşımın uyumlu olduğu düşünülmüştür. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda araştırmanın ana sorusu "Hz. Kaab Camii'nde madde bağımlılığı tedavisi gören gençlerin tedavi deneyimleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

Araştırma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubu, Hz. Kaab Camii'nde madde bağımlılığı tedavisi görmekte olan 18-35 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda, katılımcıların sayısı iki ila yirmi beş arasında olabilmekte ve örnek havuzda mevcut olan homojenliği temsil etmelidir. Camide tedavi sürecinde olan alkol bağımlısı bireyler de mevcuttur. Fakat alkol bağımlıları 35 yaşın üzerinde olduğu için araştırma grubuna dâhil edilememişlerdir. Gençlik dönemi; UNESCO tarafından 15-25 yaş, Birleşmiş Milletler (BM) 12-24 yaş olarak ön görmektedir (HUGAUM, 2017). Ancak alanyazı incelendiğinde 18-35 yaş arası genç yetişkin yaş aralığı olarak tasnif edildiği görülmektedir (Sarı Ertem ve Korhan, 2019, s. 216; Sırım, 2021). Benzer şekilde Knijn (2012b, s. 9) ve Rumbaut'u (2004, s. 2) takiben 24-35 arası genç yetişkin olarak tanımlandığından dolayı üst yaş grubu bu bilgiler doğrultusunda 35 yaş ile sınırlandırılmıştır. Bununla beraber cami görevlileri ile de mülakat yapılmış ve elde edilen veriler analize dâhil edilmiştir. Mülakat gerçekleştirilen cami görevlilerinden birisi cami imamı, diğeri ise bağımlı gençlerin süreçlerini takip eden cami çalışanıdır. Söz konusu cami çalışanı Diyanet Başkanlığına bağlı olarak çalışmamakta; caminin yardım fonundan maaş alarak yardım hizmetlerinden faydalanmaktadır. Katılımcılara ulaşmak için iki farklı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak Hz. Kaab Camii'ne gidilmiş ve doğrudan araştırma grubu ile temasa geçilmiştir. Sürecin bu aşamasında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve bazı kişilere caminin bahçesinde ulaşılmıştır. İlerleyen aşamalarda ise mülakat yapılan katılımcılardan araştırma grubuna dâhil olabilecek diğer bağımlı gençlere yönlendirme yapmaları talep edilmiştir. Bazı katılımcılara da bu şekilde kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır (Baltacı, 2019, s. 374; Yiğit, 2021, s. 74). Katılımcıların araştırmaya dâhil olma kriterleri ise Hz. Kaab Camii'nde bağımlılık tedavisinin devam

etmesi, 18 yaş ve üzerinde genç birey olması ve en az 3 aydır bağımlılık yapıcı madde kullanmıyor olunması şeklinde belirlenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verilerinin toplanmasında derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Söz konusu teknik, açık uçlu sorulardan oluşan ve odağı keşif olarak ilerleyen bir görüşme biçimidir. Mülakatta temel amaç, katılımcıların duygularını, araştırmaya konu olan olaya/duruma bakış açısını ve konuyla ilgili algısını derinlemesine öğrenmektir. Özellikle kişisel düşüncelerin vurgulandığı çalışmalarda derinlemesine mülakat tekniği kullanılmaktadır (Baş ve Akturan, 2008). Mevcut araştırmanın veri toplama sürecinde bağımlı gençleri, cami imamını ve cami görevlisini içeren araştırma grubu ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlara başlamadan önce her katılımcı gönüllülük ve gizlilik ilkesi hakkında bilgilendirilmiştir. Her katılımcıya yapılan mülakatların yalnızca araştırmanın amacı için kullanılacağı belirtilmiştir. Katılımcıların onamları alındıktan sonra mülakatlara başlanmıştır. Mülakatlar ortalama 30-40 dakika sürmüştür. Veri doyumuna ulaşıldığında veri toplama aşaması sonlandırılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

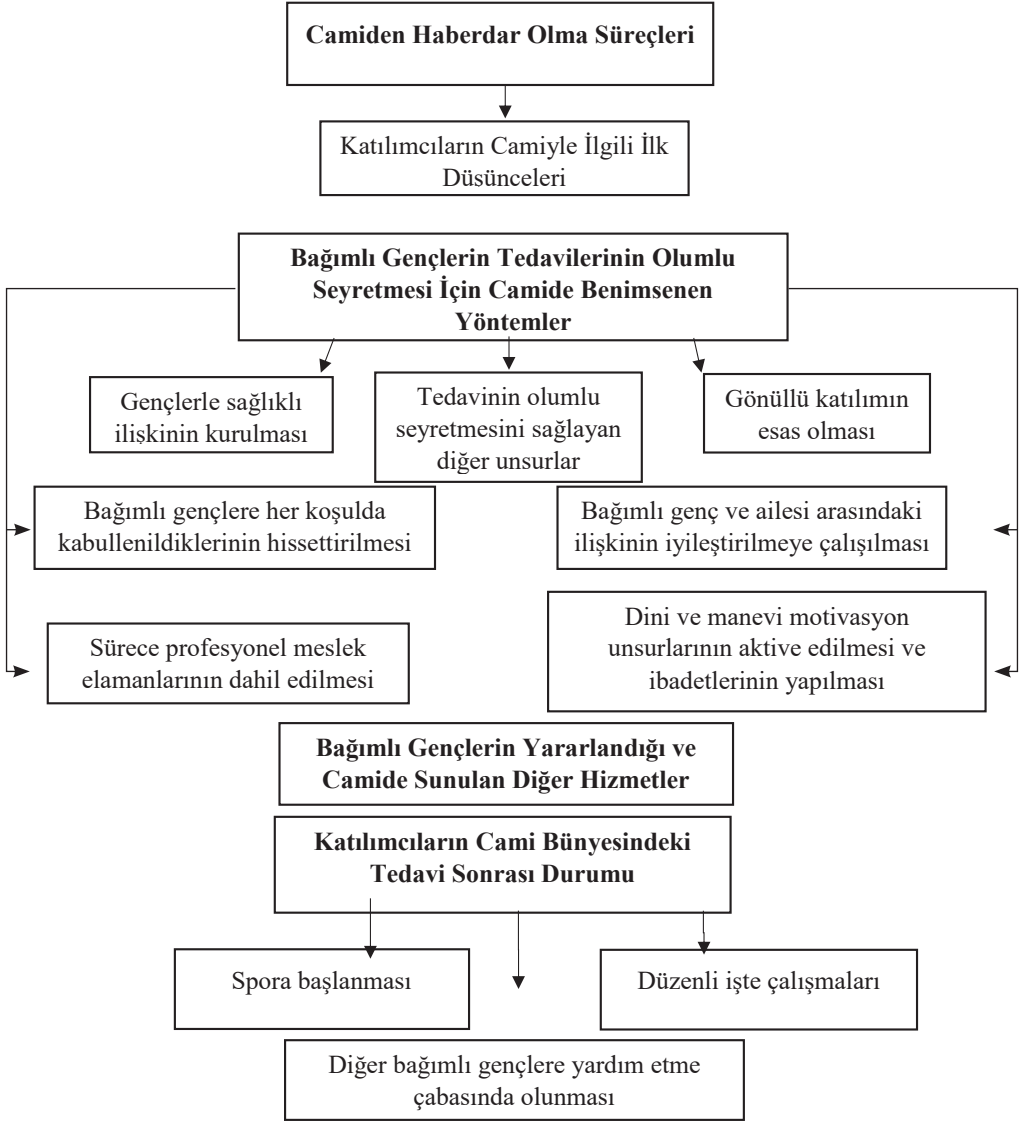
Araştırma için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 2022/257 sayılı ve 24.08.2022 tarihli etik kurul onayı alınarak araştırmaya başlanmıştır. Veri toplama sürecinde sosyodemografik bilgi formu kullanılarak katılımcılar ile ilgili temel bilgilerin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Nitekim sosyodemografik soru formunda sorulan sorular bir yandan katılımcının mülakata hazırlanmasını da sağlamaktadır. Ayrıca katılımcılar için geniş bir cevaplama imkânı sunmak ve araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabilmek için araştırmacılar tarafından görüşme öncesinde hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu ile de veriler toplanmıştır. Nitekim nitel bir araştırmada amaç, katılımcıların hikâyelerini dinleyerek deneyimlerinin neler olduğunu ve bu deneyimlere yükledikleri anlamı keşfetmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Araştırmada açık uçlu sorular sorularak katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini kendi sözleri ile ifade etmeleri (Patton, 2018) amaçlanmıştır. Bu bağlamda bağımlı gençler ve cami çalışanları için farklı soru formları hazırlanmıştır.

Bağımlı gençler için hazırlanan sosyodemografik soru formunda cinsiyet, yaş, ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum gibi toplam 10 soru yer alırken; yarı yapılandırılmış formda ise daha önce tedavi görülen kurumlar, camiye diğer kurumlardan ayıran faktörler, cami imamıyla iletişime geçme süreci gibi toplam 11 soru yer almaktadır. Cami çalışanları için hazırlanan sosyodemografik soru formunda ise doğum yılı, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk durumu, bağımlılar ile çalışılan süre gibi toplam 8 soru yer alırken; yarı yapılandırılmış soru formunda bağımlılarla çalışmaya başlama süreci, tedavi sürecinin nasıl işlediği, bağımlı ile iletişimin nasıl olduğu gibi toplam 16 soru yer almaktadır.

Araştırma analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde çerçeve oluşturulması, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olarak dört aşama yer almaktadır (Altunışık ve ark., 2010). Bu bağlamda, araştırma kapsamında yapılan mülakatlar sonucunda toplam 450 dakika ses kaydı elde edilmiştir. Araştırmada toplanan veriler kelimesi kelimesine katılımcıların ifade ettiği şekilde, herhangi bir müdahalede bulunmadan yazılmıştır (D'Amico ve ark., 2013). Bu doğrultuda yaklaşık 220 sayfalık dokümana ulaşılmıştır.

Çalışmada elde edilen veriler katılımcı ifadelerine müdahale edilmeden doküman haline getirilmiş ve Maxqda veri analiz programına aktarılmıştır. Veriler uygun ve tema ve kodlara ayrılmıştır. Maxqda programı aracılığıyla ulaşılan ana temalar ve alt başlıklar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Ana Temalar ve Alt Başlıklar

Sınırlılıklar

Araştırmada yaşanan en büyük zorluk katılımcılara ulaşmak olmuştur. Her ne kadar cami bünyesinde katılımcı aransa da özellikle araştırmanın saha sürecindeyken cami içerisindeki bağımlıların şehir dışında olması, üç ay boyunca madde kullanmamış olma vb. faktörler nedeniyle katılımcılara ulaşmak zor olmuştur. Ayrıca çalışmaya katılan katılımcıların tümünün erkek olması da çalışmanın diğer sınırlılıkları arasındadır.

Bulgular

Araştırma sonuçlarını daha anlaşılır kılma ve sonuçları daha net bir biçimde yorumlamak adına elde edilen bulgular belirli başlıklar altında toplanmıştır.

Araştırmanın Sosyodemografik Bulguları

Yapılan saha çalışmasında elde edilen bulgular ışığında, çalışmanın hedef kitlesi madde bağımlısı gençlerin sosyodemografik özelliklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda örneklem toplam 16 bağımlı gençten ve 2 cami görevlisinden oluşmaktadır. Katılımcılara dair sosyo-demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Meslek	Bağımlılık Türü	Geçmiş Tedavi Deneyimi
K.1	Erkek	23	Bekar	İlkokul	İşsiz	Madde	Yok
K.2	Erkek	32	Bekar	Ortaokul	Satış danışmanı	Madde	Yok
K.3	Erkek	27	Evli	İlkokul	Motor kurye	Madde	AMATEM
K.4	Erkek	35	Bekar	Üniversite	İşsiz	Madde	Yok
K.5	Erkek	34	Bekar	Ortaokul	İşsiz	Madde	AMATEM
K.6	Erkek	19	Bekar	Lise	Tekstil işçisi	Madde	Yok
K.7	Erkek	28	Bekar	Ortaokul	Seyyar satıcı	Madde	Yok
K.8	Erkek	34	Bekar	Ortaokul	İşsiz	Madde	AMATEM
K.9	Erkek	29	Bekar	İlkokul	İşsiz	Madde	AMATEM
K.10	Erkek	34	Bekar	İlkokul	Dönerci	Madde	Yok
K.11	Erkek	29	Bekar	Ortaokul	İşsiz	Madde	Yok
K.12	Erkek	22	Bekar	İlkokul	İşsiz	Madde	ÇEMATEM ve AMATEM
K.13	Erkek	20	Bekar	Ortaokul	İşsiz	Madde	Yok
K.14	Erkek	32	Bekar	Lise	İşsiz	Madde	Bolu-AMATEM
K.15	Erkek	24	Bekar	Lise	İşsiz	Madde	Bireysel psikoterapi
K.16	Erkek	26	Evli	İlkokul	İşsiz	Madde	Yok
K.17	Erkek	57	Evli	Lise	İmam	-	-
K.18	Erkek	40	Evli	Lise	Cami çalışanı	-	-

Yapılan mülakatlar sonucunda katılımcıların camide yapılan hizmetlerle tanışma süreçlerine, camideki tedavi yöntemlerine, camide sunulan diğer hizmetlere ve bağımlıların tedavi sonrası durumlarına dair sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar 4 tema altında sunulmuştur.

Tema 1: Katılımcıların Hz. Kaab Camii ile Tanışma Süreçleri

Katılımcıların Hz. Kaab Camii ile tanışma süreçleri camiden haberdar olma yöntemlerine, camiye geliş aşamalarına ve ilk geldikleri andaki düşüncelerine dair bulguları kapsamaktadır.

Camiden haberdar olma süreçleri ve ilk düşünceler

Katılımcılardan bazılarının uyuşturucu madde bağımlılığından kurtulmayı kendilerinin istediği, bu nedenle ailelerine başvurarak yardım arayışına girdikleri ve ailelerinin de katılımcının tedavisi için Hz. Kaab Camii'ni bulduğu anlaşılmıştır:

“Aileme açıldım işte uyuşturucu kullanıyorum bırakmak istiyordum diye. Onlar araştırdılar burayı buldular. Geldim, tanıştık ondan sonra gelmeye başladım işte.” (K.15)

Cami ile iletişime geçme sürecinde bazı katılımcılar camiye arkadaş ortamında duyduklarını, arkadaşlarının tavsiyeleri doğrultusunda camiye geldiklerini dile getirmişlerdir:

“Yani şöyle söyleyim arkadaşımın şeyiyle oldu bir tane arkadaşımın yani bana tavsiye etmesiyle sonradan benim öğrenmemle oldu.” (K.5)

“Birisinden duydum. Ben de camiye geliyim konuşayım dedim cami hocasıyla. Derdimi anlattım işte.” (K.16)

“Cami hocasıyla burdaki arkadaşlarımızın sayesinde tanıştık.” (K.4)

“O banka oturuyordu, cami çalışanı abim vardı benim tanıdığım. Beni de o tanıştırdı öyle tedavi gördüm.” (K.14)

Katılımcılardan bazıları ise cami imamıyla aileleri veya arkadaşları vesile olmadan, cami imamı ile plansız bir karşılaşma sonucunda camide tedavi olmaya başladıklarını ifade etmişlerdir:

“Ya benim biraz çok tuhaf oldu aslında. Ben bu yan taraftan uyuşturucu balattan uyuşturucu almaya geliyordum alkollüydüm de. Hiç ben burda böyle bir şey olduğunu bilmiyordum. Ben burda uyuşturucu maddemi düşürmüştüm şu karşı caddede. Ondan sonra çok yağmur başladı. Burda da bir tane şey vardı sera vardı. Yağmur çoktu sarhoştum geldim bende o seranın içine girdim uyudum. Sonra sabah kalktum X abiyle tanıştum. X abi cami hocasının böyle şeyler yaptığını söyledi öyle tanıştum. Çok tesadüf oldu aslında.” (K.12)

“Camiye geldim işte cami hocasıyla tanıştum. Sonra dedi ‘git’ dedi ‘banyo yap’ dedi. Banyo yerine soktu işte üst baş verdi öyle tanıştık. Sonra camidekilerle tanıştık.” (K.3)

Öte yandan bazı katılımcıların ise tedavi sürecinden önce de camiye ve cemaate geldikleri, ilerleyen zamanlarda tedavi olmaya niyet ettikleri ve caminin imamı ile konuşarak sürece başladıkları öğrenilmiştir:

“Nasıl oldu? Buraya daha önceden de geliyordum zaten. Ondan sonra hocama dedim ‘ben hocam’ dedim ‘kurtulmak istiyorum’ dedim. ‘Bu işin sonu yok’ dedim. ‘Artık’ dedim ‘benim çevremdeki insanlar bana’ dedim ‘çok tuhaf bakmaya başladılar’ dedim. ‘Evdaki’ dedim ‘ailem’ dedim ‘tersliyor beni’ dedim. ‘Bir şey olsa’ dedim ‘hemen’ dedim ‘madde içiyorsun diyolar. Artık bıktım ben’ dedim.” (K.10)

“Ee kendisiyle camide şeyde tanıştık, cematte.” (K.12)

Camiye gelen katılımcıların bazılarının ilk geldikleri anda farklı duygular hissettikleri, farklı şeyler düşündükleri tespit edilmiştir. Nitekim bazı bağımlı gençler camiye ilk geldiklerinde ön yargılı bir tutum geliştirdiklerini fakat camide tedavi sürecine başladıktan sonra bu tutumlarının olumlu yönde değiştiğini belirtmiştir. Bu noktada cami imamının, camideki diğer insanların ve fiziksel atmosferin olumlu anlamda etkili olduğu anlaşılmıştır:

“İlk tanıştımda ilk geldiğimde dedim ki ‘lan ben nereye geldim?’ Yani çok tuhaf bi ortam var. ‘Ya ben burda uyuşturucuyu nasıl bırakırım’ dedim falan insanları tanıdıktan sonra fikrim değişti. Ön yargılı gelmişim ön yargımı kırdı. Yani tamamen hocanın karakteri kırdı öyle söylüyüm... Yani dedim ki lan ben nereye geldim şimdi? Burda nasıl tedavi olcam? Yani ben şey bekliyordum ya bide annem tam söylemedi böyle bi vakıf olduğunu şey olduğunu gelmem diye. Ön yargıyla geldim çıkarken de çok ön yargılıydım ama sonra işte geldikten sonra işte dedim ki burda dedim sistem farklıymış. Buranın ne bileyim havası mı diyeyim burda tanıdığım insanlar mı diyeyim beni çok etkiledi yani.” (K.15)

Tema 2: Bağımlı Gençlerin Tedavilerinin Olumlu Seyretmesi İçin Camide Benimsenen Yöntemler

Katılımcıların ifadelerine göre camide benimsenen yöntemde birden fazla unsurun yer aldığı ve etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu yöntemler Gönüllü katılımın esas olması, Sürece profesyonel meslek elemanlarının dâhil edilmesi, Dini ve manevi motivasyon unsurlarını aktive edilmesi ve ibadetlerin yapılması, Gençlerle sağlıklı ilişkilerin kurulması, Bağımlı gençlere her koşulda kabullenildiklerinin hissettirilmesi, Bağımlı genç ve ailesi arasındaki ilişkinin iyileştirilmeye çalışılması olarak beş başlık altında toplanmıştır. İlk olarak camideki işleyen sürece gönüllü olarak dâhil olmak şeklinde belirlenmiştir.

Gönüllü katılımın esas olması

Tedaviye başlarken birey bağımlılığının farkında olmalı ve tedaviye istekli olmalıdır. Zira çevresindeki insanlar tarafından tedaviye zorlanan bağımlıların, çoğunlukla tedaviyi yarıda bıraktıkları veya tekrar bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya yönelim yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle camiye gelen kişilerin de gönüllü olarak, herhangi bir kişinin zorlamasından veya isteğinden bağımsız şekilde camide işleyen tedavi sürecine dâhil oldukları anlaşılmıştır.

“Ben buraya ailemin baskısıyla gelseydim eğer biri beni zorlasaydı da hiçbir şey değişmeyecekti.” (K.14)

“Kurtulmak istedim, kurtulmak istedim ve başardım da demek ki her şey kafada bitiyor yani.” (K.9)

Öte yandan cami imamı da bağımlı katılımcılarla aynı noktaya değinmiş ve kişinin kendi isteği ile gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu noktada cami imamının bağımlıların sözüne ilk seferde inanmaktan ziyade emin olmak için 3 günlük madde kullanmama süresini beklediği ve bu şekilde sürece başladığı anlaşılmıştır.

“Ama bunların hepsi esasında buraya yani ben buraya adamı çağırılmamışım. Dememişimdir ki siz gelin bana yardım edin dediğim bi adam yoktur hepsi sıkıntıdan dolayı gelmiştir buraya. Herkesin bir sıkıntısı vardır buraya gelmişti. Özel olarak ben gel buraya çalış benle dememişimdir... Kendisinin istemesi için üç gün şey kullanmaması gerekiyor ki onun dediklerine biz inanalım... Az önce söyledim insanın kendisinin istemesi gerekiyor. Annesinin babasının istemesiyle bu iş olmaz.” (K.17)

Sürece profesyonel meslek elemanlarının dâhil edilmesi

Camideki tedavi süreci tıbbi tedavi ile başlamakta ve bununla beraber ruh sağlığı uzmanlarına yapılan yönlendirmeler ile psikolojik destek süreci de işlemektedir. Bununla ilgili cami imamı camiye gelen bir bağımlının ilk olarak devlet kurumlarına yönlendirildiğini belirtmiştir. Bununla beraber Sağlık Bakanlığına bağlı doktorların yanında gönüllü profesyonel meslek elemanlarından doktor ve psikologların da zaman zaman camiye gelerek bağımlı gençlerin sürecini takip ettikleri ve bu gençlerle çalışmalar yürüttükleri belirlenmiştir.

“Hemen biz gerekli devletin gerekli kurumlarına yönlendiriyoruz (bağımlıların)... Kendi gelip bizimle beraber, hastayla hastaneye gidenler, onlara psikolojik destek verenler var. Doktorlarımız var. Gelip burda doktor gelip, devletimizin Sağlık Bakanlığı'ndan doktorlar geliyor. Gönüllü geliyor. Gelip burda arkadaşları muayene ediyor, ilaç veriyor. Psikologlar geliyor.” (K.17)

Cami imamının söylemlerinden YEDAM ile de iş birliği içerisinde bulunduğu ve koordineli ilerlendiği tespit edilmiştir.

“YEDAM geliyor... Mesela Balat'ta ki YEDAM haftada bir gelir buraya. YEDAM'ın bir 115 hattı vardır. Orda arkadaşlarıma (bağımlılara) randevu alınır. Çocukları randevuya göndeririz.” (K.17)

Son olarak ise bağımlı gençlerin ilaç tedavisinin cami görevlileri tarafından takip edilerek sürdürüldüğü belirlenmiştir:

“Doktor bir bağımlıyı daha önce yatırmış Bakırköyde. Biz sadece hastaneye ilaçlarını almaya gittik, ilaçlarını aldık... Bizim bünyemizde saati saatine gramı gramına ilaçları verildi burda.” (K.17)

Bağımlı katılımcıların ifadelerine bakıldığında benzer şekilde psikologların ve doktorların dâhil oldukları bir tedavi sürecinin işlediği görülmektedir:

“Psikolog, doktorlar var burada cami hocamın arkadaşları, dostları. Onlar hep bana hep onlar hep tedavi amaçlı yardımcı oldular. Psikolojimi öyle düzelttim bir daha da bırakım zaten ağzıma da sürmedim.” (K.9)

“Burda tanıştığım bi psikolog hanım vardı onla görüşüyorum. Hafta da bir gün iki gün.” (K.15)

Bağımlı genç ve ailesi arasındaki ilişkinin iyileştirilmeye çalışılması

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde; camideki tedavi süreçlerinde bağımlı gençlerin aileleri ile ilişkilerinin de onarılmaya çalışıldığı, ailelerin de tedavi sürecine dâhil edildiği ve böylece katılımcıların tedavi motivasyonlarının aile üyeleri tarafından da desteklendiği belirlenmiştir:

“Valla ailemle ilişki yavaş yavaş yakınlaşmaya başlamıştı tabi ki. Sonuçta onların vesilesiyle tekrardan buraya gelip daim olmam şeyi, tabi ki de oranın şeyi oldu. Onlar beni buluşturdu, onlar beni görüştürdü onlar sebep oldu yani.” (K.5)

“Hocamız sağ olsun hocamız bizi ailemizle de görüştürdü yani o ailemizle olan sıkıntılarımızı da giderdi tabi ki.” (K.7)

Tedavi sürecinde aile desteğinin önemine cami çalışanı da değinmiştir. Zira her ne kadar profesyonel destek sunulsa yahut camideki diğer insanlarla tedavi süreci devam etse de aile desteğinin en önemli ve vazgeçilmez unsurlardan biri olduğunu vurgulamıştır. Fakat cami çalışanına göre az sayıda ailenin söz konusu desteği sunduğu anlaşılmıştır:

“Bağımlılarla mücadele yöntemlerine en güzel destek ailelerinden birinin onlara destek vermesidir. Hani bildikleri halde bu bir doktorla bir profesörle olacak iş değil. Aileden biri buraya geldiğinde, böyle biri sokağa düştüğünde, biz irtibata geçtiğimizde bize bu tedavi sürecinde yardım için onun yanında olması kabul etmesi en güzel destektir yani ama çoğu da yapmıyor bunu aileler.” (K.18)

Bağımlı gençlere her koşulda kabullenildiklerinin hissettirilmesi

Yapılan mülakatlar sonucunda bağımlı gençlerin bağımlılıklarından dolayı cami bünyesinde dışlanmaya maruz kalmadıklarını, hor görülmediklerini, aşağılanmadıklarını ve ayrımcılığa uğramadıklarını hissettikleri tespit edilmiştir. Bu durum katılımcıların tedavi sürecine başlamalarına ve süreci yarım bırakmalarına olumlu etkide bulunmuştur.

“Yani burda en önemlisi burda kimseyi hor görmüyorlar itmiyorlar, sen madde kullanıyorsun üstün başın pis kesinlikle demiyorlar. Hoca kim gelirse gelsin diyor ki ‘kardeşim burası herkesin evi. Burda yemek de vereceksin, çay da vereceksin, çorba da vereceksin, üst de vereceksin, banyo da yaptırıcaksın.’” (K.3)

“Ya ordaki insanların yani bizimle ilgilenen insanların sıcak bize yani ayrımcılık yapmadan ee bizi bi nevi kardeş gibi görmeleri işte daha sıcak bakmaları kendimizi ikna etti.” (K.5)

Cami çalışanları ise bu durumun önemini dile getirirken; bağımlının kendini değerli hissetmesi, başarıya inanması, kendisini saygıya değer görmesi ve birilerinin onun derdiyle ilgilendiğini bilmesi gibi unsurlara değinerek açıklamışlardır. Öte yandan bağımlı gençlere isimleriyle seslenmenin ve herhangi bir lakap takmamanın kritik bir rol oynadığı açıklanmıştır. Böylece katılımcıların kimliklerinin ve varoluşlarının desteklendiği gösterilmektedir.

“Bağımlı bi gencin kendisini değerli hissetmesi gerekiyor, ona değer verilmesi gerekiyor, onun her şeyi başarabileceğini, hayata tutunabileceğini, bizim için değerli olduğunu, saygılı olduğunu, onun görüşlerine de biz saygı gösterdiğimizizi söyleyerek onlara tebessüm ederek, güler yüz göstererek, onların inandığı değerlere saygı göstererek, böyle yaparak bu arkadaşları hayata tutundurmak için mücadele ediyoruz.” (K.17)

“İlgi onlar için çok önemli oluyor. İsimleriyle seslenmek, onlara bir lakap takmamak... Onların kendisini ee önemli biri olduğunu hissettirdiğimiz için onlar da bize değer veriyorlar. Ondan sonra da iletişime bu

sayede geçiyoruz. Yani onlara sunduğumuz ilgi ve alakadan dolayı onlar bizlere yanaşiyor, biz de onlarla diyalog kurabiliyoruz ve bize belki de ailelerine anlatmadıkları şeyleri anlatabiliyorlar.” (K.18)

Gençlerle sağlıklı ilişkinin kurulması

Katılımcıların cami bünyesinde tedavi süreçlerinden bahsederken yoğun olarak ilişkisel unsurlara da değindikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda neredeyse katılımcıların tamamı cami çalışanı ve özellikle cami imamı ile ilişkilerinin çok kuvvetli olduğundan bahsetmişlerdir. Katılımcıların söz ettikleri ilişkinin özellikleri ve temeli incelendiğinde, cami imamının korumasına, gözetmesine, süreci takip etmesine ve desteklemesine yönelik pek çok olumlu davranışın yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların büyük bir çoğunluğu cami imamı ile aralarındaki ilişkiyi baba-oğul ilişkisi şeklinde betimlemiştir:

“Dediğim gibi yani hocadan daha çok imamdan daha çok baba yani bir abi.” (K.12)

“Yani tabi baba, babam diyorum ben ona zaten. Baba-oğul gibiyiz biz ya şakalaşyoruz o benim şakalarını kaldırabiliyor. Benim yaramazlık yapmamı istemiyor, beni takip ediyor, eşime soruyor, 'o' diyor 'napıyor ediyor, çalışıyor mu, uğraşılıyor mu?' Allah razı olsun beni takip ediyor beni seviyor.” (K.3)

“Güzel bir ilişkimiz oldu (gülüyor). Basbaya baba-oğul ilişkisi oldu kendi evladına nasıl davranıyorsa bize de öyle Allah var. Allah hocamızdan razı olsun yani bazen kimsenin yapmadığını yapıyor. Hoca güzel bir insan.” (K.13)

“Ben hani herkes mesela hocam der ben babacım derim. Baba oğul.” (K.2)

Bazı katılımcılar ise cami imamı ile aralarındaki güvene dayalı ilişkinin kendilerine iyi geldiğini ve cami imamına ihtiyaç duydukları zaman ulaşabileceklerini bildiklerini dile getirmişlerdir:

“Cami hocasıyla ilişkiyi iyi değerlendiriyorum. Çünkü; yani en ufak şeyde arayabileceğimi biliyorum. O güveni o hissi veriyor bana. Yani gözümü açtı diyebilirim.” (K.15)

“Seni seven adam, rampadan aşağıya indirirken kucığına aldığı zaman seni aşağıya atmıyor. Yani biz onu gördük burda.” (K.4)

“Sevgi, huzur. Orda napıyorlar ilaç veriyorlar ama o geçici tabi o bittikten sonra narkozun etkisiyle. Ama burda gerçek huzur dua yani yanlış anlama yani şey sevgi olarak. İnsan senin iyiliğin için işeyler yapıyor. Yapma diye seni kurtarmanın peşinde o.” (K.3)

“Benim nasıl bir insan olduğumu biliyor, benim kötülük de yapmayacağımı, kimseye zarar vermeyeceğimi. Bakma bende dövme mōvme olduğuna.” (K.3)

Bağımlı katılımcıların, cami imamı ile olan ilişkilerinde bahsettikleri bir diğer husus ilgiye dayalı ilişki olarak nitelendirilebilmektedir. Zira bazı katılımcılara göre cami imamının kendilerine ilgili davranması, onların uyusturucu maddeye yönelik isteklerinin azalmasını ve tedaviye olan inançlarının artırılmasını sağlamaktadır. Bununla beraber ön plana çıkan bir diğer husus cami imamının bağımlı gençler ile samimiyete dayalı ilişki kurmasıdır. Zira katılımcıların anlatıları değerlendirildiğinde ortak unsurun samimiyet ve hiyerarşik olmayan bir ilişki çatısında birleştiği görülmektedir. Böylece katılımcıların cami imamına güvendikleri ve onu sevdikleri anlaşılmaktadır.

“Mükemmel değerlendiriyorum ya uzun zamandır seviyorum aile bireyi olarak görüyorum kendisini.” (K.11)

“Biz de hocamızı dinledikten sonra yani baya bir etkilendik yani güzel bir insan, samimi bir insan bizle baya ilgilendiği için yani madde ne bileyim daha alt seviyeye düştü benim için ve bırakmak daha da kolaylaştı. Hocamızdan Allah bin kere razı olsun. Gerçekten yani burda sayısını saymam yani o kadar kişiyi uyusturucudan uzaklaştırdı yani gerçekten öyle bir insan... Çok iyi. Yani bir babalık gibi yani herkese gösteriyor.” (K.7)

Bağımlı katılımcıların yanı sıra cami görevlilerinin de ilişki başlığında benzer unsurlara değindikleri görülmüştür. Tıpkı bağımlı gençler ile onlar da ilgi, muhabbet, takip gibi ilişkisel unsurlara dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir. Öyle ki 2-3 yıldır sürecini takip ettikleri ve sorunlarıyla ilgilendikleri bağımlı bir kişi olduğunu dile getirmişlerdir.

Cami çalışanlarının sözleri dikkate alındığında, ilişkilerindeki bu unsurların bağımlıların içinden biri gibi hissedilmelerine olanak sağladığı ve bunun bağımlı gençler için değerli olduğu anlaşılmıştır.

“Çünkü ben onlar gibi yaşamazsam onlar beni kabullenmez, buradaki arkadaşlar. Onların durumundaymışım gibi gözükmem lazım. Kendilerine dikkat ettiyseniz burda muhabbetlerim hep onlar. Beni çok sevdikleri için samimi görürler çünkü ben onların içlerinden biriyim.” (K.18)

“İşte biz adamı bi bağımlımız vardı bizim evlendi işte geçen hanımı doğum yaptı. Biz onu iki seneden beri hatta üç sene oldu devamlı takip ediyoruz. Neden takip ediyorum onu ben? Yani bir sıkıştığı yerde ona takviye ediyoruz. Kiramı ödeyemiyorum dediği an biz onun kirasını ödemek mecburiyetindeyiz. Ödemezsən geri döner. Yani adam geri döner. Çünkü sokaktan gelmiş adam dönerim sokağa der.” (K.17)

Dini ve manevi motivasyon unsurların aktive edilmesi ve ibadetlerin yapılması

Bağımlı katılımcıların dini ibadetlerine yöneldikleri, cami bünyesinde başlayan tedavi süreçlerini ibadetlerle destekleyerek sürdürdükleri anlaşılmıştır. Bununla beraber katılımcıların dine olan bağlılıklarının güçlendiği, böylece bağımlılık veren maddeleri kullanmaya karşı koyma konusunda daha güçlü hale geldikleri anlaşılmıştır:

“Yani maneviyat en çok önemli olan maneviyatın daha baskın olmasından. Yani bi nevi sonuçta dinimize imanımıza biraz daha bağlı kişi olduğumuz için yani o yönleri daha çok baskılı olduğu için tabi ki de bu sebep oldu yani.” (K.5)

“Ben normalde sofiliğe merak salmışım bu tarafın kabirleri, türbeleri, makamları var benim bazı bulunduğum cemaattenlermiş. Şans kader kısmet ayaklarımız bizi buraya getirdi. Onlarla beraber birkaç defa nafil ibadet ettik öyle yani.” (K.6)

Katılımcılara göre yapılan ibadetler, maddeye yönelmelerini engellemektedir:

“Namaz kıliyordum. Kuran okuyordum öyle Allah yoluna yöneliyordum. Zaten onlara yöneldiğin zaman seni bütün kötülüklerden de uzak tutuyor, hiçbir şey aklına gelmiyor.” (K.9)

“Benim psikolojim çok kötüydü hocam, ben daha böyle çok kötü durumdaydım hocam karamsardım ama şimdi Allah'a şükür olsun namaz kıldım hocam dua ettim ezanlar fayda etti.” (K.14)

Cami imamı da bağımlı gençlerin namaz kılmaya ve Kur'an okumaya başladıklarını dile getirmiştir. Böylece bağımlıların tedavi süreçlerinde dini motivasyon unsurlarını kullandıkları anlaşılmıştır. Öte yandan bağımlı gençlerin ibadetlerle meşgul olması, onların zihnen maddeye yönelmelerini engellediği belirlenmiştir.

“Şimdi benim burda bi arkadaşım var eski. Şu an camide namaz kıldırıyor, bu adam eroin bağımlısı. Namaza başladı. İşte böyle bir arkadaş var burda devamlı şimdi camide namaz kıldırıyor, Kur'an okuyor, ibadet ediyor ve hayatı düzelmeye başladı. Şimdi bi bağımlılığın, bağımlı olan bi insanın beynini tedavi edebilmen için o gelen şeyi yani uyuşturucu isteğini engellemek için, işte Kur'an okuyarak, yani o boşluğu doldurması lazım. Kuran okuyarak doldurabilir. İşte bi şeyle başka bi şeyle meşgul olarak doldurabilir. Namaz kılarak Allah'a yalvararak bunu bundan kurtulabilir. (K.17)

Tedavinin olumlu seyretmesini sağlayan diğer unsurlar

Katılımcıların ifadelerine göre bu bölüme kadar ifade edilen faktörler dışında da madde bağımlılığını bırakmaya karar vermelerinde ve tedavi sürecinin olumlu seyretmesinde olumlu etkisi olan unsurlar tespit edilmiştir. Bunlardan ilki katılımcılardan birinin cami bünyesindeki gönüllü olarak yardımda bulunduğu bir esnada yaşadığı olayla bağımlılık tedavisine dair karar verişini olarak tespit edilmiştir. Katılımcının ifadelerine göre cami bünyesinde yaşadığı bir olay katılımcının bağımlılığa son verme konusundaki isteğini güçlendirmiş ve sağlamlaştırmıştır.

“Dönüm noktası var. Yani ilk dönüm noktası burda duş günleri oluyor belki biliyorsunuz. İşte cami hocası 'duş var, duşa yardım eder misin?' dedi geldim. Yani işte duşa gelenlere havlu çorap iç çamaşır falan veriyordum. Çorap bitti biri geldi dedi ki 'çorap istiyorum.' Dedim ki 'çorap yok.' 'Giyilmiş de olur ayaklarını donuyor' dedi. Onu duydum ben hemen hocanın yanına geldim. Dedim 'hocam ben gidiyorum' dedim. 'İşim çıktı' dedim. Öyle işte burdan uzaklaştım. Beni çok etkiledi yani adam giyilmiş çorap istiyor ve ben

biliyorum met bağımlısı olduğunu. Dedim ki 'benim artık maddeyle işim yok.' Kırmızı çizim oldu benim o. Yani burası sayesinde öyle bir an yaşadım o beni çok etkiledi. (K.15)

Bazı katılımcılara göre ise caminin fiziki şartları, bağımlılıkla mücadelelerinde önemli bir etken konumundadır. Zira caminin yanında bulunan Hz. Kaab'ın (ra) türbesi, caminin bahçesi ve atmosferi gibi koşullar bağımlı katılımcıların caminin çevresindeyken olumlu duygular hissetmelerine ve sosyal rehabilitasyonun gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Bununla beraber katılımcılardan K3 caminin hemen arka tarafında uyuşturucu madde bağımlılarının olduğuna, oraya çok yakın olan camide ise bunun tedavi edildiğine dikkat çekmiştir:

"Burda gerçekten sevgi, mutluluk, huzur. Burda zaten Peygamber Efendimiz'in (sav) süt kardeşi yatıyor. Yani burası huzur ya huzur kapısı. Gerçekten milyonlarca insan geliyor uzaklardan niye geliyor. Niye dua etmeye geliyor, inandığı için. Biz ayağımızın dibindeki yere gelip 2 dakika namaz kılamıyoruz mesela yani burası başka bir yer ya gerçekten, insanın huzur bulabileceği bir yer. Şu demirden iç bölgesi ayrı bu taraf ayrı diğer tarafta uyuşturucu var. Bu taraf farklı. Öyle işte hani anlatmayla insan çözemez yani yaşaması lazım." (K.3)

"Kendimi burda daha mutlu hissediyorum. Ama en önemlisi burda tabi türbeler var onlar gerçekten yani." (K.7)

Caminin bağımlı gençlere iyi gelen yanlarından biri de hastane ortamından ziyade caminin bahçe içinde olması ve ev sıcaklığını hissettirmesi olarak tespit edilmiştir.

"Öyle yani burası. Bi de burda kendinizi bi şeyde gibi hissetmiyorsunuz bi hastane gibi. Kendi evinizmiş gibi ama işte bahçe dışardaymışsınız gibi ama eviniz gibi yani." (K.12)

Tema 3: Bağımlı Gençlerin Yararlandığı ve Camide Sunulan Diğer Hizmetler

Camide bağımlılık tedavisinin dışında farklı hizmetlerin sunulduğu tespit edilmiştir. Bu hizmetler arasında duş alma hizmeti yer almaktadır. Duş hizmeti cami çalışanları ve caminin fiziksel şartları çerçevesinde ücretsiz bir şekilde verilmektedir. Bununla beraber ihtiyaç sahibi bağımlı gençlere iç çamaşırını, kıyafet, gıda ve sağlık hizmeti desteğinde de bulunmaktadır.

"Sürekli gelmiyorum genelde banyo oluyor, geliyorum ara sıra. Hocayı görmeye geliyorum." (K.16)

"Burası gerçekten çok güzel bir kapı milyonlarca insan geliyor. Bak yemek var yatacak yeri var, banyo var. Ayıptır söylemesi don var kilot var atlet var. Yani sen burda ki şeyi başka hiçbir camide bulamazsın, yapmaz çünkü. Ama hocamdan Allah on binlerce kez razı olsun hani gerçekten yağını veriyor, tuzunu veriyor, şekerini veriyor, hastaneye gönderiyor, hastanedeyken yardım ediyor. Hani ben o burda diye değil he gerçekten yaptığı için söylüyorum. Ben bu yerlere geldiysem bir yerlere geldiysem Allah razı olsun biraz da hocamın sayesinde. Hani gerçekten elimden tutup bırakmadı uyuşturucu kullandığım zaman görmemezlikten gelmedi yardım etti her zaman." (K.3)

Bağımlı gençler bağımlılıkları sebebiyle yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeye gelebilmektedirler. Bu durum onların fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Camide sunulan en önemli desteklerden biri de her gün çorba hizmetinin verilmesidir.

"Yemek, işte gördünüz kahvaltımız hazır. Herkese açık çorbamız var. Kalacak yerimiz var. Hocam elimizden tutuyor." (K.10)

Bağımlı gençler bağımlılık dışında da birçok sağlık sorunuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Sağlık hizmetlerine erişme noktasında yeterli bilgiye sahip olunmaması ve maddi imkânların kısıtlı olması tıbbi tedaviye erişimi zorlaştırmaktadır. Bu konuda sağlık sorunu yaşayan bireylerin hastane sürecine cami görevlileri tarafından destek sağlanmaktadır.

"Yani benim gördüklerim bunlar nankörlük yapamam yedim ama yemedim diyemem Allah'ın evindeyiz şuanda kesinlikle Allah razı olsun eşim bak doğum yaparken eşim burda hoca yardım etti bana. Benim eşim

sezaryen doğum yaptı. Ama Allah razı olsun hocamdan... Allah razı olsun hastaneye düştük hocam dedim böyle böyle hocam yardım etti çok şükür.” (K.3)

“Dün özel bir hastanede gözlük için muayene oldum. Bugün de gidicem biraz sonra şişliden gözlüğümü alcam. Diğer sağlık sorunlarımızla ilgileniyor, diğer sosyal sorunlarımızla ilgileniyor, ekonomik sorunlarımızla da ilgileniyorlar ellerinden geldiğince, yani ellerinden ne geliyorsa onu yapıyorlar yani.”(K.9)

Bağımlılığı olan bireyler birçok alanda sorunlarla karşı karşıya kaldıkları gibi iş bulma ve mevcut işlere devamlılık sağlama konusunda da problem yaşayabilmektedirler. Camide sunulan bir diğer imkân ise çalışmak isteyen bireylere sağlanan iş desteğidir.

“Yatacak yer var iş konusu var.” (K.14)

“Hiçbir beklentim yoktu doğrusu benim bir beklentim iş konusunda vardı sağ olsun hocam da buldu baya da çalıştım. İşte bir de Allah yoluna yönelmek.”(K.9)

Öte yandan sokakta yaşamak bireylerin bağımlılığa yönelmesini tetikleyici önemli risk faktörlerinden birini oluşturmaktadır. Bazen ise bireyler madde bağımlılığı sonucunda evden ayrılmakta ve sokakta yaşamaya başlamaktadır. Bireyleri bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaktan uzaklaştırmanın bir yolu da onları sokakta yaşamaktan uzaklaştırarak barınma hizmetini sağlamaktır. Bu konuyla ilgili camide sunulan barınma hizmeti oldukça önemlidir.

“Buraya ben evsiz, kalacak yerim olmadığı için ondan geliyorum yoksa yiyecek ben bulurum ama nerde yatacağım ben. Şimdi o yüzden polis dedi yani dışarda bankta yatsam çok soğuk oluyor. Burada en azından herkes var yani birde iyi ve cami. Sadece kalacak yer için benim çevrem geniş, çok insan tanıdım. Çabuk da şey yapıyorum arkadaş abi desen çabuk da yaparım ama kalacak yer içim belli olsun diye nerede kaldığım belli.”(K.14)

Bazı katılımcılar çevrelerinde barınma hizmetinden yoksun olarak arkadaşlarını da cami hizmetlerinden yararlanmak üzere camiye yönlendirmektedir.

“Bir tane örnek arkadaşımızı isterseniz anlatayım. Ben bir tane burada bir arkadaş gördüm kendisini bir tane abi getirdi dedi ki çocuk ee sokakta kalıyor dedi baktım çocuğa çocuk konuşmuyor kimseyle. Bunu aldım tekrardan buraya getirdim.”(K.18)

Sunulan tüm bu hizmetlerin yanı sıra cami imamı bireylerin ne tür desteğe ihtiyaçları varsa hepsini karşılamaya çalıştıklarını dile getirmiştir. Öte yandan cami bünyesindeki yardım sürecine nasıl başladığını ve neden devam ettirdiğini ifade etmiştir:

“Onu söylüyüm bu arkadaşlarla benim nasıl tanıştığımı işte buraya namaza gelmişim ben, yatsı namazına gelmişim. Buradan eve giderken benden para istediler. Biz de buna bi çözüm üretmek için ailemle beraber karar verdim, bu çocuklara çay yapalım, çorba yapalım diyerek arkadaşlarla tanıştık... Bağımlı geldi mesela hani az önce dedim ki bağımlı her zaman içine kapanıktır. İşte buraya getirme sebebim benim şu; geldi diyelim dün bi arkadaşımız geldi genç bi çocuk. ‘Gel’ dedim ‘buraya. Bir hafta takıl, burda iş yap’ dedim. ‘Burda çalış, işte geç ordan çorba dağıt, çorba dağıtırken iletişime mecbur geçeceksin insanlarla. Adam gelecek çorba isticek. Banyoda dur işte banyoya gelene havlu, iç çamaşırını ver sabununu falan ver.’ Bu esnada iletişim kuraruz. İletişim bozukluğu var bizde. Bağımlılarla iletişime geçilmiyor. Onlarla insanları iletişime geçirirsek yavaş yavaş o işten kurtulacaktır.”(K.17)

Tema 4: Katılımcıların Cami Bünyesindeki Tedavi Sonrası Durumu

Esasında madde bağımlılığının tedavisi, bağımlılığın nüksetmesi ihtimali olduğu için ömür boyu devam eden bir süreçtir. Ancak katılımcılarla yapılan mülakatlar neticesinde çoğunun bağımlılıktan uzak kalma/kullanmama dönemini koruyabildikleri, bu süre zarfında da farklı uğraşlar edindikleri tespit edilmiştir. Bunlar arasında spora başlama, düzenli bir işte çalışma ve diğer ihtiyaç sahiplerine yardım etme gibi faydalı uygulamalar yer almaktadır.

Spora Başlanması

Bağımlılık tedavisi başarılı devam eden bireylerin bağımlılıktan uzak kalmasını sağlamak ve bağımlılık yapıcı madde kullanımına tekrar yönelmesini önlemek yaşamlarını önlemek için çeşitli faaliyetlere yönelmeleri önemlidir. Bu faaliyetlerden biri spordur. Katılımcılar sporla vücut sağlıklarını korudukları gibi maddeye tekrar yönelme ihtimallerini de azaltmaktadırlar.

“Spor yapıyordum. Başakşehirde fitnissa falan.” (K.11)

“Spor. Yüzmeye başladım. Normal rutin şeyleri de yapıyorum. Koşuydu, küçük bi kick boks geçmişim var. Onu şey yapıyorum ufak ufak eldiven aldım. Öyle işte spora verdim kendimi. Çünkü şey yapıyor iyi etkiliyor iyi anlamda yani kendimi iyi hissediyorum.” (K.15)

Düzenli işte çalışmaları

Madde bağımlılığı bireylerin iş süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bireyler iş bulmakta zorlanabilir, iş bulabilseler dahi bu işe düzenli olarak gitmede sorun yaşayabilmektedirler. Düzenli bir işe girmek bireyleri mali açıdan koruduğu gibi bağımlılığın nüksetmesi ihtimalini de azaltan bir unsur olarak görülmektedir.

“Şu anda işte çalışıyorum ı hocamız bana yeni bir iş ayarlayacak, daha düzenli, sigortalı, maaşlar yüksek dolgun. İşte sağ olsun hocamızdan şu an haber bekliyoruz. Yardımsever bir insan ya.” (K.7)

Diğer bağımlı gençlere yardım etme çabasında olunması

Bağımlılık tedavisi, tek başına sürdürülmesi zor ve uzun bir süreçtir. Bu sürecin başarıyla sonuçlanabilmesi için kişinin çevresinden destek alması çok önemlidir. Tedavi sonrası bağımlı gençler kendileriyle benzer sorunlar yaşayan kişilere destek olmaya çalışmaktadırlar. Bu durum kendilerini manevi yönden iyi hissetmelerini sağlarken, tedavi sürecine yeni giren bağımlıların da başarıya olan inançlarını artırabilmektedir.

“İşte burada insanlara yardım ediyorum yapılması gereken işler varsa, kendimi iyi hissetmemi sağlıyor.” (K.8)

“Yardıma ihtiyaç duyan insanken yardım eden insan oldum. Ya düşünsene yardıma muhtaçsın, bir süre sonra sen insanlara yardım eli uzatıyorsun. İşte nerde ne yapılması gerektiğini öğretiyorsun mesela.” (K.2)

“Benim param durumum iyi oldu mu yine gelirim onlara yardım ederim.” (K.14)

“Tabi o an mesela paramız yoktu atıyorum, karşıdaki insanın ne kadarı var, madde alcam o parayı ondan nasıl alabilirim? Şimdi tam tersi cebimdeki parayı nasıl verebilirim. Anladınız mı? İşte böyle.” (K.13)

Katılımcılardan bazıları kendileri ayıklık dönemine girdiklerinde, çevrelerindeki diğer madde bağımlılarını camideki tedavi sürecine dâhil ettiklerini ve arkadaşlarının madde kullanmasına da engel olduklarını ifade etmişlerdir:

“Hani ben kendi semtimden çok insan getirmişimdir buraya. Mesela yani eee adamın ayağında giyecek ayakkabısı yok ayakabı vermişim. Giyecek elbisesi yok elbise vermişim. Yani tabiki iz bunları yani biz bunları ayırmıyoruz sağdan soldan geliyor biz insanlara bunu yapmakta mecburuz yani... Ben izin vermiyodum benim yanımdaki arkadaşlarımla izin vermiyoduk buna caminin bahçesinde içmek kullanılmaya.” (K.2)

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada madde bağımlısı gençlerin Hz. Kaab Camii'ndeki tedavi deneyimlerinin belirlenmesi ve cami bünyesinde bağımlılık tedavisi için sunulan hizmetlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda camiden haberdar olma süreçlerine, camiyle ilgili ilk düşüncelerine, cami bünyesinde bağımlılık tedavisinde

kullanılan yöntemlere, bağımlı gençlerin camideki tedavi sonrası durumlarına ve cami bünyesinde sunulan farklı hizmetlere ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan mülakatlarda bağımlı katılımcıların camiden nasıl haberdar olduklarına ve camiye ilk geldiklerinde neler düşünüp hissettiklerine yönelik veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda bazı katılımcıların tedavi süreçlerinin başlaması için ailelerinin arayış içine girdikleri ve camiden haberdar oldukları, katılımcıların da ailelerin yönlendirmesi ile camideki sürece dâhil oldukları tespit edilmiştir. Yapılan bir çalışmada da bağımlı bireylerin aileleri vesilesiyle kurumlara tedavi olmak için başvurdukları belirtilmektedir (Danışmaz Sevin ve Erbay, 2019, s. 698). Bir diğer araştırmada da benzer şekilde bağımlı gencin tedavi sürecine başlaması için aile üyelerinin AMATEM vb. kurumlara ilgili araştırma yaptıkları ve sürece ilişkin bilgi edindikleri, bağımlı gencin tedavi sürecine böylece başladığı tespit edilmiştir (Dar, 2019, s. 41). Bazı katılımcılar ise arkadaş çevrelerinden Hz. Kaab Camii'ni duyduklarını, onların vesilesi ile camiye geldiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan herhangi birisinin aracı olmadığı, cami imamı ile plansız şekilde tanıştıktan sonra camideki tedavi sürecine dâhil olan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların cami imamı ile yollarının kesiştiği, cami imamının bağımlılık durumundan haberdar olduktan sonra katılımcıları camiye davet ettiği ve bu şekilde tedavi süreçlerinin başladığı anlaşılmıştır. Bazı katılımcılar ise hâlihazırda camiye ara sıra gelen, cemaate katılan katılımcılar arasında yer almaktadır. Yurt dışındaki kiliseler özelinde de toplumdaki dezavantajlı bireylere yardım sağlandığı, sosyal projelerin tamamlanmasına yardımcı olunduğu ve halkın ihtiyaçlarının çeşitli yöntemler ile giderildiği görülmektedir (Lewis, 2015).

Araştırmamıza konu olan camiye özellikle tedavi olmak amacıyla başvuran katılımcıların ilk düşünceleri ise, tedavi seyrinin anlaşılması için önem arz etmektedir. Bu noktada bazı katılımcıların camiye geldikleri ilk anda önyargılı düşüncelere sahip oldukları, camide bağımlılığın tedavi edilmesine dair inançlarının düşük olduğu fakat süreç içerisinde cami imamı ile ilişki kurdukça bu tedavi sürecine inandıkları belirlenmiştir. Öte yandan bağımlılığın kendi tercihleriyle başlasa da süreç içerisinde tedaviye ihtiyaç duyulduğunu hissetmelerinin de etkili olduğu anlaşılmıştır (Ceylan, 2019, s. 114). Esasında sosyodemografik bilgilere bakıldığında (Tablo 1), pek çok katılımcının geçmişte farklı kurumlarda tedavi süreçlerinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu cami, bağımlı gencin tedavi olmak amacıyla başvuruda bulunduğu ilk yer değildir. Ancak geçmişte tedavilerinin başarılı seyremediği, yeniden madde kullanmaya başladıkları anlaşılmıştır. İHH tarafından yayınlanan bir raporda da AMATEM'in başarı oranının sınırlı olduğu, AMATEM bünyesinde tedavi görmek amacıyla kalan bağımlı gençlerin kolaylıkla maddeye erişim sağlayabildikleri, bununla beraber AMATEM'de tedavi olan çoğu kişinin 1-2 sene içinde yeniden madde kullanmaya başlayabildiği belirtilmektedir (Atalay, 2020, s. 11-12). Sonuç olarak araştırmamızın katılımcı grubunun da geçmiş tedavi deneyimlerinin başarılı seyremediği ve İHH'nın raporunda ifade edilen hususu desteklediği söylenebilmektedir.

Araştırma sürecinde katılımcıların ifadeleri, bağımlı gençlerin tedavilerinin olumlu seyretmesinde etkili olan yöntemlerin etrafında da birleşmiştir. Bu noktada cami bünyesinde bağımlılık tedavisine yönelik hangi yöntem ve usullerin benimsendiği tespit edilmiştir. Yapılan mülakatlardan camiye bağımlılık tedavisi için gelen kişilerin kendi istekleri ile bağımlılıktan kurtulmak istedikleri anlaşılmıştır. Cami imamı da bu konuyu destekleyecek şekilde, camiye gelen bağımlı gençlerin gönüllü olduklarını teyit ettikten sonra sürece başladıklarını dile getirmiştir. Bağımlı gençlerin gönüllü olarak tedavi sürecine başlamasının tedavinin olumlu seyretmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Zira yapılan bir araştırmada ailesinin zoruyla tedavi sürecine başlayan çoğu bağımlının tedaviyi yarım bıraktığı görülmüştür (Şimşek ve ark., 2019, s. 806). Ancak madde kullanım bozukluğu tedavisinde gönüllü katılımı ilgili yapılan bir araştırmada ise gönüllü olmanın yahut zorla tedavi sürecine girmenin arasında tedavi motivasyonu açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (Kızılkurt, 2019, s. 63).

Benzer şekilde başka bir araştırmada da bağımlılık tedavisi sürecine gönüllü olarak katılmanın anlamlı şekilde tedavi motivasyonunu ve başarı seyrini etkilemediği, öyle ki tedavinin kişi gönüllü olsa dahi yarım kalabildiği belirtilmiştir (Gıynaş ve ark., 2019, s. 60). Dolayısıyla bağımlı bireyin gönüllü olarak tedavi sürecine başlaması yahut başkalarının zorlamasıyla/teşvikiyle başlaması arasında tedavi motivasyonunu doğrudan etkileyen net bir durum olduğunu belirtmek mümkün değildir.

Cami bünyesindeki tedavi sürecinde dikkat çeken bir diğer nokta, bağımlı gençlerin sağlık kontrolü ve tıbbi tedavi için devlet kurumlarına yönlendirilmesidir. Bu doğrultuda kimi zaman bağımlı gençler ile cami çalışanları devlet kurumlarına başvurmakta, kimi zaman ise hem Sağlık Bakanlığına bağlı çalışan hem de gönüllü olan doktorlar ile psikologlar camiye gelmektedir. Bu aşama madde bağımlılığın tedavisi için önem arz etmektedir. Zira bağımlılık tedavisi tıbbi, psikolojik ve psikososyal olmak üzere 3 aşamadan oluşmaktadır (Alptekin ve ark., 2016, s. 5). Cami bünyesinde benimsenen tedavi usulünde de ilk olarak tıbbi tedavinin gözetildiği ve bağımlı gençlerin doktor kontrolüne alındığı tespit edilmiştir. Tıbbi tedavi olmaksızın bağımlılık tedavisinin olumlu seyretmesi oldukça zor bir durum olarak görülebilmektedir. Bu noktada camideki yöntem ile bağımlıların ilaç takibi de yapılmaktadır. Bağımlılık tedavisinin ikinci aşaması olan sosyal rehabilitasyon ise cami bünyesinde bahçede ve camide vakit geçirilmesi ile sağlanmaktadır. Bir diğer nokta ise caminin bulunduğu Balat ilçesindeki YEDAM ile iş birliği içinde olunmasıdır. Öyle ki yapılan mülakatlar sonucunda haftada bir gün YEDAM'dan bir meslek elemanının camiye gelerek mesleki uygulama yürüttüğü, bununla beraber bazen de bağımlı gençlerin YEDAM'a yönlendirildiği tespit edilmiştir. Böylece bağımlılık tedavisinin üçüncü aşaması olan psiko-sosyal destek de profesyonel meslek elemanlarıyla gerçekleştirilmektedir. Söz konusu aşamalar hakkında cami imamının ve katılımcıların benzer ifadeler söylediği belirlenmiştir.

Cami bünyesindeki tedavinin bir diğer unsuru; madde bağımlısı gençlerin aileleri ile ilişkilerinin incelenmesi, ailesi ile çatışmalı veya kopuk ilişki yaşayan genç varsa bu ilişkinin iyileştirilmesi yönünde girişimlerde bulunulmasıdır. Gençlerin bağımlılıkla mücadele tedavisi başarılı seyrettikçe aile ilişkilerinde düzelmeler olduğu belirlenmiştir. Cami bünyesinde uygulanan bu yöntem madde bağımlısı gençlerin tedavi motivasyonu için önem arz etmektedir. Zira ailelerin sürece dâhil olması ve bağımlı bireyi desteklemesi tedavi motivasyonunun oluşmasını ve pekişmesini sağlamaktadır. Tedavi motivasyonu, bağımlılık tedavisi sürecinde bağımlı bireyin tedavi sürecinde kalmasını sağlayan ve bu süreci olumlu anlamda etkileyen önemli bir unsurdur (Conner ve ark., 2009, s. 153). Dolayısıyla cami çalışanları tarafından güçlendirilmeye çalışılan aile ilişkileri, bağımlı gençlerin tedavi sürecini olumlu anlamda etkilemekte ve desteklemektedir. Nitekim yapılan araştırmalardan birinde de aile desteğinin kişinin kendi kendine tedavi olmak için karar vermesini ve tedavi motivasyonunun sağlanmasını kolaylaştırdığı görülmüştür (Bayraktar ve ark., 2023, s. 74). Tedavi motivasyonunda aile faktörü ile ilgili Ögel (2021) tarafından yapılan bir çalışmada da ailelerinin kilit role sahip olduğu ve bağımlıların aile üyeleriyle ilişkilerini yeniden kurmak istediklerini ifade ettikleri bildirilmiştir.

Madde bağımlısı gençler çoğu zaman dışlanmaya, damgalanmaya ve aşağılanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum onların tedaviye başlamalarını geciktirebilmektedir (Jabbour ve Fouad 2004'den akt. Haddad ve ark., 2010, s. 148). Öte yandan toplum içinden izole olmalarına ve sosyal hayattan çekilmelerine neden olmaktadır (Cüceler ve ark., 2022, s. 105). Özellikle tedavi sürecinde katılımcıların bu olumsuz duyguları hissetmemeleri ve bu duygulara maruz kalmamaları, tedavinin başarılı seyretmesine olanak sağlamaktadır (Çam ve Ayakdaş Dağlı, 2017, s. 146). Yapılan mülakatlar sonucunda da bazı katılımcılar camide her şart ve koşulda kabullenildiklerini, dışlandıklarını hissetmediklerini ve herhangi bir ayrımcılığın uygulanmadığını gördüklerini dile getirmişlerdir. Bu olumlu faktörler katılımcıların camideki tedavi süreçlerini devam ettirmelerini ve tedavinin olumlu

seyretmesini desteklemektedir. Benzer şekilde cami çalışanları da bu hususlara değinmişlerdir. Cami çalışanları bağımlı gençlerin özellikle kabullenildiklerini algılamaları için çaba sarf etmektedir. Zira onlara göre de bağımlı gençler kabullenildiklerini hissetmedikleri ortamlardan uzaklaşmakta, bu da onların yeniden bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmalarını kolaylaştıran ortamlara sevk emektedir. Yapılan bir araştırmada da bağımlı bireylerin tedavi sonrasında tekrar madde kullanmalarının yalnızca biyokimyasal faktörlerden kaynaklanmadığı görülmektedir (Akpınar ve ark., 2014). Bunun yanında dışlanmanın, kişiler arası ilişkilerde yaşanan çatışmaların, eski arkadaşlarla bir araya gelme durumunun ve sosyal desteğin olmayışının etkisinden de kaynaklandığı gösterilmiştir (Hammerbacher ve Lyvers, 2006; Rahman ve ark., 2016; Polat, 2014).

Bağımlı katılımcılar cami çalışanları ile kurdukları ilişkinin niteliğine dair de ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılara göre özellikle cami imamı ile aralarında baba-oğul ilişkisi niteliğinde bir ilişki oluşmuştur. Katılımcıların bu ilişkiyi baba-oğul ilişkisi olarak betimlemelerinde cami imamının koruyucu, gözetici ve takip edici rolleri üstlenmesinin ve bağımlı gençlerin ihtiyaçları olduğu zaman giderilmesi için çalışmasının etkili olduğu tespit edilmiştir. Madde bağımlılığının tedavi sürecinde bağımlı gençlerin bu duyguları hissetmesi ve ihtiyaçları olduğunda başvurulabilecekleri bir kişinin olduğunu bilmeleri süreci kolaylaştıran ve sürecin başarılı seyretmesini sağlayan önemli bir unsur olarak belirlenmiştir. Zira madde bağımlılığı, beraberinde duygu düzenleme zorluğunu da getirmektedir. Bu durum ise bağımlı bireylerin ilişkisel sorunları sık sık deneyimlemelerine yol açabilmektedir (Baysan Arabacı ve ark., 2018, s. 11). Dolayısıyla cami bünyesindeki tedavinin en önemli unsurlarından birinin bağımlı gençlerle iyi ilişkiler içinde olmak ve tedavi takibine devam etmek olduğu anlaşılmaktadır. Öztürk'ün (2021, s. 506) yaptığı araştırma sonucunda da din görevlilerininin bağımlı gençlere yargılayıcı dille yaklaşmadıkları, bağımlı gençlerle çalışmalar yürütürken şefkatli bir dil kullandıkları ve çalışmalarında iletişimi temel aldıkları, bu nedenle din görevlilerininin bağımlılıkla mücadele konusunda başarılı oldukları görülmüştür. Cami imamı ile bağımlı gençler arasındaki ilişkide öne çıkan diğer unsurlar güven ve ilgi gösterme olarak anlaşılmıştır. Nitekim pek çok katılımcı, cami imamı ile başladıkları tedavi sürecini beraber bitireceklerine, yarı yolda bırakılmayacaklarına ve terk edilmeyeceklerine inanmaktadırlar. Bununla beraber cami imamının dürüst olmasının ve gençlerin güvenini kazanmasının sürecin devam etmesinde ve başarılı ilerlemesinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bağımlılık tedavisi için oldukça fazla önem arz etmektedir. Zira yapılan bir diğer araştırmada da bağımlılık tedavisindeki güven unsuruna dikkat çekilmiştir. Söz konusu araştırmaya göre (Savaşan, 2010, s. 123) tedavi sürecinin açık ilerlemesi ile bağımlıların tedaviye güvenmesi arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak katılımcıların dile getirdikleri olumlu ilişki niteliklerine dair şefkat, hoşgörü, samimiyet gibi özelliklerin bağımlılık tedavisinde tedavi motivasyonunu ve tedaviye bağlılığı artırdığı belirtilmektedir (Corrigan ve ark., 2009; Çam ve Ayakdaş Dağlı, 2017; Türkmen ve ark., 2015).

Katılımcıların bağımlılık tedavisi süreçlerinde bir diğer nokta, sürecin ibadetlerle ve manevi unsurlarla desteklenmesidir. Katılımcılar cami içerisinde namaz kılma, Kur'an-ı Kerim okuma ve zikir yapma gibi ibadetlerini artırdıklarını, bu durumun onların madde kullanmalarını engellediğini dile getirmişlerdir. Yapılan bir araştırmada da bağımlı bireylerin benzer ibadetler sayesinde madde bağımlılığı ile mücadele edebildiği sonucuna ulaşılmıştır (Gürsu, 2018, s. 46). Ayrıca madde bağımlılığı tedavisinde dini ve manevi unsurlara yönelik değerlendirmelerin yapıldığı bir çalışmada da yüksek dindarlığın ve dini uygulamalara bağlı olmanın madde kullanım bozukluğuna ve bağımlılığına yönelik olumsuz tutum; tedavisine yönelik ise daha olumlu tutum geliştirdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır (Weinandy ve Grubbs, 2021, s. 8). Öte yandan bu noktada katılımcıların dini baş etme yöntemleri gündeme gelmektedir. Erbay ve arkadaşları (2016, s. 602) tarafından yapılan çalışmada Madde Bağımlısı Bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlara bakıldığında

katılımcıların en çok kullandıkları başa çıkma tutumları arasında dini unsurların ön planda olduğu tespit edilmiştir. Farklı bir araştırmada ise bağımlılık tedavisindeki tıbbi, sosyal ve psikolojik tedavilerin yanı sıra, çalışma ekibine manevi destek sunacak meslek elemanlarının da eklenmesi gerektiği ve bağımlılık tedavisi sürecine manevi desteğin de eklenmesi gerektiği savunulmaktadır (Altuntaş ve ark. 2019, s. 206).

Bu noktaya kadar bahsedilen yöntemler dışında katılımcıların tedavi süreçlerinde yer alan bazı destekleyici unsurlar da bulunmaktadır. Bazı katılımcıların camide bağımlı gençlere yönelik yapılan faaliyetleri yerinde incelemesinden sonra tedavi olmaya karar vermesi katılımcılar için camiyi önemli bir dönüm noktası konumuna getirmiştir. Caminin özellikle bağımlılık yapıcı madde kullanımının yoğun olduğu bir bölgede olması ve bağımlı bireylere sunulan hizmetlerin halka açık olması diğer bağımlı gençlerin ilgisini çekmiş ve bireylerin bu durumdan etkilenerek davranış değişikliğine yönelmesine katkı sağlamıştır. Zira katılımcının dönüm noktası olarak nitelendirdiği olayın, bağımlılık tedavisine başlamasına teşvik ettiği, bu durumun katılımcı için caminin bir getirisi olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan çoğu katılımcı caminin fiziki şartlarına vurguda bulunmuştur. Cami, konumu itibarıyla hemen arkasında madde bağımlılarının olduğu ve yoğun madde kullanılan bir yerdedir. Bu durum katılımcılara da ilginç gelmiş ve bağımlı bireylerin hayatına dışarıdan şahit olmalarının, davranış değişikliği geliştirme konusunda kendilerine yönelik içgörü geliştirmelerini sağladığı anlaşılmıştır.

Öte yandan katılımcılara göre caminin içerisinde yer alan Hz. Kaab'ın (ra) türbesi onların manevi anlamda daha güçlü hissetmelerini sağlamaktadır. Bunlarla beraber caminin bir bahçe içerisinde yer alması ve caminin kendisine has bir atmosferinin oluşu da tedavi sürecini desteklemektedir. Zira bağımlılığın başlamasında veya tedavi sürecindeyken nüksetmesinde etkili olan unsurlar arasında çevresel şartlar da yer almaktadır (Becker ve ark., 2016, s. 1052-1059). Ayrıca fiziksel şartlar hastalıkların tedavi süreçlerinde önemli bir faktördür. Nitekim tıbbi, sosyal ve psikolojik tedavinin yanı sıra caminin bahçesi, atmosferi ve manevi dokusuyla tedavi süreci daha sağlıklı ilerletilmektedir. Bu noktada bağımlılık tedavi merkezlerinin fiziksel şartlarının danışanlar tarafından nasıl algılandığını ve tedavi motivasyonunu nasıl etkilediğini belirlemek üzere yapılan çalışmalardan biri olarak Younge ve arkadaşlarının (1991, s. 926) çalışması öne çıkmaktadır. Bağımlılık tedavi merkezinin yatakhaneleri, yemekhanesi, lavaboları, bahçesi, otomobil park alanları, dinlenme alanları gibi pek çok yerine ait görselin kullanıldığı bu araştırmada; danışanların fiziksel ortamdan gelen çoğu mesajı olumsuz, uygunsuz, kafa karıştırıcı veya benimsenen tedavi yöntemiyle uyumsuz bulduğu tespit edilmiştir. (Younge ve ark., 1991, s. 926). Dolayısıyla caminin fiziksel şartlarının katılımcılara olumlu duygular hissettirmesinin tedavi sürecini destekleyici bir unsur olduğu belirtilebilir.

Cami bünyesinde tıbbi, sosyal ve psikolojik destek imkânlarının sunulmasının yanında duş hizmeti, iç çamaşır, kıyafet, gıda ve sağlık hizmetlerine erişim noktasında da bağımlı gençlere ve diğer insanlara yardım sunulmaktadır ve bu hizmetler cami imamı tarafından yakından takip edilmektedir. Nitekim bu hizmetlerinin ayrıca cami imamı bireysel olarak yardıma muhtaç veya bağımlı kişilerin sağlık hizmetlerine ulaşması noktasında da destek vermektedir. Camide sunulan bir diğer temel ihtiyaç hizmeti, barınma imkânıdır. Öyle ki bazı katılımcıların barınma sorunu yaşadıkları ve bu nedenle sokakta yaşamak zorunda oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum bağımlılık için önemli bir risk faktörüdür. Sokak ortamı madde ulaşımını daha kolay ve anlık bir iş haline gelmesine ortam hazırlamaktadır. Yapılan bir araştırmada da sokakta yaşayan gençlerden çoğunun madde bağımlısı olduğu, gençlerin bundan kurtulmak istediği fakat mevcut yaşam ve çevre koşullarında bu isteklerini gerçekleştiremedikleri tespit edilmiştir (Gezek, 2007, s. 88). Yine bir diğer araştırmada da sokakta yaşayan katılımcı gençlerden çoğunun (%65.5) madde bağımlısı olduğu görülmüştür (Bilgin, 2012, s. 89). Bu nedenle

camii bünyesinde bağımlı gençlere sunulan barınma hizmeti, onların madde kullanımına tekrar başlamaları noktasında koruyucu bir faktör konumunda görülmektedir.

Temel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra camii bünyesinde bağımlı gençlerin düzenli ve gelir sağlayıcı bir işte çalışmaları için de çaba gösterilmektedir. Bu bağlamda bazı katılımcıların camii imamının vesilesi ile çalışma hayatına katıldığı ve düzenli gelir elde ettikleri bir işte çalıştıkları öğrenilmiştir. Bağımlı bireylerin tedavi süreçlerinde iş yaşamında yer almaları tedavinin olumlu seyretmesi için önemli bir faktördür. Bağımlı bireyler madde kullanımından uzak durmasında çeşitli meşgalelerin bulunması bu bireylerin kendisini başarılı hissetmesini ve düzenli gelir elde etmesini sağlayarak sosyal rehabilitasyonun öne çıktığı görülmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmaya göre madde bağımlılığı işsizlik, işe odaklanamama, dikkat dağınıklığı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Danışmaz Sevin ve Erbay, 2019, s. 701). Ayrıca madde bağımlısı olan bireyin iş bulma imkanı da oldukça kısıtlanmaktadır (Arıkan ve ark., 2004, s. 53).

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer veri, bağımlı katılımcıların camideki tedavi süreçlerinin sonrasında neler yaptıklarıyla ilgilidir. Bu husus, bağımlılık tedavisinde psikososyal tedavi aşaması olarak nitelik kazanmaktadır. Öte yandan katılımcıların bağımlılık yapıcı maddelere erişiminin ve kullanımının olmadığı yeni bir yaşam düzeni oluşturabilmeleri için yeni yaşam düzeni kurmaları için farklı meşguliyetler bulmalarının gerekli olduğu düşünülmektedir. Katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda camideki tedavi sürecinin düzenli spor yapma, düzenli bir işte çalışma ve diğer bağımlı insanlara yardım etme faaliyetleri ile desteklediği tespit edilmiştir. Zira katılımcıların dile getirdikleri bu durumlar, katılımcının maddeden daha uzak yaşamasını sağlamaktadır. Bağımlılık tedavisinde özellikle düzenli sporun ve egzersizin ön planda olduğu bilinmektedir. Nitekim Glasser'e göre (1976) bağımlılık yapıcı madde kullanımı negatif bir bağımlılık türüdür ve madde bağımlılığı yerine pozitif bağımlılık olarak nitelendirilebilecek egzersizlerin konulması, bağımlılığın tedavi edilmesinde önemli bir parametre olarak değerlendirilmektedir (Akt. Yeltepe, 2010, s. 4). William Glasser'in egzersiz bağımlılığı olarak gördüğü ve pozitif bağımlılık olarak tanımladığı bu yöntem, zararlı davranışın yerine yararlı davranışın konulmasını amaçlamaktadır (Terry ve ark., 2004, s. 489).

Dikkat çeken bir diğer husus, kendi tedavi süreçleri başarılı olunca katılımcıların başka bağımlı bireylere de yardım etme çabası içine girmeleri olmuştur. Dolayısıyla camide kurulan tedavi sisteminde, bağımlılıktan kurtulan kişilerin diğer bağımlı kişilere de destek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bağımlılık literatüründe ex-user (eski kullanıcı) olarak belirtilmektedir. Ex-user kavramı, eskiden madde bağımlısı olan ancak uzun süreli madde kullanmayan ve bağımlılık sürecinde ayıklık döneminde olan birey anlamına gelmektedir (Ateş, 2018, s. 68). Yapılan bir araştırmada da ex-user'ların halihazırda STK temsilcisi oldukları ve bağımlılık alanında çalıştıkları görülmektedir (Karataş, 2021). Ex-user'ların, diğer bağımlı bireylerle ilgilenmeleri ve onların tedavi sürecinde destekleyici olmaları, tedavinin başarılı seyretmesinde önemli bir faktördür. Bu durum bireyin bağımlılıktan kurtulması için tedavi motivasyonunu artırabilmektedir (Yıldız, 2018, s. 67).

Sonuç olarak bu araştırmada Hz. Kaab Camii'ndeki bağımlılık tedavisi sürecinde tıbbi, sosyal rehabilitasyon ve psikososyal tedavi aşamalarının takip edildiği anlaşılmıştır. Bununla beraber süreçte dini ve manevi motivasyon araçlarının aktive edildiği, ibadetler aracılığıyla madde kullanılmasının önlediği belirlenmiştir. Öte yandan camii bünyesinde bağımlı gençler ile hiyerarşik olmayan, samimiyete dayalı ve muhabbet merkezli ilişkinin kurulduğu tespit edilmiştir. Bu sağlıklı ilişkinin gençlerin madde bağımlılığından kurtulmalarında önemli bir rol oynadığı ve kendilerini muhataplarına karşı sorumlu ve daha iyi hissettirdiği anlaşılmıştır. Ayrıca camide sunulan duş, kıyafet, gıda ve sağlık hizmetlerine erişim gibi destek türleri de bağımlı gençlerin tedavi süreçlerinde bütüncül

yaklaşımın uygulandığını ifade etmekte ve tedavi sürecini desteklemektedir. Bu sayede katılımcıların yeni hayat düzeni kurma konusunda başarılı oldukları sonucuna da ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda camide, gençlerin bağımlılık tedavisinde tıbbi uygulamaların yanında dini ve manevi uygulamalarla birlikte bütüncül bir tedavi süreci izlendiği anlaşılmıştır. Bütüncül yaklaşımın bağımlılıkla mücadeledeki diğer uygulamalarda da kullanılabilceği düşünülmektedir. Bununla beraber Araştırma sonuçlarının hem bağımlılık sahasındaki çalışanlara hem de akademik alandaki ilgililerine tedavi konusunda bakış açısı sunması beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

ANALYSIS / RESEARCH

An Examination of the Treatment Experiences of Young People with Substance Addiction: The Case of Hz. Kaab Mosque

Ayşegül Daşgın*

Tuğba Baş**

Gamze Özbayrak***

Ömer Miraç Yaman****

Introduction

The period of adolescence is the most sensitive stage of rapid changes in the physical, psychological and social characteristics of an individual. Along with these changes and transformations, many problems are also experienced (Bayhan, 2013). One of these problems is substance abuse. The risk of substance use increases due to reasons such as curiosity, friend pressure, family problems or psychological problems (Bahar, 2018; Erbay, et al., 2016; Karatasoglu, 2012). According to the 2023 Turkish Drug Report, the average age of patients applying for substance abuse treatment was found to be 29.45. It has been found that the treatment applicants are mostly from the 25-34 age group, and the ratio of the patients in this age group to the whole patient population is 52.6% (Turkish Drug Report, Dec 2023). In light of these data, the fight against addiction in the young population is of great importance for society to have a healthy future. In order to fight addiction effectively, it is necessary to systematically develop many strategies within the society (Karaman, 2017). At this point, it is seen that mosques, which are a part of social life, are struggling in the field of addiction. The applications for addiction treatment carried out at Hz. Kaab Mosque have attracted attention. It is seen that psychological support is offered at Hz. Kaab Mosque in addition to food, clothes, shower facilities for addicts (Enson Haber, 2021; Sabah, 2022)

* Master's Degree Student, Istanbul University Cerrahpaşa Graduate Education Institute Social Work Department, İstanbul, Türkiye. ayseguldasgin.tr@gmail.com, 0009-0006-4140-3756

** Social Worker, Yükselen Başarı Special Education and Rehabilitation Center, İstanbul, Türkiye. tugbas805@gmail.com, 0009-0004-43469-5655

*** PhD Student, Istanbul University Cerrahpaşa Graduate Education Institute Social Work Department, İstanbul, Türkiye. ozbayragamze.tr@gmail.com, 0000-0003-0636-0683683

**** Prof. Dr., Istanbul University Cerrahpaşa Faculty of Health Sciences Department of Social Work, İstanbul, Türkiye. omermirac@gmail.com, 0000-0001-9989-8575

Method

This study was carried out in order to determine the opportunities and supports offered to addicted individuals at Hz.. Kaab Mosque. The population of the study consists of young people who are in the process of addiction treatment at Hz. Kaab Mosque. The sample consists of young people who received support from Hz. Kaab Mosque and stopped using substances. A Socio-Demographic Questionnaire and a Semi-Structured Interview form were used to collect data from the addicted young people. The obtained data were categorized into themes through the Maxqda program.

Conclusion and Discussion

The aim of the study was to determine the treatment experiences of addicted people at Hz. Kaab Mosque and to determine the services offered for addiction treatment within the mosque. As a result of the study, findings about the methods used in the treatment of addiction within the mosque, the post-treatment conditions of addicted young people in the mosque and the different services offered within the mosque were obtained. It was seen that the facilities offered and the supports provided at Hz. Kaab Mosque played an important role for addicted young people. The mosque officials and the spiritual atmosphere of the mosque kept addicted young people away from substance use. Therefore, mosques, which are a part of social life, should assume active roles in addiction treatment. In future studies, it is proposed to examine the impact of religion and spirituality on addicted individuals and the roles of mosques in the field of addiction.

Kaynakça/References

- Adsız Narkotikler. (2023). Kim, ne, nasıl ve neden? URL: <https://na-turkiye.org/kim-ne-nasil-ve-neden/> (Erişim Tarihi: 22.02.2023).
- Akgül Gök, F. ve Arslan Özdemir, E. (2020). Sosyal hizmet uygulamalarında beden-zihin-ruh (tin) müdahaleleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 398-416.
- Akpınar, A. Çevik, M. ve Bağcıoğlu, E. (2014). Erkek alkol bağımlılığında nüks ile biyokimyasal etmenler arasındaki ilişki var mıdır? *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(3), 238-245.
- Albayrak, A. (2020). Bağımlılık ve din nöropsikolojik bir yaklaşım. *Turkish Academic Research Review*, 5(4), 716-722.
- Alptekin, K., Mutlu, E. ve Akın, E., (2016). *Madde Bağımlılığı Tedavisi İçin Denetimli Serbestlik Şubeleri Tarafından AMATEM'e Gönderilen Kişilere Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar*. Türkiye Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu (pp.93-97).
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (6.Baskı). Sakarya Kitabevi.
- Altuntaş, M., Öztürk, E. ve Arın, S. (2019). Madde bağımlılığı tedavisinde manevi desteğin ekip çalışması ile yürütülmesi. *The Journal of Social Science*, 3(5), 195-207.
- AMATEM Özel Okullar Derneği. (1996). *Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık okul eğitim paketi, öğrenci anketi bulguları*. AMATEM-Özel Okullar Derneği Yayını. https://www.ogelk.net/Dosyadepo/OEGT_ogrt.pdf adresinden 23.04.2023 tarihinde erişildi.
- AMATEM. (2016). Amatem Nedir? 22.06.2023 tarihinde <http://www.amatem.org/amatem/amatem-nedir/> adresinden erişim sağlandı.
- Anadolu Ajansı. (2021, Şubat 17). Uyuşturucu bağımlılarının hayatlarına dokunan ve küskünleri barıştıran imam, dışarıda kalanlara da yardım ediyor. 15.02.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/uyusturucu-bagimlilarinin-hayatlarina-dokunan-ve-kuskunleri-baristiran-imam-disarda-kalanlara-da-yardim-ediyor/2147775> adresinden erişim sağlandı.

- Arıkan, Z., Yasin Genç, D. Ç. E., Aslan, S. ve Parlak, P. İ. (2004). Alkol ve diğer madde bağımlılıklarında hastalar ve yakınlarında etiketleme. *Bağımlılık Dergisi*, 5(2), 52-56.
- Asan, Ö., Tıkrır, B., Okay, İ. T. ve Göka, E. (2015). Bir AMATEM birimine başvuran alkol ve madde kullanım bozukluğu olan hastaların sosyodemografik ve klinik özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 16(1), 1-8.
- Ası Karakaş, S. A. ve Ersöğütçü, F. (2016). Madde bağımlılığı ve hemşirelik. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(2), 133-139.
- Atalay, O. (2020). *Madde bağımlılığı ve bağımlılıklarla mücadelede sivil toplumun rolü*. İHH İnsani Yardım Vakfı. 12.05.2023 tarihinde <https://ihh.org.tr/public/publish/o/145/madde-bagimligi-ve-bagimliliklerle-mucadele-.pdf> adresinden erişim sağlandı.
- Ateş, K. (2018). *Madde bağımlılarının sosyal rehabilitasyonunda yerel yönetimlerin rolü-Bursa ilinin örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, (55), 1-36.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Sosyal Bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri* (1.baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları (PsikoSosyal bir yaklaşım). *İstanbul. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 73-124.
- Bayhan, V. (2013). Gençlik, sosyal medya ve internet bağımlılığı. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 23, 61-80.
- Bayraktar, A. H., Aktürk, İ. ve Yaman, Ö. M. (2023). Madde kullanan kişilerde kendi kendini tedavi yönteminde öne çıkan unsurlar. *Bağımlılık Dergisi*, 25(1), 69-80.
- Baysan Arabacı, L., Ayakdaş Dağlı, D., Taş, G. (2018). Madde kullanım bozukluklarında duyu düzenleme güçlüğü ve hemşirelerin rol ve sorumlulukları. *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 10-16.
- Becker, J. B., McClellan, M. ve Reed, B. G. (2016). Sociocultural context for sex differences in addiction. *Addiction Biology*, 21(5), 1052-1059.
- Beraldo, L., Gil, F., Ventriglio, A., de Andrade, A. G., da Silva, A. G., Torales, J., Gonçalves, P. D., Bhugra, D. ve Castaldelli-Maia, J. M. (2019). Spirituality, religiosity and addiction recovery: Current perspectives. *Current Drug Research Reviews Formerly: Current Drug Abuse Reviews*, 11(1), 26-32.
- Bilgin, R. (2012). Sokakta çalışan çocukları bekleyen risk ve tehlikeler: Diyarbakır örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(15), 79-96.
- Ceylan, İ. (2021). Bağımlılıktan bağlanmaya: bağımlılığa dini ve manevi yaklaşımlar. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 2(3), 107-134.
- Ceylan, Ö. (2019). *Madde bağımlılığı ile mücadelede sivil toplum kuruluşları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- CNNTÜRK (2018, 21 Mart). *Bir imamdan daha fazlası: İyi insan Levent Hoca* [Video]. 30.03.2023 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=16JmE3Jy1gM> adresinden erişildi.
- Conner, B. T., Longshore, D. ve Anglin, M. (2009). Modeling attitude towards drug treatment: The role of internal motivation, external pressure, and dramatic relief. *The Journal of Behavioral Health Services & Research*, 36(2), 150-158.
- Corrigan, P., Kuwabara, S. A., ve O' Shaughnessy, J. (2009). The public stigma of mental illness and drug addiction: Findings from an stratified random sample. *Journal of Social Work*, 9(2), 139-147.
- Cüceler, S., Yılmaz, M. ve Türkleş, S. (2021). Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliğin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 105-110.
- Çam, O. ve Ayakdaş Dağlı, D. (2017). Alkol bağımlılarında içselleştirilmiş damgalama, suçluluk ve utanç duyguları. *Bağımlılık Dergisi*, 18(4), 145-151.
- Çevik, M. ve Kızmaz, Z. (2021). Uyuşturucu bağımlılarının demografik özellikleri ve madde kullanım alışkanlıkları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 470-506.
- Çoban, M. (2016). *Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelede manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının yeri ve önemi: İstanbul Örneği*. I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

- Dağlı, Z. (2019). Bağımlılıkla mücadele politikasında din görevlilerinin rolü üzerine bir değerlendirme: Düzce örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 285-297.
- D'Amico, E. J., Hunter, S. B., Miles, J. N., Ewing, B. A., ve Osilla, K. C. (2013). A randomized controlled trial of a group motivational interviewing intervention for adolescents with a first time alcohol or drug offense. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 45(5), 400-408.
- Danışmaz Sevin, M. ve Erbay, E. (2019). AMATEM'de ikinci kez tedavi gören madde bağımlıların, madde kullanımına ilişkin yaşam deneyimleri. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 691-716.
- Dar, M. (2019). *Madde bağımlılığı tedavisi sürecinde aile işlevselliğinin rolünün incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Derin, M. ve Tapan, M. G. (2017). Madde bağımlılığı ve sosyal dışlanma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (10), 26-36.
- Dikeç, G. ve Kutlu, F. Y. Dezavantajlı gruplar olarak bağımlıların psikososyal sorunları. M. Yılmaz (Ed.) *Dezavantajlı Gruplar ve Ruh Sağlığı* (50-55) içinde. Türkiye Klinikleri.
- Diriliş Postası. (2021, Şubat 18). Eyüpsultan'daki Hz. Kaab Camisi imamı madde bağımlılarına ve evsizlere evini açtı. 08.04.2023 tarihinde <https://www.dirilispostasi.com/foto/6505189/eyupsultandaki-hz-kaab-camisi-imami-madde-bagimlilarina-ve-evsizlere-kucak-acti-adresinden-erisim-saglandi>.
- Dobbins, D. (2005). SAMHSA funding opportunities for afterschool: Substance Abuse Prevention and Mental Health Services. *Funding Note*. Finance Project.
- Erbay, E., Oğuz, N., Yıldırım, B. ve Fırat, E. (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 597-609.
- Erükçü Akbaş, G. ve Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 101-122.
- European Union Drugs Agency. (2009, July 1). *Drugnet Europe* (Issue 67, D. Ballotta, Ed.). European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. https://www.euda.europa.eu/publications/drugnet/67_en
- Gezek, F. (2007). *Sokakta yaşayan gençlerin aile yapısı ve madde bağımlılığı arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Gıynaş, F. F., Kazan Kızılkurt, Ö., Taştekin, N., Kırşayoğlu, B., Akçay Oruç, G. ve Bilici, R. (2019). Alkol-madde kullanım bozukluğu olan hastalarda tedaviyi yarım bırakmanın yordayıcıları olarak mizaç ve karakter profilleri ve dürtüsellik. *Çukurova Medical Journal*, 44(1), 59-65.
- Gökçearslan Çifci, E. ve Altınova, H. H. (2012). Sosyal hizmet eğitiminde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin empati becerisine etkisi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 133-149.
- Gürsu, O. (2018). Madde bağımlılığı ve din: HİGED örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(1), 37-54.
- Gürsu, O. ve Selçuk, B. S. (2021). Türkiye'de dindarlık-bağımlılık çalışmalarının yönetsel analizi. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 845-861.
- Haddad, L., Shotar, A., Umlauf, M., Zyoud, S.A. (2010). Knowledge of substance abuse among high school students in Jordan. *Journal of Transcultural Nursing*, 21(2), 143-150.
- Hammerbacher, M. ve Lyvers, M. (2006). Factors associated with relapse among clients in Australian substance disorder treatment facilities. *Journal of Substance Use*, 11(6), 387-394.
- HUGAUM (Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi). (2017). Gençliğin önemi ve üniversite gençliği. 20.10.2024 tarihinde <https://124.im/CSa16fR> adresinden erişim sağlandı.
- İhlas Haber Ajansı. (2022, Nisan 29). Evsizlere sahip çıkan imama iyilik ödülü. 10.04.2023 tarihinde <https://www.memurlar.net/haber/1025566/evsizlere-sahip-ckan-imam-a-iyilik-odulu.html> adresinden erişim sağlandı.
- İLKHA. (2022, Ekim 16). 27 yıldır evsizlere yönelik yardım çalışmaları yapıyor. 10.05.2023 tarihinde <https://dogruhaber.com.tr/haber/869663-27-yildir-evsizlere-yonelik-yardim-calismasi-yapiyor/> adresinden erişim sağlandı.
- İnsaniyet. (2021). Evsizlerin Hâmisî Emin Kır Hoca. 11.02.2023 tarihinde <https://www.insaniyet.net/evsizlerin-hamisi-emin-kir-hoca/> adresinden erişim sağlandı.
- Karaman, H. (2017). *Türkiye'de bağımlılık alanında bir rehabilitasyon modeli olarak Yeşilay Danışmanlık Merkezi'nin (YE-DAM) incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Karataş, Z. (2021). Madde bağımlılığının nedenleri, sosyal tedavi ve rehabilitasyonuna ilişkin görüşlerin odak grup yöntemiyle belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 67-94.

- Karataşoğlu, S. (2012). Sosyal politika boyutuyla madde bağımlılığı. *Türk İdare Dergisi*, 476, 321-352.
- Kırıl, B. (2021). Nitel araştırmada fenomenoloji deseni: Türleri ve araştırma süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 92-103.
- Kızılkurt, Ö. (2019). Madde kullanım bozukluğu tanısı ile yatarak tedavi gören hastaların başvuru şekillerine göre tedavi motivasyonlarının karşılaştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 20(1), 62-64.
- Kızmaz, Z. ve Çevik, M. (2016). Madde bağımlılığıyla mücadelede inanç odaklı yaklaşım: Kardelen Rehabilitasyon Merkezi örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 313-335.
- Kızmaz, Z. ve Çevik, M. (2021). Uyuşturucu bağımlılarının demografik özellikleri ve madde kullanım alışkanlıkları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 470-506.
- Knijn, T. (2012). New social risks for young adults: A conceptual framework. Knijn T. (Ed.), *Work, Family Policies and Transitions to Adulthood in Europe* (3-16) içinde, US, UK.: Palgrave Macmillan.
- Koçak, E. ve Musalı, C. (2021). *Illegal drug trafficking*. United Nations Office on Drugs and Crime. <https://dengemun.com/assets/guides/unodcguide.pdf>
- Kosgei, J. K., Mutua, H. ve Pam, G. D. (2021). The role of the church in curbing drug addiction problems: A case study of Nairobi Chapel. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 34(4), 33-47. (Erişim Tarihi: 27.05.2023).
- Lacivert. (2021, Temmuz 30). Uyuşturucu bağımlılarını hayata kazandıran bilge bir imam: Emin Kır Hoca. 03.03.2023 tarihinde <https://www.lacivertdergi.com/soyylesi/2021/06/29/uyusturucu-bagimlilarini-hayata-kazandiran-bilge-bir-imam-emin-kir-hoca> adresinden erişim sağlandı.
- Lewis, A. (2015). Some positive benefits churches bring to communities. *The Ethics & Religious Liberty Commission of The Southern Baptist Convention*. 10.04.2023 tarihinde <https://erlc.com/research/some-positive-benefits-churches-bring-to-communities/> adresinden erişim sağlandı.
- Meer Sanchez, Z. ve Nappo, S. A. (2008a). Religious intervention and recovery from drug addiction. *Revista de saude publica*, 42(2), 265-272.
- Meer Sanchez, Z. ve Nappo, S. A. (2008b). Religious treatments for drug addiction: an exploratory study in Brazil. *Social Science & Medicine*, 67 (4), 638-646.
- Nebioğlu, M., Yılmaz, H., Güven, F. ve Geçici, Ö. (2013). Opiyat bağımlılarında diğer maddelerin kullanımı ve sosyo-demografik özellikler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(1), 35-42.
- NIDA (National Institute on Drug Abuse). (2018). *Principles of drug addiction treatment: A research-based guide*. 10.06.2023 tarihinde <https://www.drugabuse.gov/node/pdf/675/principles-of-drug-addiction-treatment-a-research-based-guide-third-edition> adresinden erişim sağlandı.
- Ögel, K. (2021). *Bağımlı aileleri için rehber kitap* (2. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2021). Tasavvufi düşüncenin bağımlılığa bakışı. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 498-522.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Polat, G. (2012). *Madde bağımlısı ergenlerin tedavi sonrası toplumla yeniden bütünleşme deneyimleri ve sosyal sermaye yaklaşımı temelinde sosyal hizmet müdahalesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Polat, G. (2014). Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(2), 143-148.
- Rahman, M. M., Rahaman, M., Hamadani, J. D., Mustafa, K. ve Shariful Islam, S. M. (2016). Psycho-social factors associated with relapse to drug addiction in Bangladesh. *Journal of Substance Use*, 21(6), 627-630.
- Rumbaut, R. G. (2004). *Young Adults in the United States: A Profile*. Research Network Working Paper No:4. 23.4.2022 tarihinde <https://ssrn.com/abstract=1887827> ve <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1887827> adreslerinden erişim sağlandı.
- Sabah. (2022, Ocak 30). Hz. Kaab Camii'nde iyilik hasadı. 11.05.2023 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/01/30/hz-kaab-camiinde-iyilik-hasadi> adresinden erişim sağlandı.
- Sarı Ertem, H. ve Korhan, S. (2019). Sosyal medya ve dış politika ilişkilerine yakından bakmak: Türkiye'de üniversiteli genç yetişkinler örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(2), 215-233.
- Savaşan, A. (2010). Bağımlılığı olan hastalarda servis ortamı ve tedavi motivasyonu ilişkisinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Servisi*, 13(3), 119-126. https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_13_3_119_126.pdf.
- Schoenthaler, S. J., Blum, K., Braverman, E. R., Giordano, J., Thompson, B., Oscar-Berman, M., Badgaiyan, R. D., Madigan, M. A., Dushaj, K., Li, M., Demotrovs, Z., Waite, R. L. ve Gold, M. S. (2015). NIDA-Drug Addiction Treatment Outcome Study (DATOS) relapse as a function of spirituality/religiosity. *Journal of Reward Deficiency Syndrome*, 1(1), 36-45.

- Sırım, M. (2021). *Genç yetişkinlerde flört şiddeti mağduriyeti ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide bilişsel çarpıtmaların aracı rolünün incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Kent Üniversitesi.
- Starosta, A. N., Leeman, R. F., ve Volpicelli J. R. (2006). "The BRENDA model: Integrating psychosocial treatment and pharmacotherapy for the treatment of alcohol use disorders. *Journal of Psychiatric Practice*, 12(2), 80-89.
- Şamar, B. ve Buz, S. (2022). Bağımlılık rehabilitasyonunda sosyal hizmet uygulamaları: Erenköy Bahar modeli. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 221-232.
- Şimşek, M., Aktürk, İ., Dinç, M., Işık, S. ve Ögel, K. (2019). Bir bağımlılık danışma merkezinde uygulanan tedavi programına yönelik etkililik değerlendirmesi: Yedam örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 797-819.
- Tabara, M. F. (2021). *Alkol bağımlılığında beyin ödül sistemi ve volümetrik incelemeleri* [Tıpta uzmanlık tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Terry, A., Szabo, A. ve Griffiths, M. (2004). The exercise addiction inventory: A new brief screening tool. *Addiction Research and Theory*, 12(5), 489-499.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM). (2012). *EMCDDA 2012 Ulusal raporu (2011 verileri) Reitox ulusal temas noktası Türkiye yeni gelişmeler, trendler, seçilmiş konular*. Reitox. 14.04.2023 tarihinde <https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202012.pdf> adresinden erişim sağlandı.
- Türkmen, S. N., Kumaşoğlu, Ç. ve Akyol T. (2015). Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi (Amatem) biriminde yatan bireylerde içselleştirilmiş damgalama ve yaşam kalitesi. *Bağımlılık Dergisi*, 16(4), 182-191.
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*. 1(1), 11-30.
- Weinandy, J. T. G. ve Grubbs, J. B. (2021). Religious and spiritual beliefs and attitudes towards addiction and addiction treatment: A scoping review. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 1-12.
- Yeltepe, H. (2010). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören yetişkinlerde düzenli egzersizin depresyon ve yaşam kalitesine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Yeşilay. (2023). *Misyonumuz ve vizyonumuz*. 15.03.2023 tarihinde <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/vizyonumuz-misyonumuz> adresinden erişim sağlandı.
- Yeşilkayalı, E. (2016). Sosyal çalışmada maneviyata duyarlı müdahale. *International Journal of Social Science*, 53, 227-237.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 5. Baskı). Ankara.
- Yıldız, M. O. (2018). *Belediye Madde bağımlılığı merkezlerinin çalışmalarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Yiğit, E. (2021). *Suriyeli göçmenler ve sosyal uyum: İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa öğrencileri örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Younge, S. L., Oetting, E. R., Banning, J. H. ve Younge, K. A. (1991). Psychological messages from the physical environment: The Drug and Alcohol Treatment Center Environment. *International Journal of the Addictions*, 25(7A-8A), 905-955.

Kültürel Kaynaşmaya Dayalı Hizmet Ederek Öğrenme Uygulaması Olarak Damla Projesi'nin Gençler Üzerindeki Etkisi: Bir Nitel Yöntem Araştırması*

Hatice Ekici**

Emine Yücel***

Beyza Boyacı****

Öz

Farklı sosyokültürel gruplardan gençlerin hizmet ederek öğrenme uygulamalarına katılımı yetersizdir ve bu durum farklı sosyokültürel kesimlerden bireylerle yürütülen topluma hizmet uygulamalarında mevcut gönüllülerin desteğini gerektirmektedir. Bu bağlamda gönüllülerin kültürel duyarlılık ve becerilerini artırmaya yönelik olarak “kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme” yaklaşımı önerilmektedir. Bir tür kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması olan Damla Projesi kapsamında gençler yaklaşık 40 kişilik bir grup hâlinde Türkiye'nin farklı bir şehrine seyahat etmekte ve on gün boyunca konakladıkları bu şehirde toplumun refahının artırılmasına yönelik etkinlikler gerçekleştirmektedir. Mevcut araştırmada katılımcı gençlerin hizmet ederek öğrenme deneyimlerinin ve bu deneyimlerin onlar üzerindeki etkilerinin nitel yöntemle incelenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 15 katılımcı ile çevrim içi ortamda yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve veriler tematik analiz yöntemlerinden biri olan şablon analizi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Sonuçta “Damla algısı”, “gençler üzerindeki psikososyal etkiler” ve “sivil-ahlaki kazanımlar” olmak üzere üç ana temaya ulaşılmıştır. Analiz sonuçları Damla'nın katılımcıların psikososyal, kişisel ve sivil gelişimine olumlu katkılar sunduğuna işaret etmektedir. Damla'nın etkililiği projenin güçlü ve zayıf yönleri ekseninde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Kaynaşmaya Dayalı Hizmet Ederek Öğrenme, Deneyimsel Öğrenme, Program Değerlendirme, Gençler

* Bu araştırmanın bulguları 25-26 Kasım 2023 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü çatısı altında yürütülen II. Sosyal Psikolojide Ahlak Çalışmaları Ulusal Sempozyumu'nda (SPAUS 2) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye. haticeozen1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8032-9708

*** Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye. ey.emineyucel@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3663-6003

**** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye. beyzaozen09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5041-4717

Abstract

Participation of young people from diverse sociocultural groups in service learning activities is low, requiring the support of volunteers to work with individuals from different backgrounds. To address this issue, the Cultural Immersion Service Learning approach is proposed to improve the cultural sensitivity and skills of volunteers. The Damla project, a type of cultural immersion service learning, involves a group of about 40 young people traveling to a city in Türkiye and participating in activities to improve the social welfare of the community for ten days. This study aims to qualitatively examine the service-learning experiences of participating young individuals and the impact these experiences have on them. Fifteen individuals were interviewed online using a semi-structured format and the data were analyzed using template analysis as an approach to thematic analysis. Three main themes emerged from the analysis: (1) "Perceptions of Damla," (2) "Psychosocial Impacts on Young People," and (3) "Civic-Moral Benefits". The findings indicate that Damla contributes positively to participants' psychosocial, personal, and civic development. The effectiveness of the Damla project was discussed considering its strengths and drawbacks.

Keywords: Cultural Immersion Service Learning, Experiential Learning, Program Evaluation, Young People

Giriş

Kamu kurumları ve üniversiteler, hizmet ederek öğrenmenin (*service learning*) geniş kapsamlı faydalarını göz önüne alarak gençlerin topluma hizmet uygulamaları yürütebileceği fırsatlar oluşturmaya son yıllarda özellikle dikkat etmektedir. Her geçen gün artan sayıda gencin hizmet ederek öğrenme uygulamalarında aktif rol aldığı bilinmektedir (Hart ve ark., 2014). Ancak bu gençlerin çoğunu büyük şehirlerde yaşayan orta sınıftan bireyler oluşturmakta olup toplumun farklı sosyokültürel kesimlerinden gençlerin topluma hizmet uygulamalarına katılımı oldukça sınırlıdır (Council on Social Work Education, 2015; Flanagan ve ark., 2009; Thibeault, 2019). Bu durumun sosyoekonomik faktörler, dil ve erişim engelleri, yapısal ayrımcılıklar ve farklılaşan kültürel değerler ile ilişkili olabileceği düşünülse de (Hyman ve Levine, 2008; Phan ve Kloos, 2023; Schröder ve Neumayr, 2023), Pinderhughes (1997) bu sınırlı katılım durumunun hizmet ederek öğrenmede yaygın olarak benimsenen yöntem ve değerlerin Batılı, orta sınıf ve beyaz kültürden gelmesiyle ilişkili olabileceğini öne sürmüştür. Hatta kullanılan bu yöntem ve değerlerin toplumdaki farklı sosyokültürel arka plana sahip bireyler tarafından rahatsız edici bulunabileceği bilinmektedir (Pinderhughes, 1997; Thibeault, 2019). Bu durum, toplumdaki farklı sosyokültürel gruplardan bireylerin hem hizmet ederek öğrenme uygulamalarına yönelik ilgisizliği hem de bu bireylerin içinde bulunduğu grupların bu uygulamalardan yeterince faydalanamamaları sonucunu beraberinde getirmektedir (Thibeault, 2019).

Toplumun farklı sosyokültürel kesimlerinden gençlerin hizmet ederek öğrenme uygulamalarına yönelik ilgisizliği, bu gruplarla gerçekleştirilecek hizmet ederek öğrenme uygulamalarında mevcut genç gönüllülerin desteğini zorunlu kılmaktadır (Thibeault, 2019). Hâlihazırdaki gönüllülerin toplumdaki farklı sosyokültürel arka plana sahip bireylerle gerçekleştirecekleri hizmet ederek öğrenme uygulamalarının saygılı ve etik olabilmesi için, kültürel açıdan yetkin, açık ve duyarlı olmaları ve farklı sosyokültürel grupların tarihi, bilgi birikimi ve değerlerine yönelik farkındalık sahibi olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda "kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme" (*cultural immersion service learning*), mevcut gönüllülerin deneyimsel öğrenme yöntemleri aracılığıyla kültürel açıklık, duyarlılık ve kültürel beceriler kazanmasını sağlayan bir yaklaşım ya da strateji olarak

önerilmektedir (Thibeault, 2019). Kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme, görece yeni bir kavram olup alan yazında bu tür pratiklerin etkililiğini ele alan araştırmalar sınırlı sayıdadır (ör., Bolea, 2012; Ishii ve ark., 2009; Koch ve ark., 2014). Bu araştırma, bir tür kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması olan Damla Projesinin katılımcı gençler üzerindeki etkilerini nitel araştırma yöntemiyle değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Hizmet Ederek Öğrenme

Toplum temelli öğrenme (*community based learning*), topluluğun öğrenme sürecinde partner (ortak) hâline geldiği pedagojik araçların tümünü kapsamaktadır. Toplum temelli öğrenme uygulamalarından olan “hizmet ederek öğrenme” (*service learning*) topluma hizmet yaklaşımı ile akademik yaklaşımı birleştirerek öğrencilerin eleştirel düşünme, yansıtma (hizmet ederek öğrenme deneyimleri üzerine derinlemesine düşünme) ve problem çözme gibi becerilerini artırmayı hedeflemektedir (Lemieux ve Allen, 2007). Hizmet ederek öğrenme sürecinde öğrenciler, içinde buldukları toplumun sosyal, ahlaki ve sivil problemlerini tanımlamak ve çözmek üzere yeni perspektif ve beceriler geliştirirler ve bu deneyimler öğrenciler için dönüştürücü bir role sahiptir. Hizmet ederek öğrenmede kritik bileşenlerden olan yansıtma (*reflection*) Hutchings ve Wutzdorff'a (1988, s. 15 akt. Mooney ve Edward, 2001) göre “geriye dönerek kişinin kendi deneyimi üzerine kafa yorması ve bundan diğer deneyimleriyle ilişkili bir anlam veya bilgi çıkarımında bulunması” olarak tanımlanabilir. Hizmet ederek öğrenmede yansıtma, topluma hizmet etkinlikleri hakkında eleştirel bir şekilde düşünmeye ve bunlara yönelik duygusal tepkileri analiz etmeye karşılık gelmektedir (Hatcher ve ark., 2004). Verimli ve iyi yapılandırılmış yansıtma gerçek hayat deneyimlerinin betimsel doğasının ötesine geçerek öğrencilerin sınıfta edindikleri bilgiler ile gerçek hayattaki hizmet deneyimlerinin benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırmasını, yorumlamasını ve değerlendirmesini mümkün kılar (Küçüköğlü ve ark., 2016). Topluma hizmet deneyimleri hakkında grup tartışmaları, günlük tutma, makale yazma, portfolyo hazırlama ya da sunum yapma gibi etkinlikler farklı yansıtma etkinlikleri arasında sayılabilir (Collier ve Driscoll, 1999; Hatcher ve ark., 2004).

Alan yazında hizmet ederek öğrenmenin nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin bir uzlaşma bulunmamaktadır (Eyler ve Giles, 1999; Hart ve ark., 2014; Lemieux ve Allen, 2007; Mooney ve Edward, 2001). Hizmet ederek öğrenmenin en yaygın ve kapsayıcı tanımında, Bringle ve Hatcher (1996) hizmet ederek öğrenmeyi, öğrencilerin (a) belirlenen toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere yapılandırılmış bir topluma hizmet faaliyetine katılırken aynı zamanda (b) bu doğrultuda akademik müfredat kapsamında belirlenen dersi alması ve (c) bu dersin içeriğine dair daha fazla anlayış kazanmak ve hizmet sorumluluğu duygusu geliştirmek amacıyla sahadaki hizmet deneyimleri üzerine derinlemesine düşündüğü (diğer bir deyişle yansıtma yaptığı), öğrenciye kredi kazandıran bir eğitim deneyimi olarak tanımlamaktadır. Bazı araştırmacılar, hizmet ederek öğrenme uygulamalarının akademik müfredat ile entegrasyonunu üniversite ve toplum arasındaki hiyerarşik ilişki, hizmet deneyiminin derse eklenti olması, sadece hizmet sunan öğrenciler üzerindeki etkiye odaklanması ve toplum için bir şeyler yapmanın hayır yapma perspektifine benzemesi gibi çeşitli gerekçeler öne sürerek eleştirmiş ve hizmet ederek öğrenme için daha toplum temelli, hizmet verenin ve hizmet alanın daha eşit ve karşılıklı konumlandığı bir yaklaşım önermiştir (Fertman, 1994; Ward ve Wolf-Wendel, 2000). Müfredat entegrasyonuna yönelik eleştirilere rağmen, alan yazında var olan birçok hizmet ederek öğrenme tanımı örtük olarak (a) müfredat kredisi, (b) açıkça tanımlanan öğrenme hedefleri, (c) öğrencinin toplumsal hizmet aktivitesine katılımı ve (d) yapılandırılmış yansıtma bileşenlerini barındırmaktadır (Mooney ve Edward, 2001).

Alan yazında, hizmet ederek öğrenme ve diğer toplum temelli öğrenme girişimleri arasında kavramsal açıdan bir karmaşa söz konusudur. Toplum temelli öğrenme girişimleri çok çeşitli olup zorunlu gönüllülüğten hizmet

ederek öğrenmeye kadar uzanmaktadır (Mooney ve Edward, 2001). Hizmet ederek öğrenme; gönüllülük, gönüllü toplum hizmeti, saha pratiği, staj gibi diğer toplum temelli öğrenme girişimlerinden amacı ve bileşenleri (ör., müfredat kredisi, yansıtma içermesi) açısından ayırıştırılmaya çalışılsa da bu uygulamalar arasındaki ayırım net değildir. Hatta bu kavramların zaman zaman birbiri yerine kullanılabilirdiği de görülmektedir (Lemieux ve Allen, 2007; Mooney ve Edward, 2001). Pratikte ise öğrenciler tarafından yürütülen hizmet ederek öğrenme uygulamaları çok çeşitli şekillerde yapılandırılmakta ve uygulanmaktadır (Yorio ve Ye, 2012). Bu uygulamalardan bazıları (ör., Sanders ve ark., 2003; Williams ve Reeves, 2004) hizmet ederek öğrenme pedagojisinde bulunan bütün elementleri (ör., müfredat kredisi, toplum hizmeti, yansıtma) barındırırken bazı uygulamalar (ör., Poulin ve ark., 2006) sınırlı düzeyde yansıtma içerdiği için gönüllülük ya da topluma hizmet uygulamalarına daha çok yaklaşmaktadır. Hatta bazı uygulamaları (ör., Marullo, 1998; Rundblad, 1998) alan yazındaki tanımlamalar ışığında sınıflandırmak mümkün gözükmemektedir (Mooney ve Edward, 2001). Kimi araştırmacılar (ör., Mooney ve Edward, 2001) alan yazındaki kavramsal karmaşayı göz önüne alarak sınıflandırılmasında güçlük çekilen uygulamaları toplum temelli “hibrit” uygulamalar olarak ele almayı önermektedir. Alan yazındaki kavramsal karmaşaya rağmen birçok çalışma çeşitli formlardaki hizmet ederek öğrenme uygulamalarının gençler üzerindeki etkisine odaklanmıştır.

Hizmet Ederек Öğrenmenin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Son yıllarda artan hizmet ederek öğrenme uygulamalarıyla birlikte birçok araştırmacı hizmet ederek öğrenmenin gençler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaların büyük çoğunluğu, hizmet ederek öğrenmenin gençler üzerindeki çoklu olumlu etkilerini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin öz güven ve öz yeterlilik gibi kendilerine yönelik tutumlarını (Astin ve Sax, 1998; Astin ve ark., 1999); liderlik, problem çözüme ve empati gibi sosyal becerilerini (Astin ve Sax, 1998 ; Juhn ve ark., 1999); okula ve öğrenmeye yönelik tutumlarını (Astin ve Sax, 1998); sivil katılım ve toplumsal duyarlılıklarını (Eyler ve Giles, 1999; Eyler ve ark., 1997; Vogelgesang ve Astin, 2000); ahlaki gelişimlerini (Bernacki ve Jaeger, 2008); akademik performanslarını (Vogelgesang ve Astin, 2000); farklılıklara saygı ve kültürel açıklıklarını (Astin ve ark., 1999; Boyle-Baise ve Kilbane, 2000) ve ruhsal ve manevi gelişimlerini (Barrett, 2016; Helm-Stevens ve ark., 2018) olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Yakın zamanlı meta-analiz çalışmaları da hizmet ederek öğrenmenin gençlerin psikososyal, akademik, ahlaki ve sivil gelişimlerine olumlu katkılar sunduğunu gösteren bulguları desteklemektedir (Celio ve ark., 2011; Salam ve ark., 2019; Yorio ve Ye, 2012). Sınırlı sayıdaki bazı araştırmalar ise hizmet ederek öğrenmenin katılımçılar üzerinde olumlu veya olumsuz herhangi bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur (Astin ve ark., 2006; Billig ve ark., 2005; Lakin ve Mahoney, 2006).

Billig ve arkadaşları (2005), hizmet ederek öğrenme uygulamalarının öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerinin açığa çıkabilmesi için programın nasıl sunulduğunun ve yapılandırıldığının önemli olduğunu belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak Celio ve arkadaşları (2011) akademik müfredata bağlı olma, gençlere söz hakkı tanıma, toplum hizmeti ve yansıtma elementlerinden en az birini içeren programların bu elementleri içermeyenlere göre daha etkili bulunduğunu göstermiş ve topluma hizmet ederek öğrenme uygulamalarının özellikle bu program bileşenlerini buldurmasını önermiştir. Buna ilaveten toplumdaki farklı sosyokültürel arka plana sahip bireylerle gerçekleştirilecek olan hizmet ederek öğrenme uygulamaları için gönüllülerin kültürel açıdan bilgili, yetkin, açık, saygılı ve duyarlı olmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir (Thibeault, 2019). Bu doğrultuda, bu kişilerle gerçekleştirilecek hizmet ederek öğrenme uygulamaları için “kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme” bir strateji olarak önerilmektedir (Thibeault, 2019).

Kültürel Kaynaşmaya Dayalı Hizmet Ederek Öğrenme

Kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme, toplumun farklı sosyokültürel kesimlerinden (ana akım kültürden ne kadar farklılaştığından bağımsız olarak) bireylerle yürütülecek hizmet ederek öğrenme uygulamaları için önerilen, gençlerin farklı kültürel grupların gelenek, değer ve bilgi birikimini anlamasını mümkün kılarken aynı zamanda onların kültürel duyarlılık ve becerilerini artıran bir hizmet ederek öğrenme yaklaşımıdır (Alexander-Ruff ve Kinion, 2018; Thibeault, 2019). En basit hâliyle hizmet ederek öğrenme yaklaşımına kültürel kaynaşmanın entegre edilmesi olarak da düşünülebilmektedir. Kültürel kaynaşma, belli bir topluluk hakkında bilgi edinebilmek için bireyin kendisini o kültürün içine dâhil etmesi olarak tanımlanmaktadır (Thibeault, 2019). Kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme “çift taraflı görmek” (*two-eyed seeing*) olarak yorumlanmakta olup, hizmet ederek öğrenme uygulamasını gerçekleştiren gencin bir gözü Batı'nın bilgi birikimine odaklanırken diğer gözünün içine girdiği yeni kültürün gelenek ve değerlerine odaklanmasını gerektirmektedir (Goulding ve ark., 2016). Öğrenciler kendilerinden farklı bir kültürel arka plana sahip olan bir topluluk içinde günler ya da haftalarca zaman geçirirler. Öğrenciler, gelişmekte olan beceri ve teknik bilgilerini içinde buldukları toplulukla paylaştıkça bu topluluktan bireyler de kültürlerini, değerlerini ve inançlarını öğrencilere aktarırlar. Öğrenciler bu karşılıklı sürece, yansıtma ve eleştirel düşünme becerilerini artıran çeşitli hizmet ederek öğrenme etkinlikleriyle dâhil olurlar. Yansıtıcı, aktif ve bütünlendirici olan bu öğrenme süreci, öğrencilerin çok kültürlülüğe dair yeterliliklerinin gelişimini olumlu yönde etkiler ve kendilerini keşfetmelerini sağlayarak sahip oldukları ön yargı ve kalıp yargılarını değiştirmeleri için fırsatlar yaratır (Alexander-Ruff ve Ruff, 2021; Koch ve ark., 2014). Bütün bu süreç, gençler için dönüştürücü öğrenme potansiyeline sahiptir. Ancak bu dönüştürücü etki kısa süreli olmamalı, uzun vadede de öğrencinin düşünme ve varoluş şeklinin eski yaşantısına dönemediği bir noktaya kaymalıdır (Thibeault, 2019).

Başka bir kültürle kaynaşma, çoğunlukla bireyin kendi ülkesinin dışında başka bir ülkenin kültürüyle kaynaşması şeklinde düşünülmesine ve uygulanmasına rağmen (Thibeault, 2019), Quinn-Lee ve Olson-McBride (2012) kültürel kaynaşmanın aynı ülke sınırları içerisinde de gerçekleşebileceğini belirtmiş ve “ülke içi kültürel kaynaşma” (*domestic immersion*) kavramını öne sürmüştür. Ülke içi kültürel kaynaşma, öğrencilerin kendi ülkelerindeki farklı kültürler (geleneksel, marjinal, çok kültürlü, iki kültürlü toplumlar vb.) hakkında farkındalık ve içgörü kazanmalarını sağlar (Thibeault, 2019). Hatta uluslararası kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarının mali zorlukları göz önüne alındığında ülke içi deneyimlerin daha uygun bir seçenek olacağı düşünülebilir (Thibeault, 2019).

Sınırlı sayıda çalışma kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme girişimlerinin öğrenciler üzerindeki etkisini incelemiştir. Var olan uygulamaların büyük çoğunluğu uluslararası kültürel kaynaşma kapsamındadır. Çalışmalar bu deneyimlerin öğrencilerin kültürel farkındalıklarını, yeterlilik ve becerilerini olumlu yönde etkilediğini (Bolea, 2012; Ishii ve ark., 2009; Koch ve ark., 2014; Mapp, 2012) ve sonuçta onların farklı kültürlerde çalışmaya daha açık ve hazır hâle gelmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymuştur (Green ve ark., 2011; Koch ve ark., 2014). Kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenmenin aynı ülke içinde uygulanan örnekleri oldukça azdır ve var olan çalışmalar ülkenin coğrafi olarak yalıtılmış bir bölgedeki yerli toplumlar içerisinde hizmet ederek öğrenme deneyiminin öğrenciler üzerindeki etkisini incelemiştir (Alexander-Ruff ve Ruff, 2021). Örneğin Bolea (2012) tarafından yürütülen nitel çalışma kapsamında, sosyal hizmet öğrencileri yerli bir Amerikan kabilesine on gün boyunca dâhil olmuş, bu süre boyunca kabilenin kültürü ve tarihi hakkında bilgi edinmiş, kabilenin aktivitelerine katılmış ve kabilenin ihtiyaçları doğrultusunda topluma hizmet faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Öğrenciler, farklı bir kültür ile ilişkilenenin kendilerinin kültürel farkındalıklarını ve

yeterliliklerini artırdığını, buna karşılık tek başına sınıf içi etkinliğin kültürel yetkinliği artırmak için yeterli olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde, Quinn-Lee ve Olson-McBride (2012), 22 sosyal hizmet öğrencisinin Amerika'nın kırsal bir bölgesinde beş gün süren hizmet ederek öğrenme deneyimlerinin etkililiğini karma yöntem ile incelemiştir. Araştırmanın nicel bulguları istatistiki açıdan anlamlı iyileşme ortaya koymazken öğrencilerle yapılan mülakatlar, bu öğrenme deneyiminin öğrencilerin kültürel farkındalıklarını ve hayata bakış açılarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Daha yakın tarihli çalışmalar, Amerikan Kızılderili topluluğunda gerçekleştirilen bir haftalık kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme deneyiminin öğrencilerin sosyokültürel farkındalığını (Alexander-Ruff ve Kinion, 2018) ve kültürler arası öz yeterliliklerini (Alexander-Ruff ve Ruff, 2021) artırdığını ortaya koymuştur.

Mevcut Araştırma

Bu araştırmada, kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması olarak ele alınan Damla'ya katılan gençlerin edindikleri deneyimlerin ve bu projenin onlar üzerindeki etkilerinin nitel program değerlendirme (Mohr, 1999; Walker ve ark., 2024) yaklaşımı benimsenerek derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir. Etki (impact), bir programa veya müdahaleye bağlı olarak geniş bir değişiklik yelpazesini kapsayan, çok çeşitli alanlarda kısa ve uzun vadede açığa çıkabilen değişiklikler ya da farklılaşmalar olarak tanımlanabilir (Ross, 2022). Nitel yaklaşımlar bir programın neden, nasıl ya da hangi mekanizmalarla etkili olduğuna ilişkin değişim teorisini (*theory of change*) belirlemeye ve katılımcılar ile uygulayıcıların deneyimlerini, sonuçları etkileyen bağlamsal faktörleri, bu sonuçların katılımcılar için anlamlarını ve programın öngörülemez etkilerini keşfetme olanağı tanıyarak program etkileri denen "kara kutu"yu (s. 5) açmaya yardımcı olabilir (Administration for Children and Families, 2016). Bu kara kutu hakkında bilgi sahibi olmak nicel yöntemlerle elde edilen bulguları yorumlamak ya da programı diğer bağlam ya da gruplara uyarlamak açısından faydalı olabilmektedir (Administration for Children and Families, 2016; Duggleby ve ark., 2020).

Nitel çalışmalar izole değişkenleri nedensel olarak birbirine bağlayan genel kanunlardan ziyade yerel, diğer bir deyişle bir bağlama ya da ortama özgü (*site-specific*) nedenselliği ortaya koymayı hedefleyebilmektedir (Miles ve Huberman, 1984). Maxwell'e (2004) göre nitel yaklaşımların bu maksatla kullanımına ilişkin felsefi ve yönetsel engellemeler meşru değildir; uygun nitel yöntemleri kullanarak ve nedensel çıkarımlara ilişkin geçerlik tehditlerini göz önünde bulundurarak nitel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar da nedensel açıklamalar getirebilir. Araştırmacıların programın somut olmayan sosyal, kültürel, manevi ve çevresel değerler (ör., sosyal bağlılık, ruhsal ve duygusal iyi oluş, maneviyat) üzerindeki etkilerini anlamayı hedeflediği durumlarda mülakat tekniğinin kullanılması önerilmektedir (Walker ve ark., 2024). Bu doğrultuda mevcut çalışmada Damla Projesi'nin katılımcı gençler üzerindeki etkileri, onların projeye ve proje katılımcılarına ilişkin algıları da göz önünde bulundurularak mülakat tekniğiyle sorgulanmıştır.

Hizmet ederek öğrenme ve kültürel kaynaşmaya ilişkin birbirinden bağımsız, geniş bir alan yazın bulunmasına rağmen (Eyler ve Giles, 1999; Eyler ve ark., 1997; Thibeault, 2019; Vogelgesang ve Astin, 2000) bu iki yaklaşımı birleştiren kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme yaklaşımı üzerine yapılmış sınırlı sayıda çalışma olduğu bilinmektedir (Alexander-Ruff ve Kinion, 2018; Alexander-Ruff ve Ruff, 2021). Mevcut kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarında gençlerin aynı ülkenin yalıtılmış bir bölgesindeki bir topluluğun kültürüne dâhil olduğu görülmektedir (Bolea, 2012; Quinn-Lee ve Olson-McBride, 2012). Damla aynı ülke içindeki şehirlerin yerel kültürüne ve dinamiklerine odaklandığı için hâlihazırda uygulamalardan ayrılmaktadır. Ayrıca bilindiği kadarıyla Türkiye'de kültüre dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması kapsamında tanımlanan ve etkisi incelenen bir çalışma bulunmamaktadır. Var olan çalışmaların çoğu üniversitelerde sunulan topluma

hizmet derslerine odaklanmış olup öğrencilerin topluma hizmet dersine yönelik algıları (Dere ve Akdeniz, 2021; Elma ve ark., 2010; Şara Hürsoy ve Alımanoğlu Yemişçi, 2022) ve bu dersin öğrenciler üzerindeki etkisi incelenmiştir (Börü, 2017; Bulucu Büyüksöy, 2020; Kesten ve ark., 2014). Bu bağlamda kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması olarak ele alınan Damla'nın gençler üzerindeki etkisinin incelenmesi alan yazın için bir yenilik niteliğindedir.

Mevcut araştırma Damla Projesi'ne katılan gençlerin projedeki deneyimlerini ve bu deneyimlerin onların gelişimini nasıl etkilediğini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Daha özel olarak bu çalışmada Damla'ya ilişkin cevaplanması hedeflenen sorular şöyle sıralanabilir: (a) Damla nasıl bir organizasyon olarak algılanmaktadır? (b) Damlaya katılan gençlerin ortaklaştıkları yönler nelerdir? (c) Damla gençlerin psikososyal, sivil ve ahlaki gelişimlerini nasıl etkilemektedir? İlk iki araştırma sorusunun projenin bir bütün olarak nasıl algılandığının, projenin katılımcılar için ne anlama geldiğinin ve katılımcıların diğer katılımcılarda gözlemlediği ortak özelliklerin neler olduğunun keşfedilmesine olanak tanıyarak, projenin gençler üzerindeki etkilerini sorgulayan üçüncü soruya ilişkin değişim mekanizmalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma amacı doğrultusunda, 2022 yılında gerçekleştirilen dört Damla programından birine katılmış olan 15 katılımcı kolay örnekleme yöntemi kullanılarak gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Bu programlar Iğdır, Sivas, Osmaniye ve Adana illerine yapılan hareketlilik programlarıdır. Yaşları 20 ila 24 arasında değişen katılımcıların sekizi kadın, yedisi ise erkektir. Dokuz katılımcı daha önce gönüllülük faaliyetlerine katıldığını beyan etmiştir. Katılımcıların demografik profiline ilişkin diğer bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. Katılımcılara proje koordinatörleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Proje koordinatörleri, katılımcı gençlere araştırma hakkında bilgi vermiş, araştırmacılar da bireysel görüşme yapmaya gönüllü olan katılımcılar ile görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Profili

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Bölüm	Yaşadığı İl	Gönüllülük Yaptığı İl
1	Kadın	22	Mezun	Psikolojik danışmanlık ve rehberlik	Ankara	Adana
2	Kadın	24	Mezun	Çocuk gelişimi	Antalya	Osmaniye
3	Erkek	20	Öğrenci	İlahiyat	Konya	Sivas
4	Erkek	21	Mezun	Makine (Ön lisans)	Çankırı	Sivas
5	Kadın	23	Mezun	Restorasyon (Ön lisans)	Gaziantep	Osmaniye
6	Kadın	24	Mezun	Hukuk	İstanbul	Adana
7	Kadın	23	Mezun	Psikolojik danışmanlık ve rehberlik	Kayseri	Adana
8	Kadın	21	Öğrenci	Hemşirelik	Bolu	Osmaniye
9	Erkek	22	Mezun	Sınıf öğretmenliği	Kahramanmaraş	Sivas
10	Erkek	20	Mezun	Gıda kontrol (Ön lisans)	Kütahya	Sivas

11	Erkek	20	Öğrenci	Beden eğitimi öğretmenliği	İstanbul	Iğdır
12	Erkek	-	Öğrenci	Coğrafya	Malatya	Iğdır
13	Erkek	23	Öğrenci	Spor bilimleri	Ağrı	Iğdır
14	Kadın	24	Mezun	Lojistik	İzmir	Osmaniye
15	Erkek	-	Öğrenci	Elektrik-elektronik mühendisliği	Diyarbakır	Sivas

Not. 12 ve 15 no'lu katılımcıların yaş bilgisi çevrim içi görüşmeler esnasında yaşanan teknik sorunlar sebebiyle bilinmemektedir.

Damla Projesi

Damla Projesi 18-29 yaş aralığındaki Türkiye ve diğer ülkelerden gençlerin psikososyal ve sivil-ahlaki gelişimine katkı sunmayı hedefleyen, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından desteklenen, gençlerin öncülüğünde gerçekleştirilen bir projedir. Bu projede öğrenciler yaklaşık 40 kişiden oluşan bir grupta Türkiye'nin önceden belirlenen bir şehrine seyahat etmekte; on günlük konaklama süresince bu şehirde toplum refahının artırılması ve kültürel kaynaşmanın sağlanması hedefleri doğrultusunda çeşitli hizmet ederek öğrenme uygulamaları gerçekleştirmektedir. On günlük Damla programı, proje koordinatörleri tarafından projenin uygulanacağı şehrin yerel dinamikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Her program sonunda gençler proje boyunca karşılaştıkları sosyal meselelere yönelik çözüm önerilerini sundukları proje raporu hazırlamaktadır.

Katılımcıların Seçimi

Damla Projesi'ne başvurular, Gençlik ve Spor Bakanlığının internet sitesi üzerinden alınmaktadır. Başvuru aşamasında gençlerden farklı kültürlere saygı, yeniliğe açıklık, sosyal sorumluluk bilinci, liderlik, takım çalışmasına yatkınlık ve kriz yönetimi gibi çeşitli psikososyal eğilimleri ölçmeyi amaçlayan 30 açık uçlu soruya cevap vermeleri istenmektedir. Katılımcıların cevapları Gençlik ve Spor Bakanlığı yetkilileri ve daha önce Damla Projesi'ne katılmış gençlerden oluşan bir değerlendirme ekibi tarafından kör hakemlik yöntemiyle, objektif puanlama kriterleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Proje Koordinatörü ve Eğitimciler

Gençler tarafından yapılandırılan ve yürütülen bir proje olan Damla'da, koordinatör ve eğitimciler gençlerin kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet deneyimlerinde liderlik, rehberlik ve kolaylaştırıcılık rolü oynamaktadır. Proje koordinatörleri, eğitimciler ve katılımcı gençler arasında yatay, etkileşime açık ve dinamik bir ilişki vardır. Proje kapsamında yürütülen her bir programa ortalama üç program koordinatörü ve iki eğitimci katılmaktadır. Koordinatörler ve eğitimciler (a) daha önce Damla Projesi'ne katılan ve (b) Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından düzenlenen "Gönüllülük/Gönüllülük Yönetimi" eğitimini başarıyla tamamlayan gençler arasından Gençlik ve Spor Bakanlığı yetkilileri tarafından uygunluk ve erişilebilirliğe göre belirlenmektedir. "Gönüllülük/Gönüllülük Yönetimi" eğitimi gönüllülük, insan hakları, sığınmacı hakları, çatışma çözümü, farklılıklara saygı gibi çeşitli modülleri içeren yaklaşık bir hafta süren bir eğitim programıdır.

Damla Faaliyetleri

Gençler, on günlük programın uygulanacağı şehre ortalama 40 kişilik gruplar hâlinde, otobüs ile seyahat etmekte ve şehrin yerel dokusunu yansıtan misafirhanelerde ikişer ya da üçer kişilik odalarda konaklamaktadır. Program boyunca öğrenciler günlük ortalama 15 saat (06.30 - 23.00 arası) çok çeşitli hizmet ederek öğrenme uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Her programın içeriği şehrin dinamikleri, yerel halkın ihtiyaçları ve mevsim gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterse de (a) sabah sporu, (b) okullarda çocuklar, veliler ve öğretmenler ile yapılan etkinlikler, (c) huzurevinde kalan yaşlılar, sevgi evlerindeki ve rehabilitasyon merkezindeki çocuklar gibi dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalar, (d) yerel halktan bireyler ile etkileşim (ör., aile ve esnaf ziyaretleri), (e) günlük değerlendirme toplantıları ve (f) masa çalışmaları Damla'nın temel faaliyetlerini oluşturmaktadır. Bu faaliyetlerin yanı sıra, hasta, hasta yakınları ve hastane çalışanlarına yönelik sosyal destek çalışmaları, drama ve sanat çalışmaları, kamu kurumu ziyaretleri, kültür gezileri, fidan dikimi ve çevre temizliği gibi etkinlikler de gerçekleştirilmektedir.

Günlük değerlendirme toplantıları ve masa çalışmaları proje boyunca her gün gerçekleştirilmektedir. Masa çalışmaları, gençlerin araştırma, mukayese ve muhakeme, zamanı verimli kullanabilme, takım çalışması yaparak sorunları tespit edebilme ve bu sorunlara çözüm önerileri getirebilme gibi becerileri ve toplumsal duyarlılık bilinci kazanmalarını hedeflemektedir. Masa çalışmalarında öğrenciler, kendi hizmet gözlemlerine dayanarak ziyaret ettikleri şehri, Türkiye'yi veya dünya gündemini ilgilendiren bir sorun belirlemekte; bu sorunun çözümü için araştırma yaparak çeşitli etkinlikler planlamakta ve bir ürün ortaya koymaktadır. Katılımcılar ilgi alanlarıyla uyumlu masalarda (ör., yayın, medya, sanat, müzik, tasarım) çalışmak üzere 5-6 kişilik küçük gruplara ayrılmakta ve bir ürün ortaya koymaktadır.

Damla Projesi'nde yürütülen (a) masa çalışmaları, günlük değerlendirme toplantıları, proje sonu raporunun hazırlanması, yerel yetkililerle fikir alışverişi gibi faaliyetler hizmet ederek öğrenmenin yansıtma boyutu ile; (b) toplumsal açıdan dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalar ve okul etkinlikleri gibi faaliyetler ise topluma hizmet boyutu ile ilişkili olduğundan Damla Projesi'nin niteliği açısından hizmet ederek öğrenmeye yaklaştığı ileri sürülebilir. Ancak gençler tarafından yürütülen Damla, üniversitede verilen bir ders kapsamında yapılandırılmadığı için hizmet ederek öğrenme tanımlarının çoğunda bulunan müfredat kredis şartını sağlamamaktadır. Neyse ki bazı araştırmacılar hizmet ederek öğrenme uygulamaları için öğrenim kredis ile entegrasyonu gerekli görmemekte, hatta bunu eleştirmektedir (Fertman, 1994; Ward ve Wolf-Wendel, 2000). Buna ilaveten, Damla Projesi kapsamında gençlerin hâlihazırda yaşadıkları şehirden başka bir şehre seyahat etmesi, o şehirde yerel halkla etkileşim kurma, yerelin ihtiyaçlarını anlama, yerelin kültürel mirasını tanıma gibi kültürel kaynaşmayı hedefleyen etkinlikler gerçekleştirmeleri de Damla'yı kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarına yaklaştırmaktadır. Tüm bu farklı program bileşenleri bir arada değerlendirildiğinde Damla'nın gençler tarafından yürütülen kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme programı olarak ele alınması uygun görülmüştür.

Araçlar

Katılımcıların yaş, eğitim ve mesleki durumu olmak üzere kısa demografik bilgileri görüşmenin başında alınmıştır. Yarı-yapılandırılmış mülakat protokolü katılımcıların Damla'yla nasıl tanıştıklarını, bu projeye katılmaya nasıl karar verdiklerini, proje boyunca yürütülen farklı etkinlikleri nasıl bulduklarını, Damla'yı bir organizasyon olarak nasıl algıladıklarını, Damla katılımcılarında gözlemedikleri ortak özelliklerin neler olduğunu, kendileriyle ve diğerleriyle (örneğin aile bireyleri, toplumun geneli ya da diğer canlılar ile) kurdukları ilişkilerin nasıl etkilendiğini, Damla'nın toplumsal sorunların çözümüne yönelik anlayışlarını nasıl etkilediğini ve ilerleyen dönemlerde gönüllülük faaliyetlerine katılmayı düşünüp düşünmediklerini anlamaya yönelik geliştirilen 15 sorudan oluşmaktadır.

İşlem

Araştırma öncesinde Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu'ndan araştırmanın etik onayı temin edilmiştir (Toplantı Tarihi: 04.04.2023, Karar No: 2023/017). Katılımcılar ile bireysel olarak

çevrim içi ortamda yarı-yapılandırılmış mülakatlar yürütülerek çalışmanın verileri toplanmıştır. Bu mülakatlar mevcut araştırmacılar ile bir psikoloji lisans öğrencisi tarafından yapılmıştır. Mülakatlar öncesinde katılımcılara çalışmanın amacı, gönüllü katılım ilkesi, çalışmaya katılım koşulları ve çalışmadan ayrılma hakları hakkında bilgi verilerek sözlü bilgilendirilmiş onam işlemi uygulanmıştır. Görüşmelerin uzunlukları 30 dakika ila bir saat arasında değişmiştir. Görüşmelerin tamamı katılımcıların izni doğrultusunda kaydedilmiştir.

Veri Analizi

Mülakatlara ait ses kayıtları bir grup lisans öğrencisinin yardımı ile Word ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizinde tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım verilerin kapsamlı, bütüncül ve doğrudan analizine olanak tanımaktadır (Braun ve Clarke, 2006). Bu çalışmada tematik analizin özel bir türü olan şablon analizi (*template analysis*; Brooks ve ark., 2015; King, 2004) kullanılmıştır. Tekniğin merkezinde, genellikle bir veri alt kümesi temelinde geliştirilen bir kodlama şablonunun oluşturulması yer alır. Bu şablon daha sonra verinin kalanına uygulanır, gözden geçirilir ve rafine edilir (Brooks ve ark., 2015).

Mevcut verilerin analizi esnasında temaların ve alt temaların belirlenmesinde tümevarımsal, diğer bir deyişle veri-temelli bir strateji tercih edilmiştir. Cümleler veri analiz birimi olarak belirlenmiştir. Veri kodlama işlemi Excel ortamında gerçekleştirilmiştir. Veri analizi ve şablon geliştirmede takım temelli bir yaklaşım benimsenmiş (MacQueen ve ark., 1998); analizler mevcut araştırma ekibindeki iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. İki analist ilk adımda tüm görüşmeleri tekrar tekrar okuyarak veriye aşinalık kazanmayı hedeflemiştir. İkinci adımda verinin ortak olarak belirledikleri bir alt kümesini bağımsız olarak kodlamıştır. Üçüncü adımda gerçekleştirdikleri toplantıda bağımsız kodlama sonuçlarını karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları tartışmıştır. Bu adımda araştırmacılar belirlemeye başlayan temaları anlamlı kümeler altında organize etmiş ve bu kümelerin kendi içinde ve aralarında birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu tanımlamaya başlamıştır. Sonuçta daha dar temaların daha geniş temalar altında kümelendiği, hiyerarşik yapıya sahip bir kodlama şablonu hazırlanmıştır. Bu şablon temaları, alt temaları, tema tanımlarını ve örnek görüşmecî ifadelerini (O'Connor ve Joffe, 2020) içerecek şekilde organize edilmiştir.

Dördüncü adımda analistler verinin kalanını bu şablona göre bağımsız şekilde kodlarken sürekli irtibat hâlinde kalarak kodlamaların tutarlılığını ve temaların veriye uygulanabilirliğini gözden geçirmiştir. Hâlihazırdaki temaların yeni veriyi temsil etmediği durumlar olması hâlinde şablonda değişiklikler yapılmıştır. Bu doğrultuda yeni temalar eklenmiş, mevcut temalar yeniden tanımlanmış, gereksiz görülmesi hâlinde şablondan çıkarılmış ya da temaların hiyerarşik organizasyondaki yeri değiştirilmiştir. Şablonun ardışık sürümlerini deneme, değiştirme ve tekrar deneme süreci, veri kapsamını ve zenginliğini temsil eden nihai şablon elde edilene kadar devam ettirilmiştir. Beşinci adımda tüm veri iki analist tarafından nihai şablona göre yeniden kodlanarak analiz süreci sonlandırılmıştır. Kodlayıcılar arası uzlaşî özne yaklaşımıyla (Guest ve ark., 2012) periyodik olarak ve nihai kodlamayı takiben kontrol edilmiş; kodlamalardaki tutarsızlıkların sebepleri tartışılarak ortak bir çözümlenmeye ulaşılmıştır. Veri analizi yaklaşık üç hafta sürmüştür.

Bulgular

Yapılan bireysel görüşmelerin analizi neticesinde üç ana tema belirlenmiştir: (1) “Damla algısı”, (2) “Gençler üzerindeki psikososyal etkiler” ve (3) “Sivil-ahlaki kazanımlar”. İlk temaya ait alt temalar Damla’ya ilişkin “Motivasyonlar”, “Algılar” ve “Ortak özellikler” şeklinde açığa çıkmıştır. İkinci temaya ait alt temalar “Öz yeterlik ve beceriler”, “Öznel ve psikolojik iyi oluş” ve “Sosyal ilişkiler” olarak belirmiştir. Son temaya ait alt temalar ise “Değerler”, “Ön yargıların kırılması”, “Vatan sevgisi ve ulusal bütünleşme” ve “Sivil yetkinlik” olarak tespit edilmiştir. Temalar ve alt temalar Tablo 2’de özetlenmiş olup analiz sonuçları aşağıda detaylandırılmıştır.

Tablo 2. Temalar ve Alt Yapılar

Temalar			
	1. Damla algısı	2. Gençler üzerindeki psikososyal etkiler	3. Sivil-ahlaki kazanımlar
Alt temalar	1.1. Motivasyonlar	2.1. Öz yeterlik ve beceriler	3.1. Değerler
	1.2. Algılar	2.2. Öznel ve psikolojik iyi oluş	3.2. Ön yargıların kırılması
	1.3. Ortak özellikler	2.3. Sosyal ilişkiler	3.3. Vatan sevgisi ve ulusal bütünlüşme
			3.4. Sivil yetkinlik

Damla Algısı

Katılımcıların büyük çoğunluğu (yaklaşık %75'i) sahip oldukları toplumsal hassasiyetler sebebiyle ya da topluma fayda sağlama motivasyonu ve iyilik, kardeşlik, samimiyet gibi manevi duyguları daha fazla hissetme amacıyla Damla'ya dâhil olmayı istediklerini belirtmiştir. "Motivasyonlar" alt teması altında toplanan Damla'ya diğer katılma gerekçeleri arasında (a) Damla'yı kişisel ve mesleki gelişim için bir fırsat olarak görme, (b) kişisel psikolojik zorlukları gönüllülük yaparak aşma ve (c) yeni sosyal ilişkiler kurmayı isteme gibi motivasyonlar da sayılabilir. Ayrıca Damla Projesi'nin sahip olduğu bazı özellikler de katılımcıların bu projeye katılma isteklerini şekillendirmiştir. Örneğin katılımcılar diğer gönüllülük organizasyonları ile karşılaştığında Damla'nın manevi yönünün ya da işleyişindeki samimiyetin kendileri için daha ağır basması sebebiyle ya da Damla'nın yalnızca bir gönüllülük alanına (ör., yalnızca çevreyi ya da hayvanları koruma) hizmet etmeyi değil de pek çok hedef alanını aynı anda kapsamaması sebebiyle Damla'ya dâhil olmayı istediğini belirtmiştir.

Katılımcılara Damla'nın kendileri için ne anlama geldiği sorusu yöneltilerek bu projenin katılımcılara göre hedefi ve öneminin nasıl algılandığının anlaşılması hedeflenmiştir. "Algılar" alt temasında toplanan katılımcı yanıtlarına genel olarak bakıldığında Damla'nın insan olmayı daha anlamlı hâle getiren, toplum refahı kadar gönüllülük yapan bireyin mutluluğunu da artıran ve kişiler arası bağlılıkları kuvvetlendiren bir gönüllülük hareketi olarak algılandığı ileri sürülebilir. Katılımcılar Damla Projesi'ni hayatlarındaki en özel deneyimlerden biri olarak değerlendirmiş ve herkesin bu deneyimi ömründe en az bir kere yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılar açısından bu projede kalpten ve hiçbir çıkar gütmeksizin benimsenen ve sergilenen iyilik, Damla'yı özel kılan en önemli yönlerden biridir. Katılımcılar proje boyunca birilerine fayda sağlamanın kendi hayatlarını daha anlamlı ve mutlu kıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla katılımcıların başkalarının mutluluğuna katkı sunarken kendilerini de daha mutlu hissettiklerini beyan etmesi, gönüllüğün topluma ve bireye sunduğu katkıların karşılıklı olduğuna işaret etmektedir.

Biz yani Damla'da şöyle bir amaç var aslında, onların kalplerine yüreklerine dokunmaya gidiyoruz, hayatlarına bir nebze de olsa dokunmaya gidiyoruz. Ben şunu fark ettim ben onların hayatlarına dokunmaya giderken daha doğrusu biz onların hayatlarına dokunmaya giderken onlar benim hayatıma dokundu, onlar benim yüreğime dokundu. (K5, 23 yaşında, Restorasyon bölümü mezunu)

Ayrıca katılımcılara göre Damla Projesi gönüllüler arasında tesis edebildiği samimiyet, eşitlik, kardeşlik iklimi ve ekip ruhu ile topluma yarar sağlama hedefini gerçekleştirmede önemli bir avantaja sahiptir:

Sen diyorsun ki evet ben bu projenin bir parçasıyım çünkü orada hiç kimseye ayrımcılık yapılmıyor. Hani yaşı küçük olanlar da var, büyük olanlar da, ama herkese aynı saygıyı gösteriyorlar. Bu çok güzeldi. O yüzden ben iyi ki diyorum bu okyanusa bir damla olarak düşmüşüm. (K2, 24 yaşında, Çocuk gelişimi bölümü mezunu)

Pek çok katılımcı on günlük programın bir bütün olarak bakıldığında oldukça yorucu ve yoğun olabildiğini söylese de bu yoğunluğun onları zorlamadığını, hatta aksine kendilerine iyi geldiğini belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğu (%80'i) program akışında yer alan hiçbir etkinliği yürütmekte ya da bunlara katılım sağlamak zorlanmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte tüm katılımcıların çocuklarla yapılan farklı etkinlikleri (ör., köy okulu, sevgi evi, mülteci kampı ziyaretleri) en eğlenceli etkinlik olarak deneyimlediği görülmüştür.

[Yürütülen etkinlikler arasında] bana böyle en keyif verici gelenler çocuklar ile yaptığımız şeyler. Yani gerçekten ben onlardan daha çok eğlendim. Vallahi o kadar güzeldi ki çok güzel enerjileri var, böyle parıl parıl gözleri, umut dolu neşe dolular ve o enerjilerini hemen karşı tarafa bizlere aktarıyorlar. (K14, 24 yaşında, Lojistik bölümü mezunu)

Buna ek olarak katılımcılar özellikle dezavantajlı gruplarla temasa olanak tanıyan rehabilitasyon merkezi, engelliler okulu, mülteci kampı, sevgi evi gibi yerlere yapılan ziyaretleri çok öğretici bulduklarını ifade etmiştir.

Mülteci kampı [ziyareti] benim çok fazla şey öğrendiğim, insanlarla iletişim kurmanın ve insan olmanın ne demek olduğunu öğrendiğim yeri. [...] Suriyeli, Türk yoktu insan vardı orada bizim için, insan üzerinden hareket ettik. (K6, 24 yaşında, Hukuk bölümü mezunu)

Ayrıca kimi katılımcılar açısından masa çalışmaları da oldukça öğretici etkinliklerdendir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların Damla Projesi program akışından memnun olduğu, farklı etkinlikleri proje hedefleriyle uyumlu olarak öğretici bulduğu ifade edilebilir.

[...] masa çalışmaları çok eğitici geçti çünkü hiç tanımadığım ve farklı kültürlerle sahip olan arkadaşla aynı masada çalışma imkânım oldu. Burada daha çok, bir il bazında olan eksikleri ele aldığımız bir program dâhilinde çalışmayı hedef edindik ve [bu] beni biraz daha geliştirdi diyebilirim çünkü yarın öbür gün bir yere gittiğimde il üzerinde nasıl bir çalışma yapacağıma dair bilgiler edindim. (K13, 23 yaşında, Spor bilimleri öğrencisi)

Damla Projesi'nin ne şekilde algılandığını daha iyi anlamak üzere katılımcılara, Damla'ya katılan bireylerde fark ettikleri ortak özellikler olup olmadığı ve bunların neler olduğu sorulmuştur. "Ortak özellikler" alt temasında katılımcılar, katılımcı gençlerin iyilik, şefkat gibi erdemler ile çıkar gütmeksizin topluma hizmet etme gayretinde ortaklaşa bir gönüllülük bilincine sahip olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılara göre Damla Projesi'ndeki gençlerin bir diğer ortak özelliği birbirlerini tanımamalarına rağmen kendi aralarında uyum içinde çalışabilmeleridir. Bununla birlikte Damla Projesi katılımcıları genel olarak empatik, etkili iletişim becerilerine sahip, hayatta belli amaçları olan, gelişime açık bireyler olarak algılanmıştır.

En önemlisi de ben şeyi fark ettim uyumlu insanlarız, birbirimize uyabiliyoruz yani o an ki herhangi bir grupta olmanın vermiş olduğu birtakım sorumlulukları üzerimize alabiliyor ve grup hâlinde koordineli bir şekilde uyum sağlayabildiğimizi gördüm ben. (K7, 23 yaşında, Psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü mezunu)

Ortak özellik olarak ise hepsi benim gibi empati yeteneği çok yüksek ve farkındalık sahibi kişilerdi bence. Onlar da çünkü hep oraya bir şeyler katmaya, yaşamaya ve yaşatmaya gelmişlerdi. Birçoğu işte hayalleri hedefleri olan kişilerdi. (K14, 24 yaşında, Lojistik bölümü mezunu)

Gençler Üzerindeki Psikososyal Etkiler

Bu tema altında Damla Projesi'nin bireysel olarak katılımcıların üzerinde oluşturduğu psikososyal katkılara odaklanılarak temelde katılımcıların öz yeterlik ve becerilerinin Damla Projesi ile birlikte nasıl geliştiği ve bu proje sonunda kişilerin öznel ve psikolojik iyi oluşlarında ve sosyal ilişkilerinde yaşadıkları değişime ilişkin algıları detaylandırılmıştır.

Katılımcılardan Damla Projesi'nin kendi hayatları üzerindeki etkisinden bahsetmeleri beklenerek onlara Damla'ya katılmalarının kendi kişisel gelişimlerine ne tür katkılar sunduğuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. "Öz yeterlik ve beceriler" alt temasında kodlanan yanıtlara göre katılımcılar genel olarak bu projenin kendi yeterliliklerine olan inancı artırmada ve iletişim becerileri, öz güven, atılganlık ve öz disiplin seviyeleri ile liderlik ve takım çalışması anlayışlarında etkili bir fark oluşturduğunu ifade etmişlerdir:

Tabii, şimdi şöyle mesela ne gibi değişimler oldu? Bir, sosyal anlamda; iki liderlik kısmında çünkü ekip çalışması ve organizasyon, ikili ilişkiler... Çünkü orada kırk üç kişiyle beraber on gün geçiriyorsunuz ve beraber ortak bir iş yapıyorsunuz. İşte bu ekip çalışmasına uyum, organizasyon, zaman yönetimi... [..] Liderlik konusunda becerilerimiz gelişmiş oldu çünkü masalar yaptık, masalarda liderler belirledik ya da kendi içimizde liderler belirledik. (K14, 24 yaşında, Lojistik bölümü mezunu)

Yabancılarla iletişim kurmaktan çok çekiniyordum ne kadar kibar davranırsam davranayım ne olacağını kestiremiyordum ama üstümde Damla yeleği olunca bir güven geldi ve yabancılarla konuşurken gülümsediğimde onların da bana gülümsediğini fark ettim. Tanımadığım insanlarla daha rahat iletişim kuruyorum. (K6, 24 yaşında, Hukuk bölümü mezunu)

Katılımcılara Damla Projesi'nin kişilerin kendileriyle olan ilişkisine ve genel duygu durumlarına nasıl etki ettiğine ilişkin sorular sorulmuştur. Öznel iyi oluş kavramı temelde sübjektif olarak hissedilen iyi oluşa tekabül edip bireylerdeki mutluluk, coşku, umut, sevinç gibi olumlu duyguların fazlalığına ve üzüntü, karamsarlık gibi olumsuz duyguların azlığına karşılık gelmekteyken (Diener ve ark., 2002) psikolojik iyi oluş kişilerin hayata yüklediği anlam, kendini tanıma ve öz gelişim çerçevesinde deneyimlenen iyilik hâlini ifade etmektedir (Ryff ve Keyes, 1995). Bu doğrultuda Damla'nın birey üzerindeki etkilerini ortaya koyan yanıtlar "Öznel ve psikolojik iyi oluş" alt temasına dâhil edilmiştir. Çoğu katılımcı Damla sayesinde hayatı yeniden anlamlandırmaya ve daha anlamlı bir hayat yaşamaya başladığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar Damla ile birlikte mutluluk ve sevinç seviyelerinin arttığına işaret etmişlerdir. Damla Projesi etkinlikleri ile diğer insanların hayatlarına dokunabildiklerine, sahip oldukları olumlu duygulara ilişkin farkındalık geliştirdiklerine ve umutsuzluk, karamsarlık, üzüntü gibi olumsuz duygularının azaldığına dikkat çekmişlerdir.

Kendime bir yol bulmaya çalışıyordum. Bir umut bulmaya çalışıyordum. Ben neyde mutlu oluyorum'u öğrenmeye çalışıyordum. Damla bana umudun aslında kendimizde saklı olduğunu öğretti. Hayatımın ilerleyen dönemlerinde - normalde daha negatif bir insanım - kesinlikle daha olumlu bir insan olacağım. [..] Damla bana pozitif olmayı ve her zaman umutlu kalmayı ve bu umudu da dışarıda hiçbir yerde değil kendi içimizde aramayı öğretti. (K6, 24 yaşında, Hukuk bölümü mezunu)

Bir amacın olduğunu, dünyanın bir amacı olduğunu, insanları mutlu etmenin güzelliklerini keşfetmenizi sağlıyor bu Damla programı. (K11, 20 yaşında, Beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencisi)

Kimi katılımcılar ise Damla sayesinde hayata ilişkin şükür algılarında büyük bir dönüşüm meydana geldiğini, Damla ile birlikte şimdiye kadar sahip oldukları fakat kıymetini bilemedikleri imkânlarının farkına vardıklarına dikkat çekerek birçok etkinlikten ders aldıklarını belirtmişlerdir:

Çok şükredecek şeyim olduğunu fark ettim. Dezavantajlı birçok insan varken bunlara rağmen onlar hayatında ne gibi umutsuzluk yaşarsa yaşasın hayatlarına devam edip mücadele etmeye devam etmişler. Yani bizler de ne olursa olsun bunu yapıp başarabilmeliyiz. (K14, 24 yaşında, Lojistik bölümü mezunu)

Damla'nın psikososyal etkileri bağlamında beliren bir diğer alt tema olan "Sosyal ilişkiler" temasında Damla Projesi'ne katılan katılımcıların Damla'yla birlikte sosyal ilişkilerinin kalitesinin değişip değişmediğine, değiştiyse ne yönde ve nasıl değiştiğine ilişkin ayrıntular detaylandırılmıştır. Katılımcılar genel olarak diğer Damla katılımcıları ile kardeşlik duyguları içeren yeni ve kalıcı dostluklar geliştirdiklerini, ortak amaçlarda buluşabilen güçlü bir sosyal ağın parçası hâline geldiklerini ve artık kendilerini daha az yalnız hissettiklerini

vurgulamışlardır. Katılımcıların tamamına yakını Damla sayesinde arkadaşlık ilişkilerinin güçlendiğini, güçlü kardeşlik bağları ve kalıcı dostluklar geliştirdiklerini belirtmiştir. Bu noktada, daha önce başka sivil toplum kuruluşlarında gönüllü faaliyetleri içerisinde bulunan katılımcılar bu “kardeşlik bağı”nın sadece Damla’ya özgü olduğuna, diğer kuruluşların çatısı altında böyle güçlü bir sosyal bağlılık geliştiremediklerine dikkat çekmiştir.

Biz arkadaşlarla konuşuyoruz programdan sonra arayı soğutmamaya çalışıyoruz, arıyorum “Damlada naber, nasılsın?”, onlar arıyor diyor ki mesela -ben Kahramanmaraşlıyım- “Kahramanmaraş’a gelirse ilk seni ararım.” diyor. (K9, 22 yaşında, Sınıf öğretmenliği bölümü mezunu)

Çok kuvvetli bir kardeşlik, arkadaşlık bağı oluşturuyor. Koordinatörlerimiz de bir abimiz oluyor orada bizim hani. Gerçekten on gün boyunca kendimi hiç yabancı hissetmedim aralarında, yalnız hissetmedim. Hepsiyse sanki yıllardır tanıştıyormuş gibi bir his oluştu içinde birkaç günün sonunda. (K3, 20 yaşında, İlahiyat bölümü öğrencisi)

Sivil-Ahlaki Kazanımlar

Katılımcılara toplumsal hayata baktıklarında gözlerine çarpan en önemli sorunun ne olduğu sorulduktan sonra, Damla’ya katılmış olmanın bu sorunun çözümüne yönelik yeni bakış açıları ya da becerileri kazandırıp kazandırmadığı sorusu yöneltilmiştir. Ek olarak Damla’ya katılmış olmanın katılımcıların diğerleriyle (yabancılarla, farklı etnik ve kültürel gruplardan bireylerle, toplum geneliyle, tüm canlılarla, vatanla) olan ilişkilerini etkileyip etkilemediği ve etkilediyse nasıl etkilediği soruları sorulmuştur.

“Değerler” alt temasında katılımcıların Damla Projesi ile birlikte empati, diğerkâmlık, farklılıklara açık olma, farklılıklar yoluyla öğrenme ile kardeşlik duygusu gibi değerleri kazanımı ayrıntılandırılmıştır. Öncelikle katılımcılardan bazıları Damla ile birlikte kendilerinde öz aşkınlık değerinin geliştiğini belirterek kimseden karşılık beklemeden yardım etme bilincinin açığa çıktığına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra kimi katılımcılar Damla sayesinde başkalarına karşı empatik olabileme becerilerinin arttığını ve farklılıklar karşısında hoşgörülü davranma ve sevgiyle yaklaşabilme yetilerinin geliştiğini öne sürmüştür. Ek olarak kimi katılımcılar, Damla ile birlikte evrenselcilik anlayışlarının geliştiğini belirterek farklı ülkelerden gelen yabancı kişilere karşı geliştirdikleri yakınlık ve kardeşlik duygusuna işaret etmiştir. Ayrıca bazı katılımcılar ise Damla sayesinde kendilerinde sonradan geliştirdikleri çevre bilinci, hayvan sevgisi ve tüm canlıları kucaklama gibi unsurlara işaret etmiştir. Dolayısıyla Damla Projesi’nin içerisinde barındırdığı etkinlikler aracılığıyla katılımcılarda öz aşkınlık, empati, fedakârlık, hoşgörü, sevgi, dostluk, hayvan sevgisi, çevresel farkındalık gibi toplum yanlısı değerlerin pekiştirilmesinde önemli rol oynadığı ileri sürülebilir.

Damla’nın amacı zaten din, dil, ırk işte mezhep ne bileyim cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm canlı varlıklara yardım etmek. Hani onların hizmetinde olmak. Yani hayvanlara daha bir şefkatli yaklaşıyorsun, insanları anlamaya çalışıyorsun ve yardım etme bilinci oluşuyor insanda. [...] Hani ben bu insana nasıl yardım edebilirim ya da bu canlıya nasıl yardım edebilirim diye düşünürsün. (K4, 21 yaşında, Makine bölümü mezunu)

“Ön yargıların kırılması” alt teması katılımcıların Damla etkinlikleri aracılığıyla çeşitli dezavantaj gruplarına yönelik ön yargılarının azaldığına işaret etmektedir. Örneğin bazı katılımcılar, proje bünyesinde yapılan mülteci kampı ziyaretine dikkat çekerek ziyaret sonrası mültecilere ilişkin yaklaşımlarındaki dönüşüme ve ön yargılarının kırılmasına işaret etmiştir. Benzer şekilde bazı katılımcılar ise proje kapsamında katıldıkları etkinlikler sayesinde zihinsel engelli, psikiyatrik tanısı olan ve özel gereksinimli bireylere ilişkin ön yargılarının kırıldığına ve onlara karşı daha empatik yaklaşabilme becerisi geliştirdiklerine vurgu yapmıştır. Bir katılımcı ise Damla bünyesinde yaptıkları huzurevi ziyareti sonucunda yaşlılar ile temas kurması sebebiyle onlara karşı bakış açısının olumlu yönde değiştiğini ifade etmiştir. Tüm bunlar birlikte ele alındığında, katılımcıların dâhil oldukları şehir bazlı proje etkinlikleri sayesinde çeşitli dezavantajlı gruplar ile olumlu ve derinlikli bir temas kurabildikleri, bu temas

sonucunda bu gruplara empatik yaklaşılabilme becerisi geliştirdikleri ve ön yargılarında azalma meydana geldiği söylenebilir.

Ben zihinsel engelli insanlardan çok korkan biriydim, yolda yürürken dahi o kişiyle karşılaştığımda yani karşıdan geliyorsa yolunu değiştiriyordum ya da karşı yola geçiyordum, bu bende çocukluktan gelen bir şeydi. [...] korkmuyorum mesela artık, onlara ön yargıyla yaklaşmıyorum çünkü onların da aslında normal bizim gibi duyguları olduğunu, acı çektiğinin, her şeyin farkındayım. (K5, 23 yaşında, Restorasyon bölümü mezunu)

[...] bir ön yargımız var mültecilere karşı ülkemizdeler şöyle böyle diye ama oraya [mülteci kampına] gittiğim zaman o insanların hiçbirinin bundan sorumlu olmadığını, buraya mecburen geldiklerini çok daha iyi anladım. (K1, 22 yaşında, Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü mezunu)

“Vatan sevgisi ve ulusal bütünleşme” alt temasında katılımcıların proje sayesinde deneyimledikleri ulusla bütünleşme, vatan sevgisindeki artışa ilişkin ifadeleri ve ülke ile bütünleşmeye ilişkin motivasyonları detaylandırılmıştır. Katılımcılar daha önce hiç gitmedikleri şehirleri Damla sayesinde gördüklerini ve o şehirlerle karşı bakış açılarının değiştiğini, dolayısıyla ülke ile bütünleşme seviyelerinin arttığını belirtmişlerdir:

Ben aslında hani yurdun her köşesini tanımayı, oradaki yerel insanları tanımayı, yerel halkı tanımayı aslında çok istiyordum. Ve Sivas'ta da aynı şekilde oldu. Oradaki insanlarla tanışıp oradaki insanların samimiyeti, hani daha fazla insanı tanımayı aslında teşvik edenlerden birisi de bu. [...] Hani elbette ki ben her köşesini gezmeyi istiyordum ama bu tarz desteklerin olması, bu tarzda teşvik edici programların olması... Hani gezmekten ziyade manevi duyguların yaşandığı böyle bir programın olması... Hani bulunduğum topraklara aslında daha fazla bağlamaya yardımcı oluyor. (K10, 22 yaşında, Gıda kontrol bölümü mezunu)

“Sivil yetkinlik” alt teması altında kodlanan katılımcı ifadelerine göre ise Damla'nın gençlerin toplumsal meseleler ve sorunlar hakkında bilinçlenmesinde ve bu sorunların giderilmesine yönelik sorumluluk ve yetkinlik hissini artırılmasında etkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamına yakını Damla Projesi'ni takip eden süreçte yani hayatlarının devamında toplumsal sorunların çözümünde sivil inisiyatif üstleneceğini ve gönüllülük faaliyetlerine devam etmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise proje sonrasında kendi sosyal çevresine bu projeyi anlatarak Damla'yı tanıtmaya ve Damla'ya özendirme noktasında sivil katılımı teşvik etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar, Damla Projesi ile birlikte farklı toplumsal sorunlara karşı farkındalık geliştirmenin yanı sıra bu sorunların çözümüne yönelik aktif girişimlerde bulunmaya başladıklarından da bahsetmiştir:

Aslında burada da ayınsını yapmaya devam etmek istediğim için aynı şekilde ben su ve mama kapları aldım şu anda evimde. [...] Daha sonrasında köy okulları için çalışmalarına başladım. Yakın zamanda aynı şekilde onları da devam ettireceğim. (K10, 22 yaşında, Gıda kontrol bölümü mezunu)

Damla'yı yaşadım kendimde içimde, çevremdeki insanlara anlattım ben Damla'yla gittim şöyle yaptık şöyle oldu. [...] sürekli insanları bu konuda özendirmeye çalışıyorum çünkü birilerine bir şeyler katıldığını görmek ve kendilerine fayda sağladıklarını görmek bana iyi geliyor. Sadece benim katılmam değil başkalarının katılması da bence çok önemli insanın ruhunu doyurması gerektiğine inanıyorum çünkü. (K1, 22 yaşında, Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü mezunu)

Tartışma ve Sonuç

Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde yürütülen Damla Projesi'nin gençler üzerindeki etkisini değerlendirmeye yönelik gerçekleştirilen mevcut çalışmanın sonuçları “Damla algısı”, “Gençler üzerindeki psikososyal etkiler” ve “Sivil-ahlaki kazanımlar” olmak üzere üç tema üzerinden ele alınmıştır. İlk temayla ilişkili olarak katılımcıların (a) daha çok topluma yarar sağlama motivasyonu ile projeye katılmaya karar verdikleri, (b) projeyi insan olmayı daha anlamlı hâle getiren, toplumsal refahı artırırken aynı zamanda buna aracılık eden gönüllüleri iyileştiren bir hareket olarak algıladıkları ve (c) kendileri gibi projeye katılan diğer akranlarına öz aşkınlık ve iyilikseverlik

gibi değerleri benimseme, kendini gerçekleştirme hedefi ve uyumlu çalışabilme becerisi gibi ortak özellikler attettikleri görülmüştür. İkinci temayla ilişkili olarak projenin (a) gençlere kendine inanma, girişkenlik, etkili iletişim, öz disiplin, liderlik, etkili takım çalışması gibi yeterlik ve beceriler kazandırmada etkili olduğu, (b) mutluluk, huzur, umut gibi olumlu duygular ile projede önemine dikkat çekilen çeşitli erdemler (ör., anlamlı bir hayat yaşama, şükran, minnet, şefkat, dirayet) vasıtasıyla gençlerin bireysel iyilik hâlini artırdığı, (c) projedeki diğer katılımcı gençlerle geliştirdikleri kalıcı dostluklar ve kardeşlik bağı ile onların sosyal iyi oluşuna katkı sunduğu ileri sürülebilir.

Üçüncü tema ile ilişkili olarak ise katılımcı gençlerin proje sürecinde (a) öz aşkınlık, empati, diğerkâmlık, kardeşlik, hayvan sevgisi, çevresel farkındalık gibi değerleri daha fazla benimsediği, (b) toplumdaki çeşitli dezavantajlı gruplara (ör., mülteciler, zihinsel engelliler, psikiyatri hastaları, yaşlılar) ve farklı sosyokültürel arka plana sahip gruplara karşı ön yargılarının kırıldığı, (c) Türkiye'deki şehir bazlı kültürel farklılıklara yönelik bilgi, farkındalık, duyarlılık ve beceri kazandığı, bununla ilişkili olarak da vatan sevgisi, milli birlik ve beraberlik duygularının güçlendiği, (d) toplumsal sorunlara ilişkin farkındalıklarının ve sivil yeterlilik duygularının arttığı, toplumsal sorunların çözümünde sorumluluk üstlenme ve inisiyatif almaya daha istekli hâle geldikleri ve hem Damla özelinde hem de genel anlamda sivil toplum aidiyeti geliştirmeye başladıkları görülmüştür.

Damla'ya Yönelik Algılar

Gençlerin Damla'ya katılmalarının arkasındaki temel motivasyonun toplumsal fayda olduğu bulunmuştur. Bunun yanında kariyer gelişimi, kişisel gelişim, negatif duygulardan kaçınma ve sosyal etkileşim gençlerin projeye katılımını motive eden diğer faktörler arasında sayılabilir. Bu motivasyonların alan yazında tespit edilen hizmet ederek öğrenme motivasyonlarıyla benzer olduğu görülmektedir (Clary ve Synder, 1999; Clary ve ark., 1998; Çevik ve Gürsel, 2015).

Gençlerin Damla Projesi'ni toplumun refahına katkı sunarken bireyi mutlu eden bir gönüllülük yapılanması olarak tanımladığı ve Damla katılımcılarına belirli olumlu özellikler (ör., iyilikseverlik, samimiyet ve öz aşkınlık) attettikleri görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların Damla Projesi'ni kendine özgü bir organizasyon ya da yapı olarak tanımladığı ve kendilerini bu yapıya ait hissettikleri söylenebilir. Gönüllülüğe veya hizmet ederek öğrenme uygulamalarına devam etme davranışının en önemli belirleyicilerinden birisinin gönüllülük oluşumuna ya da projeye aidiyet hissi olduğu bilinmektedir. Araştırmalar, gençlerin toplumsal meselelere duyarlı olsalar bile aidiyet geliştiremedikleri zaman gönüllülük faaliyetlerine devam etmediğini göstermiştir (Hidalgo ve Moreno, 2009; Omoto ve Packard, 2016). Bu doğrultuda Damla Projesi'nin gençlerin aidiyet geliştirmelerini mümkün kılan bir iklime sahip olduğu, dolayısıyla da gönüllülük faaliyetlerine katılımı teşvik etmesi bakımından sivil sürdürülebilirliğe katkı sunan bir proje olduğu söylenebilir.

Damla'nın Gençler Üzerindeki Etkileri

Damla Projesi, gençlerin psikososyal becerileri üzerinde olumlu etkilere sahiptir. İlk olarak Damla'nın katılımcıların kendi yeterlilik ve yetkinliklerine olan inançlarını ve öz güvenlerini artırdığı, iletişim becerilerini ve takım çalışması anlayışlarını geliştirdiği ortaya koyulmuştur. Damla'nın katılımcılar üzerindeki olumlu bireysel etkilerini gösteren bu sonuç, alan yazındaki hizmet ederek öğrenme uygulamalarının gençler üzerindeki olumlu bireysel etkilerini gösteren çalışmaların bulgularına paraleldir (Astin ve Sax, 1998; Astin ve ark., 1999; Juhn ve ark., 1999; Yorio ve Ye, 2012). İkinci olarak gençler, Damla Projesi'ne katılmalarıyla birlikte daha anlamlı bir hayat yaşamaya başladıklarına, olumlu duygularının arttığına ve şükür bilinçlerinin geliştiğine işaret etmişlerdir. Bu sonuç da hizmet ederek öğrenmenin gençlerin psikolojik ve manevi gelişimi üzerindeki olumlu etkisini gösteren alan yazındaki çalışmaların bulguları ile uyumludur (Barrett, 2016; Helm-Stevens ve ark., 2018; Yorio ve Ye, 2012).

Damla Projesi'nin gençler üzerindeki bir diğer olumlu etkisi sosyal ilişkiler bağlamındadır. Gençler, Damla sayesinde diğer Damla katılımcıları ile kalıcı dostluklar oluşturduklarını ve sosyal ağlarının genişlediğini ifade etmiştir. Buna ilaveten katılımcılar Damla'ya özgü olan kardeşlik bağından bahsetmiş ve bu güçlü ağ örüntüsünün Damla'yı diğer topluma hizmet uygulamalarından ayıran yön olduğunu da belirtmişlerdir. Alan yazındaki birçok çalışma hizmet ederek öğrenmenin katılımcıların kişiler arası ilişkilerini ve iletişim becerilerini genel olarak geliştirdiğini ortaya koyarken (Astin ve Sax, 1998) bilindiği kadıyla sadece McElhaney (1998), grup içinde artan samimiyet ve arkadaşlığa işaret etmiştir. McElhaney (1998), akademik müfredat kapsamında hizmet ederek öğrenme uygulamasına katılan ve akademik müfredattan bağımsız bir şekilde hizmet ederek öğrenme uygulamasını gerçekleştiren gençlerin deneyimlerini karşılaştırmalı olarak incelediği nitel çalışmasında, müfredattan bağımsız hizmet ederek öğrenme uygulamasına dâhil olan gençlerin diğer grupla karşılaştırıldığında kendi gruplarına daha fazla aidiyet ve bağlılık geliştirdiğini, grup içi samimiyetin daha fazla olduğunu, birbirlerine karşı daha arkadaş canlısı olduklarını ve arkadaşlık kurma becerilerinin daha fazla geliştiğini ortaya koymuştur. McElhaney (1998), gruplar arasında açığa çıkan bu farklılığı, müfredata dayalı olmayan hizmet ederek öğrenme uygulamasında gençlerin daha aktif oluşu ve kolay kaynaşabilmesi ile ilişkilendirmiştir. Damla Projesi'nde ortaya çıkan kardeşlik bağı, dostluk ve Damla'ya aidiyet duygusunun da Damla'nın gençler tarafından yürütülen bir hizmet ederek öğrenme uygulaması olması, gençlerin proje kapsamındaki etkinliklerin planlanması ve yürütülmesinde söz sahibi olması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında, Damla katılımcıları arasında ortaya çıkan kardeşlik duygusu ve samimiyet üzerinde Damla'nın barındırdığı maneviyat, samimiyet, diğerkâmlık gibi iç grup dinamiklerini olumlu yönde etkileyen değerlerin de etkili olduğu düşünülmektedir.

Damla, gençlerin bireysel ve psikososyal gelişimine katkıda bulunduğu gibi sivil ve ahlaki gelişimlerini de olumlu yönde etkilemiştir. Projeye katılımlarıyla birlikte katılımcıların öz aşkınlık değerlerini daha fazla benimsemeye başladığı bulunmuştur. Schwartz'a (2017) göre öz aşkınlık bireyin birebir irtibat hâlinde olduğu kişilerin (ya da iç grubunun) yararını koruması ve artmasına karşılık gelen "iyilikseverlik" (benevolence) ile tüm insanların ve doğanın yararını anlaması, takdir etmesi, hoş görmesi ve korumasına karşılık gelen "evrenselcilik" (universalism) değerlerini kapsamaktadır. Bu değerleri daha fazla benimseyen bireylerin kendileri ile diğerleri arasındaki bağları güçlendiren empati, şefkat gibi diğeri-odaklı duyguları daha fazla hissettikleri (Leersnyder ve ark., 2018) ve daha az ön yargılı oldukları görülmektedir (Wolf ve ark., 2019). Buna paralel olarak katılımcılar Damla Projesi kapsamında gerçekleştirdikleri etkinlikler aracılığıyla dezavantajlı gruplara ve farklı sosyokültürel arka plana sahip gruplara yönelik ön yargılarının azaldığını ifade etmiştir. Ön yargının beraberinde getirdiği bireysel ve toplumsal problemlerle başa çıkabilmek amacıyla, uzun yıllardan beri doğrudan temas (Allport, 1954), hayali temas (Turner ve ark., 2007), empati, çatışma çözümü gibi psikososyal eğitimler ile spor gibi eğlence odaklı temas olanaklarını harmanlayan çok modelli programlar (Yücel ve ark., 2023) gibi çeşitli müdahale yaklaşımları önerilmektedir (Paluck ve ark., 2021). Damla Projesi, bu müdahale yaklaşımlarından bazılarını (ortak amaç, eşit statü ve arkadaşlık içeren doğrudan temas, perspektif alma yaklaşımı vb.) kendi içinde barındırmaktadır. Damla'nın ön yargının azalması üzerindeki katkısı düşünüldüğü zaman, hizmet ederek öğrenme uygulamalarının da toplumsal barışın sürdürülebilmesi için etkin bir müdahale aracı olarak değerlendirilebileceği ileri sürülebilir. Ayrıca Damla Projesi'yle katılımcılar Türkiye'nin daha önce görmedikleri bir şehri tanıma fırsatı bulmuştur. Bu şehirde gerçekleştirdikleri kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme etkinliklerinin bir sonucu olarak Türkiye'nin içindeki farklılaşan kültür, gelenek ve değerlere yönelik farkındalıklarının geliştiğini, kültürel farklılıkları tanımaya ve kucaklamaya ilişkin motivasyonlarının arttığını ve kültürel açıklık kazandıklarını belirtmişlerdir. Türkiye'deki çeşitli şehirlere ve buralarda yaşayan insanlara yönelik proje öncesinde var olan ön

yargılarının kırıldığı ve genel olarak vatan ve millet sevgilerinin arttığını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle Damla'nın gençlerin aynı ülke içinde kültürel farkındalık ve açıklık kazanmasına katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. Bu sonuç, alan yazındaki aynı ülke içinde gerçekleşen kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarının öğrencilerin sosyokültürel kapasitesi üzerindeki olumlu etkilerine işaret eden çalışmaları desteklemektedir (Alexander-Ruff ve Ruff, 2021; Bolea, 2012; Quinn-Lee ve Olson-McBride, 2012).

Alan yazındaki uygulamalardan farklı olarak Damla, aynı ülkenin sınırları içinde gerçekleşen şehir bazlı kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamasının ilkidir. Projede gençler, hâlihazırda yaşadıkları şehrin dışında bir şehre seyahat ederek orada on gün boyunca kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Damla Projesi'nin gençler üzerindeki olumlu etkilerine bakılarak kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenmenin sadece ülkenin dışında ya da ülkenin ücra bir köşesinde yaşayan farklı sosyokültürel gruptan bireylerle (Bolea, 2012) sınırlandırılması yerine, daha ekonomik ve uygulaması kolay olan aynı ülkedeki farklı şehirlerde de gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamaları için aynı ülke içindeki farklı şehirlere odaklanmak hem daha düşük maliyetlidir hem de öğrencilerin kendi toplumlarındaki farklı kültürel değer ve geleneklere dair bilgi ve farkındalık kazanmaları için fırsat sağlayabilir.

Bununla ilişkili olarak aynı ülkede şehir bazlı kültürel kaynaşma, şehrin yerel halkından topluma hizmet faaliyeti gerçekleştirmek isteyen yeterli sayıda gönüllü genç bulunmadığı durumlarda ayrıca önem kazanmaktadır. Bu noktada, ilgili şehrin topluma hizmet ihtiyacının karşılanabilmesi için ülkenin diğer şehirlerinde yaşayan mevcut gönüllülerin desteği kritik olup bu gençlerin kültürel açıdan yetkin ve açık olması gerekmektedir (Thibeault, 2019). Türkiye'deki aktif sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllülük faaliyetlerinin çoğunluğunun İzmir, İstanbul, Ankara, Bursa gibi metropollerde yoğunlaştığı bilinmektedir (Yaşama Dair Vakfı, 2016). Bu bağlamda kültürel açıklık ve farkındalık kapasitesine sahip gençlerin yetişmesi, Türkiye'nin farklı şehirlerindeki topluma hizmet ihtiyacının karşılanması için de önemlidir. Dolayısıyla gençleri kültürel açıklık ve yeterliliklerini artırmayı amaçlayan kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarının Türkiye'nin toplumsal dinamikleri için önemli olduğu ve bu uygulamaların yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Damla'nın gençler üzerindeki bir diğer olumlu etkisinin de gençlerin sivil yetkinliklerini, toplumsal farkındalık ve duyarlılıklarını ve gönüllülüğe devam etme niyetlerini artırması olduğu söylenebilir. Katılımcıların hem Damla Projesi özelinde hem de genel olarak sivil toplum aidiyeti geliştirdikleri bulunmuştur. Bu sonuçlar, alan yazındaki hizmet ederek öğrenme uygulamalarının gençlerin sivil yetkinlik ve duyarlılıklarını pekiştirdiğini ortaya koyan bulgular ile uyumludur (Eyler ve Giles, 1999; Eyler ve ark., 1997; Vogelgesang ve Astin, 2000). Sonuçlara göre Damla Projesi'nin gençlerin bireysel, psikososyal ve sivil ahlaki gelişimleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu çıkarımına gidilebilir.

Damla Projesi'nin Dönüştürücü Etkisi: Program Bileşenlerinin Değerlendirilmesi

Damla Projesi'nin gençler üzerindeki olumlu dönüştürücü etkisinin içerdiği program bileşenleri ve program yapısıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Alan yazında hizmet ederek öğrenme uygulamalarının etkili olması için içermesi gereken pratikler; (a) topluma hizmet uygulamaları, (b) yansıtma, (c) gençlerin aktif katılımı ve (d) akademik müfredat ile ilişkili olma olarak sunulmaktadır (Celio ve ark., 2011; Eyler ve ark., 1997; National Youth Leadership Council, 2011). Bu program bileşenlerini barındıran hizmet ederek uygulamalarının hiçbirini içermeyenlere göre en az iki kat daha etkili olduğu bulunmuştur (Celio ve ark., 2011). Var olan çalışmaların yarısından çoğu hizmet ederek öğrenme uygulamalarının en önemli bileşeni olarak yansıtmanın altını çizmiştir (Celio ve ark., 2011). Akademik kredi gibi dışsal bir motivasyon kaynağının yokluğunda bile Damla'nın

gençler üzerinde bıraktığı olumlu etkilerin Damla'nın (a) kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarını kapsamı, (b) gençlerin planlama, yürütme ve değerlendirme süreçlerine aktif katılımını gerektirmesi ve (c) yoğun yansıtma içermesi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Damla Projesi'nin gençler üzerindeki olumlu etkileri, kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarının sadece üniversite ile iş birliği yapılarak değil bizzat gençlerin kendileri tarafından tasarlanarak da gerçekleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Alan yazındaki hizmet ederek öğrenme uygulamalarının çoğu üniversite iş birliği ile yetişkin öğretim üyelerinin rehberliğinde yürütülmekte olup gençler tarafından, üniversiteden bağımsız, topluluklar ile iş birliği yaparak planlanan hizmet ederek öğrenme uygulamaları sınırlı sayıdadır (Camino, 2005; Ngee, 2011). Bilindiği kadarıyla Damla Projesi, gençlerin projenin bütün aşamalarında söz sahibi olduğu, ilk kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulaması örneğini oluşturmaktadır. Damla, sahip olduğu özgün modeliyle bundan sonra geliştirilecek olan hizmet ederek öğrenme uygulamalarına örnek oluşturma potansiyeline sahiptir.

Sınırlılıklar

Damla Projesi'nin gençler üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışma, çeşitli sınırlılıklara sahiptir. İlk olarak Damla katılımcılarının projeye kendilerinin başvuru yaptığı ve belli değerlendirme ölçütlerini sağladıktan sonra dâhil edildikleri düşünülürse proje katılımcılarının çeşitli psikososyal ve ahlaki özellikler bakımından toplumun geneline göre daha duyarlı bireylerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum, katılımcıların programdan daha fazla faydalanmalarını sağlıyor olabileceği gibi yoğun bir akışa sahip olan (06.00-23.00 saatleri arasında kapsayan) Damla programının sürdürülebilmesini de mümkün kılmış olabilir. Ancak bu projenin toplumun geneline göre daha duyarlı gençlerle yürütülüyor olmasının bir sonucu olarak Damla'nın gençlerin bireysel dönüşümü üzerindeki gerçek rolünü görmeyi zorlaştırabileceği düşünülebilir. Bu doğrultuda Damla'nın toplumsal duyarlılık anlamında daha ortalama ya da projeye rastgele dâhil olabilecek katılımcılarla da yürütülmesi ve bundan sonraki çalışmalarda bu katılımcılar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı Damla'nın yalnızca kısa vadeli etkilerini incelemesidir. Aslında kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenmenin vurgulanan en önemli özelliklerinden biri barındırdığı dönüştürücü, dolayısıyla kalıcı öğrenme potansiyelidir (Thibeault, 2019). Bununla ilişkili olarak kültürel kaynaşmaya dayalı hizmet ederek öğrenme uygulamalarının etkilerine odaklanan sonraki çalışmaların kısa vadeli etkilerinin yanında uzun vadeli etkilerinin de değerlendirmesi önerilmektedir. Bununla birlikte çalışmanın nitel bir desene sahip olması projenin etkileri hakkında yapılabilecek çıkarımların geçerliğini sınırlandırmaktadır. Her ne kadar katılımcılar psikososyal ve sivil alanlarda gelişme yaşadıklarını beyan etseler de bu değişimin kontrol gruplu ön test-son test deseninin kullanıldığı nicel bir araştırma ile sınanması, sonuçların sayısallaştırılmasını ve nesnelliğin sağlanmasını mümkün kılacaktır. Sonraki çalışmalarda nitel ve nicel yöntemlerin aynı anda benimsendiği karma desenlerin benimsenmesi bu tür projelerin farklı türdeki sosyal etkilerinin kapsamlı şekilde anlaşılmasını sağlayabilir (Bornmann, 2013).

Bu çalışmada da olduğu gibi hizmet ederek öğrenme üzerine yapılan çalışmaların çoğu, hizmet ederek öğrenmenin gönüllüler üzerindeki etki ve faydalarına odaklanmaktadır. Ancak alan yazında hizmet ederek öğrenmenin (hizmet edilen) toplum üzerindeki etkilerine yönelik ilgi çok daha düşüktür (Celio ve ark., 2011). Bu bağlamda, bundan sonraki çalışmaların sadece gençler üzerindeki etkiyi değil aynı zamanda fayda sunulması hedeflenen topluluk üzerindeki etkileri de incelemesi önerilmektedir (Ward ve Wolf-Wendel, 2000).

The Impact of the Damla Project on Young People as a Cultural Immersion Service Learning Practice: A Qualitative Method Study*

Hatice Ekici**

Emine Yücel***

Beyza Boyacı****

Introduction

In recent years, there has been a growing participation of young individuals in service learning programs, driven by the expanding range of opportunities offered by universities and public institutions (Hart et al., 2014). However, participation of young people from diverse sociocultural backgrounds remains insufficient (Council on Social Work Education, 2015; Flanagan et al., 2009; Thibeault, 2019). This situation requires existing volunteers to support service learning practices conducted with individuals from different sociocultural backgrounds. In order for these volunteers to engage respectfully and ethically, it is essential that they possess cultural competence and sensitivity when working with individuals from different sociocultural backgrounds. Accordingly, “cultural immersion service learning” is proposed as a strategy that enables volunteers to acquire cultural sensitivity and skills through experiential learning methods (Thibeault, 2019).

Cultural immersion service learning combines the concept of cultural immersion with the service learning approach. In service learning, students develop new perspectives and skills to identify and address social, moral and civic problems in their communities (Lemieux & Allen, 2007). Cultural immersion involves actively engaging with a specific culture to gain insights into that community. In the process of cultural

* The findings of this study were presented as an oral paper at the 2nd National Symposium on Morality Studies in Social Psychology (SPAUS 2), hosted by the Department of Psychology at Istanbul University on November 25-26, 2023.

** Assistant Professor, İzmir Katip Çelebi University, Department of Psychology, İzmir, Türkiye. haticeozen11@gmail.com, 0000-0002-8032-9708

*** Corresponding Author, Assistant Professor, Selcuk University, Department of Psychology, Konya, Türkiye. ey.emineyucel@gmail.com, 0000-0003-3663-6003

**** Assistant Professor İzmir Katip Çelebi University, Department of Psychology, İzmir, Türkiye. beyzaozen09@gmail.com, 0000-0002-5041-4717

immersion service learning, students engage in various service learning activities within a community that has a cultural background distinct from their own (Alexander-Ruff & Kinion, 2018; Thibeault, 2019). Limited research (Bolea, 2012; Ishii et al., 2009; Koch et al., 2014; Mapp, 2012) examining the impact of cultural immersion service learning initiatives on students has found that these experiences enhance students' cultural awareness, competencies and skills. The current study seeks to qualitatively evaluate the impact of the Damla project, a cultural immersion service learning initiative, on the participating young people.

Method

The Damla project aims to contribute to the psychosocial and civic-moral development of young people between the ages of 18 and 29 and is supported by the Turkish Ministry of Youth and Sports. As part of the project, students travel with a group of approximately 40 people to a pre-determined city in Türkiye. During their ten-day stay in that city, they perform various service learning practices in line with the goals of increasing community welfare and ensuring cultural cohesion. The current study aimed to explore in depth the experiences of young people who participated in the Damla project and how these experiences affected their psychosocial, civic and moral development. In this context, individual semi-structured online interviews were conducted with 15 young people between the ages of 20 and 24 who participated in the Damla project. A special type of thematic analysis, template analysis, was used to analyze the data.

Results

Three main themes emerged from the analysis of the individual interviews: (1) "Perceptions of Damla," (2) "Psychosocial Impacts on Young People," and (3) "Civic-Moral Benefits". In relation to the first theme, the findings indicated that (a) participants were primarily motivated to join the project by a desire to contribute to societal welfare, (b) they viewed the project as an initiative that enhances the meaning of human existence and promotes social well-being, and (c) they attributed characteristics such as self-transcendence, altruism, and cooperativeness to their peers involved in the project. In relation to the second theme, it was found that the project (a) provided young people with competencies and skills such as self-belief, assertiveness, effective communication, self-discipline, leadership, and effective teamwork, (b) enhanced their personal well-being through positive emotions such as happiness, tranquility, hope and virtues like gratitude, appreciation, and compassion, and (c) contributed to their social well-being through the lasting friendships they established with other participants. In relation to the third theme, it was observed that during the project, participating young people (a) embraced values such as self-transcendence, empathy, altruism, fraternity, affection for animals and environmental consciousness, (b) reduced their biases against various disadvantaged groups in society (refugees, individuals with mental disabilities, psychiatric patients, elderly people) and those from different sociocultural backgrounds, (c) acquired knowledge, awareness and sensitivity regarding cultural differences in Türkiye, which in turn reinforced their feelings of national unity and solidarity, and (d) heightened their awareness of social issues and their sense of civic responsibility, becoming more inclined to assume responsibility and take initiative in addressing social problems, while also developing a stronger sense of belonging to civil society, both within the Damla project and in a broader context.

Discussion

In conclusion, the Damla project has played a role in enhancing the psychosocial skills of young people and has had a positive impact on their civic and moral development. These beneficial outcomes can be ascribed to key elements of the program, including service learning practices that facilitate cultural integration, active participant involvement in the planning, implementation, and evaluation phases, and a strong emphasis on reflective practices. To the best of our knowledge, the Damla project is the first service learning initiative based on cultural immersion that involves young people in every stage of the project. With its unique model, the Damla project has the potential to serve as a valuable example for future service learning practices.

Kaynakça/References

- Administration for Children and Families. (2016). *Qualitative research methods in program evaluation: Considerations for federal staff*. https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/acyf/qualitative_research_methods_in_program_evaluation.pdf
- Alexander-Ruff, J. H. ve Kinion, E. (2018). Engaging nursing students in a rural native American community to facilitate cultural consciousness. *Journal of Community Health Nursing*, 35(4), 196-206. <https://doi.org/10.1080/07370016.2018.1516423>
- Alexander-Ruff, J. H. ve Ruff, W. G. (2021). The impact of cultural immersion service learning on BSN graduates: A quasi-experimental evaluation. *Nurse Education in Practice*, 54, 103099. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.103099>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Astin, A. W. ve Sax, L. J. (1998). How undergraduates are affected by service participation. *Service Participation*, 39(3), 251-263.
- Astin, A. W., Sax, L. J. ve Avalos, J. (1999). Long-term effects of volunteerism during the undergraduate years. *Review of Higher Education*, 22(2), 187-202. <https://doi.org/10.1353/rhe.1999.a30068>
- Astin, A. W., Vogelgesang, L. J., Misa, K., Anderson, J., Denson, N., Jayakumar, U., Saenz, V. ve Yamamura, E. (2006). *Understanding the effects of service-learning: A study of students and faculty (Report to the Atlantic Philanthropies)*. The Atlantic Philanthropies.
- Barrett, M. C. S. (2016). Dimensions of spirituality fostered through the PULSE program for service learning. *Journal of Catholic Education*, 20(1), 114-135. <https://doi.org/10.15365/joce.2001052016>
- Bernacki, M. L. ve Jaeger, E. A. (2008). The impact of service learning on moral development and moral orientation. *Michigan Journal of Community Service-Learning*, 14(2), 5-15.
- Billig, S., Root, S. ve Jesse, D. (2005). *The impact of participation in service-learning on high school students' civic engagement*. CIRCLE Working Paper 33. CIRCLE.
- Bolea, P. S. (2012). Cross-cultural service learning with Native Americans: Pedagogy for building cultural competence. *Journal of Teaching in Social Work*, 32(3), 284-299. <https://doi.org/10.1080/08841233.2012.687684>
- Bornmann, L. (2013). What is societal impact of research and how can it be assessed? A literature survey. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(2), 217-233. <https://doi.org/10.1002/asi.22803>
- Boyle-Baise, M. ve Kilbane, J. (2000). What really happens? A look inside service-learning for multicultural teacher education. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 7, 54-64.
- Börü, N. (2017). The effects of service learning and volunteerism activities on university students in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 5(6), 146-166. <https://doi.org/10.11114/jets.v5i6.2405>
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Bringle, R. G. ve Hatcher, J. A. (1996). Implementing service learning in higher education. *The Journal of Higher Education*, 67(2), 221-239. <https://doi.org/10.1080/00221546.1996.11780257>
- Brooks, J., McCluskey, S., Turley, E. ve King, N. (2015). The utility of template analysis in qualitative psychology research. *Qualitative Research in Psychology*, 12(2), 202-222. <https://doi.org/10.1080/14780887.2014.955224>

- Bulucu Büyüksoy, G. D. (2020). Bir devlet üniversitesinde okuyan öğrenci hemşirelerin topluma hizmet ederek öğrenme deneyimi: Nitel bir araştırma. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 14-25.
- Camino, L. (2005). Youth-led community building: Promising practices from two communities using community-based service-learning. *The Journal of Extension*, 43(1), Article 5. <https://tigerprints.clemson.edu/joe/vol43/iss1/5>
- Celio, C. I., Durlak, J. ve Dymnicki, A. (2011). A meta-analysis of the impact of service-learning on students. *Journal of Experiential Education*, 34(2), 164-181. <https://doi.org/10.1177/105382591103400205>
- Clary, E. G. ve Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 156-159. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00037>
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J. ve Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516-1530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>
- Collier, P. J. ve Driscoll, A. (1999). Multiple methods of student reflection in service-learning classes. *The Journal of General Education*, 48(4), 280-292. <https://www.jstor.org/stable/27797438>
- Council on Social Work Education. (2015). *Educational policy and accreditation standards*. <https://www.cswpe.org/getmedia/23a35a39-78c7-453f-b805-b67fdca2ee5/2015-epas-and-glossary.pdf>
- Çevik, A. ve Gürsel, F. (2015). Gönüllü motivasyon envanteri: Türk popülasyonuna uyarlanması. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 83-92. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000272
- Dere, İ. ve Akdeniz, Ş. N. (2021). Topluma hizmet eden sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık ve gönüllülük algıları. *Başkent University Journal of Education*, 8(2), 352-367.
- Diener, E., Lucas, R. E. ve Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of positive psychology* (ss. 463-73) içinde. Oxford University Press.
- Duggleby, W., Peacock, S., Ploeg, J., Swindle, J., Kaewwilai, L. ve Lee, H. (2020). Qualitative research and its importance in adapting interventions. *Qualitative Health Research*, 30(10), 1605-1613. <https://doi.org/10.1177/1049732320920229>
- Elma, C., Kesten, A., Kiroğlu, K., Uzun, E. M., Dicle, A. N. ve Palavan, Ö. (2010). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(2), 231-252.
- Eyler, J. S. ve Giles, D. E. Jr. (1999). *Where's the learning in service-learning?* Jossey-Bass, Inc.
- Eyler, J., Giles, D. E. ve Braxton, J. (1997). The impact of service-learning on college students. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 4, 5-15.
- Fertman, C. I. (1994). *Service learning for all students*. Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Flanagan, C., Levine, P. ve Settersten, R. (2009). *Civic engagement and the changing transition to adulthood*. Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement.
- Goulding, D., Steels, B. ve McGarty, C. (2016). A cross-cultural research experience: developing an appropriate methodology that respectfully incorporates both Indigenous and non-Indigenous knowledge systems. *Ethnic and Racial Studies*, 39(5), 783-801. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1081960>
- Green, S. S., Comer, L., Elliott, L. ve Neubrander, J. (2011). Exploring the value of an international service-learning experience in Honduras. *Nursing Education Perspectives*, 32(5), 302-307. <https://doi.org/10.5480/1536-5026-32.5.302>
- Guest, G., MacQueen, K. M. ve Namey, E. E. (2012). *Applied thematic analysis*. SAGE Publications, Inc.
- Hart, D., Matsuba, K. ve Atkins, R. (2014). Civic engagement and child and adolescent well-being. *Handbook of child well-being* (ss. 957-975) içinde. Springer.
- Hatcher, J. A., Bringle, R. G. ve Muthiah, R. (2004). Designing effective reflection: What matters to service-learning? *Michigan Journal of Community Service Learning*, 11(1), 38-46.
- Helm-Stevens, R., Kipley, D. ve Pfeifer, T. (2018). The impact of a service-learning project on undergraduate students' faith development and spiritual formation: Outcomes of an organization and administrative behavior course. *International Journal of Educational Methodology*, 4(3), 187-194. <https://doi.org/10.12973/ijem.4.3.187>
- Hidalgo, M. C. ve Moreno, P. (2009). Organizational socialization of volunteers: The effect on their intention to remain. *Journal of Community Psychology*, 37(5), 594-601. <https://doi.org/10.1002/jcop.20317>
- Hyman, J. B. ve Levine, P. (2008). *Civic engagement and the disadvantaged: Challenges, opportunities and recommendations*. Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement (CIRCLE).
- Ishii, H., Gilbride, D. D. ve Stensrud, R. (2009). Students' internal reactions to a one-week cultural immersion trip: A qualitative analysis of student journals. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 37(1), 15-27. <https://doi.org/10.1002/jcop.20317>

- Juhn, G., Tang, J., Piessens, P., Grant, U., Johnson, N. ve Murray, H. (1999). Community learning: The reach for health nursing program-middle school collaboration. *Journal of Nursing Education*, 38(5), 215-221. <https://doi.org/10.3928/0148-4834-19990501-08>
- Kesten, A., Köçer, M. ve Egüz, Ş. (2014). Topluma hizmet uygulamaları dersinin toplumsal bilinç kazandırmadaki etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(2), 393-410. <https://doi.org/10.19171/ueefd.19923>
- King, N. (2004) Using templates in thematic analysis of text. C. Cassell ve G. Symon (Ed.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research* (ss. 257-270) içinde. Sage.
- Koch, J. M., Ross, J. B., Wendell, J. ve Aleksandrova-Howell, M. (2014). Results of immersion service learning activism with peers: Anticipated and surprising. *The Counseling Psychologist*, 42(8), 1215-1246. <https://doi.org/10.1177/0011000014535955>
- Küçükoglu, A., Ozan, C. ve Taşgın, A. (2016). Topluma hizmet uygulamaları dersi sürecinin yansıtıcı günlükler yoluyla incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(3), 787-803. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.17051/10.2016.97012>
- Lakin, R. ve Mahoney, A. (2006). Empowering youth to change their world: Identifying key components of a community service program to promote positive development. *Journal of School Psychology*, 44(6), 513-531. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.06.001>
- Leersnyder, J. D., Koval, P., Kuppens, P. ve Mesquita, B. (2018). Emotions and concerns: Situational evidence for their systematic co-occurrence. *Emotion*, 18(4), 597-614. <https://doi.org/10.1037/em00000314>
- Lemieux, C. M. ve Allen, P. D. (2007). Service learning in social work education: The state of knowledge, pedagogical practicalities, and practice conundrums. *Journal of Social Work Education*, 43(2), 309-326. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2007.200500548>
- MacQueen, K. M., McLellan-Lemal, E., Bartholow, K. ve Milstein, B. (1998). Team-based codebook development: Structure, process, and agreement. *Cultural Anthropology Methods*, 10(2), 31-35. <https://doi.org/10.1177/1525822X980100020301>
- Mapp, S. C. (2012). Effect of short-term study abroad programs on students' cultural adaptability. *Journal of Social Work Education*, 48(4), 727-737. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2012.201100103>
- Marullo, S. (1998). Bringing home diversity: A service-learning approach to teaching race and ethnic relations. *Teaching Sociology*, 26(4), 259-275. <https://doi.org/10.2307/1318767>
- Maxwell, J. A. (2004). Using qualitative methods for causal explanation. *Field Methods*, 16(3), 243-264. <https://doi.org/10.1177/1525822X04266831>
- McElhane, K. A. (1998). *Student outcomes of community service learning: A comparative analysis of curriculum-based and non-curriculum-based alternative spring break programs* (Yayın no: 9840602) [Doktora tezi, University of Michigan]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. Sage.
- Mohr, L. (1999). The qualitative method of impact analysis. *American Journal of Evaluation*, 20(1), 69-84. <https://doi.org/10.1177/109821409902000106>
- Mooney, L. A. ve Edwards, B. (2001). Experiential learning in sociology: Service learning and other community-based learning initiatives. *Teaching Sociology*, 29(2), 181-194. <https://doi.org/10.2307/1318716>
- National Youth Leadership Council. (2011). *K-12 service-learning standards for quality practice*. <https://nylc.org/k-12-standards/>
- Ngee, L. M. (2011). Youth-led initiative in community service-learning projects and their learning experience. *US-China Education Review*, 42(2), 281-288.
- O'Connor, C. ve Joffe, H. (2020). Intercoder reliability in qualitative research: Debates and practical guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1-13. <https://doi.org/10.1177/1609406919899220>
- Omoto, A. M. ve Packard, C. D. (2016). The power of connections: Psychological sense of community as a predictor of volunteerism. *The Journal of Social Psychology*, 156(3), 272-290. <https://doi.org/10.1080/00224545.2015.1105777>
- Paluck, E. L., Porat, R., Clark, C. S. ve Green, D. P. (2021). Prejudice reduction: Progress and challenges. *Annual Review of Psychology*, 72, 533-560. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-071620-030619>
- Phan, V. ve Kloos, B. (2023). Examining civic engagement in ethnic minority youth populations: A literature review and concept analysis. *American Journal of Community Psychology*, 71(1-2), 54-78. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12643>
- Pinderhughes, E. (1997). Developing diversity competence in child welfare and permanency planning. *Journal of Multicultural Social Work*, 5(1-2), 19-38. https://doi.org/10.1300/J285v05n01_03

- Poulin, J., Silver, P. ve Kauffman, S. (2006). Field notes: Serving the community and training social workers: Service outputs and student outcomes. *Journal of Social Work Education*, 42(1), 171-184. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2006.200400486>
- Quinn-Lee, L. ve Olson-McBride, L. (2012). The effect of domestic immersion experiences on levels of cultural competence. *Journal of Baccalaureate Social Work*, 17(1), 119-132. <https://doi.org/10.18084/basw.17.1.42502t5224mog720>
- Ross, K. (2022). Reclaiming impact in qualitative research. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 23(2), Art. 5. <https://doi.org/10.17169/fqs22.2.3826>
- Rundblad, G. (1998). Addressing social problems, focusing on solutions: The community exploration project. *Teaching Sociology*, 26(4), 330-340. <https://doi.org/10.2307/1318772>
- Ryff, C. D. ve Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>
- Salam, M., Awang Iskandar, D. N., Ibrahim, D. H. A. ve Farooq, M. S. (2019). Service learning in higher education: A systematic literature review. *Asia Pacific Education Review*, 20, 573-593. <https://doi.org/10.1007/s12564-019-09580-6>
- Sanders, S., McFarland, P. ve Bartolli, J. S. (2003). The impact of cross-cultural service learning on undergraduate social work: Students' perceptions of culture, race and economic justice. *Journal of Baccalaureate Social Work*, 9(1), 19-40. <https://doi.org/10.18084/1084-7219.9.1.19>
- Schröder, J. M. ve Neumayr, M. (2023). How socio-economic inequality affects individuals' civic engagement: A systematic literature review of empirical findings and theoretical explanations. *Socio-Economic Review*, 21(1), 665-694. <https://doi.org/10.1093/set/mwab058>
- Schwartz, S. H. (2017). The refined theory of basic values. S. Roccas ve L. Sagiv (Ed.), *Values and behavior: Taking a cross cultural perspective* (ss. 51-72) içinde. Springer International Publishing.
- Şara Hürsoy, P. ve Alımanoğlu Yemişçi, D. (2022). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine bakış açıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 3515-3536. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.949383>
- Thibeault, D. (2019). Understanding indigenous culture through service learning and cultural immersion. *Journal of Social Work Education*, 55(3), 476-488. <https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1593901>
- Turner, R. N., Crisp, R. J. ve Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 427-441. <https://doi.org/10.1177/1368430207081533>
- Vogelgesang, L. J. ve Astin, A. W. (2000). Comparing the effects of service-learning and community service. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 7, 25-34.
- Walker, H., Pope, J., Morrison-Saunders, A., Bond, A., Diduck, A. P., Sinclair, A. J., Middel, B. ve Retief, F. (2024). Identifying and promoting qualitative methods for impact assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/14615517.2024.2369454>
- Ward, K. ve Wolf-Wendel, L. (2000). Community-centered service learning: Moving from doing for to doing with. *American Behavioral Scientist*, 43(5), 767-780. <https://doi.org/10.1177/0002764002195586>
- Williams, N. R. ve Reeves, P. M. (2004). MSW students go to burn camp: Exploring social work values through service-learning. *Social Work Education*, 23(4), 383-398. <https://doi.org/10.1080/0261547042000245008>
- Wolf, L. J., Weinstein, N. ve Maio, G. R. (2019). Anti-immigrant prejudice: Understanding the roles of (perceived) values and value dissimilarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(5), 925-953. <https://doi.org/10.1037/psp0000177>
- Yaşama Dair Vakfı. (2016). *Verilerle sivil toplum kuruluşları*. Odak Ofset Matbaacılık. <https://www.yada.org.tr/s/2626/i/verilerle-sivil-toplum-kuruluslari.pdf>
- Yorio, P. L. ve Ye, F. (2012). A meta-analysis on the effects of service-learning on the social, personal, and cognitive outcomes of learning. *Academy of Management Learning & Education*, 11(1), 9-27. <https://doi.org/10.5465/amle.2010.0072>
- Yücel, E., Ekici, H. ve Çelik, A. B. (2023). "We are One Team": An evaluation of an intervention for improving relations between Turkish local and refugee adolescents. *International Journal of Intercultural Relations*, 96, 101865. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2023.101865>

Spora Yönelik Tutum, Sağlıklı Beslenme ve Mentâl İyi Oluş Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Perspektifi

Bülent Gürbüz*

Mehmet Doğan**

Öz

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş düzeylerindeki farklılıkları belirlemek ve bu parametreler arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Çalışmanın örneklem grubunu 208 kadın ve 128 erkek olmak üzere toplam 336 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcılar “Spora Yönelik Tutum Ölçeği”, “Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Ölçeği” ve “Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği”ni cevaplamışlardır. Verilerin analizi için betimsel istatistikler, bağımsız örneklemeler için t-testi, MANOVA, korelasyon ve regresyon testleri kullanılmıştır. Analiz sonuçları, üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş ölçek ortalama puanlarının spor yapma durumu ve sigara-alkol tüketme durumu değişkenlerine göre spora istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Anlamlı farklılığın tespit edildiği alt boyutların tamamında spor yapan ve sigara-alkol tüketmeyen üniversite öğrencilerinin ölçeklere ilişkin ortalama puanları diğerlerine göre yüksektir. Korelasyon analizi sonucunda, spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş ortalama puanları arasında istatistiksel olarak düşük ve orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçları, spora yönelik tutumun sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumun anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, spora yönelik tutum ile sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumun mental iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, spor yapan ve sigara-alkol tüketmeyen üniversite öğrencilerinin spora ve sağlıklı beslenmeye ilişkin olumlu tutumlar sergilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, mental iyi oluş üzerinde spora ve sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumların belirleyici rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spora Yönelik Tutum, Sağlıklı Beslenme Tutumu, Mental İyi Oluş.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yönetim Bilimleri ABD, Ankara, Türkiye. bulentgurbuz@gmail.com, 0000-0003-2424-2111

** Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, İstanbul, Türkiye. mdogannet@gmail.com, 0000-0002-0373-0047

Abstract

The aim of this study is to determine the differences in university students' attitudes towards sports, attitudes towards healthy nutrition and mental well-being levels and to determine the relationship between these variables. The sample group of the study consisted of a total of 336 university students, including 208 female and 128 male students. The participants were administered the "Attitudes toward Sports Scale", "Attitude Scale for Healthy Nutrition" and "Warwick-Edinburgh Mental Well-Being Scale". Data analysis employed descriptive statistics, independent samples t-test, MANOVA, correlation, and regression tests. The analysis results indicated statistically significant differences between the attitudes towards sports, attitudes towards healthy nutrition and mental well-being levels of university students depending on the variables of engaging in sports and smoking-alcohol consumption. In all the sub-dimensions where significant differences were detected, the mean scores of the university students who play sports and don't smoke or consume alcohol were higher than others. As a result of correlation analysis, there were statistically low and moderate positive significant correlations between the mean scores for attitudes towards sports, attitudes towards healthy nutrition and mental well-being. Regression analysis results demonstrated that attitude towards sports was a significant predictor of attitude towards healthy nutrition. Additionally, attitude towards sports and attitude towards healthy nutrition were found to be significant predictors of mental well-being. As a result, university students who play sports and don't smoke-consume alcohol have positive attitudes towards sports and healthy nutrition. At the same time, it was concluded that attitudes towards sports and healthy nutrition play a determining role in mental well-being.

Keywords: Attitude Towards Sports, Attitude Toward Healthy Nutrition, Mental Well-Being.

Giriş

Literatürde, bilim insanları spor kavramını beden eğitimi, fiziksel aktivite ve egzersiz gibi kavramların ötesinde, farklı disiplinleri içinde barındıran büyük bir endüstri olarak tanımlamaktadırlar (Barthes, 2007; Woods ve Butler, 2020). Bu endüstri mikro düzeyde, sporculara meslek edinme, iletişim kurma, sponsorluk elde etme, potansiyellerini en üst düzeye çıkarma, sağlıklı bir yaşam sürdürme ve kişisel gelişim fırsatları sunmaktadır (Hoye ve ark., 2015). Makro düzeyde ise toplumlar arası sosyal ve kültürel etkileşimler yoluyla geniş bir seyirci kitlesi oluşturmada ve spor kültürünün gelişimine katkı sağlamaktadır (Giulianotti, 2015; Jarvie, 2013). Ancak tarihsel süreç içerisinde oluşan toplumsal kültür nedeniyle, spor kavramı zaman zaman beden eğitimi, fiziksel aktivite ve egzersiz kavramları ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Demir ve Duman, 2019; Kaplan ve Akkaya, 2014). Doğan (2021) bu ayrımı fiziksel aktivite kapsam şemasında açıklamaktadır. Bu şemaya göre, fiziksel aktivite, spor gibi profesyonel bir düzeye sahip olmayıp, bireylerin günlük yaşamlarında herhangi bir organizasyona ya da kurala ihtiyaç duymadan gerçekleştirdikleri her türlü hareketi kapsamaktadır (Doğan, 2021). Ancak günümüzde yürümek, koşmak, sokakta basketbol oynamak veya fitness'a gitmek gibi aktiviteler de "spor yapmak" olarak değerlendirilmektedir (Doğan, 2021; Karataş, 2020; Uzun ve İmamoğlu, 2020). Bu nedenle, alanyazında bireylerin spora yönelik tutumları, beden eğitimi, fiziksel aktivite ve egzersiz gibi kavramlara yönelik tutumlarıyla benzer bir çerçevede ele alınmaktadır (Baltacı ve Düzgün, 2008).

Tutum kavramı, bireylerin belirli nesnelere, kişilere, olaylara veya durumlara karşı sahip oldukları kalıcı değerlendirme eğilimleri, duygusal tepkileri ve davranışsal eğilimleri olarak tanımlanmaktadır (Ajzen ve Fishbein, 1977). Bu bağlamda bilim insanları, tutumları açıklamak için planlı davranış teorisini geliştirmişlerdir (Ajzen ve Fishbein, 1975).

Kavramsal Çerçeve

Bu araştırma, bireylerin davranışlarını şekillendiren tutumların anlaşılmasında önemli bir teori olan *planlı davranış teorisine* dayanmaktadır. Ajzen ve Fishbein (1975) tarafından geliştirilen bu teori, bireylerin davranışlarını rasyonel ve planlı bir şekilde yönettiklerini varsayarak, bu davranışları tahmin etmek için tutumları, özel normları ve algılanan davranış kontrolünü bir araya getirir (Ajzen, 1991).

Teorinin ilk bileşeni olan *tutumlar*, bireylerin belirli bir davranışa karşı olumlu ya da olumsuz genel değerlendirmesini ifade eder. Bu değerlendirme, bireylerin davranışın olası sonuçlarına ilişkin inançları ve bu sonuçların değerlendirilmesi üzerinden şekillenir (Ajzen, 1991). İkinci bileşen, bireyin sosyal çevresinin belirli bir davranışa ilişkin onayını veya onaylamamasını nasıl algıladığını ifade eden *özel normlar*dır. Bu bağlamda bireyler, çevrelerinin beklentilerine göre davranışlarını düzenlerler (Fishbein ve Ajzen, 2010). Üçüncü bileşen ise bireyin belirli bir davranış gerçekleştirme kapasitesine olan inancını yansıtan algılanan *davranış kontrolü*dür. Bu kontrol, bireyin geçmiş deneyimleri ve karşılaşılabileceği engellerin değerlendirilmesi ile şekillenir (Ajzen, 2002). Planlı davranış teorisini, özellikle spor yapma ve sağlıklı beslenme gibi sağlık davranışlarının anlaşılmasında etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Örneğin, bir birey sporun sağlık üzerindeki faydalarına inanıyorsa (*olumlu tutum*), arkadaşları ve ailesi bu davranış destekliyorsa (*özel normlar*) ve spor yapma olanaklarına sahipse (*algılanan davranış kontrolü*), spor yapma niyeti kuvvetlenir ve bu niyetin davranışa dönüşme olasılığı artar (Hagger ve ark., 2002). Benzer şekilde, bir birey sağlıklı beslenmenin yararlarına inanıyorsa (*olumlu tutum*), çevresi bu davranış destekliyorsa (*özel normlar*) ve sağlıklı gıdalara erişimi varsa (*algılanan davranış kontrolü*), sağlıklı beslenme niyeti güçlenir ve bu niyetin davranışa dönüşme olasılığı yüksek olur (Kothe ve ark., 2012).

Planlı davranış teorisi, bireylerin spor yapma ve sağlıklı beslenme gibi sağlık davranışlarını anlamak ve tahmin etmek için güçlü bir çerçeve sunar. Bu davranışlara yönelik tutumlar, sosyal çevrelerinin beklentileri ve davranışları gerçekleştirme kapasitelerine ilişkin inançları, sağlıkla ilgili davranışların belirleyici faktörleridir. Teorinin farklı alanlardaki uygulamaları, spor ve sağlık davranışlarını teşvik eden etkili stratejiler geliştirilmesinde önemli bir temel sunmaktadır (Patwary ve ark., 2021).

Spora Yönelik Tutum

Spora yönelik tutum, bireylerin fiziksel, zihinsel ve psikososyal gelişimleri doğrultusunda katıldıkları sportif aktivitelere dair algılarını kapsamaktadır (Koçak, 2014). Spora aktif katılım, spora ilgi duyma ve sporla bütünleşmiş bir yaşam hissi, spora yönelik tutumları şekillendiren başlıca etmenlerdir (Şentürk, 2015). Yapılan araştırmalar, özellikle spora ilgi duyan ve aktif olarak sporla uğraşan bireylerin spora karşı olumlu tutum geliştirdiklerini ortaya koymaktadır (Nissen ve ark., 2022; Tomik ve ark., 2012). Olumlu bir spor tutumu, bireyin spora olan isteğini artırarak, aktif bir yaşam tarzını desteklerken (Graham ve ark., 2011), olumsuz tutumlar bireyin spordan uzaklaşmasına ve hareketsiz bir yaşam sürmesine neden olabilmektedir (Crawford ve Eklund, 1994). Ayrıca, spora yönelik olumlu tutum sergileyen bireylerin spor katılım düzeylerinin yüksek olduğu ve sağlıklı beslenmeye yönelik olumlu tutumlar da geliştirdikleri tespit edilmiştir (Arenas -Jal ve ark., 2020; Mukhamedzhanov ve ark., 2023; Vázquez -Espino ve ark., 2022).

Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum

Sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlar, bireylerin yeterli ve dengeli beslenmeye dair sahip oldukları düşünce, inanç ve değerler bütünüdür (Tekkurşun Demir ve Cicioğlu, 2019). Bu tutumlar, kültürel ve toplumsal yapıların yanı sıra eğitim düzeyi, ekonomik durum, kişisel tercih ve alışkanlıklar, psikolojik durum, besinlere erişim, zaman yönetimi, sosyal çevre, özdisiplin, reklam ve medya gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir

(Barzegari ve ark., 2011; Hughes ve Margetts, 2012; World Health Organization, 2019). Bu bağlamda, sigara ve alkol tüketen bireylerin genellikle sağlıklı beslenmeye olumsuz tutum geliştirdikleri, buna karşın düzenli spor yapan bireylerin hem spora hem de sağlıklı beslenmeye olumlu yaklaştıkları belirlenmiştir (Noble ve ark., 2015; Byaruhanga ve ark., 2020). Araştırmalar, spora ve sağlıklı beslenmeye yönelik olumlu tutumların sağlıklı yaşam ve pozitif psikoloji ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Jeukendrup ve Gleeson, 2019; Potgieter, 2013). Başka bir ifadeyle, düzenli spor yapan bireyler hem spora hem de sağlıklı beslenmeye yönelik olumlu tutumlar sergilemekte ve bu durum, onların mental iyi oluş düzeylerini de artırmaktadır.

Mental İyi Oluş

Mental iyi oluş, bireyin zihinsel sağlığı ve psikolojik refahının iyi olduğu durumu ifade eder (Beiser, 1974). Bu kavram, kişinin duygusal, düşünsel ve sosyal yaşamını dengeli bir şekilde sürdürebilmesi anlamına gelir (Alhejaili ve Alomainy, 2023; Keyes, 2013). Mental iyi oluş, yalnızca hastalıkların yokluğunu değil, aynı zamanda bireyin pozitif duygusal durum, sağlıklı düşünce süreçleri ve güçlü sosyal ilişkiler geliştirebilme kapasitesini de kapsar (Camus ve ark., 2024; Leckey, 2011). Araştırmalar (Hellfeldt ve ark., 2020; Fox, 1999; Querstret ve ark., 2020; Rehman ve ark., 2023; Zhang ve ark., 2014), mental iyi oluşun *duygusal denge, sosyal destek, yaşam amacı ve anlam, özsaygı, stres yönetimi, pozitif ilişkiler ve fiziksel sağlık* gibi faktörlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bireylerin düzenli olarak spora katılmaları, sağlıklı beslenme alışkanlıkları geliştirmeleri ve sağlık açısından olumsuz davranışlardan kaçınmaları, mental iyi oluşun sağlanmasında önemli rol oynar (Biddle ve Mutrie, 2007; Corbett ve ark., 2022; Fox, 1999; Haegele ve ark., 2021). Bunun yanı sıra, özellikle üniversite öğrencilerinin gençlik döneminde spor ve sağlık davranışlarına ilişkin alışkanlıklarının şekillenmesinde çevresel faktörlerin etkisi olduğu yapılan araştırmalarla desteklenmektedir (Onurlubaş ve ark., 2015).

Yaş, kampüs olanakları, arkadaş çevresi, zaman yönetimi gibi faktörler, üniversite öğrencilerinin hem spora katılım düzeyleri hem de beslenme alışkanlıkları üzerinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin spora ve sağlıklı beslenmeye yönelik tutumları ile mental iyi oluş düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, *spora yönelik tutum* (Dikel ve Kıyıcı, 2021; Hillier ve ark., 2020; Mercier ve ark., 2023; Odongo, 2023; Özkarslı, 2023; Özsanı ve Fişekçiöğlü, 2023; Walsh ve ark., 2021; Wang ve Zhang, 2021), *sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum* (Ceylan ve ark., 2020; Elibol, 2023; Lee ve ark., 2000; Özenoğlu ve ark., 2021b; Sargın ve Güleşçe, 2022; Wills ve ark., 2009) ve *mental iyi oluş* (Eaton ve ark., 2023; Ren ve Xiao, 2023; Vincent ve ark., 2022; Zhang ve ark., 2020; Zheng ve ark., 2023) kavramlarına ilişkin birçok çalışma bulunduğu görülmektedir. Ancak, bu üç kavramın birbiriyle ilişkili olarak ele alındığı bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Türk toplumunun geleceği olan üniversite öğrencileri üzerine yapılan bu araştırmanın, literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sunulan bilgiler doğrultusunda, mevcut araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci amaç, üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları ve mental iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. İkinci amaç ise, üniversite öğrencilerinin spora ve sağlıklı beslenmeye yönelik tutumları ile mental iyi oluş düzeylerindeki farklılıkları, bazı demografik değişkenler doğrultusunda incelemektir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeyi ve bu ilişkilerin yönü ile derecesi hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu model, değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmek için korelasyon katsayılarını kullanmaktadır (Klassen ve ark., 2012).

Evren / Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara'da yer alan devlet ve vakıf üniversitelerine kayıtlı farklı fakültelerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 208 kadın ve 128 erkek olmak üzere toplam 336 (OrtYaş= 21.52±2.37) öğrenci ise örneklem grubunu oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi, örneklemin belirli bir popülasyonun temsilcisi olmasını sağlamak amacıyla, erişimi en kolay olan bireylerin seçilmesi esasına dayanmaktadır (Etikan ve ark., 2016).

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu, Spora Yönelik Tutum Ölçeği, Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Ölçeği ve Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan kişisel bilgi formunda yaş, cinsiyet, spora düzenli katılma durumu ve sigara-alkol tüketme durumu (herhangi biri ya da her ikisi) gibi sorular yer almaktadır.

Spora Yönelik Tutum Ölçeği (SYTÖ)

Koçak (2014) tarafından üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Psikososyal gelişme, fiziksel gelişme ve zihinsel gelişme olmak üzere toplam 3 alt boyuttan oluşan 'Spora Yönelik Tutum Ölçeği' (SYTÖ), "1=Hiç katılmıyorum" ile "5=Tam katılıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekte 22 madde yer almaktadır ve bu çalışmada ölçeğin alt boyutları için hesaplanan iç tutarlık katsayıları "Psikososyal gelişme" için 0.93, "Fiziksel gelişme" için 0.77, "Zihinsel gelişme" için 0.93 ve ölçeğin bütünü için 0.94 olarak belirlenmiştir.

Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Ölçeği (SBİTÖ)

Tekkurşun Demir ve Cicioğlu (2019) tarafından bireylerin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Beslenme hakkında bilgi, beslenmeye yönelik duygu, olumlu beslenme alışkanlığı ve kötü beslenme alışkanlığı olmak üzere toplam 4 alt boyuttan oluşan Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Ölçeği (SBİTÖ), "1=Kesinlikle katılmıyorum" ile "5=Kesinlikle katılıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20 ve 21. soruların ters puanlandığı ölçekte toplam 21 madde yer almaktadır. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutları için hesaplanan iç tutarlık katsayıları "Beslenme Hakkında Bilgi" için 0.85, "Beslenmeye Yönelik Duygu" için 0.75, "Olumlu Beslenme Alışkanlığı" için 0.73, "Kötü Beslenme Alışkanlığı" ve ölçeğin bütünü için 0.85 olarak belirlenmiştir.

Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği (WEMİÖÖ)

Tennant ve ark. (2007) tarafından bireylerin mental iyi oluş düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, Keldal (2015) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda Türkçeye uyarlanmıştır. Tek faktörlü yapıya sahip Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği (WEMİÖÖ), "1=Hiç katılmıyorum" ile "5=Tamamen katılıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekte 14 madde yer almaktadır ve bu çalışmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0.92 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma Yayın Etiği

Araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna ilişkin onay Milli Savunma Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 20.06.202 tarih ve E-54589112-824.99-2484357 sayılı karar ile alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Çalışma grubuna, 2022-2023 eğitim öğretim yılı yaz dönemi Temmuz ayı içerisinde yüz yüze ve çevrim içi platformlar üzerinden ulaşılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan ve bilgilendirilmiş onam formunu dolduran üniversite öğrencilerine gizlilik ilkesi göz önünde bulundurulduğu için kimlik bilgilerine ilişkin herhangi bir soru sorulmamıştır. Bununla birlikte araştırmacıya ulaşabilecekleri e-posta ve iletişim bilgileri katılımcılarla paylaşılmıştır. Her bir katılımcı için veri toplama süresi yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Analizler “SPSS 23.0” istatistiksel paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma değişkenlerine ait verilerin çarpıklık (-1.20 ile 0.20 arasında) ve basıklık (-0.47 ile 1.06 arasında) katsayıları ± 2 aralığında yer aldığı için veriler normal dağılım göstermiştir (George ve Mallery, 2019). Levene test kullanılarak bağımlı değişkenlerin her birisi için varyans homojenliğinin sağlanıp sağlandığını test edilmiştir. Verilerin analizinde bağımsız örneklem için t-testi, MANOVA, Pearson korelasyon ve regresyon testleri uygulanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık katsayılarını tespit etmek amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarının ve mental iyi oluş düzeylerinin cinsiyet, spor yapma durumu ve sigara-alkol tüketme durumu değişkenlerine ilişkin sonuçları yer almaktadır. Aynı zamanda spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkenine Göre MANOVA Ve T-Testi Sonuçları

Ölçek Alt Boyutlar	Erkek (N= 208)		Kadın (N= 128)		P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	
SYTÖ	4.43	0.57	4.35	0.55	0.25
Psikososyal Gelişme	4.45	0.61	4.41	0.62	0.53
Fiziksel Gelişme	4.64	0.43	4.55	0.42	0.06
Zihinsel Gelişme	4.05	1.03	3.91	1.05	0.23
SBİTÖ	3.78	0.55	3.65	0.49	0.02*
Beslenme Hakkında Bilgi	4.30	0.62	4.17	0.64	0.07
Beslenmeye Yönelik Duygu	2.96	0.83	2.83	0.74	0.15
Olumlu Beslenme Alışkanlığı	3.93	0.77	3.77	0.81	0.07
Kötü Beslenme Alışkanlığı	4.11	0.86	3.98	0.78	0.18
MİOÖ	3.55	0.77	3.49	0.75	0.53

MANOVA analizi sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin SYTÖ ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Ancak SBİTÖ ($F(1,334) = 2.91$, $p < 0.05$) ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Yapılan t-testi analiz sonuçları ise, erkek ve kadın üniversite öğrencilerinin MİOÖ ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir ($p > 0.05$). Anlamlı farklılığın tespit edildiği SBİTÖ, erkek katılımcılarda daha yüksek bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 2. Spor Yapma Durumu Değişkenine Göre MANOVA ve T-Testi Sonuçları

Ölçek Alt Boyutlar	Hayır (N= 134)		Evet (N= 202)		P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	
SYTÖ	4.19	0.60	4.54	0.50	0.00*
Psikososyal Gelişme	4.19	0.67	4.60	0.52	0.00*
Fiziksel Gelişme	4.47	0.47	4.69	0.37	0.00*
Zihinsel Gelişme	3.75	1.07	4.15	0.99	0.00*
SBİTÖ	3.44	0.46	3.93	0.48	0.00*
Beslenme Hakkında Bilgi	4.04	0.66	4.40	0.57	0.00*
Beslenmeye Yönelik Duygu	2.65	0.66	3.09	0.84	0.00*
Olumlu Beslenme Alışkanlığı	3.50	0.79	4.11	0.69	0.00*
Kötü Beslenme Alışkanlığı	3.72	0.85	4.28	0.74	0.00*
MİOÖ	3.30	0.74	3.68	0.74	0.00*

Üniversite öğrencilerinin spor yapma durumu değişkenine göre, SYTÖ ($F_{(1,334)} = 4.83, p < 0.05$), 'Psikososyal Gelişme' ($F_{(1,334)} = 4.80, p < 0.05$), 'Fiziksel Gelişme' ($F_{(1,334)} = 1.74, p < 0.05$), 'Zihinsel Gelişme' ($F_{(1,334)} = 3.45, p < 0.05$) ile SBİTÖ ($F_{(1,334)} = 5.93, p < 0.05$), 'Beslenme Hakkında Bilgi' ($F_{(1,334)} = 1.58, p < 0.05$), 'Beslenmeye Yönelik Duygu' ($F_{(1,334)} = 4.51, p < 0.05$), 'Olumlu Beslenme Alışkanlığı' ($F_{(1,334)} = 2.31, p < 0.05$) ve 'Kötü Beslenme Alışkanlığı' ($F_{(1,334)} = 2.83, p < 0.05$) alt boyutlarında anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Anlamlı farklılığın tespit edildiği tüm alt boyutlarda spor yapan üniversite öğrencilerinin ortalama puanları spor yapmayanlara göre daha yüksektir. Yapılan t-testi analiz sonuçlarına göre ise, katılımcıların MİOÖ ($t_{(334)} = -4.63, p < 0.05$) ortalama puanları spor yapan üniversite öğrencilerinde anlamlı düzeyde bir farklılık göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 3. Sigara-Alkol Tüketme Durumu Değişkenine Göre MANOVA ve T-Testi Sonuçları

Ölçek Alt Boyutlar	Evet (N= 150)		Hayır (N= 186)		P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss	
SYTÖ	4.31	0.53	4.47	0.58	0.00*
Psikososyal Gelişme	4.34	0.58	4.51	0.63	0.00*
Fiziksel Gelişme	4.58	0.40	4.62	0.45	0.00*
Zihinsel Gelişme	3.83	1.05	4.12	1.01	0.00*
SBİTÖ	3.63	0.57	3.82	0.57	0.00*
Beslenme Hakkında Bilgi	4.16	0.65	4.33	0.60	0.00*
Beslenmeye Yönelik Duygu	2.88	0.83	2.94	0.78	0.00*
Olumlu Beslenme Alışkanlığı	3.65	0.83	4.05	0.70	0.00*
Kötü Beslenme Alışkanlığı	3.97	0.87	4.13	0.80	0.00*
MİOÖ	3.38	0.79	3.64	0.73	0.00*

Yapılan MANOVA analiz sonuçları, sigara-alkol tüketme durumu değişkenine göre SYTÖ ($F_{(1,334)} = 6.32, p < 0.05$), 'Psikososyal Gelişme' ($F_{(1,334)} = 6.35, p < 0.05$), 'Fiziksel Gelişme' ($F_{(1,334)} = 0.60, p < 0.05$), 'Zihinsel Gelişme' ($F_{(1,334)} = 6.57, p < 0.05$) ile SBİTÖ ($F_{(1,334)} = 10.63, p < 0.05$), 'Beslenme Hakkında Bilgi' ($F_{(1,334)} = 6.61, p < 0.05$), 'Beslenmeye Yönelik Duygu' ($F_{(1,334)} = 0.35, p < 0.05$), 'Olumlu Beslenme Alışkanlığı' ($F_{(1,334)} = 22.42, p < 0.05$) ve 'Kötü Beslenme Alışkanlığı' ($F_{(1,334)} = 2.85, p < 0.05$) alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğunu göstermiştir. T-testi sonuçlarına

göre ise, katılımcıların MİOÖ ($t_{(334)} = -3.17, p < 0.05$) ortalama puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Anlamlı farklılığın tespit edildiği tüm alt boyutlarda sigara-alkol tüketmeyen üniversite öğrencilerinin ortalama puanları diğerlerine göre daha yüksektir (Tablo 3).

Tablo 4. Korelasyon Analiz Sonuçları (SYTÖ, SBİTÖ, MİOÖ)

	SYTÖ (F1)	SYTÖ (F2)	SYTÖ (F3)	SBİTÖ (F1)	SBİTÖ (F2)	SBİTÖ (F3)	SBİTÖ (F4)
SYTÖ (F1)	1						
STTÖ (F2)	0.68**	1					
SYTÖ (F3)	0.63**	0.51**	1				
SBİTÖ (F1)	0.39**	0.39**	0.28**	1			
SBİTÖ (F2)	0.26**	0.18**	0.11*	0.16**	1		
SBİTÖ (F3)	0.34**	0.23**	0.21**	0.35**	0.23**	1	
SBİTÖ (F4)	0.20**	0.14**	0.02	0.16**	0.50**	0.37**	1
MİOÖ	0.30**	0.23**	0.26**	0.28**	0.14**	0.41**	0.17**

Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları ve mental iyi oluş düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir. Ölçekler faktör bazında incelendiğinde, korelasyon katsayısı 0.00-0.29 arası düşük, 0.30-0.69 arası orta, 0.70-1.00 arası ise yüksek düzeyde ilişki olarak nitelendirilmektedir (Büyüköztürk ve ark., 2012). SYTÖ, SBİTÖ ve MİOÖ arasında sadece 'Zihinsel Gelişme (F3) ile Kötü Beslenme Alışkanlığı (F4)' alt boyutları dışında diğer tüm alt boyutlarda pozitif yönde orta ve düşük düzeyde ilişkiler tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları arttıkça, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarında ve mental iyi oluş düzeylerinde de artışlar görülebilir.

Tablo 5. Spora Yönelik Tutum ve Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata	β	p
Sabit	1.821	0.290	-	0.00
Psikososyal Gelişme	0.376	0.066	0.425	0.00
Fiziksel Gelişme	0.100	0.085	0.080	0.24
Zihinsel Gelişme	-0.053	0.033	-0.102	0.11

Sabit= SBİTÖ (Bağımlı Değişken)

R= 0.435

R²= 0.189

F_(3,332) = 25.829

p= 0.00

Tablo 5'de yer alan regresyon analizi sonuçlarına göre, spora yönelik tutum boyutlarından 'Psikososyal Gelişme' ($\beta = 0.425; p = 0.00$) boyutunun sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumu pozitif ve anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir ($R^2 = 0.189; F_{(3,332)} = 25.829$). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumu ile sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki ($R = 0.435$) olup spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum üzerindeki toplam varyansın %19'sını açıklamaktadır.

Tablo 6. Spora Yönelik Tutum ve Mental İyi Oluş Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata	β	p
Sabit	1.821	0.435	-	0.00
Psikososyal Gelişme	0.258	0.099	0.209	0.01
Fiziksel Gelişme	0.045	0.128	0.025	0.72
Zihinsel Gelişme	0.095	0.050	0.122	0.07

Sabit= SBİTÖ (Bağımlı Değişken)

R= 0.320

R²= 0.102

F_(3,332) = 12.629

p= 0.00

Tablo 6'da belirtilen regresyon analizi sonuçlarına göre, spora yönelik tutum boyutlarından 'Psikososyal Gelişme' ($\beta=0.209$; $p= 0.01$) boyutu, mental iyi oluşu pozitif ve anlamlı olarak yordamaktadır ($R^2=0.102$; $F_{(3,332)} = 12.629$). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumu ile sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki ($R=0.320$) olup spora yönelik tutum, mental iyi oluş üzerindeki toplam varyansın %10'unu açıklamaktadır.

Tablo 7. Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum ve Mental İyi Oluş Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata	β	p
Sabit	1.340	0.300	-	0.00
Beslenme Hakkında Bilgi	0.179	0.064	0.148	0.00
Beslenmeye Yönelik Duygu	0.033	0.054	0.035	0.54
Olumlu Beslenme Alışkanlığı	0.344	0.054	0.356	0.00
Kötü Beslenme Alışkanlığı	0.001	0.055	0.001	0.99

Sabit= SBİTÖ (Bağımlı Değişken)

R= 0.442

R²= 0.196

F_(4,331) = 20.110

p= 0.00

Tablo 7'de yer alan sonuçlara göre, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum boyutlarından 'Beslenme Hakkında Bilgi' ($\beta=0.148$, $p= 0.00$) ve 'Olumlu Beslenme Alışkanlığı' ($\beta=0.356$, $p= 0.00$) boyutları, mental iyi oluşu pozitif ve anlamlı olarak yordamaktadır ($R^2=0.196$; $F_{(3,332)} = 20.110$). Katılımcıların sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumu ile mental iyi oluşlar arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki ($R=0.442$) olup sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum, mental iyi oluş üzerindeki toplam varyansın %20'sini açıklamaktadır.

Tartışma

Bu çalışmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin spora ve sağlıklı beslenmeye yönelik tutumları ile mental iyi oluş düzeyleri arasındaki farklılıkları belirlemek ve bu tutumlar ile mental iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemektir.

Araştırmada, spora yönelik tutum alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatürde yer alan bazı araştırmalarda (Gökdağ, 2018; Koçak, 2014; Varol ve ark., 2017) katılımcıların spora yönelik tutumlarında erkekler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Spora katılım ile spora

yönelik tutum bir toplumun kültürel yapısı ve gelişmişlik seviyesi ile ilgili olsa da bunun yanında cinsiyet faktörü bazen belirleyici rol oynamaktadır (Pfister, 2010). Fakat sosyoekonomik ve kültürel koşullar, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde; bireylerin spora ilişkin tutumunda cinsiyet faktörünün anlamlı farklılıklara yol açması beklenen bir durumdur (Theberge, 2000). Bununla birlikte, katılımcıların sağlıklı beslenmeye ilişkin toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumun kadınlar lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı görülen çalışmalar (Chang, 2017; Özenoğlu ve ark., 2021a) literatürde mevcuttur. Fizyolojik olarak kadın ve erkeğin beslenme davranışlarında farklılıklar olduğu açıktır (Solomon, 2013). Aynı zamanda toplumsal rol, davranışlar ve kültürel faktörler kadın ile erkeğin beslenme davranışlarında ve sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarında farklılıklara neden olmaktadır (Kolyesnikova ve ark., 2009). Araştırma kapsamında mental iyi oluş alt boyutlarına ilişkin puanların bu değişkende farklılaşmadığı bulunmuştur. Alanyazında mental iyi oluş boyutu bazı çalışmalarda kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar olduğunu gösterse de (Etheridge ve Spandig, 2022; Madden, 2010), bu farklılıklar genellikle yaş, kültür veya toplumsal roller gibi diğer faktörlere bağlı olarak değişmektedir (Keyes, 2013; Keyes ve ark., 2010).

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş ölçeklerinin alt boyutlarına ilişkin puanların spor yapan katılımcılar lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Koçak (2014) spor yapan üniversite öğrencilerinin psikososyal, fiziksel ve zihinsel gelişim boyutları bağlamında spora yönelik tutum puanlarının spor yapmayanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Literatürde yer alan çalışmalar (Kaya ve ark., 2018; Nissen ve ark., 2022; Sessa ve ark., 2011) spor yapan bireylerin spora yönelik tutumlarının diğerlerine göre yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonucun aksini iddaa eden çalışmalara alanyazında rastlanmamıştır. Kırkbir (2020) profesyonel sporcuların sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum puanlarının amatör sporculara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur. Güler ve ark., (2021) bireylerin spor yapma yılı arttıkça sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarında da anlamlı farklılık olduğunu belirlemişlerdir. Yapılan araştırmalar (Kegler ve ark., 2014; Schultchen ve ark., 2019) spor yapan bireylerin sağlıklı beslenmeye ilişkin olumlu tutumlar sergilediklerini göstermiştir. Bununla birlikte, sporun mental iyi oluş üzerine etkilerini ortaya koyan çalışmalar (Fox, 1999; Miller ve Hoffman, 2009; Windle, 2014) da literatürde mevcuttur. Özellikle COVID-19 gibi zorlu bir süreçte bireylerin spora katılımı mental iyi oluş düzeylerine önemli katkılar sağlamıştır (Nienhuis ve Lesser, 2020). Özellikle erken yaşlarda spora katılım, bireylerde spor kültürünün oluşmasına ve sağlıklı beslenmeye ilişkin olumlu tutumun gelişmesine katkı sağlayabilir. Spora katılım ve sağlıklı beslenme tutumu bireylere fiziksel anlamda olumlu sağlık çıktıları sağlarken; diğer taraftan mental iyi oluş gibi pozitif psikolojinin çalışma alanlarını da olumlu düzeyde etkilemektedir.

Araştırma bulguları spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş alt boyutlarına ilişkin puanların sigara-alkol tüketmeyen üniversite öğrencileri lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı göstermiştir. Alkol ve sigara tüketimi dünyanın pek çok yerinde kullanımı yaygın olan ve insan sağlığını tehdit eden bir alışkanlık olarak görülmektedir (Room ve ark., 2005; Sopori, 2002). Ancak spora katılım ve sağlıklı beslenme, birey sağlığını tehdit eden bu tarz olumsuz alışkanlıklara yönelimi azaltmaktadır (Stainback, 1997). Bununla birlikte mental sağlık problemleri yaşayan bireylerin sigara ve alkol kullanım risklerinin daha yüksek olduğu yapılan araştırmalarda (Adams ve ark., 2006; Shan ve ark., 2020) belirtilmiştir. Alanyazın incelendiğinde spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş kavramlarının sigara-alkol tüketim perspektifi ile yeteri kadar çalışılmadığı belirlenmiştir. Hiç şüphe yok ki sigara-alkol tüketimi bireylerin sağlığını tehdit etmekle birlikte psikolojik açıdan da bir rahatlama sağlayacak alışkanlıklar değildir. Fizyolojik açıdan birey sağlığına zarar vermekle birlikte mental açıdan çöküş zemin hazırlayacaktır.

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, spora yönelik tutumun sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumu ve mental iyi oluşu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumu mental iyi oluş düzeylerini de anlamlı düzeyde yordamaktadır. Alanyazın incelendiğinde sporun sağlıklı beslenme ile ilişkili olduğu açıkça belirtilmektedir (Arenas-Jal ve ark., 2020; Cui ve ark., 2022). Spora katılan bireylerin spora yönelik pozitif tutumlar sergilemekle birlikte sağlıklı beslenmeye ilişkin de olumlu tutum içerisinde oldukları tespit edilmiştir (Walsh, 2019). Bununla birlikte spor ve sağlıklı beslenmenin bireylerin mental iyi oluş düzeylerine pozitif katkı sağladığı tespit edilen çalışmalar da (Purcell ve ark., 2022; Souter ve ark., 2018) literatür de mevcuttur. Fox (1999) spora yönelik tutumdan yola çıkarak spora katılımın bireylerde sağlıklı beslenmeye ilişkin pozitif tutumu geliştirdiğini ve bu durumun mental iyi oluşu anlamlı düzeyde etkilediğini belirtmektedir. Alanyazın incelendiğinde spora katılım, sağlıklı beslenme ve mental iyi oluş kavramlarının birbirleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Corbet ve ark., 2022; Crone ve ark., 2021; Dalle Grave, 2020). Spora yönelik pozitif tutumlar sergilemek doğal olarak spora katılan bireylerden beklenen bir tavidir. Spora katılan bireylerin de olumlu tutum gösteren bireylerin de bu kavrama ilişkin farkındalıklarının olduğu açıktır. Bu farkındalık sağlıklı beslenme ile ilişkili olduğu için de katılımcıların sağlıklı beslenmeye ilişkin pozitif bir tutum içerisinde olması da beklenen bir durumdur. Çünkü spora katılan ve pozitif tutum sergileyen bireyler sağlıklı beslenmeye ilişkin de belirli bir bilgi birikimine sahiptir. Tüm bu farkındalık ve ilişki bağlamında spora katılım fizyolojik gelişim sağlamakla birlikte bireylerin mental iyi oluş düzeylerine de pozitif katkı sunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Üniversite öğrencilerinin spora ve sağlıklı beslenmeye yönelik tutumları ile mental iyi oluş düzeylerindeki farklılıkları belirlemek ve bu tutumlar ile mental iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Üniversite öğrencilerinin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları erkekler lehine sonuçlanmıştır.
- Öğrencilerin spora yönelik tutumları, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları ve mental iyi oluş düzeyleri spor yapanlar lehine sonuçlanmıştır.
- Spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş sigara-alkol tüketmeyen üniversite öğrencileri lehine sonuçlanmıştır.
- Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutum, sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve mental iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde ilişkiler tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları üzerinde spora yönelik tutumun etken faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Son olarak, üniversite öğrencilerinin mental iyi oluş düzeyleri üzerinde spora yönelik tutum ve sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumun etken faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Bu sonuçlara bakıldığında aşağıdaki maddeler önerilmektedir:
- Üniversite öğrencilerinin toplumsal bağlamda spora ve sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarına katkı sağlayacak farkındalık çalışmaları yapılabilir. Konuya ilişkin panel, kongre ve çalıştay gibi programlar üniversitelerde geliştirilebilir.
- Üniversiteler öğrencilerin spora katılımı noktasında kampüs içerisinde rekreasyonel ya da profesyonel bağlamda imkânlar oluşturarak spor kulüpleri kurabilirler.

- Üniversite öğrencilerine sigara ve alkolün zararlarına ilişkin bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yapılabilir. Bu noktada bağımlılıklar ile mücadele kapsamında öğrenci kulüpleri anahtar rol oynayabilir.
- Gelecek çalışmalarda farklı örneklem grupları ile spora katılım ve sağlıklı beslenme kavramları incelenip psikolojik etkileri tespit edilebilir.

Relationship Between Attitude Towards Sports, Healthy Nutrition and Mental Well-Being: University Students' Perspective

Bülent Gürbüz*

Mehmet Doğan**

Introduction

Attitudes towards sports encompass individuals' perceptions of the sporting activities they engage in, in line with their physical, mental, and psychosocial development (Koçak, 2014). Active participation in sports, interest in sports, and a sense of integration with a sporting lifestyle are the primary factors shaping these attitudes (Şentürk, 2015). Research showed that individuals who have an interest in sports and actively engage in sports tend to develop positive attitudes towards sports (Nissen et al., 2022; Tomik et al., 2012). Additionally, individuals exhibiting positive attitudes towards sports also have high levels of participation in sports and develop favorable attitudes towards healthy *nutrition* (Arenas-Jal et al., 2020; Mukhamedzhanov et al., 2023; Vázquez-Espino et al., 2022).

Attitudes towards healthy nutrition reflect the thoughts, beliefs, and values that individuals hold regarding sufficient and balanced nutrition (Tekkurşun Demir & Cicioğlu, 2019). These attitudes are influenced by various factors, including cultural and social structures, educational level, economic status, personal preferences and habits, psychological state, access to food, time management, social environment, self-discipline, advertising, and media (Barzegari et al., 2011; Hughes & Margetts, 2012; World Health Organization, 2019). Research indicates that positive attitudes towards sports and healthy nutrition are closely related to healthy living and positive psychology (Jeukendrup & Gleeson, 2019; Potgieter, 2013). In other words, individuals who engage in regular sports exhibit positive attitudes towards both sports and healthy nutrition, and this situation enhances their levels of mental well-being.

* Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Sports Sciences, Department of Sports Management Sciences, Ankara, Türkiye. bulentgurbuz@gmail.com, 0000-0003-2424-2111

** Dr., National Defence University, School of Foreign Languages, Department of Physical Education and Sports, İstanbul, Türkiye. mdogannet@gmail.com, 0000-0002-0373-0047

Mental well-being refers to a state in which an individual's mental health and psychological welfare are optimal (Beiser, 1974). This concept signifies the ability of a person to maintain a balanced emotional, cognitive, and social life (Alhejaili & Alomainy, 2023; Keyes, 2013). Mental well-being encompasses not only the absence of illness but also the individual's capacity to develop positive emotional states, healthy thought processes, and strong social relationships (Camus et al., 2024; Leckey, 2011). Additionally, regular participation in sports, development of healthy nutrition habits, and avoidance of negative health behaviors play significant roles in achieving mental well-being (Biddle & Mutrie, 2007; Corbett et al., 2022; Fox, 1999; Haegele et al., 2021). Furthermore, research supports the notion that environmental factors significantly influence the formation of sports and health-related habits among university students during their youth (Onurlubaş et al., 2015).

Based on this information, the current study has two main objectives. The first objective is to determine the relationship between attitudes toward sports, attitudes toward healthy nutrition, and levels of mental well-being among university students. The second objective is to examine the differences in university students' attitudes toward sports and healthy nutrition, as well as their levels of mental well-being, in relation to certain demographic variables.

Method

In this study, a relational survey model, which is one of the quantitative research methods, was employed. The population for the research consists of students enrolled in various faculties at state and foundation universities located in Ankara. A total of 336 students ($\text{Mean}_{\text{Age}} = 21.52 \pm 2.37$), including 208 female and 128 male students, were selected as the sample group using the convenience sampling method. The study utilized the Attitudes Towards Sports Scale (Koçak, 2014), the Attitude Scale for Healthy Nutrition (Tekkurşun Demir & Cicioğlu, 2019), and the Warwick-Edinburgh Mental Well-Being Scale (Tennant et al., 2007; Keldal, 2015).

Conclusion and Recommendations

This research, conducted to determine the differences in university students' attitudes toward sports and healthy nutrition and their levels of mental well-being, yielded the following results.

- The attitudes of university students toward healthy nutrition were found to be more favorable among male students.
- Student attitudes toward sport, healthy nutrition, and mental well-being were more positive among those who engage in sports.
- Positive attitudes toward sport, healthy nutrition, and mental well-being were more prevalent among university students who do not consume tobacco or alcohol.
- Positive correlations were identified among the attitudes of university students toward sport, healthy nutrition, and their levels of mental well-being.
- Attitudes toward sport significantly influenced attitudes toward healthy nutrition.
- Finally, it was concluded that student attitudes toward sport and healthy nutrition were significant factors affecting their levels of mental well-being.
- Based on these findings, the following recommendations are proposed:

- Awareness initiatives could be implemented to enhance attitudes toward sport and healthy nutrition of university students within a societal context. Programs such as panels, conferences, and workshops on these topics could be developed at universities.
- Universities could establish recreational or professional opportunities for students to engage in sports by creating sports clubs within the campus.
- Awareness campaigns and information sessions about the harmful effects of smoking and alcohol could be offered to students. In this regard, student clubs could play a key role in combating addiction.
- Future research could explore the psychological effects of participation in sports and healthy nutrition by examining these concepts in different sample groups.

Kaynakça/References

- Adams, R. E., Boscarino, J. A. ve Galea, S. (2006). Alcohol use, mental health status and psychological well-being 2 years after the World Trade Center attacks in New York City. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 32(2), 203-224.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(4), 665-683.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1975). A Bayesian analysis of attribution processes. *Psychological Bulletin*, 82(2), 261-277.
- Ajzen, I., ve Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918.
- Alhejaili, R. ve Alomainy, A. (2023). The use of wearable technology in providing assistive solutions for mental well-being. *Sensors*, 23(17), 7378.
- Arenas-Jal, M., Suñé-Negre, J. M., Pérez-Lozano, P. ve García-Montoya, E. (2020). Trends in the food and sports nutrition industry: A review. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 60(14), 2405-2421.
- Baltacı, G. ve Düzgün, İ. (2008). *Adolesan ve egzersiz*. Sağlık Bakanlığı. Yayın No: 730.
- Barthes, R. (2007). *What is sport?* (R. Howard, Çev.). Yale University Press.
- Barzegari, A., Ebrahimi, M., Azizi, M. ve Ranjbar, K. (2011). A study of nutrition knowledge, attitudes and food habits of college students. *World Applied Sciences Journal*, 15(7), 1012-1017.
- Beiser, M. (1974). Components and correlates of mental well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 15(4), 320-327.
- Biddle, S. ve Mutrie, N. (2007). *Psychology of physical activity: Determinants, well-being and interventions* (2nd ed.). Routledge.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (18. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Byaruhanga, J., Atorkey, P., McLaughlin, M., Brown, A., Byrnes, E., Paul, C., Wiggers, J. ve Tzelepis, F. (2020). Effectiveness of individual real-time video counseling on smoking, nutrition, alcohol, physical activity, and obesity health risks: Systematic review. *Journal of medical Internet research*, 22(9), e18621.
- Camus, L., Rajendran, G. ve Stewart, M. E. (2024). Social self-efficacy and mental well-being in autistic adults: Exploring the role of social identity. *Autism*, 28(5), 1258-1267.
- Ceylan, V., Muştu, Ç. ve Sarıışık, M. (2020). Healthy nutritional attitudes and behaviors during COVID-19 outbreak lockdown. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2491-2506.
- Chang, R. C. (2017). The influence of attitudes towards healthy eating on food consumption when travelling. *Current Issues in Tourism*, 20(4), 369-390.
- Corbett, L., Bauman, A., Peralta, L. R., Okely, A. D. ve Phongsavan, P. (2022). Characteristics and effectiveness of physical activity, nutrition and/or sleep interventions to improve the mental well-being of teachers: A scoping review. *Health Education Journal*, 81(2), 196-210.

- Crawford, S. ve Eklund, R. C. (1994). Social physique anxiety, reasons for exercise, and attitudes toward exercise settings. *Journal of sport and exercise psychology*, 16(1), 70-82.
- Crone, M. R., Slagboom, M. N., Overmars, A., Starken, L., van de Sande, M. C., Wesdorp, N. ve Reis, R. (2021). The evaluation of a family-engagement approach to increase physical activity, healthy nutrition, and well-being in children and their parents. *Frontiers in Public Health*, 9, 747725.
- Cui, P., Li, M., Yu, M., Liu, Y., Ding, Y., Liu, W. ve Liu, J. (2022). Advances in sports food: Sports nutrition, food manufacture, opportunities and challenges. *Food Research International*, 157, 111258.
- Dalle Grave, R. (2020). Nutrition and fitness: Mental health. *Nutrients*, 12(6), 1804.
- Demir, K. ve Duman, S. (2019). Bireylerin spor yapma durumlarıyla, benlik saygıları ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 437-449.
- Dikel, B. ve Kırıkcı, F. (2021). Farklı liselerde okuyan öğrencilerin beden eğitimi ve spora karşı tutumlarının ve spor katılımlarının araştırılması. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(23), 81-99.
- Doğan, M. (2021). *Serbest zaman doyumu, mutluluk ve algılanan sağlık ilişkisinde kültürel uyumun rolü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Eaton, S. E., Pethrick, H. ve Turner, K. L. (2023). Academic integrity and student mental well-being: a rapid review. *Canadian Perspectives on Academic Integrity*, 5(2), 34-58.
- Elibol, E. (2023). Vejetaryen olan ve olmayan bireylerin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ve besin etiketi okuma alışkanlıklarının karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (20), 536-548.
- Etheridge, B. ve Spantig, L. (2022). The gender gap in mental well-being at the onset of the Covid-19 pandemic: Evidence from the UK. *European Economic Review*, 145, 104114.
- Etikan, I., Musa, S. A. ve Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (2010). *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. Psychology Press.
- Fox, K. R. (1999). The influence of physical activity on mental well-being. *Public Health Nutrition*, 2(3a), 411-418.
- George, D. ve Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 25 step by step: A simple guide and reference* (15nd ed.). Routledge.
- Giulianotti, R. (2015). *Sport: A critical sociology*. John Wiley & Sons.
- Gökdağ, M. (2018). *Okul yöneticilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin araştırılması (Bartın örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Graham, D. J., Sirard, J. R. ve Neumark-Sztainer, D. (2011). Adolescents' attitudes toward sports, exercise, and fitness predict physical activity 5 and 10 years later. *Preventive Medicine*, 52(2), 130-132.
- Güler, H., Sural, V., Çar, B. ve Tolukan, E. (2021). The Relationship between athletes' attitudes for healthy eating and exercise dependence. *Progress in Nutrition*, 23(2), 1-14.
- Haegele, J. A., Zhu, X., Wilson, P. B., Kirk, T. N., ve Davis, S. (2021). Physical activity, nutrition, and psychological well-being among youth with visual impairments and their siblings. *Disability and Rehabilitation*, 43(10), 1420-1428.
- Hagger, M. S., Chatzisarantis, N. L. D. ve Biddle, S. J. H. (2002). A meta-analytic review of the theories of reasoned action and planned behavior in physical activity: Predictive validity and the contribution of additional variables. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 24(1), 3-32.
- Hellfeldt, K., López-Romero, L. ve Andershed, H. (2020). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: The potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 45.
- Hillier, A., Buckingham, A. ve Schena, D. (2020). Physical activity among adults with autism: Participation, attitudes, and barriers. *Perceptual and Motor Skills*, 127(5), 874-890.
- Hoye, R., Smith, A. C., Nicholson, M., & Stewart, B. (2015). *Sport management: principles and applications*. Routledge.
- Hughes, R. ve Margetts, B. (2012). The public health nutrition intervention management bi-cycle: a model for training and practice improvement. *Public health nutrition*, 15(11), 1981-1988.
- Jarvie, G. (2013). *Sport, culture and society: An introduction*. Routledge.
- Jeukendrup, A. ve Gleeson, M. (2019). *Sport nutrition* (3rd ed.). Human Kinetics.

- Kaplan, Y. ve Akkaya, C. (2014). Spor kültürü ve Türkiye’de spor. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2 (Special Issue 2), 114-119.
- Karataş, M. (2020, Haziran, 10-14). The Importance of Physical Fitness in Firefighters. *3th International Conference On Sports For All And Wellness 10-14 June*, Congress Abstract Book (ss.61-62) içinde. ISBN: 978-625-400-779-8. Sports and Wellness Association for All Published.
- Kaya, Ö., Cicioğlu, H. İ. ve Tekkurşun Demir, G. (2018). The attitudes of university students towards sports: Attitude and metaphorical perception. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 5(1), 115-133.
- Kegler, M. C., Swan, D. W., Alcantara, I., Feldman, L. ve Glanz, K. (2014). The influence of rural home and neighborhood environments on healthy eating, physical activity, and weight. *Prevention Science*, 15(1), 1-11.
- Keldal, G. (2015). Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği’nin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 103-115.
- Keyes, C. L. (2013). *Mental well-being: International contributions to the study of positive mental health* (8nd ed.). Springer.
- Keyes, C. L., Myers, J. M. ve Kendler, K. S. (2010). The structure of the genetic and environmental influences on mental well-being. *American Journal of Public Health*, 100(12), 2379-2384.
- Kırkbir, F. (2020). Sporcularda sağlıklı beslenme ile mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(2), 125-130.
- Klassen, A. C., Creswell, J., Plano Clark, V. L., Smith, K. C. ve Meissner, H. I. (2012). Best practices in mixed methods for quality of life research. *Quality of Life Research*, 21(3), 377-380.
- Koçak, F. (2014). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 59-69.
- Kolyesnikova, N., Dodd, T. H. ve Wilcox, J. B. (2009). Gender as a moderator of reciprocal consumer behaviour. *Journal of Consumer Marketing*, 26(3), 200-213.
- Kothe, E. J., Mullan, B. A. ve Butow, P. (2012). Promoting fruit and vegetable consumption. Testing an intervention based on the theory of planned behaviour. *Appetite*, 58(3), 997-1004.
- Leckey, J. (2011). The therapeutic effectiveness of creative activities on mental well-being: a systematic review of the literature. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(6), 501-509.
- Lee, S., Sung, C., Kim, A. ve Kim, M. (2000). A study on nutritional attitude, food behavior and nutritional status according to nutrition knowledge of Korean middle school students. *Korean Journal of Community Nutrition*, 5(3), 419-431.
- Madden, D. (2010). Gender differences in mental well-being: A decomposition analysis. *Social Indicators Research*, 99(1), 101-114.
- Mercier, K., Simonton, K., Centeio, E., Barcelona, J. ve Garn, A. (2023). Middle school students’ attitudes toward physical activity and physical education, intentions, and physical activity behavior. *European Physical Education Review*, 29(1), 40-54.
- Miller, K. E. ve Hoffman, J. H. (2009). Mental well-being and sport-related identities in college students. *Sociology of Sport Journal*, 26(2), 335-356.
- Mukhamedzhanov, E., Tsitsurin, V., Zhakiyanova, Z., Akhmetova, B. ve Tarjibayeva, S. (2023). The Effect of nutrition education on nutritional behavior, academic and sports achievement and attitudes. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 11(2), 358-374.
- Nienhuis, C. P. ve Lesser, I. A. (2020). The impact of COVID-19 on women’s physical activity behavior and mental well-being. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 9036.
- Nissen, N., Holm, P. M., Bricca, A., Dideriksen, M., Tang, L. H. ve Skou, S. T. (2022). Clinicians’ beliefs and attitudes to physical activity and exercise therapy as treatment for knee and/or hip osteoarthritis: A scoping review. *Osteoarthritis and Cartilage*, 30(2), 260-269.
- Noble, N., Paul, C., Turon, H. ve Oldmeadow, C. (2015). Which modifiable health risk behaviours are related? A systematic review of the clustering of Smoking, Nutrition, Alcohol and Physical activity (‘SNAP’) health risk factors. *Preventive Medicine*, 81, 16-41.
- Odongo, J. (2023). *Assessment of the attitude of female students towards participation in sports in university sports* [Yayımlanmamış lisans bitirme tezi]. Busitema Üniversitesi.
- Onurlubaş, E., Doğan, H. G. ve Demirkıran, S. (2015). Üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, 32(3), 61-69.

- Özenoğlu, A., Çevik, E., Çolak, H., Altuntaş, T. ve Alakuş, K. (2021b). Changes in nutrition and lifestyle habits during the COVID-19 pandemic in Turkey and the effects of healthy eating attitudes. *Mediterranean Journal of Nutrition and Metabolism*, 14(3), 325-341.
- Özenoğlu, A., Gün. B., Karadeniz, B., Koç F., Bilgin, V., Bembeyaz, Z. ve Saha, B. S. (2021a). Yetişkinlerde beslenme okuryazarlığın sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlar ve beden kütle indeksi ile ilişkisi. *Life Sciences*, 16(1), 1-18.
- Özkarlı, F. (2023). *Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin spora yönelik tutum ve sağlıklı yaşam becerilerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi.
- Özsan, A. ve Fişekçioğlu, İ. B. (2023). Spora yönelik tutum, sosyal güvende hissetme ve memnuniyet ilişkisi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(2), 658-669.
- Patwary, M. M., Bardhan, M., Disha, A. S., Hasan, M., Haque, M. Z., Sultana, R. Hossain, M. R., Browning, M. H., Alam, A. ve Sallam, M. (2021). Determinants of COVID-19 vaccine acceptance among the adult population of Bangladesh using the health belief model and the theory of planned behavior model. *Vaccines*, 9(12), 1393.
- Pfister, G. (2010). Women in sport—gender relations and future perspectives. *Sport in Society*, 13(2), 234-248.
- Potgieter, S. (2013). Sport nutrition: A review of the latest guidelines for exercise and sport nutrition from the American College of Sport Nutrition, the International Olympic Committee and the International Society for Sports Nutrition. *South African Journal of Clinical Nutrition*, 26(1), 6-16.
- Purcell, R., Pilkington, V., Carberry, S., Reid, D., Gwyther, K., Hall, K., Deacon, A., Manon, R., Walton, C. C. ve Rice, S. (2022). An evidence-informed framework to promote mental wellbeing in elite sport. *Frontiers in Psychology*, 13, 780359.
- Querstret, D., Morison, L., Dickinson, S., Cropley, M. ve John, M. (2020). Mindfulness-based stress reduction and mindfulness-based cognitive therapy for psychological health and well-being in nonclinical samples: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Stress Management*, 27(4), 394-411.
- Rehman, A. U., You, X., Wang, Z. ve Kong, F. (2023). The link between mindfulness and psychological well-being among university students: The mediating role of social connectedness and self-esteem. *Current Psychology*, 42(14), 11772-11781.
- Ren, J. ve Xiao, H. (2023). Exercise for mental well-being: Exploring neurobiological advances and intervention effects in depression. *Life*, 13(7), 1505.
- Room, R., Babor, T. ve Rehm, J. (2005). Alcohol and public health. *The Lancet*, 365(9458), 519-530.
- Sargin, K. ve Güleşçe, M. (2022). Öğretmenlerin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi (Van ili örneği). *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-11.
- Schultchen, D., Reichenberger, J., Mittl, T., Weh, T. R., Smyth, J. M., Blechert, J. ve Pollatos, O. (2019). Bidirectional relationship of stress and affect with physical activity and healthy eating. *British Journal of Health Psychology*, 24(2), 315-333.
- Sessa, F., Chetta, M., Petito, A., Franzetti, M., Bafunno, V., Pisanelli, D., Sarno, M., Luso, S. ve Margaglione, M. (2011). Gene polymorphisms and sport attitude in Italian athletes. *Genetic Testing and Molecular Biomarkers*, 15(4), 285-290.
- Shan, L., Manzione, L. C. ve Azagba, S. (2020). Psychological well-being and dual-use of cigarettes and e-cigarettes among high school students in Canada. *Journal of Affective Disorders*, 265, 357-363.
- Solomon, M. R. (2013). *Consumer behaviour: Buying, having, and being* (10nd ed.) Pearson Education Limited.
- Sopori, M. (2002). Effects of cigarette smoke on the immune system. *Nature Reviews Immunology*, 2(5), 372-377.
- Souter, G., Lewis, R. ve Serrant, L. (2018). Men, mental health and elite sport: A narrative review. *Sports Medicine-Open*, 4(57), 1-8.
- Stainback, R. D. (1997). *Alcohol and sport*. Human Kinetics.
- Şentürk, H. E. (2015). Sportif tutum ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2), 8-18.
- Tekkurşun Demir, G. ve Cicioğlu, H. İ. (2019). Sağlıklı beslenmeye ilişkin tutum ölçeği (SBİTÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 256-274.
- Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., Parkinson, J., Secker, J. ve Stewart-Brown, S. (2007). *The Warwick-Edinburgh mental well-being scale (WEMWBS): Development and UK validation*. Health and Quality of Life Outcomes, 5(1), 50-63.

- Theberge, N. (2000). Gender and sport. *Handbook of sports studies*, 322-333.
- Tomik, R., Olex-Zarychta, D. ve Mynarski, W. (2012). Social values of sport participation and their significance for youth attitudes towards physical education and sport. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 19(2), 99-104.
- Uzun, M. ve İmamoğlu, O. (2020). Serbest zaman yolu ile stresle baş edebilme stratejilerinin incelenmesi: halı sahada futbol oynayanlar üzerinde bir araştırma. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(4), 2187-2198.
- Varol, R., Varol, S. ve Türkmen, M. (2017). Bartın Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin spora yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 316-329.
- Vázquez-Espino, K., Rodas-Font, G. ve Farran-Codina, A. (2022). Sport nutrition knowledge, attitudes, sources of information, and dietary habits of sport-team athletes. *Nutrients*, 14(7), 1345.
- Vincent, H. K., Patel, S. ve Zaremski, J. L. (2022). Impact of COVID on sports injury patterns, changes in mental well-being, and strategies to prepare for future pandemics in sport. *Current sports medicine reports*, 21(6), 196-204.
- Walsh, L. M., Callaghan, H. P. ve Keaver, L. M. (2021). Physical activity knowledge, attitudes and behaviours among Irish nursing students. *International Journal of Health Promotion and Education*, 59(3), 145-155.
- Walsh, N. P. (2019). Nutrition and athlete immune health: New perspectives on an old paradigm. *Sports Medicine*, 49(2), 153-168.
- Wang, Y. ve Zhang, Z. (2021). Social and psychological mobilizers of attitude towards activity sports: A multi-theory perspective. *Revista de Psicología del Deporte (Journal of Sport Psychology)*, 30(1), 112-128.
- Wills, J. M., Schmidt, D. B., Pillo-Blocka, F. ve Cairns, G. (2009). Exploring global consumer attitudes toward nutrition information on food labels. *Nutrition Reviews*, 67(1), 102-106.
- Windle, G. (2014). Exercise, physical activity and mental well-being in later life. *Reviews in Clinical Gerontology*, 24(4), 319-325.
- Woods, R., ve Butler, B. N. (2020). *Social issues in sport*. Human Kinetics Publishers.
- World Health Organization. (2019). *Healthy diet* (No. WHO-EM/NUT/282/E). World Health Organization Pub.
- Zhang, J. W., Howell, R. T. ve Iyer, R. (2014). Engagement with natural beauty moderates the positive relation between connectedness with nature and psychological well-being. *Journal of Environmental Psychology*, 38, 55-63.
- Zhang, Y., Mavoa, S., Zhao, J., Raphael, D. ve Smith, M. (2020). The association between green space and adolescents' mental wellbeing: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6640.
- Zheng, H., Cooke, E. M., Li, K. ve Zheng, Y. (2023). Capturing hassles and uplifts in adolescents' daily lives: Links with physical and mental well-being. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(1), 177-194.

GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yazarlara Notlar

Dergimizde sadece özgün ve daha önce yayınlanmamış makalelere yer verilmektedir.

Yazı gönderme ve değerlendirme süreçleri Dergipark sistemi üzerinden yürütülmektedir. Aşağıdaki biçimsel şartları taşımayan ve imla kurallarına uygun olmayan çalışmalar bilimsel değerlendirme sürecine alınmamaktadır. Araştırmacılar intihal.net ya da turnitin gibi programlarda oluşturmuş oldukları benzerlik raporunu da sisteme yüklemelidir.

Değerlendirilmek üzere dergimizde gönderilen çalışmalar; başlık düzeni, yapı, atıf, alıntı, kaynakça, tablo ve şekiller dahil olmak üzere tümüyle APA (7th edition of the Publication Manual of the American Psychological Association) yazım kuralları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Gönderilerin uzunluğunun 4.000-8.000 kelime arasında olması beklenmektedir. Daha geniş kapsamlı çalışmalar için editörle irtibat kurulmalıdır. Çalışmalar, Times News Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde ve çift satır aralığında hazırlanmalı, sayfa kenar boşlukları 2.5 cm olarak düzenlenmelidir. Çalışmalar için 150-200 kelime arasında bir Özet Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmalıdır. Ayrıca Türkçe çalışmalar için İngilizce, İngilizce çalışmalar için de Türkçe olmak üzere, yaklaşık 750 kelime uzunluğunda bir Genişletilmiş Özet hazırlanmalıdır.

Editör değerlendirmesinden sonra, tüm makaleler en az iki hakeme gönderilmektedir. Kör hakem değerlendirmelerine dayalı olarak nihai karar Editör tarafından verilmektedir.

Tüm başvurular elektronik olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genclikarastirmalari> adresinde yer alan bağlantı kullanılarak gönderilmelidir. Kör hakemlik süreci için sisteme yüklenen makale metinlerinde kesinlikle çalışmanın yazarlarına ilişkin herhangi bir bilgi yer almamalıdır.

Çalışmalarda sırasıyla aşağıdaki başlıklar yer almalıdır:

Başlık;

- 10-12 kelime uzunluğunda, içeriği yansıtan kapsayıcı nitelikte düzenlenmelidir.

Özet;

Her ampirik çalışma; Amaç, Yöntem (araştırma modeli, ölçme araçları, çalışma grubu), Temel Sonuçlar, Araştırma ve Uygulama için Öneriler alt başlıklarından oluşan, Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış bir yapılandırılmış özet içermelidir. Ampirik olmayan ya da kavramsal çalışmalar kendi çerçevelerine uygun olarak Amaç, Kavramsal Model, Sonuçlar ve Öneriler gibi alt başlıklar taşımaktadır.

Çalışmanın özgün değeri Amaç alt başlığı altında kısaca vurgulanabilir. Yapılandırılmış özet yaklaşık 150-200 kelime sınırlarında olmalıdır.

Anahtar Kelimeler;

- En az 3 en çok 5 anahtar kelime ya da kelime grubu belirlenmelidir. Anahtar kelimeler mümkün mertebe başlıkta yer almayan kavramlardan oluşmalıdır.

Giriş;

- Araştırmanın kavramsal temeli ve çerçevesi, alanyazında yer alan konu ile ilgili geleneksel ve güncel tartışmalar ve mevcut çalışmanın ilgili alanyazına katkısı bu bölümde geniş olarak açıklanmalıdır. İlgili alandaki mevcut bilgi birikimi eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmalı ve mevcut araştırmanın önemi ve özgün değeri güçlü biçimde vurgulanmalı, amaç ve alt problemleri net olarak tanımlanmalıdır. Araştırmacılar gerekli gördükleri takdirde bu bölüm içerisinde alt başlıklar oluşturabilirler.

Yöntem;

- Araştırmanın modeli, evren, örneklem ya da çalışma grubu, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenilirlik kanıtları, veri toplama ve analiz yöntemleri ile sınırlılıkları detaylı olarak açıklanmalıdır.

Bulgular;

- Araştırma bulguları, araştırmanın problem cümlesi ile uyumlu olarak, gerekli durumlarda tablo, şekil ya da grafik desteği ile sunulmalıdır. Araştırmanın çalışma grubu ile ilgili demografik bilgiler, Bulgular bölümünde değil Yöntem bölümünde ilgili başlık altında sunulmalıdır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin geçerlik ve güvenilirlik bilgileri, Bulgular bölümünde değil Yöntem bölümünde ilgili başlık altında sunulmalıdır.

Tartışma;

- Araştırmanın temel bulguları özetlenmeli, bulgular ilgili ve güncel alanyazınla ilişkilendirilerek tartışma derinleştirilmeli ve çıkarımlara (sonuç) ulaşılmalıdır. Tartışmada eleştirel ve bilimsel bir yaklaşım ortaya konulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler;

- Tartışma sonucunda ortaya çıkan temel çıkarımlar ve bu çıkarımlara bağlı olarak geliştirilen öneriler özetlenmelidir. Sonuç ve öneriler araştırma bulgularının ötesine geçmemelidir.

Kaynakça;

Kaynakçanın oluşturulmasında APA son sürümü esas alınmalıdır. Araştırmacılar, nitelikli bir çalışmanın hem ilgili alanyazındaki klasik kaynaklara/yaklaşımlara atıfta bulunması hem de güncel tartışmaları ihtiva etmesi gerektiğini dikkate almalıdır.

JOURNAL OF YOUTH RESEARCH

Notes for Writers

Our journal accepts only original and previously unpublished articles.

All processes related to the submission and evaluation of manuscripts are run through Dergipark. Studies not following proper formatting or spelling rules will not be considered for scientific evaluation. A similarity report issued from programs like www.intihal.net or turnitin must accompany all submissions of manuscripts.

Studies sent to our journal for evaluation are to follow APA style guidelines (7th Edition of the Publication Manual of the American Psychological Association). This includes all headings, citations, quotations, references, and figures included in the study, as well as the actual structure of the study itself.

As we expect that manuscripts' length range from 4,000 to 8,000 words, authors should contact the editor for works exceeding the upper limit. Studies should be double spaced and written in 12 point Times New Roman font. Page margins should be at 2.5 cm. An abstract consisting of 150 to 200 words in both Turkish and English should accompany all studies. Furthermore, a Turkish extended abstract of approximately 750 words should accompany English-language studies whereas an English extended abstract of equal length should accompany Turkish-language studies.

After evaluation by the editor, all articles are sent to at least two referees for blind review. Basing his/her decision on the referees' comments, the editor makes the ultimate decision for whether the article will proceed on to subsequent stages.

All applications are to be sent electronically using the link found on <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genlikarastirmalari>. During the blind review process, absolutely no information related to the author(s) of a study is to be included in the texts uploaded.

Studies should include the following headings:

Title;

- The title should consist of 10 to 12 words and reflect the content of the work in a comprehensive manner.

Abstract;

Empirical studies should contain a structured abstract in both Turkish and English that consists of the following sections: Aim, Method (research model, measurement tools, and study group), Basic Conclusions, and Recommendations for Future Research and Practice. Non-empirical or conceptual studies, however, should include the following sections, as necessary: Aim, Conceptual Model, Conclusions, and Recommendations.

The study's original value may be briefly emphasized in a sub-section under the study's aim. The structured abstract should range from 150 to 200 words.

Keywords;

- A minimum of three and a maximum of five keywords or word groups should be specified. As much as possible, keywords should be concepts not used in the title.

Introduction;

- The conceptual foundation and framework of the research, traditional and contemporary discussions related to the subject in the literature, and how it will contribute to the relevant literature should be broadly expounded upon in this section. The current knowledge accumulation should be critically evaluated, the importance and original value of the research strongly emphasized, and the objectives and sub-problems clearly identified. Researchers may add supplemental sub-headings as they deem fit in this section.

Method;

- In this section, the research model, universe, sample or study group, data collection tools, evidence on the study's validity and reliability, and the data collection and analysis methods used in this study, including their limitations, should be explained in details.

Findings;

- The research findings should be in harmony with the problem statement of the research and supported by the necessary tables, figures, and/or graphics. The demographics of the study group should be presented under the method and not under the findings. Likewise, information on the validity and reliability of the measurement tools used during research should also be presented in the method and not under the findings.

Discussion;

- The basic research findings should be summarized, discussion on the findings should be deepened and related to the relevant contemporary literature, and conclusions should be made. Discussion should be critical and scientific in nature.

Conclusions and Recommendations;

- The basic conclusions resulting from the discussion and recommendations based on these conclusions should be summarized without exceeding the actual scope of the findings.

References;

The most recent version of APA should be used as a basis while composing references. Researchers should keep in mind that a high-quality study should include references not only to classic sources and approaches present in the relevant literature but also to contemporary discussions.

BU SAYIDA

Hikmet Yazıcı & Aslıhan Özer

Üniversite Öğrencilerinde D Tipi Kişilik, Depresif Belirtiler ve Sigara İçme
Type D Personality, Depressive Symptoms and Smoking in University Students

Nihan Türkoğlu & Merve Nur Özkan

Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığının Beslenme Tutum ve Davranışlarını Yordayıcı Rolü
The Predictive Role of Digital Game Addiction in Children's Nutritional Attitudes and Behaviours

Hülya Eker

Engelli Gençlerin Üniversite Eğitimi: Eğitime Dâhil Olma ve
Sürdürme Bağlamında Kapsayıcı Eğitim
*The Education of Young People with Disabilities:
Inclusive Education for Their Inclusion and Retention*

Ayşegül Daşgın & Tuğba Baş & Gamze Özbayrak & Ömer Miraç Yaman

Madde Bağımlısı Gençlerin Tedavi Deneyimlerinin İncelenmesi: Hz. Kaab Camii Örneği
*An Examination of the Treatment Experiences of Young People with Substance Addiction:
The Case of Hz. Kaab Mosque*

Hatice Ekici & Emine Yücel & Beyza Boyacı

Kültürel Kaynaşmaya Dayalı Hizmet Ederek Öğrenme Uygulaması Olarak
Damla Projesi'nin Gençler Üzerindeki Etkisi: Bir Nitel Yöntem Araştırması
*The Impact of the Damla Project on Young People as a Cultural
Immersion Service Learning Practice: A Qualitative Method Study*

Bülent Gürbüz & Mehmet Doğan

Spora Yönelik Tutum, Sağlıklı Beslenme ve Mental İyi Oluş Arasındaki İlişki:
Üniversite Öğrencileri Perspektifi
*Relationship Between Attitude Towards Sports, Healthy Nutrition and Mental Well-Being:
University Students' Perspective*

